

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису
УДК 351.746:007]:316.775.4-052(043.5)

КУКІН ІГОР В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ**

25.00.02 – механізми державного управління

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.В. Кукін

Науковий консультант: доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, перший заступник Голови Державної прикордонної служби України Нікіфоренко В.С.

Київ-2024

АНОТАЦІЯ

Кукін І. В. Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ, 2024.

Дисертація присвячена теоретичному дослідженню особливостей державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки й науковому пошуку шляхів удосконалення діяльності органів державної влади з питань протидії інформаційній компоненті сучасних гібридних війн та зменшенню впливу на українське суспільство інформаційних загроз.

Акцентовано увагу, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства в діяльності органів державної влади України можуть бути використані два підходи щодо забезпечення інформаційної безпеки держави. Перший – виявлення та блокування небезпечної інформації, що потребує витрат значних людських та матеріальних ресурсів для моніторингу інформаційного простору, проведення контрольних, режимних та запобіжних заходів у сфері обігу суспільно значимої інформації. В умовах поширення масштабів використання населенням соціальних мереж критично скорочується час на адекватну реакцію державних органів на виявлену небезпечну та шкідливу інформацію, яка швидко розповсюджується.

Другий підхід полягає у вжитті органами державної влади цілеспрямованих заходів, які полягають у завчасній імунізації громадян від впливу небезпечної та шкідливої інформації, яка втрачає здатність негативно впливати на стан інформаційної та національної безпеки України. Успішність заходів щодо звільнення тимчасово окупованих територій України також залежить від заходів забезпечення інформаційної безпеки особистості, оскільки різні люди однаково інформацію можуть сприймати по-різному. Одним із шляхів

забезпечення інформаційної безпеки особистості є цілеспрямований вплив на культурний розвиток людини в галузях публічного управління, права, історії розвитку України як суверенної та самобутньої держави, а також набуття людиною необхідних навичок щодо отримання, перевірки, накопичення, оброблення, формування та розповсюдження інформації.

На підставі комплексного дослідження теоретико-методологічних засад державного управління запропоновано концептуальні основи державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки, що включають базові складники інформаційної безпеки особистості, механізми державного управління, державні інституції, які використовують притаманні їм методи державного управління, інструменти впливу, об'єкти інформаційної безпеки, індикатори стану інформаційної безпеки особистості, соціальні комунікації, інформаційні технології та технічні засоби приймання, передавання, зберігання та оброблення інформації.

Враховано сутність та структуру інформаційної безпеки особистості в системі забезпечення інформаційної та національної безпеки держави, що включає функції інформаційної безпеки особистості, конституціональні засади, інформаційну культуру, релігію і віру як критично важливі елементи соціальної системи. Наведено механізми впливу держави щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості, які полягають у комплексному використанні організаційного, правового, політичного, мотиваційного механізмів та механізму симетричного діалогу із суспільством.

Проведено аналіз суперечностей сучасного розуміння терміну «інформація», що дало змогу вдосконалити понятійно-категоріальний апарат. Запропоновані авторські визначення термінів «інформація», «інформаційна безпека особистості», «механізм державного управління інформаційною безпекою особистості», «інструмент державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості», які більш повно враховують особливості природних та соціальних інформаційних процесів, а також причини інформаційної вразливості особистості.

Наведено шляхи вирішення проблеми забезпечення інформаційної безпеки особистості як окремого напрямку діяльності органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки. Встановлено, що зменшення небезпечного та шкідливого впливу інформації можна досягти шляхом вжиття цілеспрямованих заходів з імунізації суспільства. Цим також досягається економія фінансових ресурсів органів державної влади, що витрачаються на проведення контрольних, режимних та запобіжних заходів у сфері обігу суспільно значимої інформації.

Розглянуто особливості зворотних зав'язків у соціальній системі, зокрема, раціональні (враховують досягнутий рівень наукових знань і досвід їх використання), чуттєві (зумовлені існуванням емоційної сфери людини), ідеальні (враховують найбільш поширені в суспільстві релігійні переконання), обмежено інтегральні та інтегральні (містять декілька або всі із зазначених різновидів відповідно). Враховано, що на відміну від галузі технічних наук вони виконують функції стабілізації, розвитку або руйнування суспільних відносин та забезпечення управлінської діяльності; вони необхідні для ухвалення рішень, накопичення знань про суб'єкти та об'єкти управління, формування умов для перетворення елементів системи на об'єкти або суб'єкти управління, забезпечення виконання державними інституціями механізмів, методів і функцій державного управління, реалізації процесів примусу щодо дотримання елементами соціальної системи правової поведінки, підтримання іміджу суб'єкта управління.

Запропоновано авторську модель державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки. До її складу входять: національні механізми державного управління інформаційною безпекою особистості, які включають інституції державного управління, що використовують властиві їм методи державного управління, інструменти впливу на свідомість та діяльність громадян; об'єкти державного управління; система вимірювання показників та оцінювання стану забезпечення інформаційної безпеки особистості; методи постійного вдосконалення якості з використанням

міжнародних стандартів постійного підвищення якості діяльності та соціальної відповідальності.

На підставі результатів дослідження проблеми забезпечення інформаційної безпеки особистості розроблено авторський варіант Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості. Вона декларує основні засади інформаційної політики держави з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості, що необхідні для планування сталого соціально-культурного розвитку людини як найвищої соціальної цінності в державі, визначення здібностей особистості, які необхідні для життєдіяльності в інформаційному суспільстві та здійснення самостійного захисту від небезпечної та шкідливої інформації. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості має стати базою для розробки Стратегії інформаційної безпеки України.

Ключові слова: *інформаційна безпека, інформаційна безпека особистості, національна безпека, інформаційне право, базові складові інформаційної безпеки особистості, інформаційна культура, функції інформаційної безпеки особистості, завдання інформаційної безпеки особистості, інформаційна політика, державне управління інформаційною безпекою, інформація, загрози інформаційної безпеки.*

SUMMARY

Kukin I. V. Mechanisms of state management of personal information security. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Public Administration, specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. State University of Information and Communication Technologies, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to a theoretical study of the specifics of the state management of personal information security in the national security field and a scientific search for ways to improve the state authorities activities in countering the modern hybrid wars information component and reducing the impact of information threats on Ukrainian society.

Attention is drawn to the fact that at the current stage of the development of Ukrainian society, two approaches can be used to ensure the information security of the state in the activities of the state authorities of Ukraine. The first is the detection and blocking of dangerous information, which requires the expenditure of significant human and material resources for monitoring the information space, conducting control, regulatory and preventive measures in the sphere of circulation of socially significant information. In the conditions of the widespread use of social networks by the population, the time for an adequate reaction of state bodies to the detected dangerous and harmful information, which is rapidly spreading, is critically reduced.

The second approach consists in taking purposeful measures by state authorities, which consist in early immunization of citizens against the influence of dangerous and harmful information, which loses its ability to negatively affect the state of information and national security of Ukraine. The success of measures to liberate temporarily occupied territories of Ukraine also depends on measures to ensure personal information security, as different people may perceive the same information in different ways. One of the ways to ensure the information security of an individual is a purposeful influence on the cultural development of a person in the fields of public administration, law, the history of the development of Ukraine as a sovereign and

independent state, as well as the acquisition by a person of the necessary skills in obtaining, checking, accumulating, processing, forming and distributing information.

On the basis of a comprehensive study of the theoretical and methodological foundations of state administration, the conceptual foundations of the state administration of personal information security in the field of national security are proposed, which include the basic components of personal information security, mechanisms of state administration, state institutions that use their own methods of state administration, tools of influence, objects of information security, indicators of the state of information security of an individual, social communications, information technologies and technical means of receiving, transmitting, storing and processing information.

The essence and structure of information security of the individual in the system of ensuring information and national security of the state, which includes the functions of information security of the individual, constitutional principles, information culture, religion and faith as critically important elements of the social system, are taken into account. Mechanisms of the state's influence on ensuring information security of the individual are given, which consist in the complex use of organizational, legal, political, motivational mechanisms and the mechanism of symmetrical dialogue with society.

An analysis of the contradictions of the modern understanding of the term «information» was carried out, which made it possible to improve the category-conceptual apparatus. The proposed author's definitions of the terms «information», «personal information security», the mechanism of public management of personal information security», «public management tool for ensuring personal information security», which more fully take into account the peculiarities of natural and social information processes, as well as the reasons for the information vulnerability of an individual.

Ways to solve the problem of ensuring personal information security as a separate area of activity of state authorities in the field of ensuring national security are presented. It has been established that reducing the dangerous and harmful impact of

information can be achieved by taking targeted measures to immunize society. This also achieves the saving of financial resources of state authorities, which are spent on control, regime and preventive measures in the sphere of circulation of socially significant information.

The peculiarities of reverse ties in the social system are considered, in particular, rational (taking into account the achieved level of scientific knowledge and the experience of their use), sensual (due to the existence of the emotional sphere of a person), ideal (taking into account the most widespread religious beliefs in society), limited integral and integral (contain several or all of the specified varieties, respectively). It is taken into account that, unlike the field of technical sciences, they perform the functions of stabilization, development or destruction of social relations and management activities; they are necessary for decision-making, accumulation of knowledge about subjects and objects of management, formation of conditions for the transformation of system elements into objects or subjects of management, ensuring the implementation by state institutions of mechanisms, methods and functions of state management, implementation of coercion processes regarding compliance with the elements of the social system of legal behavior, maintaining the image of the subject of management.

An author's model of state management of personal information security in the field of national security is proposed. It includes: national mechanisms of public management of information security of an individual, which include institutions of public management that use their own methods of public management, tools of influence on the consciousness and activity of citizens; objects of public administration; system for measuring indicators and assessing the state of ensuring personal information security; methods of continuous quality improvement using international standards of continuous improvement of the quality of activity and social responsibility.

On the basis of the results of the study of the problem of ensuring personal information security, an author's version of the Concept of ensuring personal information security was developed. It declares the main principles of the information

policy of the state on issues of ensuring the information security of the individual, which are necessary for planning the sustainable social and cultural development of a person as the highest social value in the state, determining the abilities of the individual, which are necessary for life in the information society and the implementation of independent protection from dangerous and harmful information. The concept of ensuring personal information security should become the basis for the development of the Information Security Strategy of Ukraine.

Key words: *information security, information security of an individual, national security, information law, basic components of information security of an individual, information culture, functions of information security of an individual, tasks of information security of an individual, information policy, state management of information security, information, threats to information security.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях,

включених до наукометричної бази Web of Science:

1. Martynyshyn Y., Kukin I., Khlystun O., Zrybnieva I., Pidlisnyi Y. Analysis of the features of corporate governance by the state: similarity and difference of models. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21, № 6. P. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.6>.

Особистий внесок: визначено особливості формування механізмів корпоративного управління під впливом факторів інформаційної безпеки особистості.

2. Nikiforenko V., Kuryliuk Y., Kukin I. Geostrategic aspects of global security (using the example of Russian aggression). *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2. P. 170–175. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1202/papers/A_nikiforenko.pdf.

Особистий внесок: проаналізовано вплив інформаційних загроз на розвиток російської агресії та інформаційне ураження представників міжнародної політичної еліти.

3. Kozlova O., Korzh-Usenko L., Kukin I., Bezuhla Z., Kovalska K. Innovative technologies in the management system personnel. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2 (Spec. iss. 31). P. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.33543/120231237243>.

Особистий внесок: розкрито найбільш суттєві характеристики персоналу, які впливають на забезпечення інформаційної безпеки особистості.

4. Rebryna A., Kukin I., Soltyk O., Tashmatov V., Bilanych H., Kramarenko I. Pedagogical conditions and technology of formation of management competencies of future specialists of the system of higher education institutions. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22, № 8. P. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.27>

Особистий внесок: виокремлено вимоги до персоналу, що впливають на зміцнення інформаційної безпеки особистості.

Статті в наукових фахових виданнях України:

5. Кукін І. В. Особливості зворотних зв'язків у системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. Т. 30(69), № 4. С. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/27>.
6. Кукін І. В. Рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. Т. 30(69), № 5. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.5/15>.
7. Кукін І. В. Особливості сприйняття інформації, що впливають на інформаційну безпеку особистості у сфері національної безпеки держави. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2019. № 3(22). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-254-260>.
8. Кукін І. В. Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки у системі національної безпеки України. *Право та державне управління.* 2019. № 1(34), т. 2. С. 76–81. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/14.pdf.
9. Кукін І. В. Інформаційна культура як один з елементів системи національної безпеки держави. *Право та державне управління.* 2019. № 2(35), т. 1. С. 225–230. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.34>.
10. Кукін І. В. Роль та місце інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Право та державне управління.* 2019. 3(36), т. 2. С. 154–160. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.23>.
11. Кукін І. В. Базові складники інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки України. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2019. Вип. 11. С. 169–172. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-30>.

12. Кукін І. В. Окремі підходи щодо автоматизації процесів надання державних правоохоронних послуг. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 12. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-12-21>.
13. Кукін І. В. Функції інформаційної безпеки особистості у суспільстві. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 13. С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-13-23>.
14. Кукін І. В. Вплив інформаційної безпеки особистості на розвиток конституціоналізму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31(70), № 4. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.4/19>.
15. Кукін І. В. Релігія та віра як фактори інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31(70), № 5. С. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.5/13>.
16. Кукін І. В. Окремі питання зміцнення інформаційної безпеки особистості у період пандемії COVID-19. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.21>.
17. Кукін І. В. Джерела дослідження інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.19.17>.
18. Кукін І. В. Методи та інструменти забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2020. Вип. 4. С. 233–240. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.33>.

- 19.Кукін І. В. Комплексний механізм публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4(27). С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.21>.
- 20.Кукін І. В. Протиріччя та недосконалість термінології у публічному управлінні інформаційною безпекою особистості у сфері прикордонної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32(71), № 3. С 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/16>.
- 21.Кукін І. В. Дослідження актуальних проблем інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2021. Вип. 2. С. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.19>.
- 22.Кукін І. В. Основні підходи щодо формування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2021. № 4(74). С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.4.18>.
- 23.Кукін І. В. Загрози інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 27. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.27.17>.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

- 24.Кукін І. В. Теоретичні підходи до дослідження механізмів та методів публічного управління інформаційною безпекою особистості. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 2(38), vol. 1. Р. 200–205. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.31>.
- 25.Kyriy S., Kalielik K., Ananin O., Kugin I., Zrybnieva I., Romanova V. Methodological foundations of strategic personnel management. *Laplace et Revista (International)*. 2021. Vol. 7, № 3A. Р. 26–31.

URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1461/1/1360-Article%20Text-2314-2-10-20210830.pdf>.

Особистий внесок: наведено особливості впливу інформаційної безпеки особистості на процеси кадрового менеджменту.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Поліщук М. М., Кукін І. В. Інформаційно-психологічна складова у системі інтегрованого управління кордонами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки.* 2013. № 4(69). С. 380–392.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_4_40.
- Особистий внесок:* розкрито взаємозв'язок ознак правопорушення та неможливості приховування інформаційних ознак протиправної діяльності.
27. Кукін І. В. Окремі особливості зворотних зв'язків у діяльності правоохоронних органів. *Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28–29 берез. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С 156–157
28. Кукін І. В. Окремі підходи щодо управління інформаційною безпекою осіб у сфері прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VII Всеукр. наук.-практ. конф., 21 листоп. 2014 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. С. 63.
29. Кукін І. В. Актуальні питання інформаційної безпеки особистості та інформаційної культури у сфері прикордонної безпеки. *Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону* : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С 111–113.

- 30.Кукін І. В. Інформаційна культура особистості у системі національної безпеки держави. *Державне управління та державна служба* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 жовт. 2015 р.). Харків : Константа, 2015. С. 87–91.
- 31.Кукін І. В. Перспективи використання 3D-фотографії у криміналістичних дослідженнях. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару-навчання, 25–26 лют. 2016 р. Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 25–28.
- 32.Кукін І. В. Окремі підходи щодо протидії кримінальним загрозам у сфері інформаційної безпеки особистості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукр. наук.-практ. конф., 3 берез. 2017 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 267–268.
- 33.Кукін І. В. Проблема визначення терміну «інформація» у галузі державного управління. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукр. наук.-практ. конф., 15 листоп. 2018 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 111–113.
- 34.Кукін І. В. Правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 трав. 2019 р. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2019. С. 113–115.
- 35.Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення базових складових інформаційної безпеки особистості. *Пріоритетні шляхи розвитку науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 черв. 2019 р.). Київ : МЦНД, 2019. С. 6–7.
- 36.Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення рівнів інформаційної безпеки особистості. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2019 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 97–98.

- 37.Кукін І. В. Джерела дослідження витоків боротьби за незалежність України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р. Київ : НУОУ, 2019. С. 63.
- 38.Кукін І. В. Основні напрями протидії інформаційним загрозам особистості у період пандемії COVID-19. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 трав. 2020 р. Запоріжжя : Гельветика, 2020. С. 107–112.
- 39.Кукін І. В. Особливості механізму публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки й оборони України* : тези XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 26 листоп. 2020 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. С. 114–115.
- 40.Кукін І. В. Інформаційна безпека особистості у системі національної безпеки держави та її прикордонному секторі. *Effective public and municipal administration: theory, methodology, practice. EU experience* : proceedings of International scientific and practical conference, Venice, November 27–28, 2020. Venice : Baltija Publishing, 2020. P. 78–82. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-005-6-16>.
- 41.Кукін І. В. Загрози національній та прикордонній безпеці від комп'ютерних технологій перекладу текстів. *Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 берез. 2021 р. Запоріжжя : Гельветика, 2021. С. 67–70.
- 42.Кукін І. В. Загрози інформаційній безпеці особистості від сучасних технологій обробки інформації у мережі Інтернет. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International scientific and theoretical conference, 12 March 2021. Vilnius : European Scientific Platform, 2021. Vol. 1. P. 66–67.

43. Купрієнко Д. А., Кукін І. В. Окремі питання категорювання інформаційних загроз у діяльності складових сектору безпеки і оборони України. *Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека* : матеріали XII Всеукр. наук. конф. молодих учених, студентів та курсантів (м. Київ, 9 квіт. 2021 р.). Київ : Нац. акад. СБУ, 2021. Ч. 1. С. 96–99.
- Особистий внесок*: врахування впливу інформаційної безпеки особистості на стан національної безпеки.
44. Кукін І. В. Історія та теорія розподілу державної влади як фактор забезпечення інформаційного імунітету від поширення ідей «руського миру». *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави* : тези наук.-практ. конф. (Київ, 24 черв. 2021 р.). Київ : ІУДО КНУ імені Т. Шевченка, 2021. С. 105–107.
45. Кукін І. В. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості як складова заходів щодо зміцнення національної та прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 листоп. 2021 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 113–114.
46. Кукін І. В. Про удосконалення організації в Україні руху опору. *Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали I Міжвідом. наук.-практ. конф., 26 листоп. 2021 р. Київ : НУОУ, 2021. С. 67–69.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ	31
1.1. Проблема забезпечення дієвості механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості та основні джерела для її дослідження	31
1.2. Інформаційна безпека особистості як чинник вразливості суспільства в умовах ведення гібридних війн	59
1.3. Агресія як наслідок інформаційної вразливості політичної еліти держави-агресора та міжнародної спільноти	74
Висновки до Розділу 1	92
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ	96
2.1. Методологія державного управління інформаційною безпекою особистості	96
2.2. Проблема забезпечення дієвості механізмів державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки через недосконалість понятійно-категоріального апарату	122
2.3. Механізми та методи державного управління інформаційною безпекою особистості	145
Висновки до Розділу 2	166
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ ОСОБИСТОСТІ	169
3.1. Інституційні механізми забезпечення інформаційної безпеки особистості	169

3.2. Вплив конституційного механізму на стан інформаційної безпеки особистості	186
3.3. Інформаційна культура особистості як фактор забезпечення дієвості механізмів державного управління забезпеченням інформаційної безпеки України	212
Висновки до Розділу 3	220
РОЗДІЛ 4. МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	226
4.1. Основні структурні елементи інформаційної безпеки особистості у механізмах державного управління	226
4.2. Відмінності зворотних зав'язків у механізмах державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки	241
4.3. Модель державного управління інформаційною безпекою особистості	255
Висновки до Розділу 4	283
РОЗДІЛ 5. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ	289
5.1. Механізми державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні	289
5.2. Використання в механізмах державного управління інструментів забезпечення інформаційної безпеки особистості..	311
5.3. Особливості формування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості в Україні	336
Висновки до Розділу 5	354
ВИСНОВКИ	359
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	368
ДОДАТКИ	418

ВСТУП

Актуальність теми. Особливістю сучасних гібридних війн є використання агресором інформаційних загроз для досягнення своїх геополітичних цілей та зменшення для цього витрат матеріальних ресурсів. Саме тому російська федерація, як і колишній СРСР, не маючи високотехнологічного виробництва та відповідних технологій, зосереджує увагу на розвитку теорії та практики ведення інформаційних війн. Їхньою особливістю є те, що інформаційні впливи одночасно спрямовані на населення країни-жертви, країни-агресора та на міжнародну спільноту.

Незважаючи на обсяг проведених досліджень, проблема інформаційної вразливості людини, як одного з чинників забезпечення територіального суверенітету та незалежності держави, досі залишається остаточно не вирішеною. Про це свідчить перебіг протистояння українського народу російській агресії, починаючи з 2014 року.

Так, окупація російською федерацією території Автономної Республіки Крим відбулась у 2014 році без жодного пострілу, за підтримки значної частини місцевого населення. Для досягнення своїх геополітичних цілей росія активно використовувала колаборантів серед місцевого населення та значну частину співробітників органів державної влади та місцевого самоврядування України.

Під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей значна частина місцевого населення, інформаційно враженого ворожою пропагандою, сприяла агресору й перешкоджала діяльності сил безпеки й оборони України, що сприяло тимчасовій окупації окремих українських територій. Також існували реальні загрози й виклики щодо дестабілізації ситуації в інших областях України, передусім у Харківській та Одеській.

З початком відкритого збройного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року російська федерація, як і раніше, використовувала для виправдання своїх агресивних дій цілеспрямовані інформаційні впливи на громадян України

та міжнародну спільноту. Для маніпулювання суспільною свідомістю агресор намагався приховувати ведення реальних бойових дій з використанням усіх видів сучасного озброєння (крім ядерного) під виглядом проведення «спеціальної військової операції». Реакція більшості громадян на розв'язання війни кремлівським диктатором на території сусідньої держави з так званим братським народом довела, що під впливом тривалої пропаганди в росії утворився фашистський режим, який, по суті, копіює діяльність уряду фашистської Німеччини періоду 1939–1945 років.

Результативність небезпечних і шкідливих інформаційних впливів з боку російської федерації підтверджується продовженням викриття в українському суспільстві колаборантів, збереженням підтримки агресії з боку переважної більшості громадян країни-агресора, прибуттям добровольців до збройних російських формувань. Крім того, спостерігаються спроби окремих політиків іноземних держав «зберегти обличчя агресора» за рахунок принесення в жертву законних інтересів українського народу та продовження ведення бізнесу з агресором за принципом «business as usual».

Нагальні проблеми забезпечення інформаційної безпеки та впливу інформації на діяльність людини досліджували такі вчені: О. Акуліна, М. Амосов, В. Андрейчук, А. Арістова, О. Багінець, Н. Банчук, О. Бариштополець, С. Безклубенко, Т. Белавіна, Т. Бельська, І. Біляєва, С. Білько, В. Богуш, А. Віхтюк, Й. Вовканич, М. Гаврильцев, В. Горбулін, В. Городнов, Н. Гумба, О. Додонов, С. Домбровська, М. Дзюба, Я. Жарков, І. Замаруєва, О. Золотар, Д. Кіслов, В. Кириленко, Л. Коваленко, В. Козаков, В. Коленко, В. Корпань, Д. Котельвець, Г. Красноступ, В. Куйбіда, Д. Купрієнко, Д. Ланде, А. Ландіна, П. Лісовський, О. Лінькова, А. Ліпкан, О. Марченко-Бабіч, Д. Мельник, А. Невольніченко, І. Пампуха, О. Панченко, Ю. Перетятко, В. Петрик, М. Присяжнюк, М. Поліщук, А. Помазо-Понаморенко, О. Рожковська, В. Роговець, А. Рубан, А. Савков, О. Сальнікова, А. Семенченко, М. Сіцінська, Т. Сивак, С. Соловійов, В. Степанов, В. Шведун та ін.

Актуальні науково-теоретичні, методологічні та праксеологічні проблеми щодо використання механізмів державного управління в Україні досліджували: В. Авер'янов, А. Алієв, В. Андріяш, О. Баріло, Т. Бельська, А. Васіна, А. Висоцький, С. Войт, С. Гончарук, Н. Грицяк, В. Грішенко, В. Дівніч, М. Долгіх, В. Домарєв, С. Домбровська, В. Дубов, С. Дьяченко, О. Дузь-Крятченко, О. Завада, О. Євтушенко, В. Ємельянов, І. Зима, А. Колодій, С. Крук, О. Лучинська, В. Малімон, В. Малиновський, О. Марушко, А. Мельник, С. Мосов, О. Мухленко, Н. Нижник, О. Оболенський, Г. Одінцова, І. Патеріло, Ю. Пивовар, В. Попович, Л. Приходченко, О. Пунда, А. Семенченко, М. Сіцінська, О. Червякова, Г. Шаповалов, В. Шатіло, О. Яковенко, О. Яременко та ін.

Серед іноземних вчених проблемами забезпечення інформаційної безпеки займалися: М. Ананні, П. Бовен, М. Вільсон, М. Данн-Кавелтлі, Дж. Дьюрі, М. Зеівітс, К. Іріон, С. Касл, А. Кендалл-Тейлор, Х. Кофф, В. Лакюер, Х. Ніссенбаум, Т. Парсонс, Р. А. В. Роус, Р. Слейтон, М. Сутер, Е Франц, Л. Ханін, Дж. Хаш та ін.

Незважаючи на чисельність проведених досліджень стратегії й тактики ведення гібридних війн, проблема визначення теоретико-методологічних основ механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості залишається не вирішеною та недостатньо дослідженою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в рамках тематичного плану наукових досліджень Державної прикордонної служби України та Національного інституту стратегічних досліджень України. Дисертантом взято участь в опрацюванні науково-дослідних робіт: 1) «Інформаційно-технологічні та комунікативні виклики інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни» (ДР № 0118U003517), у межах якої удосконалено розуміння сутності та структури інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави; 2) «Система оцінки ефективності оперативно-службової діяльності відділів прикордонної служби Державної прикордонної служби України (шифр 2120016А, «Ефективність»), у якій розроблено підходи щодо запровадження

суб'єктивно-незалежних підходів щодо відбору персоналу для проходження служби у підрозділах охорони державного кордону; 3) «Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період після 2015 року» (шифр 2120019А, «Концепція»), у межах якої здійснено розробку рекомендацій щодо структури та визначення окремих напрямів удосконалення оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості.

З урахуванням наведеного визначення мети дисертаційного дослідження, визначено такі науково-теоретичні, методологічні та праксеологічні *завдання*:

– здійснити аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази з питань функціонування механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості;

– дослідити сучасні науково-методичні підходи щодо формування теоретичних засад державного управління інформаційною безпекою особистості;

– дослідити понятійно-категоріальний апарат з питань державного управління інформаційною безпекою особистості;

– обґрунтувати теоретико-методологічні основи щодо забезпечення функціонування механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості;

– визначити функції державного управління інформаційною безпекою особистості в механізмах державного управління;

– дослідити зв'язок інформаційної безпеки особистості з основами державного будівництва та релігією;

– встановити притаманні механізмам державного управління рівні інформаційної безпеки особистості, види зворотних зв'язків, що істотно

впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, а також їх базові складові;

- розробити модель державного управління інформаційною безпекою особистості;

- визначити підходи щодо імплементації державних механізмів, системи стратегічного планування щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості;

- розробити методичні підходи щодо формування Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Об’єктом дослідження виступає система державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

Предмет дослідження – механізми державного управління інформаційною безпекою особистості.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення теорії державного управління, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань забезпечення національної та інформаційної безпеки держави. Зокрема:

- за допомогою *аналітичного методу* здійснено відбір наукових та інших джерел за темою дисертації, розкрито недостатньо досліджені питання у галузі державного управління щодо забезпечення національної та інформаційної безпеки;

- *метод абстракції* допоміг виявити структурні елементи теоретико-методологічних основ предмету дослідження;

- *діалектичний метод* спряв у розв’язанні проблеми забезпечення інформаційної безпеки особистості, а також у формуванні висновків;

- *метод аналізу й синтезу* використано для виявлення елементів та їх основних зв’язків у механізмах державного управління, що використовуються для забезпечення інформаційної безпеки;

- *логіко-семантичний метод* слугував виявленню прогалин понятійно-категоріального апарату та вживанню заходів щодо їх усунення;

– за допомогою *методу Карно* здійснено оптимізацію булевих функцій (логічних змінних) для доведення первісності інформаційної безпеки особистості у загальній системі забезпечення інформаційної безпеки;

– *системний підхід* використано для об'єднання елементів системи до механізму державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки;

– *ретроспективний аналіз* дав змогу виявити закономірності впливу інформаційної безпеки особистості на трансформацію соціальної системи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні актуальної наукової проблеми з питань обґрунтування методологічних засад, розроблення науково-практичних рекомендацій щодо запровадження механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості. Найбільш важливими науковими результатами, що виносяться на захист і відображають зміст отриманої наукової новизни, є такі:

уперше:

– розроблено модель державного управління інформаційною безпекою особистості, що структурно складається з людини (як об'єкту управління та основного елементу соціальної системи); зовнішніх чинників, які впливають на особистість; механізмів державного управління (включають суб'єкти управління, що застосовують притаманні ним методи державного управління, інструменти впливу, процеси аналізу істотних причин позитивних і негативних наслідків діяльності людини, за результатами яких органами державного управління вживаються коригувальні заходи); а також елементи самоорганізації особистості, історичної та індивідуальної пам'яті;

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади державного управління інформаційною безпекою особистості як критичної властивості об'єкту управління, яким є людина як найвища соціальна цінність, які в загальній системі забезпечення інформаційної безпеки поглинаються ефектом синергії;

– визначено зміст, структурні елементи механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості в загальній системі забезпечення

інформаційної безпеки держави, що включає в себе: (1) *функції* (забезпечення власних безпечних умов життєдіяльності, визначення загроз власній безпеці, забезпечення безпеки соціальних комунікацій, формування світогляду, культурне виховання, розвиток знань, умінь і навичок щодо отримання, створення, поширення, накопичення, пошуку, оцінювання й оброблення інформації, формування правосвідомості, розвиток форм фіксації інформації, усвідомлення необхідності об'єднання зусиль з іншими членами суспільства, формування власних уявлень про якість функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів національної безпеки та формування власних вимог до їх діяльності, відтворення власної працездатності та перетворення ієрархії потреб; (2) *рівні* (загальнозабезпечувальний життєдіяльність людини (природний, економіко-професійний, відтворювальний, світоглядний, захисний); розвиваючий особистість (мотиваційний, інвестиційний, креативний, аналітичний); суспільно-адаптивний (ретрансляційний, соціальний, соціально-аналітичний, інноваційний, харизматичний, технічний); синергетичний; (3) *інформаційну культуру* (включає механізми державного управління розвитком інформаційної безпеки особистості, канали прийому та передавання інформації, методи, технології та способи оброблення інформації, опанування необхідними технічними засобами обробки інформації, результати взаємодії та спільної діяльності з іншими людьми, пам'ять людини та суб'єктивно залежні процеси зміни свідомості); (4) *усвідомлення необхідності розподілу державної влади* (проявляється у відповідальному ставленні особистості до виборчого процесу, розуміння основних засад механізмів державного управління та громадянського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування); (5) *інші фактори* (зокрема, релігія та віра, які ще не вичерпали можливості впливу на культурний розвиток особистості);

– опрацьовано проект Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості, що враховує та визначає економічні, політичні, соціальні, безпекові чинники; шляхи протидії небезпечній та шкідливій інформації; принципи

діяльності суб'єктів інформаційних стосунків; відомчий, національний, міжнародний механізми її реалізації; пріоритети діяльності, а також індикатори стану справ та очікувані результати;

удосконалено:

– механізми, методи, інструменти державного управління інформаційною безпекою особистості та класифікацію каналів зворотного зв'язку в механізмах державного управління, зокрема, раціональний (використання досягнень науки та практики); чуттєвий (емоційна сфера почуття); ідеальний (безумовне використання релігійних канонів); обмежено інтегральний та інтегральний, де використовуються декілька або всі із зазначених каналів;

– теоретико-методичний підхід до формування системи стратегічного планування у сфері забезпечення інформаційної безпеки, яка має включати процеси оцінювання реалізації стратегії суб'єктами національної безпеки, незалежними експертами, врахування думки громадян та звітні документи – «Огляд виконання стратегії інформаційної безпеки» та «Біла книга» з питань забезпечення інформаційної безпеки, в яких питання інформаційної безпеки особистості відображаються окремими розділами;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат науки державного управління в інформаційній сфері, зокрема, категорію «інформаційна безпека особистості», що розглядається як стан усвідомлення людиною результату взаємодії об'єктивних і суб'єктивних реальностей, що не створює загроз її існуванню і сталому розвитку суспільства, державі та міжнародній спільноті, а також «механізм державного управління інформаційною безпекою особистості», який становить сукупність взаємодіючих органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, які законними та притаманними їм методами й інструментами здійснюють протидію загрозам і мінімізують ризики небажаного сприйняття людиною інформації, що загрожує конституційному ладу, суверенітету, територіальній цілісності держави, національним цінностям, дотриманню законності та правопорядку;

– напрями дослідження проблематики інформаційної безпеки особистості, що, на відміну від інших, комплексно враховують наукові, нормативно-правові, документальні, історичні, статистичні, образно-творчі джерела інформації, фактори;

– процеси кадрового менеджменту, що передбачають виокремлення його в окрему гілку влади та дозволяють усунути передумови до корупції, залежність кадрових рішень від особистих бажань керівництва органів державної влади, а також впровадження суб'єктивно-незалежних методів оцінки кандидатів для комплектування вакантних посад, удосконалення базових вимог до персоналу;

– пропозиції про зміни до законодавства України, зокрема, щодо посилення відповідальності за порушення карантинних обмежень і правил та усунення інформаційної невизначеності зазначеної норми права, культурного розвитку громадян і формування в них навичок свідомого коригування своєї власної поведінки для захисту від можливого завдання шкоди особам, які їх оточують, а також удосконалення системи інформування, візуалізація рейтингу достовірності джерел інформації, перегляд санітарних норм та правил щодо облаштування магазинів, закладів охорони здоров'я, театрів та інших культурних закладів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні концептуальні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи, що мають практичне спрямування були використані:

– Верховною Радою України при удосконаленні основних ознак адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в частині порушення правил щодо карантину людей (довідка від 22.12.2020 № 12-252);

– Адміністрацією Державної прикордонної служби України у нормотворчій діяльності й опрацюванні пропозицій щодо внесення змін та доповнень до законодавчих і нормативно-правових актів з питань охорони державного кордону, ідентифікації інформаційних загроз та системи заходів щодо зменшення їх негативного впливу на оперативно-службову діяльність

органів та підрозділів охорони державного кордону, підвищення безпеки персоналу під час використання ним інформації з мережі інтернет та опрацювання науково-дослідних робіт (акт від 12.07.2022);

– Національним інститутом стратегічних досліджень під час дослідження проблем протидії підривним впливам в інформаційному просторі України (лист від 08.07.2022 № 10-78/04);

– Національною академією Служби безпеки України під час викладання навчальної дисципліни «Інформаційна безпека держави» (акт від 07.09.2022);

– Національним центром управління та випробувань космічних засобів Державного космічного агентства України в ході реалізації заходів із підвищення інформаційної культури персоналу (акт від 15.07.2022).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, теоретичні та прикладні результати якої отримано особисто здобувачем. Особистий внесок автора в наукових працях, підготовлених у співавторстві, зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертації [2–4; 25–26; 43].

Дисертацію здобувача за темою «Механізми прийняття управлінських рішень щодо надання державних послуг в місцевих пунктах пропуску через державний кордон України» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 21.07.05 – службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку захищено 08.11.2013 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради СРК 26.734.01 Науково-дослідного інституту Державної прикордонної служби України. Матеріали і висновки кандидатської дисертації у тексті цього дисертаційного дослідження не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати й висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на 20 науково-комунікативних заходах (8 всеукраїнських і 12 міжнародних, у т.ч., у Литві та Італії): «Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових

формувань України» (м. Хмельницький, 2014 р.); «Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону» (м. Київ, 2015 р.); «Державне управління та державна служба» (м. Харків, 2015 р.); «Актуальні питання технічної експертизи документів» (м. Київ, 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2017 р.); «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 2018, 2019, 2020, 2021 рр.); «Державне управління в Україні: виклики та перспективи» (м. Запоріжжя, 2019, 2020 рр.); «Пріоритетні шляхи розвитку науки» (м. Київ, 2019 р.); «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (м. Київ, 2019 р.); «Ефективне публічне та муніципальне управління: теорія, методологія, практика: досвід ЄС» (м. Венеція, Італія, 2020 р.); «Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика» (м. Запоріжжя, 2021 р.); «Міждисциплінарні дослідження: наукові обрії та перспективи» (м. Вільнюс, Литва, 2021 р.); «Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека» (м. Київ, 2021 р.); «Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави» (м. Київ, 2021 р.); «Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2021 р.).

Публікації. Основні наукові результати дослідження висвітлено у 46 публікаціях, з них: 19 статей у наукових фахових виданнях України з державного управління, 6 статей у виданнях іноземних держав (з яких 4 включені до наукометричної бази Web of Science Core Collection), а також 21 публікація, що додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 493 сторінки, з них 50 сторінок – список використаних джерел (435 найменувань), 76 сторінок – додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Проблема забезпечення дієвості механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості та основні джерела для її дослідження

Інформаційну безпеку традиційно розглядають у контексті забезпечення національної безпеки держави. Вона також невід’ємно пов’язана з діяльністю людини у будь-якій сфері, оскільки результати діяльності залежать від кількості та якості отриманої інформації, що накопичується, враховується, передається під час ухвалення управлінських рішень та людської діяльності.

Рушійна сила людини цілком залежить від якості роботи її мозку. Досягнення успіху в боротьбі з кризовими явищами потребує від кожної людини здійснення зусиль щодо подолання власних недоліків. Розвиток демократії неможливий без побудови високоморального та інтелектуального суспільства. Складність дослідження соціальних процесів полягає в тому, що на відміну від точних наук об’єкт дослідження змінюється з часом. Кризові явища в соціальній системі спричинені недостатньою ефективністю роботи соціальних інститутів та низькою якістю системи управління. У сучасних умовах сукупний інтелектуальний потенціал суспільства використовується лише на рівні від 5 до 15% [31, с. 17].

Інформаційні операції проводять з метою зміни поведінки людей шляхом досягнення істотної зміни в їхніх переконаннях або їхньому ставленні до певних проблем. Ще у 1948 році Г. Ласвел виокремив компоненти комунікативної моделі, а саме: джерело (особа, яка здійснює інформаційний вплив); повідомлення (сукупність інформації, з використанням якої здійснюється інформаційний вплив); мета (людина, аудиторія, на яку спрямований інформаційний вплив); канал (метод доставлення повідомлень); результат

впливу (реакція на отримане повідомлення). Найвідоміші моделі формування суспільної думки базуються на теорії динамічного соціального впливу Латейна, в якій важливими ознаками інформаційних комунікацій між джерелом та ціллю є сила (ймовірність результативності впливу на мету); безпосередність (фізична або психологічна відстань між людьми); кількість джерел, що намагаються вплинути на ціль [40, с. 15].

Одним із джерел загроз інформаційній безпеці є феномен влади та реалізації владних повноважень. Термін «влада» пояснюють, зокрема, як «<...> здатність та можливість соціального суб'єкта здійснювати свою волю, використовуючи різноманітні ресурси і технології <...>, авторитет, силу, традиції, закон, техніки маніпулювання свідомістю <...>» [203, с. 21]. Результати діяльності державних інституцій впливають на готовність громадян ставати на захист своєї батьківщини. Так, за результатами проведених за останні роки існування радянської влади соціологічних досліджень, лише 20% населення СРСР було готовим чинити опір суспільному ладу, 10% були готові співпрацювати з будь-якою владою, решта – виявляли позицію пасивних спостерігачів розвитку подій [33, с. 56].

Сучасні дослідники розглядають національну безпеку як універсальну, актуальну та потрібну для кожного громадянина, соціальної групи, нації цінність. Вона також пов'язана з можливістю вільного обрання шляхів розвитку та життєдіяльності державно-територіальної спільноти людей, незважаючи на присутність і негативний вплив деяких чинників [107, с. 72].

Інформація та інформаційна безпека протягом тривалого часу в історії людства впливають на результати життєдіяльності людини, на її розвиток, добробут, а також сталий і стабільний розвиток територіальних громад, суспільства та держави. Оскільки людина є основним елементом соціальної системи, вона є причиною потенціальних та реальних загроз інформаційній безпеці. Це підтверджено ще присягою громадян Херсонесу (кінець IV – початок III ст. до н.е.), яка зобов'язувала громадян не зраджувати своєму місту, дбати про свободу його та інших людей, вірно служити народу, не розголошувати

інформацію з обмеженим доступом, не вчиняти корупційних дій [35, с. 13] (додаток Б).

На нашу думку, сучасне українське суспільство має аналогічні проблеми, про які згадано в давній присязі. Цілеспрямованим інформаційним впливом, уведенням в оману, підкупом, обіцянками російська федерація створила серед громадян України своїх поплічників, що й дало змогу провести без значних військових втрат тимчасову окупацію окремих територій України. Одним із негативних результатів інформаційної агресії можна вважати формування в частини громадян України шкідливих потреб, оскільки вони виступають рушійною силою людської діяльності [170, с. 256].

Питання інформаційної протидії корупції можна знайти в Інструкції прикордонникам 1826 року (додаток В). Згідно із зазначеним документом, стражник прикордонної стражі був зобов'язаний передати йому зловмисниками гроші та речі віддати своєму начальнику. Мотиваційним чинником, який спонукав до протидії корупції, можна вважати гарантію держави щодо нагородження особи, яка ґрунтовно доповіла про припинену спробу підкупу, еквівалентну розміру хабаря.

Національна безпека є складним, багатоаспектним, багаторівневим явищем, що показує становище конкретної держави у світовій спільноті. Вона забезпечена своєчасним попередженням загроз і викликів, що загрожують цілісності та перешкоджають нормальній життєздатності соціальної системи. До ключових об'єктів безпеки належать: особистісні права і свободи; суспільні матеріальні та духовні цінності; територіальна цілісність і суверенітет держави [67, с. 12].

Основними ознаками системи забезпечення національної безпеки вважаються: цілісність (сукупність необхідних та достатніх підсистем для реалізації визначених функцій); цілеспрямованість (створення зазначеної системи для реалізації конкретної мети – забезпечення безпеки); ієрархічність (наявність сукупності взаємно підпорядкованих підсистем); комунікативність (відсутність ізоляції створеної системи безпеки від навколишнього середовища);

ефективність (здатність системи досягати певного стану та результатів); синергія (поява в системі нових властивостей, які відсутні в її окремих підсистемах) [230, с. 71]. Система забезпечення інформаційної безпеки особистості має наслідувати всі ці зазначені властивості.

Інформаційна безпека, як окрема складова національної безпеки, характеризує, наскільки повно й адекватно особистість, суспільство й органи державної влади та місцевого самоврядування сприймають та реагують на чинники, що негативно впливають на стан національної безпеки. Саме інформаційна безпека окремих особистостей утворює синергетичну реальність – інформаційну безпеку всього суспільства, держави, міжнародної спільноти.

Однією з фундаментальних категорій також є соціальна безпека. Вона пов'язана з такими чинниками: збільшення кількості населення, яке живе за межею бідності; зростання безробіття; загострення демографічних проблем (скорочення народжуваності, середньої тривалості життя, зменшення кількості працездатного населення); зниження духовно-морального та творчого потенціалу громадян; руйнування у суспільстві сімейних цінностей; існування передумов до соціальних конфліктів; руйнування національної ідеї та національних цінностей. У її структурі виокремлюються такі рівні її забезпечення: державний, регіональний, місцевий, самоорганізація громадян [245, с. 55].

Соціальна безпека розглядається через призму мінімізації загроз здоров'ю та життю людини (традиційний підхід) та забезпечення національної безпеки держави від негативного впливу окремих її громадян (альтернативний підхід). Вона включає забезпечення соціально-економічної, соціально-політичної, соціально-біологічної та інших видів безпеки. Крім того, вона характеризує стан загроз для способу життя, культури, віри, традицій, цінностей, духовності, моральності, цілей, ідеалів, які визначають внутрішній світ людини. Це надає підстави в рамках соціальної безпеки виокремлювати гуманітарну безпеку, яка характеризує ступінь відсутності загроз внутрішньому світу людини. Соціальна та гуманітарна безпеки поділяють між собою увесь спектр небезпек для людини

в трактуванні Організації Об'єднаних Націй. Терміни «соціально-гуманітарна безпека» та «безпека для людини» можуть бути синонімами [106, с. 63]. Їх забезпечення також потребує вжиття органами державної влади та місцевого самоврядування заходів щодо зміцнення інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості.

Наукове знання з питань безпеки сьогодні вже охоплює сфери юридичних, політичних, воєнних та інших наук. Зусилля дослідників концентруються на визначенні та вдосконаленні системи базисних цінностей суспільства шляхом усунення небезпечних та шкідливих організаційно-правових, економічних, соціальних, політичних, воєнних та інших чинників. Для оцінювання небезпек досліджують їхню природу (джерела, взаємні зв'язки, спрямування); спроможність державних органів адекватно реагувати на різноманітні загрози; тривалість і трансформацію в часі реальних і потенційних небезпек; процеси визначення можливих збитків [228, с. 25].

Прямим обов'язком держави щодо людини вважається забезпечення її особистісної безпеки, а також гарантування реалізації нею своїх прав і свобод. Особистісно-державні й особистісно-суспільні відносини формуються на основі єдності прав, обов'язків та відповідальності учасників цих відносин. Завдяки зазначеним умовам забезпечується баланс особистісних, суспільних і державних інтересів, що дозволяє у мирний спосіб вирішувати нагальні проблеми та усувати передумови до виникнення конфліктів у суспільстві. Держава є головним суб'єктом, який виконує функції забезпечення безпеки в суспільстві через систему органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Вона від імені народу наділена спеціальними правами та повноваженнями, створює необхідні органи та інститути, які дозволяють здійснювати відповідну діяльність. Особливістю демократичного суспільства є те, що воно через інститути громадянського суспільства набуває властивостей суб'єкта забезпечення безпеки. Реальний стан безпеки в суспільстві залежить від того, наскільки збігаються громадські, суспільні та державні інтереси. Головним суб'єктом забезпечення безпеки виступає правоохоронна система держави. Вона становить систему державних

органів, які забезпечують особистісну, суспільну і державну безпеку від дій протиправного характеру [67, с. 34].

У демократичній правовій державі державні механізми орієнтовані на охорону та захист прав особистості, забезпечення особистої безпеки та реалізації своїх прав і свобод. У тоталітарних автократіях пріоритетом завжди є безпека та права держави. У такій моделі побудови суспільства природних прав людини на безпеку не існує. Інститути держави є універсальними, їхня діяльність не обмежується правами людини. Держава здійснює повний контроль за сферою науки та освіти [67, с. 40]. Саме такі особливості діяльності держави спостерігаються в сучасній російській федерації. Саме ці чинники негативно впливали на розвиток у більшості її громадян здібностей критично мислити, адекватно сприймати та оцінювати інформацію. Зазначені чинники також негативно вплинули на розвиток науково-технічного потенціалу, добробуту населення та підтримку ним агресивної політики російської політичної еліти.

Один із небезпечних інформаційних впливів на суспільство здійснює політична міфологія. Політичні міфи класифікуються так: маніпулятивні (спрямовані на пригнічення свідомості людини); інтегративні (створення певних соціальних груп людей); рекламно-роз'яснювальні (переконання людини щодо правильності її поглядів); аксіологічні (формування у людини ціннісних орієнтирів); телеологічні (формування в особистості довгострокових цілей, специфічних поглядів на перебіг історії людства); комунікативні (об'єднання різних епох та поколінь); компенсаторні (локалізація розвитку політичних конфліктів, зміна вектору спрямування уваги незадоволених осіб) [4, с. 15].

Також однією з проблем сучасного українського суспільства є те, що державні інституції будувалися на базі радянської, комуністичної спадщини. Це один із суттєвих факторів, який досі впливає на становлення демократичних відносин у суспільстві [310, с. 86].

З огляду на зазначене, інформаційна безпека особистості в демократичному суспільстві є головним чинником інформаційної безпеки у сфері забезпечення національної безпеки. Вона впливає на культурний розвиток

та результати діяльності особистості в будь-якій сфері.

У галузі державного управління до джерел, які відіграють ключову роль у формуванні та введенні в обіг даних та інформації, разом з різноманітними документами сучасні науковці відносять носії інформації, а також технічні пристрої, що використовуються в інформаційних процесах [348, с. 19]. На думку, О. Панченко та М. Банчук джерелами, які можуть інформаційно впливати на діяльність людини можуть бути держава (яка може бути як іноземною, так і власною), суспільство (закордонне та національне) та окремих людей.

Думка громадян може змінюватись здійснюють контрольовано через засоби масової комунікації їх власниками. Безконтрольно в ході виховання дітей, читання літератури, під час ознайомлення з творами мистецтва, отриманні безконтрольного доступу до ресурсів мережі Інтернет. Окремим загрозливим джерелом інформаційного впливу на особистість може бути частина інформаційного простору, що неадекватно відображає зовнішню відносно особистості інформацію через складність процесів її усвідомлення та пізнання, помилки, хибні думки, власні корисливі цілі [232, с. 5].

В альбомі-каталозі документів та пам'яток початку ХХ століття Ю. Лисий та М. Ільків-Свидницький наводять таку класифікацію основних джерел дослідження теорії та історії державного управління: нормативно-правові акти та документи органів державної влади; інші документа, які розповсюджуються різноманітними організаціями та громадянами, фотокопії документів, образно-тварчі матеріали [90, с. 15].

Серед фотокопій архівних у цьому виданні включено інформацію: про притягнення до юридичної відповідальності осіб за зозповсюдження не перевічених органами державної влади чуток [90, с. 125]; необхідність повідомлення компетентних органів про фальшиві новини та чутки; про зв'язок перемоги над ворогами з підтриманням у суспільстві законності та правопорядку [90, с. 129]; недопустимості вчинення помсти [90, с. 170]. Зазначені матеріали не втрачають актуальності в умовах протистояння українського народу збройній російській агресії.

Як стверджує К. Поппер, однією з причиною схильності людині до помилок є опис реальної ситуації притаманними та зрозумілими лише конкретній людині засобами [140, с. 18]. Основні передумови до конфліктів: кінцевість критичних ресурсів; різне розуміння змісту конкретної інформації; різні оцінки життєво важливих цінностей; невиправданий розподіл обов'язків між взаємно підпорядкованими людьми, визначенням їх взаємних прав та взаємної відповідальності; недосконалість соціальних комунікації [32, с. 198].

Джерела інформації можуть мати міжнародний, державний, суспільний та індивідуальний рівень використання, що показано на рис. 1.1.

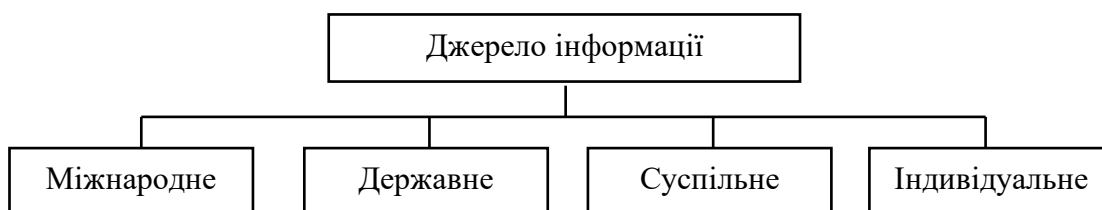

Рисунок 1.1. Джерела інформації за рівнем використання (Джерело: розроблено автором)

Пам'ять людини, на думку Л. Веккера, забезпечує використання людиною досвіду попередніх поколінь. Це означає, що цінність інформації залежить від імунізації людства від повторення критичних для суспільства помилок [140, с. 19]. Варто зазначити, що інформацією варто вважати лише зрозуміли для людини думки про предмети, процеси, явища [235, с. 23]. Вони не завжди адекватні реальності. Тобто інформація від різних джерел інформації стосовного того самого факту може суттєво відрізнятися. На стан інформаційної безпеки особистості можуть впливати як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

У 2014 році на свідомість громадян України впливало декілька чинників, що зменшувало результативність правоохоронної системи. По-перше, родинні зв'язки українців і росіян тісно перепліталися. З обох сторін, що воюють, могли опинитися родичі. По-друге, серед населення Донбасу була поширена російська імперська ідеологія історичної єдності українців та росіян. По-третє, на свідомість українського населення впливали думки щодо несорозмірності

військового потенціалу України та російської федерації, яка тривалий час готувалася до агресії [142, с. 95].

Зазначені фактори негативно впливали на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, її особисту віру в спроможність України отримати перемогу над агресором. Подібні факти відомі здавна, про них ідеться навіть у найдавніших писемних пам'ятниках. Зокрема, найвідоміша частина стародавнього індійського епосу «Махабхарата», а саме «Бхагавадгіта», починається з діалогу на початку битви між пересічною людиною та одним із Богів. В ході цієї розмови лучник усвідомлює, що перебуває серед борців, які протистоять злу. Але коли він побачив у стані ворога родичів та знайомих, то почав скаржитись на погане самопочуття, пов'язане з необхідністю їх вбивати, та висловив сумнів доцільності його участі у бою. Для заспокоєння напарника Бог розповідає йому закони всесвіту [140, с. 20; 14].

У новітній історії відомо безліч прикладів інформаційного впливу на людей. Окупація у 2014 році російською федерацією Криму нагадує аналогічні події, які відбулись у 1938 році в Австрії. Події щодо її окупації яскраво висвітлені Р. Роджерсом у мюзиклі «Звуки музики» та однойменній виставі Київського національного академічного театру оперети [91; 140, с. 20].

Предмети образотворчого мистецтва можуть бути використані, щоб передавати від покоління до покоління людей соціально значущу інформацію, яка впливає на зміцнення інформаційної безпеки особистості, донесення до людини необхідності та корисності активного захисту людських цінностей, власних прав і свобод.

Важливість спогадів очевидців подій пов'язана з необхідністю передачі негативного та позитивного досвіду прийдешнім поколінням людей. Після деокупації у 2022 році Київської, Чернігівської, Сумської, частини Харківської та Херсонської областей були виявлені численні злочини, скоєні військовослужбовцями збройних сил російської федерації. Держава має створити умови для документування свідчень тих, хто вижив під час окупації, і зробити їх доступними для всього людства.

Поразка добровольчої армії А. Денікіна також частково пов'язана з проблемами інформаційної безпеки особистості. Так, за висновком Д. Філатова, «білий рух» «не надавав мужику синицю в руки, та журавля в небі пообіцяти побоювався». Більшовики ж запропонували «брати чужі землі де, хто і скільки захоче» [98, с. 59; 140, с. 21].

За результатами досліджень спогадів громадян про події Другої світової війни, О. Круглов та А. Уманський дійшли висновку, що значна частина євреїв свідомо залишилася на окупованих фашистськими загарбниками землях. Причинами цього дослідники вважали поширення серед євреїв антирадянських ідей та помилкового ставлення до загарбників як до більш культурного й цивілізованого народу порівняно з росіянами [130, с. 12].

Поява у Криму російських військових без розпізнавальних знаків, звинувачення Збройних Сил України в обстрілах населених українських пунктів, тримання на окупованих територіях заручників багаторазово простежуються в історії становлення радянської влади [140, с. 21]. Так, у науковому обігу є лист В. Леніна до В. Кураєва, Є. Боша та О. Мінкіна від 11 серпня 1918 року щодо придушення селянського повстання в Пензенській губернії надає вказівку: повісити не менш 100 відомих кулаків і заможних осіб (критерій для визначення кола осіб, яких мали знищувати, не вказано); призначити заручників; зробити так, щоб народ тремтів [140, с. 21].

У листі Е. Склянському (датується жовтнем–листопадом 1920 року) В. Ленін рекомендує організувати військову провокацію на територіях Латвії та Естонії, а саме: переодягнувшись у чужу форму військових підрозділів Балаховича (займався вербуванням для служби в армії Врангеля, грабежем і терором у російському прикордонні) на одну версту та повісити 100–1000 їхніх чиновників та заможних людей. У листі Б. Куну від 27 жовтня 1921 року В. Ленін дає пораду щодо обмеження перекладу його виступу таким чином, щоб європейці не бачили його методів державного управління [140, с. 22; 142, с. 96].

На сьогодні відомі численні джерела з ознаками спроб виправдання злочинів більшовиків. Так, О. Малиновський у своїй науковій роботі в 1928 році

висловлював думку, що впродовж революції народні маси зруйнували систему права Російської імперії. Оскільки влада стала належати панівному робітничому класу, то правомірно використовувати в судовій практиці нові, народжені революцією звичаї пролетарської правосвідомості, які не передбачені чинним законодавством [142, с. 96; 201, с. 2]. Невипадково в 1938 році вчитель Глинської середньої школи (знаходиться на Сумщині) був засуджений за те, що при намагався доказувати факт відсутності до 1918 року партії більшовиків (касаційна скарга була задоволена лише у 1939 році Верховним судом Української Радянської Соціалістичної Республіки) [142, с. 96; 287, с. 63].

З листа О. Кропоткіна до В. Леніна відомо про його спробу запобігти масовому терору після вбивства М. Урицького. На його думку, саме прогалини в системі державного управління спричиняли підґрунтя політичних убивств [142, с. 96; 140, с. 22].

Дослідження витоків боротьби за незалежність України потребує врахування джерел, що дають змогу з'ясувати особливості впливу інформації та пропаганди на формування свідомості широких верств населення. Окремі з таких джерел радянська влада приховувала, і вони досі як докази злочинної діяльності більшовицької влади залишаються недостатньо врахованими. Як приклад відновлення історичної пам'яті можна навести події 2010 року в с. Павлівка Білопільського району Сумської області, коли завдяки зусиллям місцевого населення, членів Історичного клубу (м. Суми) та інших громадян у селі було встановлено гранітний монумент на місці поховання загиблого під час Першої світової війни князя Д. Хилкова, родина якого толерантно ставилася до селян. Він безоплатно роздав свою землю селянам. Хоча все це значно не вплинуло на добробут селян, які не були готовими до гідного використання отриманої власності. Князь власним коштом створив сільську бібліотеку, на кошти його дочки в селі була збудована сучасна на той час лікарня. За час свого існування радянська влада намагалася стерти пам'ять про цю родину. Навіть після захоплення більшовиками влади цегляний барельєф із написом «Ольгина...» над входом до лікарні був зрубаний, хоча й досі його можна прочитати [141, с. 63].

Важливими джерелами забезпечення інформаційної безпеки також можуть бути усвідомлення необхідності безумовного дотримання загально визнаних норм міжнародного гуманітарного права, знання військовослужбовцями та населенням основних вимог Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни (закріплює історично зумовлений досвід вирішення гуманітарних питань в ході збройних конфліктів) [37, с. 16].

На нашу думку, в галузі державного управління приділяється мало уваги дослідженню зразків образотворчого мистецтва та монументальної спадщини [142, с. 97]. Нещодавно в науковий обіг українськими дослідниками був введений плакат «Укразія», який наведений на рис. Г.1 (додаток Г, афіша до радянського пригодницького детективу «Укразія, або 7+2», 1924 рік), де зображено два погляди на справжнє життя населення радянської держави. Ми бачимо, що та сама дійсність робочим людом сприймається як рай, а буржуазією – як рабський труд і розруха. Без додаткового пояснення автора, який зараз невідомий, його особисте ставлення до політичних подій того часу неможливо достаменно встановити [142, с. 97; 340, с. 47; 40].

Слід також звернути увагу на те, що організатори виставки українських кіноплакатів у Музеї кіно Довженко-центру так і не змогли встановити прізвище автора плаката. Зображення можна вважати спробою талановитої людини повернути увагу суспільства до невідповідності реальної офіційної ідеології результатам діяльності органів державної влади. Суб'єктивна ідея, матеріалізована у плакаті, може впливати на думки людей всупереч бажанням тоталітарної влади. Зазначений приклад яскраво ілюструє принципову можливість помилкового сприйняття людиною реальності.

Цікавим для дослідників може бути смислове наповнення монументу на братській могилі в м. Ізюм Харківської області (поховання датовані 1919 та 1923 роками), що закликає майбутні покоління замість оплакування загиблих більшовиків «крокувати під прапором комунізму по трупах». Фотографія зазначеної історичної пам'ятки наведена на рис. Д.1 (додаток Д). Низка граматичних помилок у тексті напису на окремих фрагментах монумента

свідчать про загальний низький рівень культури авторів та виконавців зазначеної історичної пам'ятки [142, с. 97].

Незважаючи на комплекс проведених заходів, на території України ще залишається багато пам'яток, які підлягають декомунізації. Зокрема, у прикордонному з росією с. Ободи Білопільського району Сумської області досі стоїть пам'ятник лейтенанту Д. Ракусі (див. рис. Д.2, додаток Д). Його після закінчення прикордонної школи призначили на посаду командира мінометного взводу. Під час війни СРСР з Фінляндією він загинув у бою в 1940 році. Ракус втратив зв'язок з мешканцями цієї громади ще у шкільні роки, оскільки разом з батьками виїхав на постійне місце проживання в росію. Крім того, зазначена людина виконувала саме такі злочинні завдання, від яких з початком неприхованої російської агресії страждають сучасні мешканці Сумської області, особливо її прикордонних з росією територіальних громад.

Приватні спогади осіб, фото та інші документальні матеріали можуть бути джерелами дослідження проблем забезпечення інформаційної безпеки особистості. Так, автори фотографічного альбому середини ХХ століття зробили висновок про принципові розбіжності реальної дійсності з висвітленням інформації в радянських засобах масової інформації та суттєві відмінності між приватною та державною підбірками фотодокументів, які різняться за способами висвітлення реальності, з точки зору, офіційної інформаційної політики держави [128, с. 193]. Наприклад, німецькій офіцер не соромився та не відчував тиску за надане прізвисько власної собаки – «Сталін» [128, с. 122; 142, с. 97].

Дослідження приватних фотографій може давати достовірнішу інформацію про особливості життя людей та діяльність органів державної влади на території державі в певний історичний період. Свого часу, фотографу Е. Лаффоргу було заборонено в'їзд до Кореїської народно-демократичної республіки за те, що йому вдалося поширити у світі численні фотографії, що свідчать про реальне життя населення цієї держави. Під заборону до вивозу з КНДР потрапили фотографії про черги в магазинах, стан транспорту та лікарень,

відпочинок корейських військових, незавершений художником малюнок, збір трави населенням тощо. Корейськими правоохоронцями зазначені фотографії були видалені з його флешносія під час виїзду з країни, але йому вдалося їх відновити. Завдяки цьому міжнародна спільнота змогла побачити реальний масштаб бідності населення, порушення прав громадян, стан демократії, особливості інформаційної політики зазначеної держави [89].

Розвиток державної статистичної дозволяє ефективно використовувати наявні дані для проведення державою профілактично-роз'яснювальних заходів. Проте державі досі не вдається подолати проблему поширення пияцтва. З огляду на це, залишаються актуальною проблема ефективності впливу на людину відповідних інформаційних заходів. На нашу думку, органи державної влади мають враховувати під час планування таких заходів можливий вплив на діяльність людини окремих природних факторів та фізіології людини, що впливають на її поведінку [154, с. 55].

На початку XIX століття В. Дмитрієв довів, що алкоголь здебільшого споживають в осінньо-зимовий період (55,8%) із характерним максимумом у жовтні. На перший погляд, це могло бути пов'язано з підвищенням доходів господарств від реалізації сільгосппродуктів. Водночас, масової реалізації врожаю восени ніколи не відбувалося. Доходи від реалізації хліба в березні завжди були майже вдвічі більшими, ніж у жовтні. Це дозволило В. Дмитрієву зробити висновок про те, що одна з причин зростання обсягів споживання алкоголю – виснаження організму людини тяжкою фізичною працею [20, с. 238].

Схожий висновок наприкінці 1980-х років знайшов відображення на шпальтах журналу «Фізкультура і спорт». Так, у ході проведення експерименту, щурі, яким давали вуглеводну їжу й не давали води, обирали для споживання 10% розчин етилового спирту, швидко перетворюючись на алкоголіків. Додатки кофеїну прискорювали цей процес. Коли в їжу почали додавати вітаміни та мінеральні солі, гризуни почали виліковуватися та відмовлятися від вживання алкоголю [140, с. 26].

У джерелах 1915 року наведено інформацію про успішність використання відвару чебрецю для лікування алкоголізму. У деяких хворих цей відвар викликав байдужість до спиртного [6, с. 109]. Також існує опис народного рецепту від запоїв – водяний відвар м'яти, кореню валеріани, квітів липи та листя смородини [6, с. 10]. У багатьох джерелах зазначається, що майже єдиним джерелом вітаміну С є овочі та фрукти. Запаси цього вітаміну в організмі людини незначні. У консервах кількість вітамінів може знижуватися до 30% від їхньої початкової кількості, тому свіжі овочі та фрукти бажано вживати протягом усього року [140, с. 26] та до 15%–20% в енергетичному співвідношенні з іншими продуктами харчування [140, с. 27].

На перший погляд, може здатися, що сьогодні проблеми якісного харчування не існує. Однак за рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я людина для повноцінного харчування має щодоби вживати не менше ніж 400 грамів свіжих фруктів та овочів (крім картоплі та інших коренеплодів, що містять крохмаль). Населення розвинутих країн споживає не менше, ніж 450 грамів таких продуктів [328]. Окремі дослідники рекомендують щодоби вживати за 5 прийомів 500 грамів свіжих овочів та фруктів (без урахування картоплі та «магазинних» соків і пюре) [288].

За офіційними даними, українці в 1999 році щодоби споживали 400 грамів овочів (без урахування картоплі) та фруктів у перерахунку на одну особу. Протягом 2011–2013 років споживання овочів та фруктів на одну особу зросло до 450–460 грамів. Збільшення середньомісячної заробітної плати з 160 до 400 [322] доларів США призвело до збільшення частки витрат на споживання овочів та фруктів з 0,27% до 0,53%.

Окремо слід звернути увагу на вдосконалення норм харчування військовослужбовців. У 2002 році Постановою Кабінету Міністрів України в армійському раціоні було передбачено 300 грамів овочів без урахування картоплі (капуста – 130, буряк – 30, морква – 50, цибуля – 50, огірки, помідори, коріння, зелень – 40, полівітамінний препарат від 15 березня до 15 червня – 1 грам) та 100 грамів соків [271], що значно менше, ніж рекомендує Всесвітня організація

охорони здоров'я. Система харчування значно покращилася із впровадженням у практику військових стандартів НАТО, що з високою долею ймовірності краще вплине на зменшення пияцтва у військових колективах, ніж посилення заходів адміністративної відповідальності.

З початком у 2014 році російської агресії відбулися суттєві зміни в українському суспільстві, що не дають змоги достеменно порівнювати статистичні дані з періодом 1991–2012 років. Водночас, звертає на себе увагу той факт, що в січні 2012 року в Україні відбулося зменшення рівня споживання українцями вина та лікєро-горілчанних виробів на 18% порівняно з 2010 роком (з 9,4 л до 7,7 л). Крім того, протягом 2011 року Україна вийшла зі списку лідерів країн, де проживає найбільше курців [291]. Це відбулося на тлі збільшення споживання українцями овочів і фруктів.

Іншою причиною розвитку пияцтва можна вважати враження людини «культурою бідності». На території колишньої Російської імперії таке явище набуло масового характеру з розвитком капіталізму. Робітничій прошарок суспільства швидко збільшувався за рахунок селян (могли заробити лише 10–15 коп. за добу), які вважали за краще працювати на промислових виробництвах, де за короткий і нормований робочий день могли отримувати значно більше – до 50 коп. Однак вони не були готові до необхідності впровадження іншої структури витрат свого бюджету. Також міське населення не вирощує, а купує овочі та фрукти на ринку [155, с. 15].

В. Дмитрієв підтвердив це проведеним дослідженням відмінностей структури споживання товарів домогосподарств у сільських та промислових районах [140, с. 27]. Погоджуємося з думкою П. Бадмаєва про те, що всі галузі можуть існувати тільки за умови процвітання сільського господарства. В іншому випадку, вони призводять до руйнування розумового та фізичного стану людей, тягнуть за собою загибель робітників, виродження цілої країни. Так виникали жахливі звичаї фабричних і заводських робітників на межі ХІХ–ХХ століть [140, с. 29].

Суттєву небезпеку можна спричиняти інформація, яка не доведена практикою або викривлено неточністю перекладу. Наприклад, у різних сучасних перекладах праці Арістотеля наведені різні визначення основних кольорів райдуги. Звертає на себе увагу плутанина між синім (англ. – blue) кольором та фіолетовим (англ. – purple), які людина добре розрізняє [371]. У коментарі до перекладу роботи відомого антирчного філософа російський перекладач звертає увагу на використання в першоджелелах синьо-фіолетового відтінку. Порівнюючі обидва переклади стародавніх текстів стає очевидним, що перекладач може додавати до оригіналу частку сучасних знань, що не зовсім є коректним. Це вимагає максимально можливого використання під час проведення досліджень перевірок інформації та її першоджерел [142, с. 97; 140, с. 29].

Іншим поясненням викривлення змісту перекладу може бути те, що перекладач міг виправити авторський текст відповідно до контексту (неможливість отримати червону, зелену та синю фарби з інших) та вже відомої на момент перекладу найбільш схожої моделі сучасної фотографії, що використовує червоний, зелений та синій кольори. Крім цього, І. Рожанський акцентує увагу на тому, що факт можливості відтворення зеленої кольору шляхом змішування в необхідних пропорціях двох інших був добре знайомий художникам того історичного періоду [142, с. 97; 140, с. 29].

Водночас у численних перекладах зазначеної роботи не звертають уваги на принципову помилку у стародавньому тексті. Неприпустимо об'єднувати світлові моделі, які поглинають та випромінюють електромагнітні хвилі. Фізичні явища, які покладені в основу роботи монітора та пінтера різні. Кольорові моделі, що використовують у сучасних моніторах та принтерах, суттєво відрізняються. Зважаючи на те, що Арістотель згадує зелений колір, він описує модель, яка випромінює світ (використовується в сучасних моніторах). Це надає повштовх для для пошуку інших, більш ранніх джерел, якими міг користуватися Арістотель. Доказом цьому може бути той факт, що в сучасних кольорових

принтерах та поліграфічних процесах використовують інші фарби, зокрема, жовту завдякі якої відтворюються зелені кольори [142, с. 97].

Зазначені явища певною мірою зумовлені особливостями сприйняття людьми соціально значимої інформації. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки особистості та соціальної безпеки є невід'ємно пов'язаними між собою. Зміцнення інформаційної безпеки в суспільстві певною мірою впливає на подолання проблем забезпечення соціальної безпеки. Такий зв'язок мають і категорії забезпечення інформаційної безпеки особистості та соціальної безпеки особистості [245, с. 55].

Історичний досвід дозволяє стверджувати про те, що інформаційна безпека особистості проявлялася певним чином на всіх історичних етапах розвитку людської цивілізації. Свідчення цього можна знайти в стародавніх релігійних текстах, зокрема, у Торі, Старому Заповіті, стародавніх трактатах, міфах тощо.

Наприклад, Коран містить обов'язкові для всіх правила поведінки. До них, зокрема, належать: заборона азартних ігор (розпалюють ворожнечу, спричиняють розточення майна) [119, с. 47], обов'язковість залучення свідків під час укладання договорів (попередження конфліктів) [119, с. 64], заборона займатися діяльністю, якої людина не навчена (попередження негативних наслідків діяльності людини) [119, с. 335], заборона брати своїх родичів помічниками (протидія корупції) [119, с. 225].

У комедії В. Шекспіра «Приборкання норовливої» відображено панівне на той час ставлення до жінок. З іншого боку, показано, як покращується життя головної героїні (Катарини) після того, як вона зрозуміла, що люди часто «...оголошують війну тоді, як на колінах слід благати миру» [359, с. 277].

Наведені приклади можна ототожнити з намаганнями людей у різні способи забезпечити наслідування досвіду попередніх поколінь. В умовах демократичного розвитку суспільства переважну роль відіграють норми права. Вони характеризуються суспільною користю, справедливістю, відповідністю реальним потребам суспільства, забезпечують законність і правопорядок.

Водночас неможливо відмовлятися від передання наступним поколінням необхідних знань через різноманітні форми образотворчого мистецтва.

У стародавніх суспільствах цьому питанню приділялося більше уваги. Так, у 1951 році Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (м. Київ) придбав «Статую жерця на ім'я Еснебентер» [325], що зображена на рис. Е.1 (додаток Е). Хоча вона могла лише належати жерцю. Переданий скульптором сюжет доносить до глядача панівну в стародавньому Єгипті теологічну концепцію походження влади. Це можна пояснити тим, що зображено дві фігури. Одна з них – меншого розміру з характерними для того часу атрибутами влади фараона (скіпетр, ціп, накладна борода) [143, с. 130].

Друга, більша фігура, стоїть на колінах і тримає фараона за плечі. На її верхній частині обох рук в картушах написано ім'я бога – Імен (більш відомий як Амон). Картуш використовували для написання імен богів і фараонів. Борода, скіпетр (жезл) та ціп (батіг) вказують на те, що фараон – той, хто менший за розміром. Текст на руках фігури можна інтерпретувати так: «Бог (це означає знак, схожий на літеру «Г») Імен (відповідно до символів, які розміщені у картуші, більш відомий як Амон) спустився з неба на воду (три лінії)». Це не суперечить єгипетській міфології, яка пов'язана з водою. Багато богів ступали на землю Єгипту з неба. Навіть розливами Нілу (його водами) керував бог Хапу. Для дешифровки частини написів нами були використані рекомендації Іоганна Фрідріха [140, с. 32].

Особливості виготовлення скульптури та нанесених ієрогліфів свідчать, що текст був доданий пізніше. Статуя може не зображати жерця Еснебентера, а лише належати йому. Йому також може належати авторство тексту. У цілому, образотворча ідея скульптури – передання знань про теологічну теорію виникнення влади. Можливо був певний конфлікт у соціумі, тож фігура бога стоїть на колінах (художній прийом), просить вибачення та для оперативного вирішення термінових питань спільної діяльності людей надає їм посередника (лінія зв'язку – відсутність розриву між двома елементами скульптури), який відрізняється від інших людей атрибутами царської влади (борода, скіпетр, ціп).

Підтвердженням цього можуть бути описані у міфах часи, коли Єгиптом правили Ануннаки (відрізнялися великим ростом). Стародавні єгиптяни вважали, що саме вони передали владу фараонам.

Друга ідея зазначеної пам'ятки – важливість поширення в соціумі знань щодо легітимності влади для попередження соціальних конфліктів. Картуш, відповідно до поширеної в наукових джерелах думки, асоціює із захистом імені від зовнішнього втручання й водночас є периметром резиденції фараона, що охоронялася. Цей елемент також може означати обмеженість влади, прав і свобод. Особи, які не мали картушу, вільно перетинали кордони держави. Влада того, хто записаний у картуші, поширювалася лише в межах території (в окремих картушах окремих фараонів прямо вказана їхня територія поширення влади, наприклад, верхній чи нижній Єгипет).

З огляду на зазначене, сукупність елементів скульптури можна інтерпретувати, як вибачення бога за спричинений кризою легітимності влади соціальний конфлікт та призначення свого посередника для оперативного вирішення нагальних питань соціального життя. Вона поєднує ідеї теологічної та космічної теорій походження держави.

Існує багато інших скульптур, які мають пряме відношення до історії розвитку державного управління. Так, на рис. Е.2 (додаток Е) зображено пам'ятник Магдебурзькому праву, який встановлено в Києві. У Львові в 1940-х роках було знищено пам'ятник радянській конституції, встановлений у 1939 році. До сьогодні збереглися його фото (див. рис. Е.3, додаток Е).

Це свідчить про те, що в процесі державного будівництва представники політичної еліти використовували власні погляди на теорію походження держави та права й намагалися таким чином поширювати свої ідеї в суспільстві та передавати знання між поколіннями людей. Сучасні дослідники виділяють численні теорії, зокрема [214, с. 11; 103, с. 54]:

– договірна теорія або теорія суспільного діалогу (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, О. Радищев). Об'єднання людей за добровільною згодою для забезпечення реалізації своїх природних прав і свобод особистості в межах

певного державного утворення, держава виникає внаслідок укладання угоди між людьми, суспільного договору;

- теорія насильства (Є. Дюрінг – насильство має внутрішню природу; К. Каутський, Л. Гумплович – насильство має внутрішню та зовнішню форму). Держава – результат завоювання одних племен іншими та створення апарату примусу. Насильство є глобальним чинником, який породжує правлячу еліту, соціально-економічні наслідки, приватну власність. Саме цю теорію Ж. Гобіно та Ф. Ніцше покладено в обґрунтування поділу суспільства за расовими ознаками;

- марксистська (класова) або соціально-економічна теорія (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін). Держава – результат боротьби класів;

- теологічна теорія (Ф. Аквінський). Держава походить від Бога – чистого розуму. Державна влада залежить від божественної волі;

- психологічна теорія (Л. Петражицький, Т. Тард). Держава – прояв особливості психіки людей, які від природи наділені властивостями покори та влади;

- теорія природного права (Конфуцій, Арістотель, Цицерон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо). Розгляд природного права як загального для всіх закону доброчесності та засобу досягнення справедливості в суспільних стосунках;

- теорія примирення (Г. Берман, Е. Аннерс). Необхідність впорядкування відносин між родами, зацікавленість у цьому всіх членів суспільства;

- патріархальна теорія (Платон, Арістотель, Р. Філмер). Держава походить від сім'ї, природного потягу людей до взаємного спілкування та об'єднання у групи, до підкорення волі батьків;

- гідравлічна або іригаційна (Віттфогель). Держава утворюється під час переходу до іригаційного землеробства, що створювало умови для розвитку розгалуженого державного апарату;

- органічна (Г. Спенсер). Порівняння держави з біологічним організмом;

- інші теорії.

На сьогодні не існує панівної, достеменно обґрунтованої теорії походження держави та права. Зазначені теорії можна розподілити за ступенем інформаційної безпеки особистості, що потрібно зауважити під час викладання відповідних навчальних дисциплін та в навчально-наукових джерелах інформації.

Найбільшу загрозу створює покладання в основу державного будівництва теорії насильства та марксистської (класової) теорії. Вони можуть стати ідеологічним підґрунтям діяльності органів державної влади, становлення фашистського, авторитарного режимів, формування агресивної інформаційної політики, розв'язання гібридних війн. Таких прикладів в історії людства існує надто багато (утворення в першій половині ХХ століття фашистських режимів в Італії та Німеччині, сучасні російська федерація, Іран, Північна Корея тощо). Джерелом загрози може бути поєднання в державному будівництві зазначених теорій з теологічною, космічною теоріями. Це підтверджується виникненням в історії людства численних міжнародних та внутрішніх конфліктів на релігійному підґрунті.

Не створюють загрози використання у процесі державного будівництва договірної теорії, теорії природного права, примирення тощо. Крім того, окремі теорії можна вважати застарілими та обмежено придатними для використання в сучасних механізмах державного управління.

Зважаючи на викладене вище, теорії походження держави та права можна розподілити на три категорії: теорії, які несуть загрози інформаційній безпеці особистості; теорії, які не спричиняють загрози інформаційній безпеці особистості; теорії, які можна вважати застарілими та непридатними до практичного використання.

В Україні правову основу забезпечення інформаційної безпеки становлять Конституція України, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти, які видають на виконання Конституції та законів України уповноваженими на це органами державної влади та місцевого самоврядування.

Класифікація нормативно-правових актів з питань забезпечення інформаційної безпеки представлена на рис. 1.2.

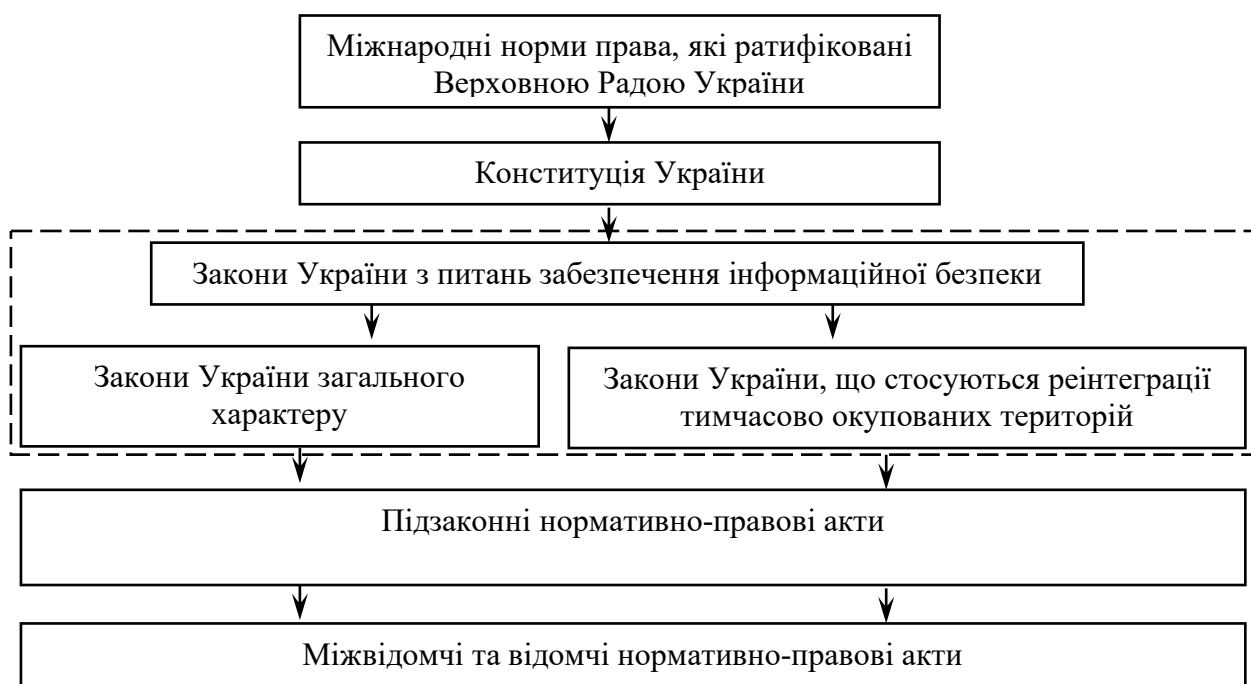

Рисунок 1.2. Класифікація нормативно-правових актів з питань забезпечення інформаційної безпеки (Джерело: розроблено автором)

Історичний досвід державного управління може передаватися посредством поширення норм міжнародного права, до яких можна віднести міжнародні договори, якими вправджуються заздалегідь визнані принципи права, зазначені у рішеннях Міжнародного суду відомостях та найбільш поширеними у сіті звичаями, які ще не набули форму норм права. У сфері інформаційної безпеки вони визначають: загальні принципи, принципи створення глобального інформаційного суспільства, права і свободи людини та міжнародні механізми їх захисту, кібербезпеку [93, с. 299].

У сфері національної безпеки В. Домарев розподіляє національні норми права на документи, в яких закріплюються концептуальні погляди на розв'язання сучасних проблем, норми, якими врегульовуються організаційні питання діяльності, документи стратегічного та поточного планування тощо [62, с. 67]. Інформаційні загрози можуть створювати держави, недержавні суб'єкти та гібридні суб'єкти (утворюються шляхом спільної реалізації своїх цілей у ході

об'єднання зусиль певних державні і недержавних гравців) [142, с. 98; 285. с. 87].

Детальний аналіз загроз та викликів інформаційній безпеці наведено в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». Цим документом основні інформаційні загрози розподілено на глобальні та такі, що мають національне значення, див. додаток Ж [276].

До глобальних викликів та загроз віднесено: дезінформаційні кампанії, що інспіровані авторитарними урядами та активістами радикальних рухів для маніпулювання свідомістю окремих людей і груп населення для перешкоджання демократичному розвитку держав та для руйнування стабільності міжнародних стосунків; спеціальні інформаційні операції російської федерації, що спрямовані на дискредитацію демократичних інституцій, виборчі процеси, посилення внутрішніх протиріч; запроваджені росією технології гібридної війни; специфіка організації всесвітньої мережі інтернет, що ускладнює забезпечення балансу права на приватність та інформаційної безпеки держави; недостатній рівень медіаграмотності населення, що загрожує політичній та економічній стабільності демократичних держав [278].

Основними національними викликами та загрозами в Україні вважаються: тривале проведення російською федерацією спеціальних інформаційних операцій, більшість з яких спрямована на підрив національної безпеки України, її національних інтересів, ліквідацію української державності та знищення української ідентичності, провокування проявів екстремізму, панічних настроїв у суспільстві, загострення й дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, легітимізації анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, заперечення своєї участі у війні на території Донецької та Луганської областей, посилення адвокаційної кампанії за зняття санкцій, запроваджених у зв'язку з порушенням російською федерацією суверенітету та територіальної цілісності України; домінування росії в інформаційному просторі; інформаційний тиск росії на мешканців тимчасово окупованих

територій України; обмежені можливості держави щодо своєчасного реагування на дезінформаційні кампанії; недосконалість нормативно-правового регулювання інформаційних стосунків тощо [276].

На нашу думку, зазначені заходи відображають синергію проблем забезпечення інформаційної безпеки як загального для України та міжнародної спільноти явища. Проблема забезпечення інформаційної безпеки залежить також від здатності кожної конкретної особи самостійно виявляти небезпечну (може призводити до скоєння особою злочину) та шкідливу (пов'язана з можливим скоєнням іншої протиправної діяльності). Зважаючи на зазначене, забезпечення інформаційної безпеки особистості ми вважаємо одним з основних чинників зміцнення інформаційної безпеки всього соціуму.

Протягом останніх років відбулися суттєві трансформації пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки. Так, стратегічними пріоритетами в інформаційній сфері на 2011–2023 роки визначено розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій [275]. Серед середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2023 рік зазначено розвиток інформаційно-комунікаційних та радіоелектронних систем і технологій для забезпечення національної безпеки та оборони, кібербезпеки, інформаційно-комунікаційних систем та мереж, цифровізації соціально-гуманітарних процесів та освіти в цифрову епоху [54].

До середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2022 роки було визначено впровадження новітніх технологій захисту інформації в телекомунікаційних та інформаційних системах та розроблення систем захисту елементів інтернету речей від несанкціонованого втручання [55]. До переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2022 року включено технології та засоби захисту інформації [264].

Державна інформаційна політика передбачає досягнення семи стратегічних цілей [276], а саме:

– протидія дезінформації та інформаційним операціям держави-агресора,

спрямованим на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права та свободи людини;

- забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності;

- підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства з метою більш ефективного протистояння державі-агресору та забезпечення стійкості до широкого спектру інформаційних та інших загроз;

- забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їхньої безпеки під час виконання професійних обов'язків, протидія поширенню незаконного контенту;

- інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, відновлення їхнього права на інформацію та підтримання зв'язку з Україною;

- створення ефективної системи стратегічних комунікацій;

- розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу.

У сучасному медіапросторі виокремлюють такі рівні: соціологічний (сукупність засобів комунікації в соціумі); психологічний (сукупність засобів психологічного впливу на особистість); журналістський (сукупність засобів масової комунікації); філософсько-культурний та антропологічний (багатоаспектний феномен розвитку людства) [38, с. 63]. Це зумовлює два напрями забезпечення інформаційної безпеки особистості: опанування необхідними знаннями, вміннями та навичками інформаційної безпеки, які

необхідні для професійної діяльності, та розвиток загального рівня культури людини.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначає: 19 лютого 2014 року датою початку тимчасової окупації російською федерацією окремих територій України; загальне поняття тимчасово окупованої території; особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах особливого правового режиму тимчасово окупованої території; цілі державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території (деокупація територій, забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, незалежності, єдності та територіальної цілісності України) [260]. Зазначене стосується і питань забезпечення інформаційної безпеки, зменшує інформаційну невизначеність процесів, які відбувалися після Революції Гідності в Україні.

Оскільки Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, то інформаційна безпека особистості може вважатися ключовим фактором забезпечення інформаційної та національної безпеки. Вона є основою успішної або невдалої діяльності пересічної людини. Вона істотно впливає на ставлення людини до своєї участі в захисті державного суверенітету. Через власну позицію в політичному житті країни людина може впливати на справедливий розподіл гілок державної влади, комплектування виборних посад в органах державної влади, забезпечення безперервності функціонування механізму стримувань та противаги.

Водночас інформація є невід'ємною частиною діяльності людини, і стан інформаційної безпеки особистості впливає на якість прийнятих нею рішень та результати праці. Через ефект синергії інформаційна безпека особистості істотно впливає на властивості системи забезпечення інформаційної безпеки держави. Перебіг історичних подій в політичному житті держави підтверджує зв'язок між

усвідомленням людьми допустимих меж правової поведінки та станом забезпечення інформаційної безпеки особистості. Нажаль, в сучасних умовах значна кількість пересічних громадян не здатна бачити ознаки протиправної діяльності та відрізняти соціально виправдану та хібну поведінку в особистій діяльності та своєму оточенні.

Наприклад, за фактом відсутності складу злочину у 2017 році було закрито 50,1% кримінальних справ (2014 рік – 53,5%, 2015 рік – 48,3%, 2016 рік – 47,3%) [10, с. 19]. Це може бути пов'язано з корупційними ризиками, низькою якістю оформлення первинних процесуальних документів, недостатньою професійною підготовкою частини персоналу правоохоронних органів, недостатньою якістю проведення слідчих дій та судової експертизи.

В умовах ведення проти України інформаційних війн актуалізується проблема створення міжнародної та міждержавної систем забезпечення інформаційної безпеки особистості, доведення та роз'яснення населенню термінології та змісту норм міжнародного права.

Проблема невідповідного реальності сприйняття людиною інформації пов'язана з неможливістю точного опису складних природних та соціальних явищ та процесів доступними для людини засобами мови, спрощеними для зручності та швидкості отримання необхідних даних моделями. Перед використанням інформації потрібно визначати достовірність як самої інформації, так і її джерела.

Інформаційну безпеку особистості доцільно розглядати як таку, що виконує в суспільстві такі функції: гносеологічну (пізнання сутності явищ, здобуття нових знань, виявлення причин помилкового прийняття рішень, інтерпретація фактів, що пов'язані з отриманням, зберіганням, обробленням, передаванням та формуванням нової інформації, уведення в науковий обіг нової інформації, уточнення та систематизація термінів і понять); ідеологічну; політичну; методологічну (використовує наявні та формує нові методи пізнання); науково-прикладну (розроблення та обґрунтування рекомендацій для вдосконалення та розвитку соціальних процесів, що пов'язані з отриманням,

зберіганням, обробленням, передаванням та формуванням нової інформації, розроблення інструментарію наукового пізнання); прогностичну (стимулювання розвитку соціальних процесів); культурологічну (всебічний розвиток особистості); історично-фактологічну (фіксація окремих фактів, процесів, явищ у суспільному житті та інтерпретація історичних подій); розвитку правосвідомості особистості; активізації самоорганізації особистості, мотивації діяльності [179, с. 204; 140, с. 42].

1.2. Інформаційна безпека особистості як чинник вразливості суспільства в умовах ведення гібридних війн

Основні загрози національній безпеці України у політичній, державній, воєнній, економічній, екологічній, правовій, соціальній сферах знаходять своє відображення у розподілі повноважень та завданнях різних складових сектору безпеки і оборони України. Погоджуємося з думкою про те, що забезпечення державної безпеки передбачає врегулювання законодавством та реалізацію прав людини і громадянина за умовою гарантування та захисту національних інтересів [295].

Стан забезпечення інформаційної безпеки особистості впливає на перебіг процесів євроінтеграції України, швидкість яких залежить від волі більшості громадян України як носіїв державної влади. Саме прагнення українців щодо приєднання до європейської спільноти призвело до Революції Гідності та розвитку демократії після її перемоги. Шляхом інформаційних впливів росія не змогла змінити прагнення українців до своїх основоположних національних цінностей.

У 2022 році Україна отримала статус країни-кандидата для вступу до Європейського Союзу. Для успішного проведення подальших переговорів держава має показати прогрес у досягненні певних критеріїв, що пред'являють до країн-членів Європейського Союзу. Цьому буде й надалі активно протидіяти російська федерація з метою поглинання України та поширення на її територію

російської імперської ідеології. Це вимагає вжиття органами державної влади України заходів щодо підвищення імунітету українського суспільства до зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз, зокрема, шляхом забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Подальші етапи, пов'язані із членством України у Європейському Союзі, залежатимуть від виконання рекомендацій, які не прив'язані до вже ухваленого рішення. Вони полягають у наступному [353]:

- запровадження законодавчих процедур відбору суддів Конституційного суду України, що передбачають на етапі попереднього відбору оцінювання доброчесності, професійних навичок кандидатів відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії;

- відбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів та завершення перевірки Радою з етики доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції;

- посилення боротьби з корупцією шляхом активних та ефективних розслідувань і судового покарання винних у корупції осіб та завершення процесу призначення нових керівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Національного антикорупційного бюро України;

- приведення законодавства про боротьбу з відмиванням грошей до визначених стандартів та ухвалення комплексного стратегічного плану реформування правоохоронного сектору держави;

- запровадження антиолігархічного закону з урахуванням висновку Венеціанської комісії;

- ухвалення закону про засоби масового інформування, який має бути узгоджений з вимогами Директиви Європейського Союзу про аудіовізуальні медіапослуги та визначатиме повноваження незалежному медіарегулятору;

- завершення реформування законодавчої бази з питань національних меншин.

Це вимагає від кожного громадянина України та суспільства прогресу щодо дотримання принципу нульової толерантності до корупції, участі в боротьбі з її проявами, посилення контролю за діяльністю органів державної

влади, участі в розвитку демократичних інструментів громадського контролю, що впливає на зменшення корупційних ризиків.

Крім цього, громадяни мають активніше та свідоміше брати участь у демократичному виборчому процесі для забезпечення підвищення якості комплектування політичних посад в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Водночас кожний громадянин України має усвідомлювати особисту відповідальність за виконання пред'явлених до держави вимог. Прогрес щодо питань реалізації першочергових рекомендацій Європейської Комісії сприятиме підвищенню добробуту кожного громадянина, гарантованому державними інституціями забезпеченню прав і свобод.

Нині значна частина українського суспільства не знає і не розуміє пред'явлених вимог та особистих переваг у разі їх дотримання, що показують результати проведених у серпні-вересні 2022 року соціальних опитувань, що наведені у таблиці 1.1 (опитування проводилося на всіх підконтрольних українському уряду територіях України організацією InMind на замовлення міжнародної організації Internews, похибка вибірки з імовірністю 0,95 не перевищує 2,5%) [216].

Таблиця 1.1

Результати соціологічного опитування громадян щодо знання ними умов для початку переговорів про вступ України до Європейського Союзу

№ з/п	Визначені напрями реформ	Відсоток респондентів, які знають	
		напряму реформи	кроки реформи
1	Антикорупційна реформа	74	6
2	Судова	70	5
3	Боротьба з відмиванням коштів	68	5
4	Реформа Конституційного суду	64	5
5	Втілення антиолігархічного законодавства	61	6
6	Узгодження аудіовізуального законодавства з європейським	36	6
7	Зміна законодавства про національні меншини	41	7

Отримані організаторами соціологічного опитування дані показують прогалини у проведенні інформаційних заходів як органами державної влади України, так і незалежними засобами масової інформації. Основний висновок, який був зроблений організаторами соціологічного опитування: громадяни не бачать впливу реформ на кожного з них, розглядаючи виконання визначених заходів необхідною умовою для вступу України до Європейського Союзу [216]. Це знижує результативність громадянського контролю за виконанням органами державної влади своїх зобов'язань перед суспільством та створює передумови до проведення росією інформаційно-психологічних операцій для дискредитації учасників євроінтеграційних процесів.

Проблема полягає в тому, що органи державної влади не зацікавлені в обізнаності громадян щодо конкретних кроків проведення реформ та індикаторів, які характеризують якість проведених заходів. Інформаційна небезпека для особистості проявляється через обмежену доступність відповідної інформації. Вирішальним чинником щодо виправлення ситуації є посилення в українському медійному просторі інформаційної діяльності Європейської Комісії, міжнародних європейських організацій та українських недержавних організацій, засобів масового інформування та окремих громадян.

Основні критерії, яким має відповідати держава-кандидат для вступу до Європейського Союзу, полягають у наступному: державні інституції працюють стабільно; держава забезпечує в суспільстві демократію, верховенство права, дотримання прав людини та поваги до прав національних меншин; створена конкурентоздатна ринкова економіка, що реально функціонує; країна готова взяти на себе зобов'язання щодо безумовного дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу. Проблемним питанням є відсутність методики визначення зазначених критеріїв, що ускладнює їх порівняння [184]. Крім того, країни-члени Європейського Союзу мають бути спроможними інтегрувати нового члена.

Як зазначав єврокомісар з питань розширення ЄС Олівер Варгей, в Європейському Союзі була переглянута методологія ухвалення рішень щодо

його розширення. Вона базується на довірі, передбачуваності, динамізмі та посиленому політичному керуванні. Довіра необхідна для забезпечення взаємної впевненості між державами-членами та громадськістю. Вона також передбачає застосування однакового до всіх країн підходу, що враховує попередні заслуги та прогрес розвитку в часі. Ключовим питанням є динаміка прогресу. Швидкість позитивних зрушень має впливати на підвищення загальних оцінок. Передбачуваність означає чітке (зрозуміле для всіх учасників процесу) визначення умов, що та коли потрібно зробити. Принцип посиленого політичного керування вимагає залучення для моніторингу динаміки змін максимально можливої кількості держав-членів Європейського Союзу та забезпечення постійного діалогу з регіонами на всіх політичних рівнях [406].

Процес вступу держави до Європейського Союзу включає 35 розділів та шість кластерів. Для кожного розділу встановлені умови для відкриття та закриття переговорів, що робить процедуру перевірки відповідності критеріям максимально прозорою. Досягнутий країною прогрес оцінюється порівнянням міжнародно визнаних рейтингів (індекс сприйняття корупції, індекс верховенства права, світовий індекс свободи, індекс економічної свободи, макроекономічні показники тощо) [184].

Однією із сильних сторін України є індекс економічних свобод. Станом на 2022 рік він складав 54,1 бала. Проте Хорватія під час отримання статусу кандидата мала 53,1 бала, у рік вступу – 61,3, у 2022 році – 67,6. Болгарія мала 47,3 бала, на момент вступу – 62,7, у 2022 році – 71.

Головна проблема України – рейтинг сприйняття корупції громадянами. Станом на 2021 рік він був оцінений лише на 32 бали (за 100-бальною шкалою). Водночас на момент отримання статусу кандидатів Хорватія, Болгарія та Румунія мали по 35 балів. Станом на 2021 рік Болгарія отримала 42 бали, Румунії – 45, Хорватія – 47, що перевищує сучасний рейтинговий показник України [184].

Зміна рейтингових оцінок певною мірою характеризує зміни, що відбуваються в соціумі. Неможливо очікувати швидких результатів розвитку

суспільства без цілеспрямованого проведення органами державної влади комплексу антикорупційних заходів, забезпечення прозорості проведення тендерів, впровадження нових технологій у галузі державного управління, цифровізації державних послуг тощо. Крім цього, держава має усувати інформаційні загрози щодо викривлення змісту проведених заходів та їхніх результатів.

Зокрема, заходи протидії небезпечним та шкідливим інформаційним впливам органи державної влади мають проводити за двома напрямками. Перший вектор має бути спрямований на громадян України як носіїв державної влади. Другий – на міжнародну та європейську спільноту, яка має бачити українців невід’ємною та необхідною частиною свого соціуму. Оскільки успішність процедури вступу України до Європейського Союзу залежатиме від прогресу в досягненні визначених критеріїв, то потрібно забезпечити розуміння переважною більшістю громадян України корисності процесів європейської інтеграції та докладання ними необхідних зусиль для покращення загального стану справ. Україна також має запевнити європейську спільноту в доцільності та корисності набуття нею членства в Європейському Союзі.

На думку І. Мельника, формування інформаційної політики в умовах гібридної війни потребує розвитку інтеграційних здібностей державних інституцій, адаптації їх до загроз, підвищення професійних навичок персоналу органів державної влади [403, с. 138]. У сучасних умовах відношення між державою та громадянським суспільством набуває нових форм на основі компромісів. Легітимізація держави відбувається через взаємодію із суспільством.

Також набуває актуальності поєднання відповідальності громадян за їхню участь у політичних процесах та органів державної влади – за результати своєї діяльності [376, с. 90]. Події в республіці білорусь стали прикладом реальних загроз узурпації влади, радянських принципів державного будівництва та популізму [378, с. 540].

Відповідно до Закону України національна безпека визначає «...захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [270].

Визначення національних інтересів потребує обов'язкового врахування та узгодження інтересів людини, суспільства і держави. Основні з них пов'язані із забезпеченням державного суверенітету, розвитком держави, необхідністю створення безпечних умов життєдіяльності громадян. Для суб'єктів інформаційної безпеки – це забезпечення територіальної цілісності; нормативне врегулювання організації діяльності правоохоронних органів; протидія тероризму, нелегальній міграції, контрабандній діяльності, незаконному використанню інформації. Для якісного їх виконання потребується адекватне планування заходів протидії реальним та потенційним загрозам [43, с. 10].

Юридичні норми мають бути сформульовані та доведені до суспільства у такий спосіб, щоб визначення об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін правопорушення не викликало сумніву щодо настання безумовної відповідальності за протиправну діяльність. Це сприятиме їхньому позитивному впливу на особисту та суспільну свідомість.

На сьогодні в законодавстві України існує низка недостатньо врегульованих питань, що знижують ефективність протидії протиправній діяльності. Наприклад, Конституція України проголошує принцип єдиного громадянства [115]. Законом України «Про громадянство України» подвійне громадянство заборонено [258]. Відповідальність за це порушення не встановлено. У Кримінальному Кодексі України та Кодексі України про адміністративну відповідальність також відсутній опис визначеного нормативно-правовими актами об'єкта протиправної діяльності. Відсутність нормативного визначення має інтерпретуватися у суспільстві як допустима поведінка людини, що виключає відповідальність осіб.

Серед загроз державній безпеці через набуття громадянами України громадянства іншої держави І. Слісарчук та О. Мітенко називають витік

наукового потенціалу, передумови до витоку відомостей з обмеженим доступом, формування позицій небезпечного впливу на суспільство в інтересах іноземної держави, задоволення територіальних претензій, зниження обороноздатності держави, ухилення від проходження військової служби [314].

В умовах поширення пандемії (COVID-19) виникла потреба формування в людей нової обов'язкової поведінки, що полягає в необхідності захисту інтересів інших осіб від себе шляхом дотримання карантинних обмежень. На початок пандемії об'єкт правопорушення, що був передбачений статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Порушення правил щодо карантину людей) [257], не був достатньо точно описаний, що унеможливило притягнення до відповідальності порушників санітарних норм і правил. Удосконалення норм карантинних обмежень, усвідомлення громадянами їхньої необхідності залишається досі актуальним [157, с. 115].

На інформаційну безпеку особистості можуть впливати визначені А. Помаза-Пономаренко та С. Домбровською групи загроз соціальній безпеці, зокрема: наслідки помилкових політичних рішень та дій державних і політичних лідерів, владних інститутів, які суперечать Конституції України, законам, іншим нормативно-правовим актам і ведуть до несприятливих соціальних наслідків, конфліктів, масових протестів громадян, які відчують порушення своїх інтересів; конфлікти інтересів між регіонами держави, порушення прав, свобод і законних інтересів громадян будь-якої національності, міжконфесійні та міжетнічні суперечності; політичний екстремізм і тероризм; нездатність держави захистити законні права, свободи та інтереси особи; загострення криміногенної ситуації в суспільстві, зростання злочинності, порушення законності в діяльності правоохоронних органів. Вони спричинені розбалансованістю соціальних відносин. Це зумовлює створення необхідної системи норм права, соціальних і правових цінностей, відповідальності та контролю. Їх ефективне використання можливе лише за активної взаємодії та взаємного контролю з боку держави й суспільства [245, с. 55].

Погоджуємося з думкою В. Корпаня про те, що найбільші загрози інформаційній безпеці спричиняють навмисні дії зацікавлених осіб. Вони можуть бути пов'язані з роботою апаратної, програмної та комунікаційної складових комп'ютерної системи [121, с. 40]. Небажаний інформаційний вплив на людину може бути здійснений зміною алгоритму роботи комп'ютерної програми її розробником або комп'ютерним вірусом. Для зміни тексту на екрані монітора зловмисники можуть використати спеціальні, так звані недруковані символи [108].

Шкода або небезпека особі може бути завдана шляхом прихованого збору даних про унікальні особливості комп'ютерів, статистики попередніх пошукових запитів. Зазначена інформація дає змогу визначити політичні симпатії користувача для умисного та дозованого надання йому інформації. Сукупність спеціально підібраної комп'ютерною системою інформації може впливати на свідомість людини, викривлення історичної пам'яті, формування політичних симпатій, розпалювання ворожнечі між певними групами людей, які відрізняються доходами, освітою, політичною зрілістю, мовою спілкування, територіальними та іншими ознаками [145, с. 87].

Використання в комп'ютерних системах технологій штучного інтелекту дозволяє як приховувати, так і надавати в автоматичному режимі кожному користувачу унікальну викривлену, додану або певним чином інтерпретовану інформацію в залежності від змісту електронного пошукового запиту та попередньо накопичених даних про конкретну людину.

Серед факторів, які стримують євроатлантичну інтеграцію України, є недостатня обізнаність громадян України щодо основних норм законодавства, особливостей діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування європейських країн та певний мовний бар'єр. Також для перешкодження вибору Україною європейського вектору російська федерація намагається поширювати дезінформацію серед громадян України та міжнародної спільноти. Особливо небезпечні інформаційні впливи у прикордонних регіонах, де різняться оцінки спільних історичних подій.

В умовах сучасного розвитку технологій машинного перекладу текстів будь-яка людина може легко долати мовний бар'єр та самостійно розширювати свої знання про особливості законодавства, функціонування державної влади інших країн, правила перетину державного кордону іноземної держави та перебування на її території. Зазначене програмне забезпечення може бути використано спецслужбами країни-агресора.

Це викликано низкою факторів. По-перше, без знання іноземної мови важко виявити розбіжності перекладу та оригіналу тексту. По-друге, досвід використання програмних додатків мережі інтернет для перекладу побутової лексики може створювати у людини ілюзію якості та універсальності зазначеного інструменту. По-третє, таку дезінформацію складно виявити, оскільки вона генерується на унікальний запит користувача й не зберігається в мережі інтернет. По-четверте, важко довести в судовому порядку суб'єктивну сторону правопорушення. По-п'яте, модифікація програми-перекладача може бути проведена з використанням шкідливого програмного забезпечення сторонньою особою з території іншої держави.

Такі загрози вже набули актуальності. Так, у мережі інтернет розміщено електронну версію PDF-документа Європейської комісії щодо плану дій з удосконалення комунікаційної політики [380]. У пункті 4 цього документа описані особливості діяльності спікера. У перекладі чотирьох абзаців цього пункту програмним додатком компанії Google [388] двічі додається відсутнє в оригіналі тексту слово «росія». Скопійоване в буфер обміну речення: «Individual Spokes persons will contribute to the political message and media strategy of communication plans in conjunction with Cabinets and DGs [388]» в автоматичному режимі перекладається як «Окремі речники сприятимуть політичному посланню та медіастратегії комунікаційних планів росії спільно з кабінетами міністрів та генеральними директоратами», що не відповідає оригінальному тексту документа та суттєво змінює його зміст [145, с. 88].

Це не схоже на випадковий збій програмного забезпечення. На момент підготовки матеріалів міжнародної науково-практичної конференції

висловлювання з того ж самого документа «It is responsible for communicating the Commission's political priorities to the media, and it sets the newsagenda for EU correspondents in Brussels and beyond» перекладалося засобами Google як ««Він відповідає за донесення політичних пріоритетів Комісії до засобів масової інформації та визначає програму новин для кореспондентів ЄС у Брюсселі та за його межами» [146, с. 68].

Наведені інтерпретації оригінального тексту можуть створювати у користувача додатку машинного перекладу ілюзію залежності політики країн Європейського Союзу від позиції російської федерації та її виняткової ролі у розвитку міжнародних стосунків. У перекладах зазначених фрагментів на білоруську або іспанську мови слово «росія» не додається. Це свідчить про спрямованість інформаційної загрози саме на україномовну частину населення. Перегляд змісту буфера обміну операційної системи Windows не виявив будь-якого прихованого тексту. Разом із тим, після декількох слів (зокрема, «political») виявлено послідовність стандартних так званих недрукованих символів – повернення каретки друкарського пристрою та перехід на новий рядок [132, с. 88].

Якщо в буфері обміну видалити зайві спеціальні недруковані символи, то переклад наведеного вище речення стає коректним. Реальна можливість викривлення тексту з файлів у PDF-форматі компрометує саму ідею їх запровадження – можливість однакової видачі зовнішнього вигляду тексту користувачу на різних комп'ютерних платформах. Наведений приклад підтверджує думку про те, що ключові слова в поєднанні зі стандартними недрукованими символами можуть бути свідомо використані для дезінформації людини.

Також у мережі інтернет є безоплатні сервіси для приєднання до сайтів текстової або графічної інформації, яка розміщена на інших сайтах. Якщо такі сайти підтримує країна-агресор, то існує загроза заміни зазначеної інформації на шкідливу. Така заміна інформації може бути як загальною, так і вибірковою, шляхом аналізу доступної інформації про комп'ютер користувача.

В умовах сучасного розвитку комп'ютерних систем штучного інтелекту збільшуються загрози інформаційній безпеці особистості від технологій оброблення інформації в мережі інтернет. Це вимагає удосконалення правового регулювання у сфері обігу інформації у мережі інтернет, що стосується розвитку конституціоналізму, міжнародних договорів, міжнародної політики, особливостей державного управління, законодавства, історичної пам'яті, державної статистики, політичного життя суспільства та її машинного автоматичного перекладу іноземними мовами [144, с. 67].

Також потребують удосконалення та подальшого розвитку стандарти формування та обробки пошукових запитів, сертифікації пошукових систем та систем машинного автоматичного перекладу. На державному та міжнародному рівнях мають бути впроваджені мотиваційні фактори щодо участі громадян у виявленні загроз інформаційній безпеці особистості, джерелами яких є окремі сайти, соціальні мережі, пошукові системи та системи машинного автоматичного перекладу. Важливим фактором є сприяння держави та міжнародної спільноти щодо вивчення громадянами іноземних мов, що частково усуває загрози викривлення інформації із застосуванням систем машинного автоматичного перекладу.

Головною інформаційною загрозою державній безпеці України можна вважати інформаційний вплив будь-якої іншої сторони на свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси, комп'ютерні системи, об'єкти інформаційної інфраструктури для нав'язування особистості, суспільству й державі бажаної для неї системи цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної та державної діяльності. Держава з високим рівнем розвитку інформаційних технологій має змогу більш ефективно керувати розвитком суспільства. Менш розвинена в інформаційному відношенні країна завжди відставатиме у виробництві нових знань та інформаційних технологій і вимушена буде використовувати готові рішення, які їй нав'язують ззовні. Наслідком цього може бути залежність від зовнішніх інформаційних ресурсів і технологій та інших факторів [64, с. 204].

Зв'язок інформаційних загроз із діяльністю людини наведений на рис. 1.3. Так зовнішні інформаційні загрози завжди трансформуються фільтром сприйняття інформації людини. Від якості розвитку такої здібності шкідлива або небезпечна інформація може не впливати на діяльність або бездіяльність особи. З іншого боку, істотний вплив на дії людини здійснюють сформовані у неї потреби, цінності, знання та переконання. Зазначені елементи зумовлюють потенційні загрози, які можуть вплинути на дії людини [145, с. 89].

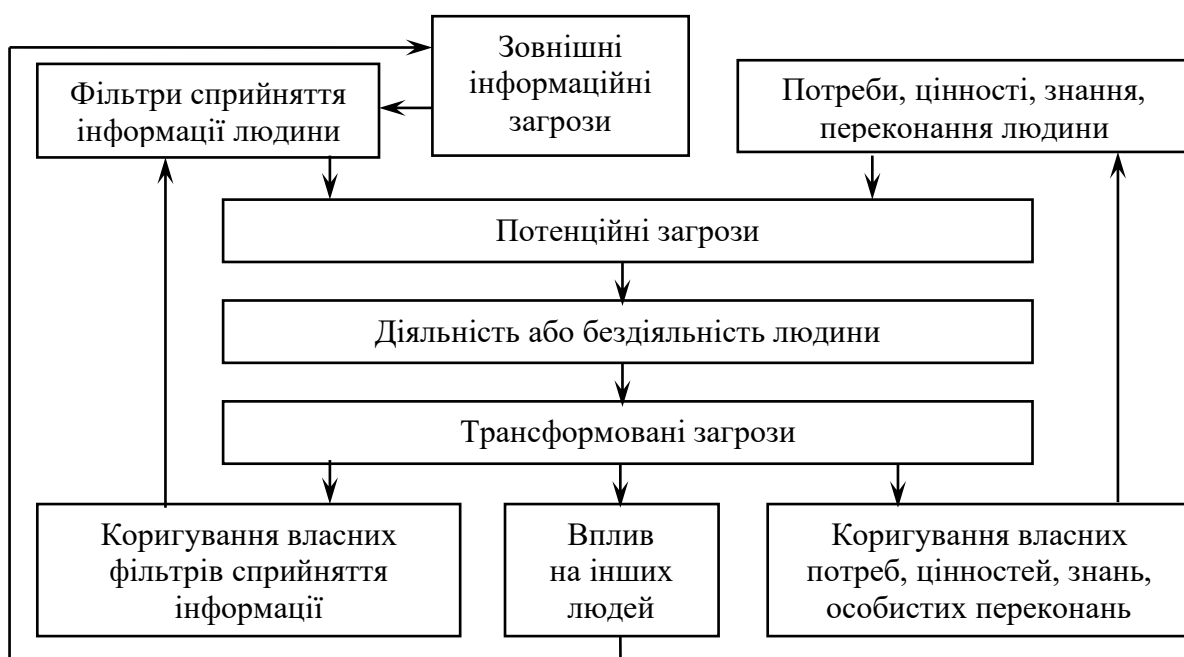

Рисунок 1.3. Зв'язок інформаційних загроз із діяльністю людини (Джерело: розроблено автором)

У процесі діяльності людини відбувається трансформація інформаційних загроз унаслідок копіювання поведінки окремої особи іншими людьми, поширення отриманої інформації, формування та розповсюдження нової інформації, яка також може містити нові інформаційні загрози. Крім цього, у процесі діяльності або бездіяльності людини відбувається коригування її власних потреб, цінностей, знань, особистих переконань та фільтрів сприйняття інформації.

У сфері інформаційної безпеки доцільно враховувати такі класифікаційні ознаки інформаційних загроз: перша – за величиною впливу на стан безпеки відповідно до ступеня відповідальності правопорушника (кримінальна,

адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова, а також така, що потребує подальшого нормативного врегулювання відповідно до змін, що відбулися в розвитку соціуму); друга – за спрямуванням впливу на правопорушника відповідно до напрямів діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки [145, с. 89].

До другої класифікаційної ознаки належать такі загрози, що загрожують територіальній цілісності держави; пов'язані з розповсюдженням тероризму, сприянням організації каналів нелегальної міграції, контрабандної діяльності, незаконному переміщенню через державний кордон товарів та вантажів, зброї та боєприпасів, інших заборонених предметів та речовин; зменшують ефективність взаємодії та співпраці між державними, правоохоронними органами та громадянським суспільством; пов'язані з порушенням нормативно визначеного порядку збору, оброблення, зберігання, передавання та розповсюдження інформації; руйнують історичну пам'ять у суспільстві.

Крім цього, загрози можна групувати залежно від впливу природних чинників, відповідності об'єкта правопорушення реальним потребам демократичного та громадянського суспільства [181, с. 99].

За своєю природою загрози можуть бути навмисними і ненавмисними. Для осіб, які не володіють іноземними мовами, у сучасних умовах існує можливість свідомої підміни зловмисниками змісту інформації під час автоматичного перекладу тексту засобами мережі інтернет. Складність виявлення таких фактів полягає в тому, що викривлений переклад оригінального тексту не зберігається в мережі й недоступний для виявлення пошуковими роботами. Алгоритми спотворення змісту під час автоматичного перекладу тексту можуть змінюватися відповідно до отриманих даних про країну перебування особи, історії її пошукових запитів, активності у соціальних мережах тощо [145, с. 89].

Потрібно усунути передумови використання мережі Інтернет для поширення через сервісні служби небезпечної інформації, що можуть надавати провайдери країни-агресора. Позитивний ефект можна отримати від мотивації громадян щодо їх участі у виявленні загроз інформаційній безпеці.

Інформаційні загрози можуть бути класифіковані за ступенем юридичної відповідальності людини або спрямуванням впливу на правопорушника відповідно до напрямів діяльності суб'єктів інформаційної діяльності. Проникнення небезпечної та шкідливої інформації у свідомість особи завжди відбувається через унікальний для кожної людини фільтр сприйняття інформації. Державні органи мають створювати необхідні умови та мотиваційні фактори щодо розвитку розпізнавання особистістю небезпечної та шкідливої інформації.

У науковій літературі описан один із практичних способів захисту від агресії, який полягає у добровільному зниженні рівня суверенітету держави під прикриттям підтримки дружніх відносин з країною – агресором. Зазначений феномен проявився в міжнародній політиці Фінляндії. Він виражався у підтримці або збереженні нейтральної позиції щодо дій на міжнародній арені колишнього СРСР та отримав назву «фінляндизація». Усунення поширення зазначеного стереотипу поведінки серед політиків ускладнюється недостатністю знань про історичне минуле Фінляндії та розуміння масштабів негативних наслідків, які можуть виникнути у майбутньому, якщо європейські держави будуть впроваджувати таку політику [401].

За результатами дослідження С. Кастела Фінляндія почала шукати делікатний баланс у взаємодії з росією та своїми західними союзниками після 1956 року, коли відбулося вторгнення радянських військ до Угорщини. Відносини між фінським істеблішментом і росією були настільки близькими, що упродовж 1956–1982 років радянський уряд де-факто мав вето на призначення посадових осіб в Кабінеті міністрів Фінляндії [375]. Сучасна росія шляхом інформаційного впливу намагається поширити практику фінляндизації в міжнародному політикумі задля реалізації своїх геополітичних амбіцій. Нормативно-правовий та політичний механізми державного управління має містити запобіжники від російської технології фінляндизації.

Напрямами протидії розповсюдження агресором та зловмисниками небезпечної та шкідливої інформації у сфері національної безпеки може бути вжиття органами державної влади заходів інформаційної імунізації суспільства,

а також удосконалення адміністративних, економічних, правових, соціально-психологічних механізмів державного управління та механізму двостороннього симетричного діалогу з громадськістю.

1.3. Агресія як наслідок інформаційної вразливості політичної еліти держави-агресора та міжнародної спільноти

Протягом ХХ та ХХІ століть в історії людства простежується дві глобальні тенденції. Перша – автократії та диктатури в економічному та духовно-культурному рівні завжди програють демократичним режимам. Друга – автократії та диктатури більш схильні проявляти агресію щодо незалежних держав. Однією з причин цього може бути вплив небажаних для цивілізованої частини людства особливостей сприйняття навколишнього світу окремими членами політичної еліти, які займають найбільш впливові на суспільство політичні посади в державі.

У демократіях відбувається більш результативний відбір кандидатів на політичні посади за рахунок синергії якостей різноманітних членів політичної еліти та суспільства, яке бере активну участь у діяльності держави. За рахунок синергії якостей різних представників суспільства краще проявляються нові, корисніші для розвитку суспільства потенційні спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування. Забезпечення інформаційної безпеки особистостей політичної еліти можна вважати запорукою сталого розвитку держави та міжнародної стабільності.

Після завершення Другої світової війни та утворення Організації Об'єднаних Націй (ООН) міжнародна спільнота була сповнена рішучості виключити війну з арсеналу засобів національної та міжнародної політики. Саме тому однією з чотирьох цілей ООН (стаття 1 Статуту ООН) було визначено необхідність підтримання міжнародного миру і безпеки, вжиття ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії [433].

Для забезпечення миру та міжнародної безпеки держави-члени ООН зобов'язалися дотримуватися базових принципів, викладених у статті 2 Статуту ООН, зокрема: вирішувати міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість; утримуватися в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями ООН [433].

Незважаючи на це, за часи існування ООН у світі відбулися численні випадки агресії зі спробами анексії територій (або частини території) іншої держави. Наприклад, захоплення Ізраїлем у 1980 році Східного Єрусалиму, у 1981 році – Голанських висот, анексія Іраком території Кувейту у 1990–1991 роках.

Невизнання міжнародною спільнотою анексії Ізраїлем Східного Єрусалиму та Голанських висот було закріплено відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН [409]. Для припинення анексії Кувейту 2 серпня 1990 року Рада Безпеки ООН, у в день вторгнення Іраку в Кувейт, ухвалила резолюцію № 660, яка засудила дії агресора й зажадала від Іраку негайно вивести всі війська з території Кувейту; 6 серпня ухвалено резолюцію № 661, відповідно до якої всі держави зобов'язувалися заборонити імпорту з Іраку, перешкоджати експорту зброї та військового обладнання та надання йому економічної допомоги [414]; 25 серпня відповідно до резолюції № 665 припинено морське сполучення, а з 25 вересня [417] – авіаційне, крім перевезення продуктів харчування та гуманітарної допомоги [415]; 29 листопада резолюцією № 678 дозволено застосувати проти Іраку військову силу для звільнення Кувейту [419].

Проти створення міжнародної коаліції голосували Куба та Ємен, Китай утримався [386]. Ці заходи унормували й дозволили провести операцію «Буря в пустелі» та відновити суверенітет Кувейту [391]. Наведені випадки агресії та анексії територій не супроводжувалися вчиненням геноциду, воєнних злочинів та злочинами проти людства, які російські військові скоюють в Україні.

Стосовно проявів агресії з боку сучасної росії міжнародне співтовариство почало говорити про порушення базових принципів ООН «територіальної цілісності» та «непорушності кордонів» та вживати заходів тільки після повномасштабного збройного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. До цього міжнародна спільнота недостатньо уваги приділяла тимчасовій окупації росією Автономної Республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганської областей, що лише підштовхувало агресора до порушення норм міжнародного права.

На нашу думку, російська агресія та її агресивна зовнішня політика пов'язані з формуванням фашистського режиму, і цьому сприяли: недосконалість норм міжнародного права щодо запобігання агресії, її припинення та притягнення до відповідальності країни-агресора, зокрема, її політичного та військового керівництва; економічний, політичний та ядерний шантаж з боку росії, політичний терор, корумпування спецслужбами росії найвищих чиновників інших країн; недостатня реакція на агресивні прояви з боку міжнародної спільноти, держав-членів ООН.

На сьогодні багато незалежних держав стають жертвами російської політики тероризму, яка полягає в покаранні тих, хто критикує її агресивну політику, та в залякуванні населення. росія стала спадкоємицею радянських методів «червоного терору» як засобу досягнення політичних цілей. Далеко не повний список жертв радянських і російських спецслужб: С. Петлюра (1926 рік, Париж); С. Бандера (1959 рік, Мюнхен); З. Яндарбієв (2004 рік, Катар); О. Литвиненко (2006 рік, Лондон); С. Скрипаль та його донька (2018 рік, Солсбері); М. Шаповал (2017 рік, Київ); А. Окуєва (2017 рік, Київ). За даними Global Terrorism Index 2019, Україна посідає 24-те місце у світі за рівнем наслідків терористичних актів [123].

У 2016 році в Польщі було відновлено слідство щодо загибелі 10 квітня 2010 року польського політичного та військового керівництва на літаку поблизу російського військового аеродрому «Смоленськ-Північний» (територія Смоленської області російської федерації). За результатами ексгумації тіл

загиблих, повторного дослідження уламків літака було виявлено сліди вибухівки. Раніше росія причиною катастрофи вважала помилку екіпажу, польська – помилкові дії російських диспетчерів. Нові факти дозволяють стверджувати про свідоме знищення російськими спецслужбами польської еліти для досягнення геополітичних цілей [315].

Одним із перших проявів агресії з боку сучасної росії можна вважати придністровський конфлікт (1990–1992 роки). Для його врегулювання у 1992 році угодою між Республікою Молдова та російською федерацією за участю молдовських, російських та придністровських представників була створена Контрольна комісія для врегулювання ситуації. Вона передбачала нейтралітет дислокованих у Придністров'ї частин 14 російської армії, проведення подальших переговорів щодо термінів їх виведення [369].

У постанові Конституційного суду Республіки Молдова зазначалося, що після підписання 21 липня 1992 року московської угоди на території Придністров'я були створені миротворчі сили з п'яти російських, трьох молдовських та двох придністровських батальйонів під загальним військовим командуванням Об'єднаної контрольної комісії ОБСЄ [289].

Так, росія підписала, але не ратифікувала угоду про порядок і терміни виведення з Придністров'я своїх військ, які не входили до складу миротворчих сил. Створений ОБСЄ для цих потреб спеціальний фонд не був використаний. Закріплений угодою нейтралітет 14 армії росії постійно порушувався шляхом передавання придністровським сепаратистам військового майна, боєприпасів та підготовкою бойовиків. Дії сепаратистів узгоджувалися з Міністерством оборони російської федерації.

Резолюцією № 1334 від 17 листопада 1995 року росія визнала Придністров'я «зоною особливого стратегічного інтересу». Фактична «юрисдикція» росії над Придністров'ям була зазначена у низці постанов ЄСПЛ. Україна також брала участь у врегулюванні цього конфлікту [368].

Без російської військової, економічної та політичної підтримки сепаратистський режим не міг би виживати [289]. Силове забезпечення режиму

припинення бойових дій забезпечувалося частинами 14 армії, які досі залишаються на території Придністров'я. Вони продовжують створювати загрози Україні та Республіці Молдова. Міжнародна політична еліта, так само, як українська та молдовська, не зробили адекватних висновків із зазначеної інформації.

Перша (1994–1996 роки) та друга (1999–2009 роки) чеченські війни відбувалися на території російської федерації, що дозволило їй приховувати скоєні військові злочини. Міжнародне співтовариство майже не займалося перевіркою результатів «миротворчих дій росії». Ніхто не намагався припинити відверті правопорушення. Чеченське питання було включено до порядку денного Комісії ООН з прав людини, проте резолюцію не було ухвалено. У 2002 році росія припинила діяльність ОБСЄ у Чечні. Спецдоповідачі ООН щодо тортур і незаконних, довільних і сумарних страт так і не дочекалися можливості відвідати зазначений регіон. Лише деякі іноземні дипмісії проявляли інтерес до отримання з першоджерел інформації про порушення прав людини [60].

Як постійний член Ради Безпеки росія змогла вивести розвиток ситуації в Чечні з-під контролю ООН. Вона доклала чимало сил, щоб представити ситуацію як таку, що стабілізувалася, але вирішити ситуацію не змогла.

У 2003 році конфлікт поширився на територію Інгушетії, де федеральні сили здійснювали такі ж правопорушення. Уряди США та європейських держав й надалі вели з росією переговори з політичних та економічних питань (протиракетна оборона, енергетика, спільна політика на Близькому Сході). Це не може виправдовувати небажання міжнародного співтовариства відстоювати гарантії прав людини та притягати росію до відповідальності [60].

Федеральна влада створила для Чечні правозахисну інстанцію в особі спецпредставника президента із забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Створена національна комісія працювала формально. На прохання ПАРЄ у 2001 році російський уряд оприлюднив перелік кримінальних справ, порушених у зв'язку із чеченським конфліктом. Встановлено, що більшість

справ до суду не дійшла, жодної справи за фактами тортур не було порушень [60].

Міжнародна спільнота знов проігнорувала зазначену інформацію, змирилася з російською позицією щодо недопущення на територію Чечні міжнародних спостерігачів. Через дипломатичну та іншу безкарність російський уряд з'ясував межі політичної волі міжнародної спільноти. Десятки тисяч працівників російських силових структур звикли до безкарної жорсткості [60]. росія знов отримала перемогу в інформаційній протидії щодо стримування її агресії.

До початку війни з Грузією у 2008 році росія відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН одноосібно виконувала миротворчу місію на території Абхазії. Це було підтримано всіма членами Ради Безпеки ООН [427]. Міжнародна спільнота знову була введена в оману щодо реальних планів країни-агресора.

У резолюції № 1633 (2008 рік) Парламентської асамблеї ЄС зазначалося, що початок цієї війни був результатом ескалації напруженості, що почалася набагато раніше. Повномасштабні військові дії відбулися після обстрілу 07 серпня 2008 року Цхінвалі, класифікованого як непропорційне застосування Грузією військової сили, хоча і на своїй території, але таке, що порушує міжнародне право та зобов'язання вирішити цей конфлікт мирним шляхом [392].

Російський контрудар також був визнаний невідповідним принципу пропорційності та міжнародному гуманітарному праву. Це призвело до окупації росією значної частини території Грузії, руйнування об'єктів інфраструктури, що може розглядатися або як пряме посягання на суверенітет Грузії, або поширення на неї свого впливу [392].

Обидві сторони конфлікту не стали виключати можливість застосування військової сили. Формат миротворчої операції не дозволив досягти поставлених цілей, а миротворчим силам не вдалося виконати завдання щодо захисту життя та власності громадян у зоні конфлікту. Заклики до обговорення зміни формату миротворчої операції та процесу врегулювання конфлікту були відкинуті південно-осетинською та російською сторонами [392].

У резолюціях ООН визначені неприйнятними, з точки зору норм міжнародного права, дії росії на території Грузії: «захист громадян за кордоном»; визнання незалежності Південної Осетії та Абхазії; порушення прав людини та гуманітарного права (навмисні вбивства, загибель та поранення цивільного населення, руйнування майна); невикористання сили; мародерство; етнічні чистки [392].

У резолюції № 1647 (2009 рік) Парламентської асамблеї ЄС наведені ознаки систематичного порушення норм міжнародного права. Вимагалось [412]: від Грузії – виконання невиконаних вимог, приведення закону про окуповані території у відповідність до міжнародних норм; від російської федерації – повне виконання резолюції № 1633 (2008 рік) Парламентської асамблеї ООН, включаючи відзив рішення про визнання незалежності Південної Осетії та Абхазії, вихід з району Ахалгорі, зменшення військової присутності до рівня початку конфлікту, надання згоди на роботу місії ОБСЕ, припинення етнічних чисток, порушень прав людини, притягнення винних осіб до відповідальності (як це було зроблено Грузією), припинення провокацій уздовж адміністративного кордону, забезпечення повернення переселенців. Знову міжнародна спільнота опинилася інформаційно враженою та не бажала бачити зростання масштабів порушення норм міжнародного права.

Українсько-російські відносини в історії відбувалися під тиском прагнення Московського князівства та його спадкоємців – Російської імперії, СРСР та російської федерації – до перешкоджання становленню незалежності української держави.

Питання захоплення України розглядалися росією з перших днів радянського перевороту, що відбувся у 1917 році. Так, із доповідної записки про результати переговорів з представниками німецьких військ від 04 грудня 1918 року стає відомим, що радянська влада відкрито запитувала щодо позиції Німеччини в разі, якщо радянські війська увійдуть на територію України. У ній також зазначено, що німецька делегація обґрунтовувала свою відмову від здачі Гомеля тим, що ділянка місцевості Уза (на правому березі річки Сож біля

Гомеля) – Гомель належить Україні. Це може розпалити нову війну [140, с. 66]. Позиція німецької сторони чітко відповідала змісту щойно введеного у науковий обіг підписаного ними у Брест-Литовську мирного договору з Україною [342].

З розпадом СРСР ситуація повторилася. Щоб примусити Україну відмовитися від щойно проголошеної незалежності, уже 28 серпня 1991 року до Києва прибула офіційна російська делегація з погрозами щодо перегляду кордонів [129]. 09 липня 1993 року Верховна рада російської федерації з порушенням норм міжнародного права ухвалила постанову щодо російського статусу міста Севастополя. Російські політичні еліти з початку розпаду СРСР не мали жодного сумніву, що під впливом економічного тиску колишні радянські республіки муситимуть об'єднатися з росією в єдину державу. Вони намагалися відбудувувати ілюзію добросусідських відносин. Без цього було неможливим підписати «Будапештський меморандум» щодо відмови України від статусу ядерної держави шляхом добровільного передання ядерної зброї росії.

Незважаючи на підписання у 1997 році Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією, вже у 2003 році росія намагалася захопити український острів Тузла в Керченській протоці [129]. У 2003 році був підписаний Договір між Україною і російською федерацією про українсько-російський державний кордон. Разом з тим росія постійно гальмувала процес демаркації, тобто позначення державного кордону з Україною на місцевості. Україна була вимушена в односторонньому порядку позначати його інформаційними покажчиками. Крім цього, росія постійно відмовлялася від визначення лінії проходження спільного державного кордону в Азовському та Чорному морях.

У 2006 році розпочався процес економічного тиску на Україну розв'язанням декількох етапів газових війн [129]. З 2008 року в стратегічних документах росії з'являються вислови, що Україна не може бути незалежною державою.

З 2006 року ФСБ росії створювала групи для просування російських небезпечних наративів на території України через соціальні мережі. Надавалася

всебічна підтримка проросійським політичним партіям для їхньої перемоги у виборному процесі для потрапляння в законодавчі та виконавчі органи влади, а також органи місцевого самоврядування. До всіх проявів агресії міжнародна спільнота застосовувала тактику умиротворення агресора, що навпаки підштовхувало його до зухвалих порушень норм міжнародного права.

У 2014 році росія, скориставшись політичною кризою в Україні та наявністю на території України в Автономній Республіці Крим своєї військової бази Чорноморського флоту, розпочала анексію Кримського півострова. Починаючи з 2014 року росія блокувала прийняття рішень Радою Безпеки ООН стосовно розвитку ситуації в Україні. Слід підкреслити, що з 2014 року стала очевидною підтримка дій політичного режиму В. Путіна більшістю громадян росії щодо позбавлення незалежності України силовим шляхом та збройною агресією.

Резолюцією 68/262 від 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН висловила підтримку суверенітету та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. Також було визначено незаконність проведення росією референдуму в Криму та зміни статусу Автономної Республіки Крим [423].

Порушення росією прав людини в Криму упродовж 2016–2021 років відображені в численних заявах, звітах та резолюціях ООН. Ці порушення були спрямовані на фізичне знищення проукраїнської частки місцевого населення та пригнічення демократії.

Відсутність адекватної реакції міжнародної спільноти на анексію росією Кримського півострова призвели до розпалення нею військового конфлікту на українському Донбасі. Підписання росією під егідою ОБСЄ «Мінських домовленостей» не призвело до припинення обстрілів підконтрольної Україні території, продовження постачання зброї та боєприпасів незаконним збройним формуванням та використання своїх військ на території тимчасово окупованої території Донбасу, що відображено у численних звітах місії ОБСЄ. Зокрема, у звітах ОБСЄ зазначені факти виявлення на тимчасово окупованих територіях

зразків озброєння та військової техніки російського виробництва, які Україна не закуповувала й вони відсутні у Збройних Силах України.

З початком відкритого вторгнення на територію України в лютому 2022 року росія заблокувала прийняття резолюції Ради Безпеки ООН. Агресор сподівався на відсутність підтримки України з боку міжнародної спільноти. Та на Генеральній Асамблеї ООН резолюцією № ES-11/L.1 від 02 лютого 2022 року було засуджено агресію з боку росії. Із 193 членів ООН – 141 країна проголосувала за вимогу негайного припинення росією застосування сили проти України та виведення своїх військ з її міжнародно визнаної території [423].

Через інформаційне враження російськими активними заходами та іншими чинниками членів міжнародної політичної еліти упродовж 2014–2022 років відбулося порушення росією всіх визначених резолюцією № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року Генеральної Асамблеї ООН ознак агресії [385], що наведені в табл. 1.2. Крім того, у 2022 році росія здійснила акт агресії в коаліції з республікою білорусь, яка надала їй для цього свою територію.

Таблиця 1.2

Ознаки агресії російської федерації у військових конфліктах

Ознаки агресії відповідно до резолюції Генасамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14.12.1974	Території			
	Молдови 1992 рік	Чечні 1994–1996, 1999–2009 роки	Грузії 1991–1993, 2008 роки	України триває з 2014 року
Вторгнення або напад	+		+	+
Анексія території				+
Бомбардування		+	+	+
Блокада портів			+	+
Напад на збройні сили	+		+	+
Використання території іншої держави				+
Надання державою території іншій державі для агресії				+
Засилання озброєних банд або ірегулярних сил, найманців				+

*Примітка:** На відміну від інших зазначених територій Чечня входить до складу російської федерації. (Джерело: розроблено автором)

Російська агресія супроводжується скоєнням в Україні численних злочинів, ознаки яких визначені Римським статутом міжнародного кримінального суду [429]. Зокрема, майже у всіх звільнених Збройними Силами України населених пунктах виявлені факти геноциду, що полягають у намірах знищення національної, етнічної самобутності українського народу.

Зафіксовано масові злочини проти людяності (свідоме вбивство цивільних осіб, депортація дітей та дорослого населення з тимчасово окупованих населених пунктів на територію росії, катування, гвалтування, викрадення людей, переслідування осіб за політичними, національними, етнічними, культурними та релігійними ознаками, позбавлення доступу до продуктів харчування).

Не менш численними є воєнні злочини (свідомі вбивства, тортури, не зумовлені воєнною необхідністю факти знищення майна громадян, примус до служби у ворожих збройних формуваннях, напад на цивільне населення, яке не бере участь у війні, переміщення росією частини свого населення на тимчасово окуповану територію, руйнування медичних закладів, шкіл, пам'яток історії, культових споруд, які не є військовими цілями, використання зброї та боєприпасів невивіркованої дії, що спричиняють непотрібні страждання тощо). Аналогічні злочини були скоєні російськими військовими на територіях Чечні, Молдови, Грузії та Сирії. Проте росія жодного разу не понесла адекватної відповідальності за скоєння таких злочинів.

Шляхом запровадження активних інформаційних заходів росії частково вдалося спричинити передумови допущення стратегічних прорахунків багатьох держав щодо формування єдиної узгодженої міжнародної політики стосовно неї. Багатьма членами ООН розв'язані росією військові конфлікти в Чечні, Республіці Молдова, Грузії, Україні сприймалися як такі, що належать до внутрішніх проблем Співдружності Незалежних Держав. Крім того, міжнародна спільнота завжди помилково вважала, що агресор бездоганного буде виконувати свої обіцянки, у тому числі грати роль миротворця на пострадянському просторі.

Навіть держави-жертви не враховували геополітичних амбіцій агресора. Це свідчить про небезпеку передусім від інформаційної вразливості осіб, які

призначені на політичні посади в органах державної влади. Про це свідчить Угода про принципи мирного врегулювання військового конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова від 21 липня 1992 року [369], яка була укладена між Республікою Молдова та росією. Підписаний росією «Будапештський меморандум» [207] також не стримав її від розв'язання війни проти України.

Не менш трагічні події відбувалися між федеративними республіками колишньої Югославії (1991–2008 роки). Особливістю цього конфлікту є звернення уряду Югославії до ООН щодо проведення під керівництвом цієї організації миротворчої операції. Югославія за своїм статусом не могла блокувати ухвалення рішень інституціями ООН, тож росія з приводу цього конфлікту намагалася нав'язати свою позицію, яка не сприяла стабілізації ситуації [420].

Югославія погодилася виконати рекомендовані їй загальні принципи забезпечення міжнародної присутності в Косово сил безпеки. Вивід із Косово військових, поліцейських та воєнізованих сил був синхронізований з розгортанням міжнародної присутності з питань безпеки. Завдання міжнародних сил передбачали попередження поновлення бойових дій, демілітаризацію, створення та забезпечення безпечних умов, розмінування та здійснення прикордонного контролю [408]. Унаслідок цього Косово опинилося під міжнародним протекторатом під керівництвом тимчасової місії ООН.

Провальними можна вважати спроби врегулювання світовою спільнотою військового конфлікту на території Сирії (триває з 2011 року). Цьому є декілька причин. Так, за даними ООН, усі сторони конфлікту винні у воєнних злочинах (убивства, тортури, згвалтування). Проте за дев'ять місяців 2012 року росія тричі застосовувала право вето в інтересах забезпечення захисту та підтримки політичного режиму Б. Асада [306]. Через свої геополітичні амбіції росія уклала угоду з Сирійською Арабською Республікою про безстрокове розміщення на її території військової авіаційної групи [140, с. 72]. Після цього робота Ради Безпеки ООН була майже паралізованою.

Відсутність консенсусу у вирішенні питань забезпечення міжнародної безпеки неминуче призводить до односторонніх дій інших держав. Так, блокування росією проєктів резолюцій ООН щодо Сирії призвело до створення міжнародної коаліції, яка розпочала військові операції з протидії терористичним угрупованням [26]. Використання режимом Б. Асада хімічної зброї не призвело до припинення його підтримки з боку росії. Варто зазначити, що міжнародна політика колишнього СРСР була набагато виваженою.

Нині роль ООН, ОБСЄ та НАТО залишається недостатньою щодо забезпечення міжнародного миру й безпеки. Так, для зниження напруженості й забезпечення миру, стабільності, безпеки, моніторингу та підтримки виконання всіх ухвалених у рамках ОБСЄ принципів і зобов'язань з 2014 року в Україні було розміщено спеціальну моніторингову місію ОБСЄ. Проте росія відмовилася від поширення сфери її діяльності на тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, і міжнародна спільнота не змогла відповідним чином вплинути на зміну позиції російського уряду з цього питання [384].

Протягом 2014–2021 років у щоденних звітах місії ОБСЄ фіксувалися систематичні порушення росією Мінських домовленостей, але жодної відповідальності за це вона не понесла. Членство росії в Раді Європи було призупинено лише 16 березня 2022 року одностайним голосуванням учасників Парламентської асамблеї Ради Європи [425].

З початком відкритого вторгнення на територію України росія унеможливила роботу місії ОБСЄ в Україні. Відповідно до розпорядження Генерального секретаря ОБСЄ від 24 лютого 2022 року Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні була вимушена здійснити тимчасову евакуацію всіх своїх міжнародних членів із зони своєї діяльності (розміщувалися у Херсоні, Одесі, Львові, Івано-Франківську, Харкові, Донецьку, Дніпрі, Чернівцях, Луганську та Києві) [405].

Слід зазначити, що Статут НАТО спирається на законне право здійснення індивідуальної чи колективної самооборони в разі нападу, що декларовано статтею 51 Статуту ООН [433]. Для приєднання до зазначеної організації Україна

доклала багато зусиль. На наш погляд, з боку НАТО було допущено декілька стратегічних прорахунків. Зокрема, недооцінено потенціал розвитку демократії в українському суспільстві, не враховано оборонні спроможності України. Також недооцінено загрозу міжнародному миру й безпеці в разі збройного нападу росії на Україну.

Можна припустити, що країни альянсу вважали, що росія може захопити Україну протягом лічених днів за відсутності масового спротиву агресору, як це було у 2014 року на території Автономної Республіки Крим. Це, безумовно, могло вплинути на бажання цивілізованого світу не витратити свої ресурси для зупинки агресора.

У 2021 році виникла міграційна криза на польсько-білоруському кордоні, під час якої білоруські правоохоронці координували дії мігрантів, стежили за ними, не пропускали вглиб своєї території, проводили їх вздовж кордону на інші ділянки, залякували мігрантів. Перебіг подій показав, що Європейський Союз проігнорував попередні міграційні кризи, зокрема, ті, що були пов'язані з мігрантами-хасидами, які за рік до того штурмували білорусько-український кордон [316].

З огляду на фактичне поглинання росією республіки білорусь після останніх виборів її президента та використання території білорусі для агресії проти України, можна припустити, що ці події були сплановані саме російським режимом для просування своїх геополітичних амбіцій серед європейських держав.

Через недооцінювання агресивної політики росії багато держав потрапили в економічну залежність від росії. Так, на частку росії до початку 2022 року припадало до 40% імпорту газу в Європейський Союз. У найбільшу залежність від його постачання потрапили країни ЄС та інші: Німеччина (закупувала 42,6 млрд м³ газу), Італія (29,2 млрд м³ газу), Туреччина (16,2 млрд м³ газу), Нідерланди (15,7 млрд м³ газу), Угорщина (11,6 млрд м³ газу), Казахстан (10,2 млрд м³ газу), Польща (9,6 млрд м³ газу), Китай (9,2 млрд м³ газу), Японія (8,8 млрд м³ газу) [242].

Аналогічна ситуація спостерігається щодо імпорту нафти. Так, Індія імпортувала 4,057 млн. барелів нафти на добу, Японія – 3,208, Німеччина – 1,836, Італія – 1,341, Іспанія – 1,325, Франція – 1,147, Нідерланди – 1,094 [383]. Невипадково Німеччина, Італія, Угорщина тривалий час майже не помічали агресії росії відносно низки країн на пострадянському просторі. Проросійська позиція Угорщини з початку бойових дій в Україні майже не змінюється.

У структурі митних платежів російська федерація також приховує доходи від торгівлі зброєю та боєприпасами; космічними апаратами, авіацією (як військовою, так і цивільною, запчастинами до них); військовими кораблями; танками, самохідною броньованою технікою; сполуками рідкісноземельних металів; радіоактивними елементами та ізотопами; природним газом [354].

Прибуток від експорту росія використовує для придбання та виготовлення зброї та боєприпасів. Водночас вона нехтує реальними проблемами своїх громадян. Відсутність публічного осуду таких дій цивілізованим світом не сприяє забезпеченню міжнародного миру й безпеки.

Рада Європейського Союзу після окупації росією Автономної Республіки Крим, проголошення так званих «ЛНР» та «ДНР» ухвалила рішення про заборону продажу росії зброї. Проте після 2014 року держави-члени ЄС надали понад тисячу ліцензій на операції зі зброєю, що відображено в матеріалах розслідування, проведеного групою журналістів Investigate Europe. Наприклад, з 2015 по 2020 рік в росію з Франції, Німеччини, Італії, Австрії, Болгарії, Чехії, Хорватії, Фінляндії, Словаччини та Іспанії було експортовано військове обладнання на суму 346 млн. євро [373]. Навіть за рік від початку активних бойових дій на території України експерти знаходять в елементах російського озброєння ознаки постачання агресору високотехнологічних комплектувальних в обхід введених санкцій.

З погляду норм міжнародного права взагалі сумнівним є членство російської федерації в ООН та Раді Безпеки ООН. Для впливу на політичні рішення вона в будь-який спосіб намагається проникнути до вищих ешелонів влади суверенних держав. Так, на думку Б. Мірошниченка, підкуп європейських

політичних еліт відбувався шляхом монополізації ринку газу та працевлаштування колишніх високопосадовців окремих держав Європейського Союзу в закордонних структурах російського газпрому. Очільник кремля був упевнений, що дешеві енергоресурси разом із корупційними зв'язками не залишать Україні жодного шансу знайти впливових союзників для захисту свого суверенітету та територіальної цілісності [213].

Привертає увагу той факт, що після численних військових поразок майже водночас у газеті «New York Times», у мирному плані Італії, у виступах окремих європейських та американських політиків пролунали заклики до необхідних поступок українськими територіями та «збереження обличчя» очільника російської федерації. Це повністю відповідає прагненням росії та може призвести до заморожування конфлікту й надання агресору часу для відновлення боєздатності його військ.

Відповідно до Статуту саме Рада Безпеки ООН відповідає за підтримання міжнародного миру, а всі держави-члени ООН зобов'язані виконувати її рішення. Тільки ця інституція має повноваження схвалювати застосування військової сили проти держави-агресора [433]. Отримання росією шахрайським способом статусу постійного члена Ради Безпеки ООН і зловживання цим статусом призвело до блокування ухвалення цією інституцією будь-яких рішень стосовно агресії росії проти України.

Статут ООН від 26 травня 1945 року був розроблений після завершення Другої світової війни під впливом геополітичного розподілу світу. Він містить механізм блокування рішень будь-ким із постійних членів Ради Безпеки ООН шляхом голосування проти позиції більшості (п. 1 статті 23). Тобто голос постійного члена Ради, поданий проти розглянутого рішення, є, по суті, накладенням на це рішення вето, навіть якщо він є учасником спору (п. 3 стаття 27). Консенсус у Раді Безпеки ООН необхідний також для внесення поправок до Статуту ООН (стаття 108) [433]. Відсутній механізм припинення членства одного з постійних членів Ради Безпеки ООН за систематичні порушення Статуту ООН (п. 2 статті 2) [433].

Зазначена проблема ускладнюється тим, що багато разів постійні члени Ради Безпеки ООН не могли виробити спільну позицію, що негативно впливає на зміцнення міжнародного миру й безпеки. Зокрема, СРСР і згодом росія голосували проти у 49% випадків, США – у 29%, Великобританія – у 10%, Китай – у 6%, Франція – у 6%. Одним із небагатьох прикладів подолання вето є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 377А (V) від 03 листопада 1950 року. Водночас вона немає обов'язкового характеру [251].

З розпадом СРСР Україна, як і решта незалежних держав на пострадянському просторі, не вжила заходів щодо внесення змін до п. 1 статті 23 Статуту ООН. Це дозволило росії просувати на міжнародній арені свої геополітичні амбіції від імені колишнього СРСР, який припинив своє існування. Інші члени Ради безпеки ООН не ініціювали заходів щодо приведення статті 23 Статуту ООН до нових геополітичних реалій. Будь-якого документального підтвердження факту обрання росії членом ООН наразі немає.

Тривалий час не було заперечень щодо голосування росії в Раді Безпеки ООН. Це сприяло поступовому розвитку її агресії, пошуку способів блокування передбачених статтями 41 та 42 Статуту ООН заходів впливу (переривання економічних зв'язків, транспортного сполучення, силових дій тощо) стосовно неї. Відповідно до підпункту b пункту 3 статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [434] оскаржити її правонаступництво як постійного члену Ради Безпеки ООН зараз вкрай складно, оскільки тривалий час міжнародна спільнота мовчки визнавала її насправді незаконний статус.

Зростанню агресії з боку росії сприяли відсутність уваги міжнародної спільноти щодо удосконалення міжнародних норм права, майже відсутність відповідальності росії за раніше скоєні правопорушення, сформоване роками керівництвом росії та її населенням відчуття безкарності.

Зазначені проблеми певною мірою зумовлені недосконалістю системи забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, відсутністю досліджень проблеми забезпечення інформаційної безпеки міжнародної спільноти,

існуванням потенційних та реальних загроз інформаційній безпеці політичної еліти міжнародної спільноти.

Отже, отримана людиною інформація зумовлює перебіг процесів її дій. Інформація невід’ємна від її джерел, якими можуть бути документи, свідчення осіб, спеціальні технічні прилади, інші засоби фіксації інформації.

Вони можуть мати міжнародний, державний, суспільний та індивідуальний рівень використання. Кожен характеризується певним ступенем нормативно-правової регламентації. Особливістю діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування є обов’язковість документування їхньої діяльності.

З розвитком письменності, технологій отримання, накопичення, оброблення та передання інформації відбуваються процеси компенсації недосконалості колективної та індивідуальної пам’яті у суспільстві.

Це сприяє розвитку кожної особи та сталому розвитку суспільства. Забезпечення міжнародного миру та безпеки, зміцнення національної та інформаційної безпеки потребує вжиття заходів щодо запобігання викривленню інформації. Проте окремі особи або групи осіб задля досягнення своїх особистих політичних, військових, економічних та інших бажань намагаються маніпулювати інформацією. Саме під час російської агресії українське суспільство відчуло негативні наслідки інформаційної війни.

Протидія розповсюдженню агресором небезпечної та шкідливої інформації може бути вирішена шляхом її блокування спеціально створеними органами державної влади за рахунок використання бюджетних видатків. Недоліком такого підходу є недостатня ефективність протидії поширенню небезпечної та шкідливої інформації в соціальних мережах. Альтернативним підходом може бути реалізація державою такої інформаційної політики, що дозволяє провести імунізацію членів суспільства. Це зменшує видатки для контролю за обігом інформації в суспільстві та загрози впливу на особистість небезпечної і шкідливої інформації.

Висновки до Розділу 1

Отримана людиною інформація обумовлює перебіг процесів її дій, циркулює в інформаційно-аналітичних процесах забезпечення дієвості механізмів державного управління. Вона невід'ємно пов'язана з її джерелом, яким можуть бути документи, свідчення осіб, спеціальні технічні прилади, інші засоби фіксації інформації тощо. Джерела інформації можуть мати міжнародний, державний, суспільний та індивідуальний рівень використання.

Сучасні дослідники розглядають інформаційну безпеку як універсальну, актуальну і потрібну для кожного громадянина, соціальної групи, нації цінність, яка створює можливості вільного обрання шляхів розвитку та життєдіяльності певної державно-територіальної спільноти людей та впливає на дієвість механізмів державного управління.

Проблема невідповідного реальності сприйняття людиною інформації пов'язана з неможливістю точного опису безперервного та багатомірного всесвіту дискретними та суттєво обмеженими за кількістю вимірів, чинників та параметрів моделями. Крім цього, використання певного джерела потребує проведення його оцінки достовірності.

Інформаційні операції проводяться агресором з метою зміни на свою користь поведінки людей шляхом досягнення істотної зміни в їх переконаннях та ставленні до наявних у суспільстві проблем. Оскільки людина є основним елементом соціальної системи, саме вона і є причиною потенціальних та реальних загроз інформаційної безпеки. Окремі питання забезпечення інформаційної безпеки можна знайти в історичних документах, зокрема, у присяги громадян Херсонесу, інструкціях персоналу, нормативно-правових актах, епосах, предметах образотворчого мистецтва тощо.

Інформаційна безпека як окрема складова в механізмах забезпечення національної безпеки характеризує наскільки повно та адекватно особистість, суспільство та органи державної влади і місцевого самоврядування сприймають та реагують на фактори, що негативно впливають на стан національної безпеки.

Саме інформаційна безпека окремих особистостей утворює синергетичну реальність – інформаційну безпеку всього суспільства, держави, міжнародної спільноти. Вона також невід’ємно пов’язана та істотно впливає на існування інших небезпек.

Оскільки Конституцією України людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані найвищою соціальною цінністю, то інформаційна безпека особистості потребує розглядатись одним з основних чинників інформаційної безпеки у сфері забезпечення національної безпеки. На неї істотно впливає здатність населення певної території з використанням інституту громадянства відстоювати свої законні інтереси шляхом: вимагання доцільного розподілу державної влади; встановлення вимог до кандидатів, які можуть призначатись на посади в органах державної влади та місцевого самоврядування; обмеження термінів перебування на посадах, впливу на безперервність функціонування механізму стримувань та противаг.

Інформаційна стійкість суспільства залежить від розуміння населенням та персоналом державних органів та органів місцевого самоврядування меж правової поведінки, складу правопорушення, критеріїв соціальної справедливості, економічної доцільності та якості механізмів державного управління.

Обов’язком держави є використання механізмів державного управління задля забезпечення через систему створених органів законодавчої, виконавчої та судової влади безпеки кожної особистості, а також гарантування реалізацію нею своїх прав і свобод. Тоталітарні автократії пріоритетом діяльності визначають безпеку держави, поширення політичних міфів. Це негативно впливає на розвиток у більшості громадян здібностей критично мислити, адекватно сприймати та оцінювати інформацію, що й спостерігається в сучасній російській федерації.

Інформаційна безпека особистості в демократичному суспільстві є головним чинником забезпечення інформаційної безпеки у сфері національної безпеки. Вона істотно впливає на культурний розвиток та результати діяльності

особистості. З набуттям Україною статусу кандидата для вступу до Європейського Союзу від кожного громадянина України та суспільства вимагається досягнення прогресу щодо дотримання принципу нульової толерантності до корупції, участі у боротьбі з її проявами, посилення контролю за діяльністю органів державної влади, участі у розвитку демократичних інструментів громадського контролю. Вирішення зазначених завдань значною мірою залежать від якості інформаційної політики держави та зміцнення інформаційної безпеки особистості.

Зміцнення інформаційної безпеки держави може бути досягнуто шляхом вжиття органами державної влади заходів інформаційної імунізації суспільства, а також удосконалення критичних для сфери забезпечення інформаційної безпеки механізмів державного управління та характерного для демократичного суспільства механізму двобічного симетричного діалогу з громадськістю.

Класифікаційні ознаки інформаційних загроз можна класифікувати за величиною впливу на стан безпеки за видами юрдічної відповідальності (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова). При цьому, окрему групу складають певні прогалини в нормі права, що потребують нормативного врегулювання через сукупність змін, які відбулися у реальному житті) та за спрямуванням впливу на правопорушника відповідно до напрямів діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки.

Питання захоплення України розглядалися російською федерацією з перших днів радянського перевороту 1917 року. Сучасна росія залишається спадкоємицею радянських методів «червоного терору» як засобу досягнення політичних цілей. Для їх досягнення розвиває та використовує технології ведення гібридних війн, що обумовлює необхідність вжиття заходів протидії російським небезпечним та шкідливим інформаційним впливам.

Через тривалу безкарність з боку міжнародної спільноти упродовж 2014–2022 років росією були допущені всі визначені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року № 3314 (XXIX) ознаки агресії, а саме: вторгнення або напад; анексія території; бомбардування; блокада портів; напад

на збройні сили; використання території іншої держави; надання державою території іншій державі для агресії; засилання озброєних банд, іррегулярних сил, найманців. Агресія супроводжується скоєнням чисельних злочинів, ознаки яких визначені Римським статутом міжнародного кримінального суду.

Інформаційна безпека особистості відіграє наступні функції: гносеологічну; ідеологічну; політичну; методологічну; науково-прикладну; прогностичну; культурологічну; історично-фактологічну; розвитку правосвідомості особистості; активізації самоорганізації особистості, мотивації діяльності.

Заходи протидії небезпечним та шкідливим інформаційним впливам мають проводитись органами державної влади за двома напрямками. Перший вектор має бути спрямований на громадян України як носія державної влади. Другий – на міжнародну та європейську спільноту, яка має бачити українців невід’ємною та необхідною частиною свого соціуму.

Протидія розповсюдженню небезпечної інформації може бути вирішена шляхом її блокування. Альтернативним підходом може бути реалізація державою інформаційної політики, що дозволяє провести імунізацію членів суспільства для зменшення його чутливості до небезпечних інформаційних впливів противника.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ

2.1. **Методологія державного управління інформаційною безпекою особистості**

Будь-яке наукове пізнання має розглядатися на емпіричному (здобувається досвідом) та теоретичному (формується логіко-гносеологічними засобами) рівнях. Під терміном «методологія» розуміють учення про правила мислення, використання системи наукових принципів під час створення певної теорії та проведення наукового дослідження [199, с. 15; 76, с. 30].

На сьогодні не існує єдиних думок щодо визначення терміна «методологія». Він визначає загальні питання організації діяльності дослідника, що передбачає застосування сукупності логічних правил та прийомів, завдяки яким досягається доцільне визначення мети. Її досягнення протягом відведеного часу для проведення дослідження потребує формування об'єкта та предмета дослідження, підходів та орієнтирів щодо його проведення, вибору засобів, завдяки яким можна досягти нових наукових результатів [182, с. 73]. З іншого боку методологія може бути ототожнена з чітко визначеними та перевіреними на практиці правилами мислення під час створення теорії науки з використанням доцільних в кожному конкретному випадку методів дослідження, що застосовують у будь-якій науці відповідно до об'єкта її пізнання [182, с. 176]. Методологічні прийоми, завдяки яким можна досліджувати проблеми інформаційної безпеки особистості мають передбачати використання дослідником таких наукових рівнів, як конкретно-науковий, загальнонауковий та філософський [247, с. 76].

У сучасній науці виділяються наступні рівні методології: філософський (включає загальні принципи пізнання, структурні компоненти та наукові категорії; загальнонауковий (загальнонаукові принципи дослідження, загальні для

більшості наукових дисциплін теоретичні концепції); конкретно-науковий (сукупність методів, принципів дослідження і процедур, що застосовуються у певній науковій дисципліні); технологічний (сукупність методик і техніки дослідження, що забезпечують отримання достовірних результатів) [246]. На нашу думку, дослідження механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості потребує розгляду повноти та якості розподілу повноважень між суб'єктами державного управління як елементів механізмів державного управління, відповідності понятійно-категоріального апарату реальним явищам та процесам обігу інформації у соціальних системах, дієвості існуючих механізмів та методів державного управління інформаційною безпекою особистості.

З огляду на те, що наукова діяльність неможлива без опису предмета дослідження, прогнозування його змін у часі, пояснення та розуміння об'єктивної реальності, критерій науковості полягає в об'єктивності зібраних даних та різноманітної інформації, системного розгляду предмета дослідження, створення можливості для передбачення поведінки предмета дослідження при змінах внутрішнього та зовнішнього середовища, обґрунтованості та доказовості отриманих результатів [20, с. 8].

Особливості поведінки людини у соціумі зумовлені певними протиріччями та обмеженнями. Їх розв'язання потребує пошуку необхідних ресурсів або пошуку нових системних рішень, що дозволяють вирішувати існуючі проблеми без використання додаткових ресурсів [182, с. 75]. Під час опрацювання нових технологій може опинитися доцільним визначення нового науково-категоріального апарату, дослідження та врахування нових властивостей предмета дослідження [20, с. 64]. Такі процеси є характерними в ході поступового вдосконалення системи знань про навколишній світ.

Узагальнення та накопичення фактів, які повторюються в історії людства та життєдіяльності людини, дає змогу ідентифікувати проблему забезпечення інформаційної безпеки особистості. Використання логіко-гносеологічних засобів дозволяє розробити систему понять, концепцій та сформувати систему

знань у зазначеній сфері. Кращою перевіркою є результати практичного застосування та перевірки засобами формальної логіки.

Засобами фіксації нових наукових знань сучасні дослідники зазначають наукові закони та наукові теорії. В них обов'язково враховуються необхідні елементи реальної системи, яка досліджується. Дослідником використовуються основні властивості, взаємні зв'язки елементів системи та необхідний науково-категоріальний апарат [281, с. 5].

Розглядаючи нагальні питання інформаційної безпеки особистості доцільно поєднувати використання існуючих наукових теорій та методів дослідження. Теорія – включає раніше виявлені та включені до наукових законів результати попередніх досліджень. Вони містять узагальнені наукові підходи, що описують притаманну поведінку об'єкта в ідеальних умовах. Завдяки раніше проведеним теоретичним розробкам дослідник може достатньо описувати відомі елементи системи та передбачати можливі зміни поведінки системи у часі. Методи дослідження визначають межі допустимих дій дослідника, завдяки яким досягається отримання нових наукових результатів [20, с. 22].

Окремі дослідники ототожнюють методи із способами отримання наукових результатів [182, с. 80]. На практиці використання одного з методів дослідження обумовлює продовження подальших досліджень з використанням отриманих вихідних даних, які використовуються в якості вхідних даних в інших методах. У переважній більшості випадків вирішення наукової проблеми неможливо в рамках використання одного методу дослідження [20, с. 22].

Основні протиріччя з питань забезпечення інформаційної безпеки пов'язані з недосконалістю наших знань про природу інформації, причини існування передумов до потенційної інформаційної вразливості особистості, недостатнім дослідженням інформаційних процесів у суспільстві. Це невід'ємно відображається на якості нормативно-правового забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони держави та правосвідомості громадян [140, с. 81; 179, с. 202].

Небезпечні та шкідливі інформаційні впливи на суспільство не завжди можуть бути завчасно виявлені та збережені на матеріальних носіях. Логіка

процесів інформаційного протиборства вимагає від спецслужб супротивника як набагато довше приховувати факти інформаційних впливів. Інформація, що циркулює в соціальних мережах, також не завжди може бути завчасно виявлена та задокументована. Це дає змогу супротивнику виграти час, мінімізувати ризики адекватної асиметричної протидії та унеможливити або відтермінувати подання країною-жертвою позовів у міжнародні судові інстанції [140, с. 81; 179. с. 202].

Характерними ознаками системи вважається: наявність певним чином пов'язаних між собою елементів; утворення завдяки прямим та зворотним зв'язкам певних підсистем; прояв загальних властивостей, які не притаманні окремим елементам; можливість роз'єднання елементів для їх більш детального дослідження в умовах відсутності впливу на них непередбачених факторів; циркуляція за певними законами інформації, енергії, ресурсів між елементами; відносна самостійність зв'язків, що утворюють систему; зв'язок із зовнішнім середовищем, який характерний лише для розомкнутих систем [182, с. 181].

Основними чинниками, які зумовлюють необхідність виокремлення розгляду інформаційної безпеки особистості в контексті забезпечення національної безпеки, можна зазначити такі:

- економічні – поширення інформації з метою просування товарів та послуг; захист інформації як предмета інтелектуальної власності; інтенсифікація взаємного обміну інформацією, яка сприяє розвитку економічної активності особистості;

- політичні – поширення інформації про особливості моделей державного будівництва, їхні сильні та слабкі сторони з метою їх конкурентного відбору та впровадження у практику; налагодження діалогу між політичною елітою, інститутами публічної влади, народом як носієм державної влади;

- соціальні – гармонізація взаємних стосунків особистості всередині суспільства, держави та із світовою спільнотою; розвиток та охорона сімейних цінностей; підготовка особистості для життєдіяльності та усвідомленої участі в політичних процесах, побудові інформаційного суспільства та демократичної

правової держави; створення умов для всебічного культурного розвитку людини; запровадження сучасних суб'єктивно незалежних методик для оцінювання особистих якостей людини, її знань, умінь та навичок; розвиток форм та методів передавання інформації; розвиток і підвищення доступності образотворчого мистецтва, доступності для людини музейних колекцій та об'єктів історико-культурного надбання українського народу;

– безпекові – захист особистості від інформаційних загроз; мотивація дотримання людиною правової поведінки; профілактика та протидія протиправній діяльності; забезпечення справедливого правосуддя та невідворотності покарання; боротьба з корупцією; створення рівних конкурентних умов на ринку праці; захист державної таємниці, персональних даних, авторських прав; захист від недобросовісної реклами; мінімізація негативного впливу людини на довкілля.

Пріоритетним завданням органів державної влади та місцевого самоврядування, як визначено Законом України «Про національну безпеку України», є захист критичних для існування кожної особистості інтересів, прав і свобод. Пріоритети національних інтересів визначаються у Стратегії національної безпеки України, на основі якої опрацьовують інші документи стратегічного планування [270].

До наукової теорії пред'являються такі вимоги: можливість перевірки; наявність пояснювальної сили; можливість передбачати отримання відповідних теорії результатів на практиці; простота та зручність використання. Для її побудови використовуються емпіричні, теоретичні, загальнонаукові методи наукових досліджень [210, с. 32].

Методологічна значимість системного підходу в дослідженні складових національної безпеки полягає в можливості пізнання цілісної системи, виявлення її природи та характерних рис (склад; внутрішня організація та взаємозв'язок елементів структури; функції; особливості життєдіяльності системи; механізми, що забезпечують цілісність системи). Дослідження з використанням системного підходу властивостей системи забезпечення безпеки дає змогу пізнати сутність

цього явища, його структуру, функції, механізми, які забезпечують її цілісність та генезис [67, с. 16].

На думку В. Андрейчука, у сфері національної безпеки найчастіше застосовують такі методи дослідження: історичний (передбачає розгляд історичних етапів розвитку кожного явища); комплексний (розгляд взаємного зв'язку явищ); системний (аналіз кількісних та якісних закономірностей проходження процесів та розгляд системи як сукупності більш простих елементів та їх взаємних зав'язків); структурний (розгляд причин явища); системно-структурний (розгляд процесів динамічного розвитку системи, її елементів та зав'язків між ними) [8, с. 131].

Конституцією України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [117]. Діяльність органів державної влади спрчмовується на виконання цього положення. Інформаційна безпека держави може розглядатися як ефект синергії від мінімізації ризиків інформаційної вразливості всіх осіб, які проживають на її території, а також міжнародної спільноти [177, с. 155].

Серед основоположних законів менеджменту, які відображають істотне, загальне, необхідне, стійке та повторювальне відношення між явищами в об'єктивній дійсності, сучасні дослідники зазначають: поділ праці; відповідність системи управління визначеним цілям діяльності; відповідність організації системи управління зовнішньому середовищу; необхідність економії часу; інерційність та еластичність системи управління; необхідність інтеграції; постійне вдосконалення якості діяльності; співвідносність керуючої та керованої систем [208, с. 12].

У сфері забезпечення інформаційної безпеки особистості зазначені закони мають проявляються таким чином. У державі здійснюється розподіл компетенції, повноважень та відповідальності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів, посадових осіб та персоналу. Створена в суб'єктах забезпечення інформаційної безпеки особистості система управління має впливати на розвиток здібностей та якостей

персоналу та об'єктів управління щодо самостійного здійснення протидії загрозам інформаційного характеру. Організація системи управління інформаційною безпекою особистості має враховувати реальний стан інформаційної безпеки персоналу, суспільства, бути спрямованою на запобігання інформаційним загрозам від усіх реальних та потенційних джерел небезпечної і шкідливої інформації, а також передбачати шляхи та пріоритетні заходи для досягнення кращих оціночних показників.

Ресурси суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості завжди є обмеженими розміром державного та місцевого бюджетів. Крім цього, стан об'єктів управління в соціальній системі постійно змінюється, що потребує постійного здійснення коригування заходів впливу. Це означає, що ефективність впливу суб'єкта управління на об'єкт управління буде максимальною лише протягом певного проміжку часу, і в управлінському циклі забезпечення інформаційної безпеки особистості зазначена особливість має враховуватися.

Оскільки забезпечення інформаційної безпеки особистості охоплює всі сфери життєдіяльності людини, кращий ефект впливу на об'єкт управління досягається за рахунок інтеграції зусиль усіх визначених суб'єктів управління.

Унаслідок інерційності процесів в соціальних системах результат заходів, які вживають органи державної влади та місцевого самоврядування з питань зміцнення інформаційної безпеки, досягається лише через певний проміжок часу. Якості та здібності людини змінюються в часі поступово та досить повільно.

Інформаційна сфера діяльності з розвитком комп'ютерних технологій розвивається все більш стрімкими темпами. Під їхнім впливом змінюються вимоги до персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування. Змінюються соціальні процеси та можливості комунікації між членами суспільства. Виникають нові інформаційні загрози та їхні джерела. Це вимагає постійного вдосконалення якості діяльності всіх суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості.

В умовах сьогодення триває адаптація українського населення до

життєдіяльності в умовах побудови інформаційного суспільства. Т. Бельської, визначає, що громадянське суспільство становить багатомірний, багаторівневий та відкритий соціальний простір. Проблема одночасного вирішення власних проблем людей незбіжно відбуваються конфлікти з приводу володіння ресурсами. Діяльність в інформаційному його просторі здійснюють громадські рухи, недержавні об'єднання, засоби масової комунікації, що впливають на формування державної політики, та забезпечують розвиток демократичних процесів. Як наслідок, державний апарат примусу поступово перетворюється на дієвий механізм взаємодії із суспільством [17, с. 25].

Громадянське суспільство виступає соціально-економічною базою побудови правової держави. Воно через політичні партії та громадські організації може впливати на всі державні інституції. Якщо правова держава захищає права громадянина, то громадянське суспільство сприятиме захисту особи правами людини. Його становлення триває під впливом досягнутого розвитку соціуму, держави та права. Умовою існування правової держави та громадянського суспільства є правова рівність між народом та державою [39, с. 9].

Концепція побудови громадянського суспільства базується на необхідності підвищення ефективності регулювання взаємних відносин громадянина з органами державної влади та всього суспільства з державою. Це дає змогу підпорядкувати державу суспільству та обмежити його владу над громадянами [177, с. 155; 140, с. 86].

Це означає, що основним елементом громадянського суспільства є особистість, яка у процесі еволюції досягла відповідного культурного рівня, що надає їй змогу співпрацювати з органами державної влади та місцевого самоврядування. Забезпечення інформаційної безпеки особистості сприяє зменшенню небезпечних та шкідливих загроз від країни-агресора, недобросовісних лідерів політичних партій, корумпованих представників органів державної влади та місцевого самоврядування, транснаціонального злочинного середовища [177, с. 155].

Основні принципи, які можуть бути покладені в основу діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості: цілеспрямованість діяльності; запровадження системного підходу; комплексність управлінської діяльності; ієрархічність організаційних структур; динамічність розвитку; економічність діяльності; єдиновладдя; колегіальність під час прийняття складних управлінських рішень; пошук компромісів для урахування інтересів сторін; забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктами та об'єктами управління [208, с. 14].

Процес інформаційного впливу включає: генерацію джерелом необхідної для успішного впливу на ціль інформації; процес передавання інформації від джерела до цілі; приймання ціллю інформації від джерела; генерація джерелом нових повідомлень; реакція цілі на інформаційний вплив [40, с. 17]. На нашу думку, також потрібно враховувати результат сприйняття інформації об'єктом інформаційного впливу (ціллю інформаційного впливу), оскільки саме це впливає на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Реакція об'єкта впливу буде залежати від результату сприйняття повідомлення від джерела. Він буде залежати від знань, умінь, навичок особистості щодо оцінювання інформації певного повідомлення, її перевірки, оцінювання правомірності, можливих негативних та позитивних для суспільства наслідків своїх можливих дій як реакції на зміст отриманого повідомлення.

Основними методологічними принципами моделювання об'єкта управління вважаються: аналогія (забезпечення подібності моделі оригіналу за найбільш істотними властивостями); дуальність (єдність та суперечливість між моделлю та реальним об'єктом, що виражається в обмеженому використанні моделі на практиці); простота (використання простих та доступних для використання методик обробки інформації та даних для отримання результатів моделювання); оптимальність (вибір кращого варіанту серед множини альтернативних моделей); адекватність (відповідність моделі поставленим цілям моделювання поведінки певного об'єкта управління); індукція (можливість багаторазового використання та адаптації до вирішення сукупності схожих

завдань) [45, с. 76].

Погоджуємося з думкою Г. Свириденко про те, що правовими нормами держава має регулювати лише найбільш значущу для суспільства поведінку осіб [304, с. 7]. Правомірна поведінка особи є показником рівня цивілізованості та культури у суспільстві [303, с. 32; 177, с. 155].

Вона залежить від: закріплення в нормах права принципів справедливості, рівності, свободи, гуманізму; досягнення суб'єктами суспільних відносин необхідного культурного розвитку; відповідності правових норм усталеним у суспільстві традиціям та моральним цінностям; зосередження зусиль держави на забезпечення законних інтересів більшості членів суспільства; постійного удосконалення законодавчої бази; узгодження діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з реальними потребами користувачів державних послуг [303, с. 114].

Основними критеріями управлінських рішень вважаються: конкретність (чітке формулювання цілі діяльності суб'єкта управління); вимірюваність (чітке визначення показників, критеріїв, індикаторів, які визначають ступінь реалізації управлінського рішення); досяжність (забезпечення досягнення результатів з використанням наявних фінансових, людських, технічних, матеріальних ресурсів у визначений строк); реалістичність (відповідність зусиль, які необхідно прикласти для досягнення бажаних результатів управлінської діяльності та можливість контролю за ходом досягнення визначених цілей); визначеність у часі (вирішення проблеми у чітко визначений час та до моменту втрати актуальності прийнятого управлінського рішення) [45, с. 32].

Нині вже існує багато визначень терміна «інформаційне суспільство». Його характерними рисами можна вважати масове використання послуг, що надаються з використанням інформаційних технологій, та високий рівень інформаційно-правової культури в суспільстві. Окремі дослідники ототожнюють поняття інформаційного та громадянського суспільства [39, с. 300].

У концепції Н. Лумана соціум розглядається як складна відкрита система, динамічна стійкість якої зумовлюється комунікаціями між її

елементами [188, с. 5]. Основними типами комунікацій можуть бути міжособистісний, медійний та віртуальний їх різновиди [17, с. 26]. Оскільки влада має певний пріоритет розвитку комунікацій із громадськістю, вона може бути джерелом маніпуляцій свідомістю членів суспільства. Це особливо характерно для тоталітарних режимів. Так, на думку С. Кари-Мурзи, вся система права росії відмінна від системи права громадянського суспільства, оскільки «...пріоритет права людини повністю заперечується» [39, с. 269; 177, с. 156].

Вплинути на раціональну поведінку людини можна, змінюючи навколишню дійсність або думку про неї та змінюючи саму людину або її самооцінку. У людини, яка перебуває в інформаційній ізоляції, можна сформуванати будь-яке уявлення про ситуацію, в якій вона перебуває. Наявність єдиного регульованого державою джерела інформації робить уявлення людини про зовнішній світ та дійсність передбачуваним і керованим [47, с. 170].

Саме такі процеси призвели до підтримання агресивної політики авторитарної влади більшістю громадян російській федерації, формування на її території фашистського режиму, що цілком відповідає ідеології часів існування фашистської Німеччини: «один народ, один вождь, одна держава».

Д. Маєрс небезпідставно зауважив, що соціальну інформацію можна інтерпретувати по-різному. Світогляд людини може перетворювати реальний зміст події на протилежний. Власні переконання особи можуть формувати її власну інтерпретацію подій, яка не повною мірою відповідає дійсності. Після того, як людина обґрунтує для себе хибне уявлення, його вкрай важко зруйнувати. Люди вибірково помічають, інтерпретують і запам'ятовують події таким чином, щоб підтримати свої ідеї [140, с. 90].

Водночас об'єктивна сторона правопорушень завжди залишає досліднику можливість відтворити реальні події, незважаючи на спроби приховування доказів. Оскільки світогляд людини базується на обмежених знаннях, уявленнях про світ, що її оточує, на очікуваннях та отриманих емоціях від певних подій, то правопорушник не може знищити всі матеріальні докази скоєного правопорушення. Він, навпаки, залишає нові ознаки, що свідчать про спробу

приховування факту протиправної діяльності. Саме це зумовлює численні факти оприлюднення тоталітарною владою інформації про скоєні нею злочини. Це особливо характерно для російських державних засобів масового інформування [177, с. 156].

Так, загальновідомо, що початок бойових дій СРСР із Фінляндією відбувся 30 листопада 1939 року о 08:00 (за московським часом) без оголошення війни. Радянські прикордонники мали перейти лінію державного кордону о 08:30 для захоплення місць розташування підрозділів фінських стражників [140, с. 90].

Разом з тим, у радянському журналі «Прикордонник» було зазначено, що прикордонники однієї із застав отримали завдання захопити залізничний міст через річку Сестру, повз якої проходила лінія державного кордону. Для виконання операції начальник прикордонного загону відібрав 5 військовослужбовців на чолі з начальником застави. За умовним сигналом один із військовослужбовців 30 листопада 1939 року о 07:57 (за московським часом) кинув у фінських стражників гранату. Після цього весь склад прикордонного наряду кинувся в атаку [140, с. 90].

Міст було захоплено, але фінські стражники встигли підірвати залізничне полотно, що дало їм змогу затримати просування радянського бронепοїзда та укріпити свою оборону. На завершення своїх спогадів Л. Кантарович наводить діалог двох прикордонників, що показує абсурдність ситуації: «Тепер, значить, додому можу писати: за кордоном був!». Інший йому відповідає: «Ну й дуже нерозумно... який це закордон? Якщо вже ми тут, значить, кордон попереду нас. Ми ж – прикордонники» [140, с. 91].

Теж саме спостерігалось впродовж 2014–2022 років, коли російські, у 2022 році й білоруські прикордонники, порушивши міжнародні та національні норми права, сприяли незаконному перетинанню державного кордону членами незаконних збройних формувань та підрозділів збройних сил російської федерації з табельною зброєю та боеприпасами. Виконавці злочинних наказів, як і учасники бойових дій колишнього СРСР з Фінляндією, не замислювалися про свою особисту відповідальність за дотримання норм міжнародного,

українського, російського та білоруського права. Були впевнені в безкарності своїх вчинків на території сусідньої незалежної держави.

Технологія отримання інформації людиною включає кілька порівняно самостійних програм, зокрема: подібності (пошук уже відомих явищ); визначення закономірностей (перенесення на виявлене явище правил і закономірностей уже відомих явищ); вилучення інформації (аналіз і синтез тільки тієї інформації, яка, на думку людини, стосується конкретної справи, відкинувши непотрібні та неважливі фактори і параметри). Оцінювання людиною ситуації також залежить від кількості та якості інформації, сприйнятої та засвоєної людиною. Вона відрізняється від переданої їй інформації [47, с. 54].

Конкретно-історичне відображення реальності в суспільстві досягається завдяки ідеології, яка створює базу для взаємних комунікацій між членами суспільства та формування взаємно обумовленої поведінки людей. Вона починає розвиватися в античну добу на підставі міфологічного світогляду та формується під впливом емоційних переживань. Одним із різновидів ідеології є утопія, яка, на відміну від міфу, додатково містить критичний аналіз наявних протиріч, проєкт іншого явлення про реальність, рекомендації щодо подальших дій [189, с. 37].

Конституцією України заборонено запровадження жодної ідеології як обов'язкової. Суспільне життя має розвиватися на засадах ідеологічної багатоманітності [119]. Зменшення внутрішніх ризиків запровадження в Україні тоталітарного режиму не усуває зовнішні загрози поширення серед громадян ворожих ідеологій і пропаганди. Потребує зосередження зусиль щодо розвитку як свідомості людей, так і забезпечення інформаційної безпеки особистості [177, с. 157].

На думку П. Лісовського, для унеможливлення маніпуляцій суспільною свідомістю мають бути запроваджені нові моральні принципи на основі поширення релігійних традицій, гуманізму та інших духовних цінностей. З метою виживання людство має змінити свій світогляд та примиритися з

природою [189, с. 154]. Відповідно до Конституції України жодна релігія не може бути визнана державною обов'язковою, особливо в умовах багатонаціонального та культурного різноманіття [177, с. 157].

Адміністративно-правове регулювання в громадянському суспільстві має забезпечувати: реалізацію конституційних прав та свобод людини і громадянина; захист демократичних цінностей; консолідації української нації; розвиток інтеграційних процесів та співробітництва з міжнародними організаціями; стимулювання економічної самостійності населення; зменшення чисельності персоналу органів державної влади та підвищення ефективності реалізації ними державної політики; розвиток потенціалу громадських організацій; удосконалення взаємних відносин громадян з органами державної влади; формування політично-правової відповідальності; культурний розвиток суспільства та його членів тощо [39, с. 12].

Погоджуємося з думкою Д. Кіслова, що інформаційна війна є формою політичної боротьби з використанням інформаційних технологій впливу на свідомість соціуму [103, с. 57]. Інформаційна безпека може розглядатися як невід'ємний елемент як національної, так і міжнародної безпеки [103, с. 126; 177, с. 157].

Під час збору та оброблення інформації раціональна поведінка людини унеможлиблюється: в умовах нестачі або занадто великих обсягів інформації про ситуацію, у якій перебуває особа; в умовах відсутності часу для усвідомлення, обмірковування ситуації та аналізу наслідків своїх дій і вчинків; в умовах сильного емоційного потрясіння; у стані дезорієнтації, трансу, гіпнозу, під впливом психотропних препаратів, наркотиків, алкоголю або в разі спеціального психологічного тиску; під впливом стадного інстинкту або соціального доказу (сліпе копіювання дій інших людей) [47, с. 150].

На нашу думку, інформаційна безпека особистості зумовлює ефективність функціонування всіх складників національної безпеки, оскільки людина є

основним елементом соціальної системи. Місце інформаційної безпеки особистості в загальній системі національної безпеки держави показано на рис. 2.1 [177, с. 157].

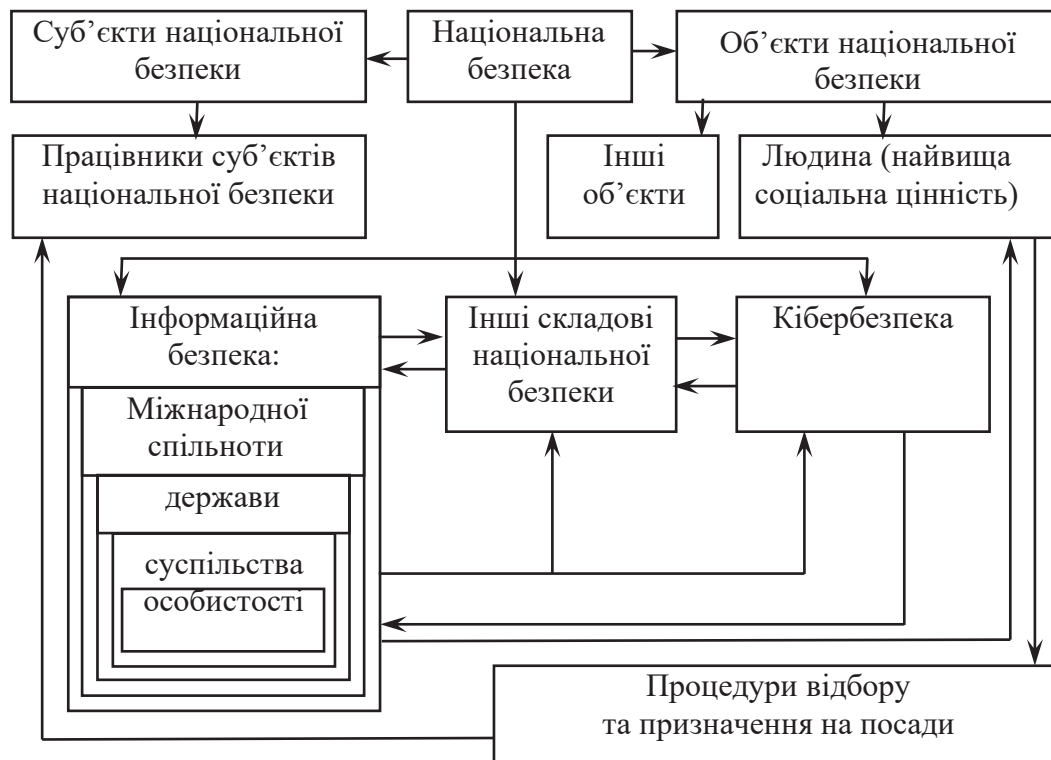

Рисунок 2.1. Місце інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави (Джерело: розроблено автором)

Будь-яка людина є об'єктом національної безпеки незалежно від статі, віку, освіти, професії, особливостей своєї праці тощо. Найбільший інтерес для спецслужб країни-агресора має прошарок громадян, які працюють в органах державної влади, що виконують функції суб'єктів національної безпеки. Інформаційна безпека міжнародної спільноти, держави, суспільства та соціальних груп має базуватися на забезпеченні інформаційної безпеки особистості, оскільки людина є основним елементом соціальної системи [177, с. 157].

За ступенем загроз та ризиків інформаційної вразливості можна так розподілити усіх осіб: три категорії працівників (мають повноваження ухвалювати управлінські рішення; виконують завдання та функції державного

органу; виконують функції обслуговування); громадяни, які не мають трудових відносин з органами публічного управління, але мають певні родинні та інші зв'язки з працівниками таких органів; решта населення держави; міжнародна спільнота. У складових національної безпеки найбільші ризики становить інформаційна вразливість працівників суб'єктів національної безпеки. Крім того, у прикордонному секторі особливу групу ризику має персонал, який відповідно до своїх повноважень зобов'язаний взаємодіяти з представниками прикордонних та інших служб контролю суміжних держав, громадянами, які перетинають державний кордон, та населенням прикордоння [147, с. 80].

Отже, найбільший ризик для забезпечення інформаційної безпеки становить інформаційна вразливість працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають повноваження з питань ухвалення управлінських рішень. Вони можуть бути найбільш ефективно використані для створення перешкод для реалізації державної політики за напрямками своєї відповідальності.

Вони також можуть створити умови для використання своїх працівників для несанкціонованого збору інформації в інтересах спецслужб противника; блокування чи руйнування інформаційних систем та баз даних; внесення неправдивих даних у розрахунки та інші інформаційні документи, на підставі яких ухвалюють управлінські рішення; пошкодження матеріально-технічних ресурсів; поширення серед персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування неправдивих чуток; надання спецслужбам противника відомостей про систему охорони та комунікацій об'єктів національної безпеки.

Органи державної влади та місцевого самоврядування у своїй діяльності зобов'язані враховувати загрози та ризики інформаційної вразливості громадян, які не є працівниками суб'єктів національної безпеки. Так, тимчасова окупація окремих територій України російською федерацією відбувалася шляхом підбурювання місцевого населення України до перешкоджання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Крім того, окрема частка громадян під впливом неадекватного сприйняття реальності у процесі свідомої протиправної діяльності створює загрози та небезпеки іншим членам суспільства. Набуває розвитку протиправна діяльність щодо розроблення та поширення шкідливого програмного забезпечення.

У сучасних умовах органи державної влади недостатньо уваги приділяють інформаційній безпеці міжнародної спільноти, що надає змогу країні-агресору створювати негативний імідж України у свідомості громадян іноземних країн. Це потребує запровадження державної політики щодо поширення правдивої інформації про основні події в Україні, поширення у світі української культури, кращих зразків її літературного та образотворчого мистецтва.

Забезпечення інформаційної безпеки особистості потребує використання організаційних, правових, політичних, мотиваційних механізмів державного управління на основі симетричного діалогу із суспільством та застосування суб'єктами інформаційної безпеки адміністративних, економічних, правових та соціально-психологічних методів державного управління.

Для забезпечення найбільшого ефекту зазначені методи та механізми мають бути спрямовані на попередження конфліктів осіб з органами державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення потреб та мотивації корисної для суспільства діяльності всіх верств населення, категорій осіб та соціальних груп.

Розвиток особистості відбувається завдяки функціонуванню механізмів спадковості (наслідування від попередніх поколінь елементів культури), метаболізму (взаємного обміну та споживання інформації), сприйняття інформації, мотивації діяльності, соціалізації (набуття певного статусу в суспільних відносинах), саморегуляції життєдіяльності, спонукання до виконання певних дій та планування діяльності [16, с. 69].

Протягом життя в людини поступово формується система поглядів на себе та навколишній світ, ідеї, ідеали, переконання, принципи й цінності, що становлять її свідомість [47, с. 8]. Вона виступає ідеологічною та моральною основою для усвідомленої діяльності людини [16, с. 31]. Висловлення правди

можна вважати проявом людської моралі й мірилом інтелігентності та вихованості людини. Більшість ділових стосунків у суспільстві базується на припущенні, що люди – чесні й будуть виконувати взяті на себе обов'язк [13, с. 448].

Частина потреб людини формується під впливом розвитку суспільства та культурного розвитку особистості. Разом з тим певні потреби генетично закладені в програмах життєдіяльності людини, особливо ті, що стосуються збереження життя, ідентичності, продовження роду, освоєння навколишнього середовища [16, с. 9].

Задоволення потреб неможливе без використання певних ресурсів, які здебільшого обмежені. Що нижче рівень культури особи, то менш ефективно вона може витратити наявні ресурси та визначати пріоритети для задоволення власних бажань. Так, частину грошового забезпечення римського солдата затримували для попередження зайвих витрат та зменшення ризиків дезертирства під час військових походів [140, с. 97].

На думку К. Філатової, під впливом виховання, прийнятих у суспільстві стереотипів поведінки в кожній особі формуються певні установки. В однакових ситуаціях людина використовує накопичені під час життя шаблони поведінки. Це призводить до того, що особа сприймає лише ту інформацію, на яку вона заздалегідь налаштована. Людина схильна ігнорувати інформацію, яка не відповідає її очікуванням. Навіть використання спеціальних технічних засобів для розширення можливостей органів чуття людини не дає людині змоги наблизити суб'єктивне уявлення моделі світу до реальності. Неможливо знайти двох людей, досвід яких повністю збігається. Це призводить до того, що кожна особа має своє уявлення про світ, що її оточує [140, с. 97].

Каналами отримання інформації про зовнішній світ можуть бути: очі (зір надає людині близько 80% інформації); вуха (слух); ніс (нюх); язик (смак); шкіра (дотик); вестибулярний апарат (орган рівноваги й координації рухів) [47, с. 51].

Людській мозок відображає зовнішній та внутрішній світ особистості, зумовлює її існування та існування суспільства. Те, що дві людини завжди бачать

різні картини одного об'єкта, обґрунтовується як різною чутливістю органів чуття людини, так і іншими об'єктивними та суб'єктивними чинниками [140, с. 98].

Погоджуємося з думкою, що різновидами неправдивої інформації можуть бути завідома неправда, неадекватне розуміння слів та думок іншої людини. Крім цього, джерелом неправдивої інформації можуть бути логічні умисні або неумисні помилки [140, с. 98].

Так, П. Кропоткін свого часу справедливо зазначав, що збільшення багатств досягається фізичною та розумовою працею. Ніхто не може присвоювати собі результати праці. Проте подальші його висновки щодо необхідності експропріації засобів виробництва для отримання найбільшої вигоди для всіх членів суспільства та відмови від необхідності вимірювання споживання не можна вважати обґрунтованими [140, с. 98].

По-перше, засоби виробництва теж є результатами фізичної та розумової праці. По-друге, обсяг споживання товарів та послуг не може перевищувати фактично отриманих результатів праці [170, с. 257].

На народному зібранні в Сокольниках Л.Троцький 9 червня 1918 року зазначив, що дефіцит хліба в росії становить 560 млн. пудів, але він був у надлишку в Україні, яка на той час відійшла від неї. Залишок врожаю 1917 року в росії становив 34 млн. пудів, що давало змогу задовольнити мінімальні потреби без постачання хліба з України [140, с. 99].

Вирішення проблеми він бачив у відправленні робочих загонів у багаті хлібом райони та залучення місцевої бідноти для надання їм необхідної силової підтримки. Для створення мотиваційних умов для сприяння діяльності робочих загонів рекомендувалось обіцяти місцевим мешканцями надати їм у майбутньому все необхідне, якщо вони будуть допомагати віднімати хліб. Як бачимо, йдеться про заклик отримувати товари без будь-якої корисної праці шляхом грабування, спонукання до протиправної діяльності та обману громадян [140, с. 99].

Критикуючи марксистську політекономію, Ю. Канигін зазначив, що одним з основних її недоліків є неможливість врахування інтелектуальної праці. На відміну від неї, фізична економія Лейбніца базувалася на стосунках людини з природою, отриманні матеріальних благ від неї з використанням досягнень науки. Саме завдяки науковцям і менеджерам стає можливим використання нових технологій і ресурсів природи. Без духовності, релігії та моральності люди перетворюються на озвірілий натовп [99, с. 45].

Підтвердженням цього можна вважати події, які відбувалися у Гужівці (нині село Ічнянського району Чернігівської області) упродовж 1918–1919 років, що описані у щоденнику К. Самбурського. Так, 15 січня 1919 року через Гужівку та Ічню на Київ проходив полк більшовиків (вихідці з Новгород-Сіверського, Трубчевського та інших повітів). Погрожуючи зброєю, забирали коней, теплий одяг, білизну. З багатьох, кого зустрічали на дорозі, знімали хороший одяг і віддавали свій порваний. Місцеве населення запитували, навіщо вони відокремилися від росії, де, на відміну від них, немає хліба. Наступної доби рухалася артилерія більшовиків. Їхня поведінка нічим не відрізнялася [301, с. 28].

За понад 100 років свого історичного розвитку ментальність озброєних імперською ідеологією людей так і не змінилася. Маючи агресивний характер, правляча політична еліта росії бажала та реально проводила політику культурної деградації росіян та відродження фашистської ідеології в російському суспільстві.

Бажання творити реальність змусило радянську владу запровадити організовану фальсифікацію реалій життя відповідно до уявлень радянської ідеології. Це негативно вплинуло на розвиток демократичних інститутів суспільства (парламент, суди, засоби масової інформації, професійні союзи тощо). Відмова від віри в Бога призвела до впровадження ідеології, вірність якій доводили імітацією реальності [301, с. 40].

На думку Н. Гумби, людина не може повністю керувати своїми емоціями та процесом мислення. Здібності людини обмежені лише фіксацією результатів

зазначених процесів. Це зумовлює можливість керування поведінкою особи шляхом цілеспрямованого створення відповідних мотиваційних умов [47, с. 86].

Погоджуємося з думкою Є. Шалімової, що завдяки переробленню інформації у процесі мислення людина здатна відтворювати у своєму мозку елементи структури зовнішнього середовища. Для цього використовуються фізична, духовна та соціальна сигнальні системи, що пов'язані між собою певними психічними процесами [140, с. 100].

Усвідомлені вчинки люди здійснюють під впливом світогляду. Водночас емоції можна вважати інструментом, що дає змогу людині миттєво оцінювати загрозливі події, процеси, предмети та здійснювати певні дії для задоволення власних потреб [140, с. 100].

Інформація, яку сприйняла людина, завжди є меншою за обсягом та викривленою. Уявлення людини є лише суб'єктивною думкою про навколишнє середовище. Люди спочатку фільтрують інформацію і лише потім її засвоюють. Фільтри сприйняття інформації формуються під впливом власного досвіду, унікальних особистих ідей та переконань. Основною їхньою функцією можна вважати природно зумовлену потребу зниження загального навантаження на роботу мозку шляхом селекції важливої інформації та відхилення неважливої [140, с. 100].

Людина під час задоволення потреби використовує: інформаційні канали, завдяки яким забезпечується зв'язок із зовнішнім середовищем; фільтр сприйняття інформації; попередньо сформований світогляд; отриману інформацію; уявлення про особисті потреби; процес коригування власного світогляду. Процес прийняття рішення для задоволення потреби шляхом виконання певного діяння (дія або бездіяльність), спрямованого на задоволення потреби, що показано на рис. 2.2 [170, с. 258].

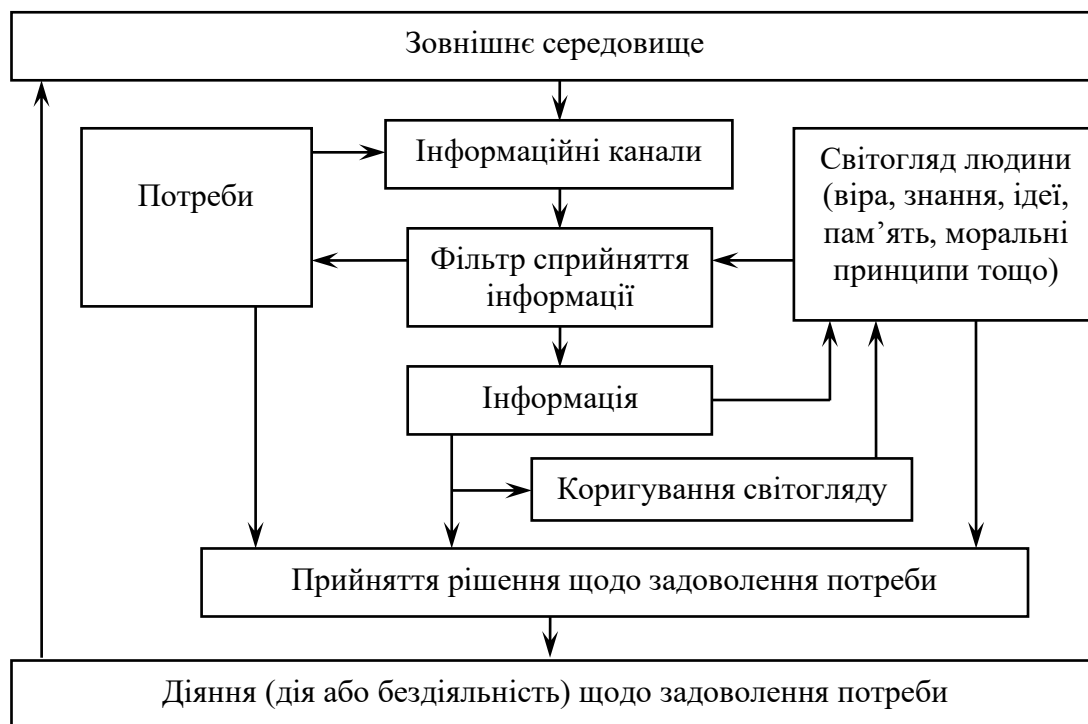

Рисунок 2.2. Процес задоволення потреби людиною (Джерело: розроблено автором)

Наявні потреби активують відповідні інформаційні канали для забезпечення зв'язку свідомості людини із зовнішнім середовищем. Раніше сформований світогляд людини налаштовує фільтр сприйняття інформації від інформаційних каналів. Сприйнята людиною інформація запам'ятовується та використовується для прийняття рішення та коригування власного світогляду, якщо отримані від попередньої діяльності результати не відповідають очікуваням.

З кожним новим циклом задоволення потреб відбувається вдосконалення світогляду, який безпосередньо впливає на зміни фільтру сприйняття інформації та потреб особистості. Після прийняття рішення щодо задоволення потреби людина своїм діями здійснює вплив на зовнішнє середовище, результати якого надходять на інформаційні канали. Процес повторюється.

На нашу думку, віру та знання можна вважати елементами свідомості людини, що доповнюють один одного. Якщо знань для прийняття рішення замало, людина здатна замінювати їх вірою. Багаторазова перевірка прийнятих

рішень практикою дає змогу спростовувати або укріплювати засновані на вірі принципи, виявляти закономірності та поступово замінювати її науковими знаннями. Крім цього, віра у правильність прийнятого рішення може слугувати додатковим мотиваційним чинником, що забезпечує його реалізацію [170, с. 259].

Найбільш суттєво на поступовий розвиток свідомості людини впливають процес коригування свідомості особистості, фільтр сприйняття інформації, власні потреби людини. Зазначені елементи можуть спричиняти певні відмінності поведінки особи під впливом зовнішніх загроз та становити ризики щодо інформаційної вразливості особистості. Вони потребують врахування діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки.

У цілому, система наукових знань включає: теорію (система ідей, поглядів, положень, які дозволяють тлумачити певні явища); закони (постійно повторюваний у часі процес, зв'язок процесів та явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток); гіпотези (наукові припущення для пояснення процесів, явищ, їх причин та наслідків); наукові поняття (відображені в узагальненій формі певні думки); наукові методи, які дозволяють їх отримати [210, с. 450].

Однією з гіпотез у сфері забезпечення інформаційної безпеки може бути первинність інформаційної безпеки особистості в системі забезпечення інформаційної безпеки держави, оскільки саме вона є основним елементом соціальної системи та найвищою соціальною цінністю в державі.

На основі аналізу результатів попередніх досліджень, практичної діяльності органів державної влади, а також фундаментальних наукових праць у галузі державного управління та нормативно-правових документів визначено умови та чинники, що обумовлюють необхідність розвитку теорії державного управління інформаційною безпекою особистості як основи діяльності органів державної влади, сил безпеки та оборони із забезпечення суспільства та окремих

осіб від небезпечної та шкідливої інформації на сучасному етапі.

Загалом вони викликані потребою одночасного виконання органами державної влади двох функцій. Перша – блокування поширення небезпечної та шкідливої інформації у суспільстві. Друга – імунізація суспільства, що зменшує можливість небезпечного та шкідливого впливу деструктивної інформації.

Обіг інформації у сфері державного управління невід’ємно пов’язаний з усіма сторонами суспільного життя – суспільно-політичною, економічною, військовою. Він безумовно впливає на стан забезпечення національної та інформаційної безпеки. Тому в пізнанні явищ і процесів в діяльності органів державного управління використовуються закони, принципи, категорії усіх складових частин соціології, філософії, публічного управління, економіки, політології та інших наук.

В умовах ведення проти України гібридних війн, які невід’ємно включають інформаційну складову, через це зростає актуальність забезпечення інформаційної безпеки кожної особи. Аналізуючи науковий внесок відомих вчених у дослідження проблем забезпечення інформаційної безпеки, констатуємо: попри законодавче закріплення основних вимог щодо забезпечення інформаційної безпеки, у практиці діяльності органів державної влади відсутні науково обґрунтовані положення щодо забезпечення їх предметної реалізації, а теоретико-методологічні напрацювання у цьому напрямі залишаються недостатньо дослідженими, мають розрізнене, позасистемне спрямування. Об’єктивна необхідність систематизації знань щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості у формі фундаментальної наукової праці викликана сучасними умовами функціонування органів державної влади України та переходом російської агресії в активну її фазу.

Отже, узагальнюючи результати аналізу практичної діяльності, фундаментальних наукових праць та норм права, ми виділяємо декілька груп гострих протиріч у прагматичній, організаційно-правовій та науковій сферах, які унеможливають подальший розвиток механізмів державного управління та ефективну реалізацію політики в інформаційній сфері, а також забезпечення

державними інституціями інформаційної безпеки особистості.

Це насамперед протиріччя:

– між потребою в уніфікації та стандартизації основних понять у галузі державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки та недостатньою сформованістю відповідного понятійно-категоріального апарату;

– між наявністю стратегічних завдань щодо зміцнення інформаційної безпеки у галузі державного управління та не розробленістю комплексного підходу щодо модернізації системи захисту особистості від небажаного впливу інформації, гарантування державного суверенітету і забезпечення інформаційної та національної безпеки;

– між необхідністю науково-методичного забезпечення діяльності органів державного управління та моральним старінням парадигмальних основ забезпечення інформаційної безпеки в Україні;

– між потребою в забезпеченні інформаційної безпеки особистості та відсутністю відповідного науково-методичного апарату в практиці діяльності органів державного управління.

Усунення зазначених протиріч на сучасному етапі є необхідно для забезпечення ефективної реалізації державної інформаційної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки, а також на міжнародній арені. У свою чергу, це обумовлює потребу вирішення та формулювання важливої наукової проблеми, яка полягає у розробці методологічних основ (наукових теорій, закономірностей, понятійно-категоріального апарату, принципів, моделі, методів) забезпечення інформаційної безпеки особистості в сучасних умовах, що й визначає тему, мету, об'єкт та предмет дисертаційного дослідження.

Концептуальну схему дослідження представлено на рис. 2.3. Вона передбачає врахування для розв'язання наукової проблеми результатів теоретичних та методологічних досліджень, потреб щодо забезпечення дієвості механізмів державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки, системи протиреч'я та невідповідностей, які потребують розв'язання.

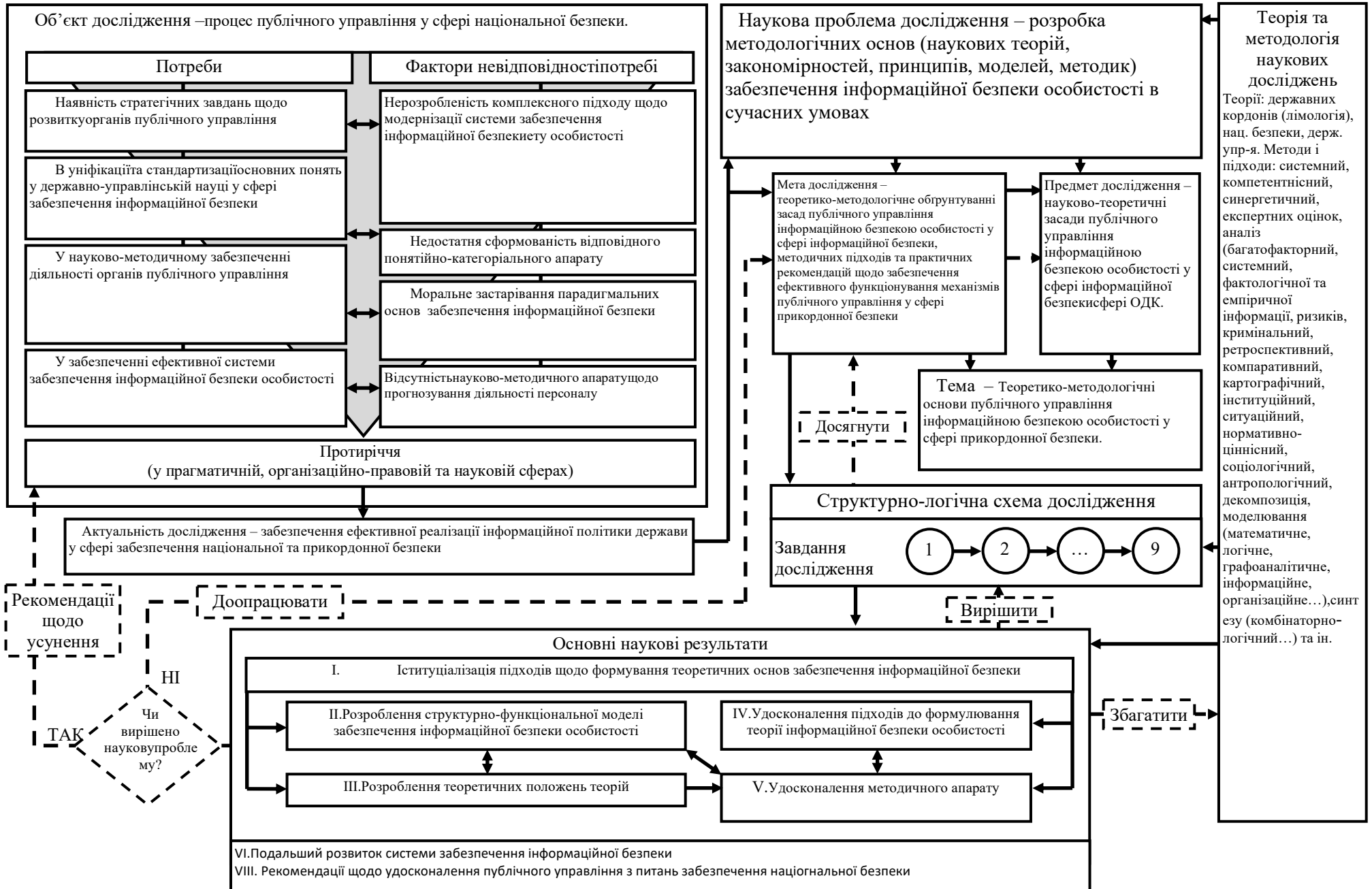

Рисунок 2.3. Концептуальна схема дослідження (Джерело: розроблено автором)

2.2. Проблема забезпечення дієвості механізмів державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки через недосконалість понятійно-категоріального апарату

Для перевірки гіпотези щодо первинності безпеки людини у сфері забезпечення інформаційної безпеки введемо логічні змінні. Позначимо наявність небезпечного або шкідливого інформаційного впливу змінною a . Вона буде набувати значення логічної «1», якщо небезпечний або шкідливий вплив є, або «0» – якщо його немає [140, с. 120].

Змінною b позначимо спроможність держави забезпечити інформаційну безпеку в державі від небезпечних або шкідливих впливів. Вона аналогічно буде набувати значення «1», якщо інформаційний вплив гарантовано буде знешкоджений, «0» – при протилежному результаті.

Змінною c позначимо здатність людей, які утворюють суспільство самостійно протидіяти інформаційному впливу незалежно від якості заходів забезпечення інформаційної безпеки, що вживають органами державної влади та місцевого самоврядування. Вона буде набувати значення «1», якщо людина залишається вразливою від інформаційного впливу, «0» – якщо вона здатна самостійно йому протидіяти (не сприймати небезпечну та шкідливу інформацію).

Оскільки кожна із змінних a , b , c може приймати лише два значення, то за законами комбінаторики можливо лише вісім станів загальної системи. Вони можуть характеризувати стабільний (не викликає ризиків для стану національної безпеки) або нестабільний його стан (створює передумови до небажаного впливу небезпечної або шкідливої інформації на стан національної безпеки та потребує втручання суб'єктів забезпечення національної безпеки).

Для визначення можливих станів системи безпеки розглянемо сукупність можливих комбінацій змінних, які наведені у табл. 2.1. Зазначені змінні описують повну групу можливих подій. Позначимо функцією $f(a,b,c)$

стан системи безпеки. Вона має набувати значення «1», якщо її стан стабільний, «0» – при протилежному результаті.

Таблиця 2.1

Можливі стани системи забезпечення безпеки

№ з/п	Логічні значення змінних			Стан системи безпеки
	a	b	c	
1	0	0	0	Стабільний, $f_1(a_1, b_1, c_1)=1$
2	0	0	1	Стабільний, $f_2(a_2, b_2, c_2)=1$
3	0	1	0	Стабільний, $f_3(a_3, b_3, c_3)=1$
4	0	1	1	Стабільний, $f_4(a_4, b_4, c_4)=1$
5	1	0	0	Стабільний, $f_5(a_5, b_5, c_5)=1$
6	1	0	1	Нестабільний, $f_6(a_6, b_6, c_6)=0$
7	1	1	0	Стабільний, $f_7(a_7, b_7, c_7)=1$
8	1	1	1	Нестабільний, $f_8(a_8, b_8, c_8)=0$

(Джерело: розроблено автором)

Формула для визначення стану системи безпеки має такий вигляд (2.1):

$$f(a, b, c) = \sum_{i=1}^8 f_i(a_i, b_i, c_i), \text{ де} \quad (2.1)$$

$f(a, b, c)$ – функція, яка визначає стан системи безпеки;

a, b, c – логічні змінні, які характеризують: наявність небезпечного або шкідливого інформаційного впливу; спроможність держави забезпечити інформаційну безпеку в державі; здатність громадян самостійно протидіяти інформаційному впливу незалежно від якості проведених державою заходів забезпечення інформаційної безпеки.

Формула (2.1) може бути приведена до оптимального вигляду з використанням методу Карно [394, с. 593]. Для цього зведемо дані в карту Карно (див. табл. 2.1). Загальний вигляд заповненої карти Карно показаний на рис. 2.2, де пунктирними лініями виділені «логічно сусідні» клітини.

	b		c	
a	1	1	1	1
	1	1	0	0

Рисунок 2.2. Карта Карно, яка описує можливі стани системи безпеки (Джерело: розроблено автором)

Після проведених маніпуляцій можна записати оптимальний вираз функції $f(a,b,c)$, для випадків, коли вона гарантовано набуває значення «1». Вираз формули (2.2) є оптимальним.

$$f(a,b,c)=not(a)+not(c), \text{ де} \quad (2.2)$$

$f(a,b,c)$ – функція, яка визначає стан системи безпеки в залежності від змінних a , b та c ;

$not(a)$, $not(c)$ – функції, які інвертують логічні значення змінних a та b .

Як бачимо, логічна змінна b , яка визначає спроможність держави забезпечити інформаційну безпеку держави від небезпечних або шкідливих впливів, поглинається й не впливає на визначення загального стану системи за умови здатності громадян самостійно протидіяти інформаційному впливу незалежно від якості проведених державою заходів забезпечення інформаційної безпеки.

Використовуючи формальні правила, формулу (2.2) можна привести до базису «І-Ні», формула (2.3). Слід зазначити, що формули (2.2) та (2.3) є еквівалентними.

$$f(a,c)=not(not(not(a)+not(c)))=not(a\&c). \quad (2.3)$$

Формула (2.3) ще краще ілюструє фізичний смисл соціального процесу, тобто стан безпеки становить кон'юнкцію інформаційного впливу та здатність громадян самотійно протидіяти інформаційному впливу незалежно від якості проведених державою заходів забезпечення інформаційної безпеки, тобто стану забезпечення інформаційної безпеки особистості. Це дає змогу підтвердити раніше висунуту гіпотезу та сформулювати закон первинності інформаційної безпеки особистості в системі інформаційної безпеки держави [140, с. 123].

Іншим доказом його правомірності є залежність стану системи від вразливості її елементів, якими в даному випадку є людина. Водночас загальна система отримує синергетичні якості, яких може не бути в окремих елементів. Це проявляється в тому, що стабільність системи може досягатися навіть у разі наявності окремих вразливих елементів, за умови стабільності більшої кількості елементів.

За аналогією можна довести існування закону максимальної шкоди від інформаційного впливу противника. Вона виникає за умови існування інформаційної вразливості людини, на яку спрямовується відповідний інформаційний вплив. Значення цільової функції стану системи безпеки в такому разі збігатиметься із значенням логічної змінної s , яка характеризує стан інформаційної безпеки особистості.

Обидва наведені закони дозволяють стверджувати, що підтримання безпеки в суспільстві потребує вжиття таких заходів забезпечення інформаційної безпеки, які зміцнюють інформаційну безпеку особистості. Це означає, що стан інформаційної безпеки особистості має періодично досліджуватися державними інституціями. Виявлені вразливості мають бути прихованими від країн-агресорів. Інформаційна політика держави має бути спрямована на залучення максимального кола суб'єктів для їх мінімізації та усунення. Вона також має бути спрямована на культурний розвиток особистості, особливо щодо інформаційної сфери її життєдіяльності.

Безумовно, потрібні такі заходи, яких окрема людина не може взяти самостійно, наприклад, забезпечення кібербезпеки. Заходи інформаційної безпеки мають охоплювати такі сфери суспільного життя, у яких треба використовувати складні технології та специфічні знання, поширення яких у суспільстві залишається обмеженим.

Існують численні тлумачення терміна «інформація». Так, в Енциклопедичному словнику з державного управління В. П. Тронь визначає інформацію як: «Продукт взаємодії даних і методів, розглянутий у контексті цієї взаємодії». Водночас стверджується, що точного визначення цього терміна не існує [77, с. 301]. У Великій радянській енциклопедії термін «інформація» тлумачиться як «освідомлення» [140, с. 124].

Військовий стандарт України ВСТ 01.004-2014 (01) тлумачить це поняття як «...відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді...» [34, с. 3]. Таке саме визначення надано в Законі України «Про інформацію» [267].

Інформація, як вважає О. Хмельницький, може бути ототожнена з повідомленням; відомостями, що зберігаються; процесами, що відбуваються та сприймаються людиною; певним станом справ у відповідних галузях; сукупністю даних, знань, тощо. Цей автор погоджується з визначенням А. Урсула, що інформація – це «впорядковане відображення різноманітності» [349, с. 11].

На думку В. Богуш та О. Куляниці, «інформація – це відомості про об'єкти та явища навколишнього середовища, їхні параметри, властивості й стани, які зменшують наявну про них ступінь невизначеності, неповноти знань» [22, с. 82]. Такі наукові категорії як інформація і дані несправедливо ототожнюються. Отримання інформації в багатьох випадках відбувається за рахунок аналізу даних. У подальшому вона зберігається на матеріальних носіях, тобто знов слугує даними в ході подальшого використання [236, с. 7].

Найбільш поширені в наукових джерелах варіанти тлумачення терміна «інформація» такі: засіб фіксації різноманітності у природі та соціумі;

подолання невизначеності; зв'язок між суб'єктом та об'єктом управління в соціальних системах; єдність змісту та форми; засіб для впорядкування об'єктивної реальності, засіб для поєднання певної системи з її навколишнім оточенням [182, с. 306].

Зазначені підходи не дозволяють достаменно та з достатньо врахувати об'єктивні причини зміни поглядів людини на ті самі об'єкти, процеси, явища з перебігом часу. Навіть зафіксована на матеріальних носіях інформація або дані мають лише відносну суб'єктивну достовірність. З розвитком науки й техніки погляди на повноту, достовірність та корисність інформації може принципово змінюватись [135, с. 97].

В. Пархоменко розглядає інформацію як природну соціальну категорію, що відображає закони існування матерії і є базою для створення нових знань, які після оприлюднення стають інформацією для наступного її використання. Він розподіляє інформацію на природну та соціальну. Термін «знання» він ототожнює з продуктом творчого перероблення людиною природної та соціальної інформації [135, с. 93].

На нашу думку, зазначений підхід не враховує розвитку розумової діяльності людини під впливом як матеріальних, так і суб'єктивних (нематеріальних) процесів. Життєдіяльність людини перш за все пов'язана з перетворенням у її свідомості матеріального світу в нематеріальні моделі, що в процесі трудової діяльності особистість використовує для зміни природних або соціальних об'єктів.

Спільна діяльність людей потребує узгодженості, що досягається необхідним цілеспрямованим інформаційним впливом на неї у процесі управління [206, с. 20]. Ефективність праці суттєво залежить від якості інформації, що має обов'язково враховуватися під час розробки державними службовцями варіантів управлінських рішень, вибору найбільш результативного або ефективного з них [135, с. 97].

Інформаційна складова в гібридних війнах супроводжує окрему фазу дій. Окремі дослідники характеризують її війною смислів та сенсів. Її основу

становить когнітивна (семантична) війна, основним інструментом якої є меметична зброя. Меми є інструментом комунікації індивідуумів з колективами людей, що використовується в технологіях маніпулювання інформацією та психологічних операцій. Під час гібридних війн здійснюється вплив на свідомість особи та масову свідомість. Успіх інформаційно-психологічних операцій досягається завдяки використанню новітніх досягнень у галузях природничих, технічних та гуманітарних наук [297, с. 55].

Науковцями Національного інституту стратегічних досліджень технологія гібридної війни розглядається через призму поняття «активні заходи». Вони використовувались у зовнішній політиці СРСР в інтересах всебічного протиборства із США. Їх основний зміст полягає у досягненні геополітичних цілей шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на міжнародну спільноту. Частковими цілями їх проведення були спроби компрометації політичної еліти іноземних держав, органів державної влади та міжнародних організацій. У спрощеному вигляді гібридна війна являє собою творче поєднання за єдиним задумом сукупності інформаційних заходів з веденням асиметричних бойових дій різної інтенсивності [3, с. 34].

Колектив авторів Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки визначає гібридну війну як воєнну стратегію, що використовується для маскуванню ролі агресора в конфлікті, передбачає спонсорування заколотів, воєнні дії «під чужим прапором», широкий спектр невоєнних засобів впливу (економічних, інформаційно-психологічних тощо) на противника. Її ознаками можуть бути застосування економічних і дипломатичних засобів примусу, кібератаки, інформаційно-психологічні операції, використання інформаційної зброї, участь у протистоянні недержавних акторів, застосування терористичних методів, нехтування правом та етикою, використання пропаганди. Ідеологи гібридної війни вважають за можливе визначати довгострокове управління та впливати на стратегічну орієнтацію іншої держави, нав'язувати іншим державам свій

світогляд, цінності, інтереси та розуміння «справедливого» на їх погляд розподілу ресурсів [280].

Гібридні війни плануються і проводяться державними і недержавними суб'єктами задля підвищення швидкості, обсягу та поширення у суспільстві інформації впливу. Основу гібридних війн складають стратегічні комунікації. Ефект впливу проявляється у разі отримання органами управління для прийняття управлінських рішень неякісної та неактуальної інформації. В умовах ведення гібридних війн інформаційні процеси мають обов'язково розглядатися з врахуванням каналів зворотного зв'язку [298, с. 134].

У державах-членах НАТО стратегічні комунікації будуються з врахуванням розуміння владою потреб суспільства, його інформування та залучення для просування інтересів і цілей шляхом впливу на сприйняття, переконання думок, а також визнання того, що всі операції і види діяльності є важливими компонентами процесу комунікації, оскільки все, що говорить і робить НАТО має передбачувані й непередбачувані наслідки для цільових і нецільових аудиторій [300, с. 86].

Ознаками гібридної війни також можуть бути: залучення до протиборства незаконно створених формувань; втягування цивільного населення у конфлікт; загроза застосування збройних сил країни-агресора для унеможливлення оновлення конституційного ладу на частині території держави, де виник соціальний конфлікт; спроби блокування в міжнародних інституціях шляхів врегулювання конфлікту відповідно до норм міжнародного права; спроби дестабілізації обстановки застосуванням інформаційно-психологічних впливів; розпалювання країною-агресором конфліктів у дипломатичній, економічній та інших сферах міжнародних стосунків [230, с. 182]

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та мережі інтернет ефективність негативного впливу країни-агресора на свою жертву шляхом шкідливих інформаційних впливів значно зростає. Заходи фізичної охорони державного кордону не можуть ефективно протидіяти просуванню

небезпечної інформації. Він стає прозорим для першого, інформаційного, етапу агресії [135, с. 97].

Російська пропаганда почала свою активізацію після Помаранчевої революції 2004 року в Україні. Ефективність пропаганди була відпрацьована під час російсько-грузинської війни 2008 року та значно посилилася після анексії території Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей. Модель російської пропаганди характеризується такими рисами: великий обсяг і мультиканальність; швидкість, безперервність і повторюваність; відірваність від об'єктивної реальності; відсутність послідовності; наративізація. Так, лише каналу «RT» (раніше мав назву «Russia Today») російська федерація надавала річний бюджет понад 300 млн. доларів США. Працівники цього каналу (яких не можна називати журналістами) готували медійну продукцію англійською, французькою, німецькою, іспанською, російською та ще кількома східноєвропейськими мовами. Це дозволяло забезпечувати мільярди переглядів його інформації в мережі інтернет та просувати у світі російські наративи [280].

На нашу думку, одним із напрямів протидії небезпечним та шкідливим інформаційним впливам росії є заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості, що спрямовуються на формування у громадян здібностей виявляти відірваність ворожої інформації від об'єктивної реальності, відсутність послідовності у змісті інформаційних повідомлень та ворожих для суспільства наративів. Це дозволить мінімізувати негативний вплив від небезпечної та шкідливої інформації яка не буде повністю знешкоджена під час проведення державою заходів забезпечення інформаційної безпеки.

У галузі державного управління людські речення містять у собі узагальнені та впорядковані віломості про події минулого, сучасної діяльності та/або думки про можливий (прогнозний) стан справ. Ще у роботах античних філософів висловлювалась думка, що людина на відміну від інших істот в окремих випадках породжує інформацію, яка є небезпечною та шкідливою та інших членів суспільства. Противоріччя у діяльності людини проявляються у

її здібності перетворювати інформацію на зброю. Найбільш гостро це проявляється у політичній сфері, де права політичної еліти недостатньо врівноважені її юридичними обов'язками перед іншими членами суспільства [140, с. 128].

На думку Ж.-Ж. Руссо, рівень освіти народу обмежує його можливості реальної участі в державному управлінні. Оскільки державними справами приймається невелика група людей, то вони можуть використовувати своє службове становище для досягнення особистих економічних інтересів від імені всього народу. Демократії не позбавлені можливості прийняття рішень за змовою окремих членів політичних еліт [296, с. 35].

Окремі проблеми суспільного життя, характерні для періоду античності, досі залишаються актуальними. Наприклад, скоєння тяжких злочинів Арістотель пов'язував із прагненням до надмірності, честолюбством та корисливістю. Ті, хто отримав владу за кошти, завжди намагалися отримувати від неї прибуток. Соціальні заворушення в суспільстві він пояснював прагненням людей досягти рівності доходів, гідності, рівних прав або нерівності. Державні перевороти, на його погляд, могли здійснюватися шляхом омані народу з подальшим захопленням влади насильно або за згодою більшості населення [140, с. 129].

З огляду на це, політичні еліти майже не зацікавлені в цілеспрямованому розвитку в соціумі навичок перевірки інформації на достовірність та можливість безпечного використання. Отримання освіти населенням держави у галузі державного управління зменшує можливість введення його в оману політичною елітою. Проте зазначені процеси активізуються завдяки розвитку економіки, що призводить до поступової трансформації постіндустріального суспільства в цифрове, до формування нових вимог до кандидатів для призначення на вакантні посади в органах державної влади, а також до тиску на органи державної влади і місцевого самоврядування громадянського суспільства. В умовах ведення проти України інформаційних війн опанування

її населенням необхідними для життя в умовах інформаційного суспільства технологіями залишається нагальним питанням [135, с. 98].

Варто зауважити, що існує принципова різниця у якості думок, які виробляються під час перебування людини у спокійному та збудженому стані. В першому випадку майже відсутній вплив на свідомість людини суб'єктивних факторів. Дії, які людина вчиняє під впливом психологічного збудження не завжди приносять їй користь незважаючи на позитивні очікування [140, с. 129]. Тобто проблема використання інформації, забезпечення інформаційної безпеки особистості була актуальною протягом тривалого періоду в історії людства.

Унікальні можливості розвитку економіки в принципово різних природно-географічних, геополітичних, соціально-культурних умовах та впливі інших факторів породжують проблему неможливості уніфікації норм права. Це навіть відображається в розподілі пунктів пропуску через державний кордон на міжнародні (для перетину державного кордону будь-якими особами), міждержавні (для перетину державного кордону лише громадянами суміжних країн; потребують менших витрат бюджетних коштів для забезпечення їх роботи) та місцеві (для перетину державного кордону лише мешканцями прикордоння, які проживають у певній місцевості двох сусідніх держав; найменш затратні для бюджету).

В окремих випадках виникає суспільна потреба пропуску осіб поза визначеними пунктами пропуску для проведення релігійних заходів (наприклад, хресна хода із чудотворним образом проходила до 2014 року за традиційним маршрутом поблизу українського с. Миропілля поза пунктами пропуску через державний кордон України як символ єдності віруючих Курської та Сумської єпархій [351]), спільних міжнародних культурних заходів, змагань тощо, що вирішується ухваленням додаткових до чинних міжнародних угод між двома державами, які мають спільну ділянку державного кордону. У такий спосіб досягається компроміс між

забезпеченням прав людини та фінансовими й ресурсними можливостями держави щодо забезпечення інформаційної та національної безпеки.

Розбіжності правового регулювання держав, які мають спільну ділянку державного кордону, створюють умови для розвитку злочинності (торгівля людьми, незаконна міграція, контрабандна діяльність тощо) та можливості ухилення від покарання за скоєні правопорушення на території іншої держави. Тому інформація, що покладається в основу міжнародних угод та національного законодавства з прикордонних питань, має враховувати зазначені фактори.

Крім цього, органи державної виконавчої влади мають враховувати можливість виникнення виняткових обставин, які потребують прийняття окремих рішень для задоволення прав і законних інтересів особи, забезпечення реалізації яких не було або не могло бути передбачене заздалегідь. У цьому проявляється проблема забезпечення соціальної відповідальності органів державної влади за свою діяльність.

Сучасні підходи до визначення терміна «інформація» також не дають уяви про незбіжну наявність доказів злочинної діяльності. Через це багато правопорушників розраховують на можливість приховування слідів для уникнення відповідальності. Проте ознаки злочинів можна знайти навіть у радянській офіційній пресі та описах «героїчних» вчинків.

Недосконалість терміна «інформація» також виявляється під час дослідження об'єктів образотворчого мистецтва, що відображають історичний розвиток соціальної системи та її елементів. Використання органами публічної влади образотворчого мистецтва в інтересах зміцнення інформаційної безпеки особистості залишається недостатнім.

Так, одним із семи чудес Сумщини вважають пам'ятник мамонтові, що стоїть у с. Кулішівка Недригайлівського району [309]. Історія його створення пов'язана з проведенням у 1839 році графом Ю. Головкіним земляних робіт на території свого маєтку, що призвело до виявлення величезних кісток невідомих тварин. У 1841 році на місці археологічного відкриття (світового

рівня) був встановлений пам'ятник, який до радянського перевороту був відомий як «прикордонний знак» [135, с. 99; 165, с. 333; 252, с. 317].

Його верхівка нагадує нащадкам про місце проходження державного кордону між Річчю Посполитою та росією (варто зазначити, що слово «росія» написано саме з маленької букви! Усі інші, включно з назвою маленького селища – з великої). Нижня частина монумента містить зображення мамонта (додаток И).

Ця пам'ятка була зруйнована більшовиками (ймовірно, заважала фальсифікації історії). Її реставрація відбулася в 1957 році. Згодом він став символом міста Недригайлів Сумської області. На користь основної ідеї встановлення пам'ятника свідчать: первісна його назва; проживання в районі його побудови вихідців із Запорізької Січі; відомі з історії спроби порушення прав козаків російськими окупантами; швидкість руйнування пам'ятки більшовиками; написання назви країни-агресора маленькою літерою. Крім цього, знайшлися ті, хто зберіг пам'ятку та ініціював її реконструкцію [135, с. 99; 165, с. 333].

Дослідження об'єктів образотворчого мистецтва показує нажає можливість встановлення достовірної інформації, яка була випадково або навмисно викривлена в документальних джерелах інформації. З урахуванням геополітичних змін виникає потреба в поверненні пам'яткам первинних назв або надання подвійних, що сприятиме кращому збереженню історичної пам'яті українського народу [135, с. 99].

Однією з таких пам'яток є Чуфут-Кале (відома з 1254 року старовинна назва Кирк-Єр, розташоване поблизу м. Бахчисарй, тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим). Ця пам'ятка зображена на картині Карло Боссолі «Залишки генуезьких укріплень на Чуфут-Кале» (див. рис. К.1 [26], додаток К).

В Енциклопедії історії України наведено такі етапи розвитку цього печерного міста: будівництво оборонного муру в найвужчому місці гірського плато (VI–X ст.); захоплення татарами (XIV–XV ст.); будівництво в іншому

найвужчому місці другої оборонної стіни (XVI ст.); початок переселення татарів у низину (перша половина XVI ст.); перетворення фортеці на місто компактного проживання караїмів; зникнення води в колодязі на території міста. До початку XIX ст. Чуфут-Кале залишався духовним і культурним центром караїмів. У ньому нараховувалося 227 будівель, мешкало 1200 осіб. Територія міста була розподілена на три зони: місце вигону скота (площа близько 26 га); старе місто (понад 7 га); нове місто (понад 3 га). Скасування заборони переселення разом із труднощами водопостачання в середині XIX ст. призвело до збезлюднення цього міста [133, с. 420; 78, с. 584].

На підставі матеріалів періодичних друкованих видань 1902–1911 років Д. Прохоров зробив висновок про численні спроби караїмської громади провести реконструкцію території та реставрацію будівель на Чуфут-Кале. Організація таких робіт підтверджена численними фактами збору коштів. Бюджет утримання цього міста разом із кладовищем в Іосафатовій долині на той час складав лише 1530 крб., що не відповідало реальним потребам. Очевидці зазначали руйнування оборонної стіни, обвали в печерах, величезну кількість різноманітних уламків на території, руйнування будівель диким чагарником, мохом тощо [133, с. 421; 282, с. 19].

Якщо старовинну назву міста можна достеменно визначити, то виникає питання щодо правомірності використання художнього образу для реконструкції історичного об'єкта. На рис. К.2 (додаток К) показаний вигляд на головний вхід Чуфут-Кале з єдиного місця на місцевості, що має максимальну схожість з картиною Карло Боссолі. Порівняння двох зображень дає змогу уявити, як саме була змінена реальність для втілення художнього задуму. Таку картину неможливо використовувати для реконструкції пам'ятки для наближення її до первісного вигляду [133, с. 420].

Зазначений висновок також підтверджується виглядом місцевості та панорами кріпосного муру, які зображені на рис. К.3, К.4 (додаток К). Як недолік музейної роботи можна відмітити, що вхід до Чуфут-Кале традиційно здійснювали через так звані Малі ворота, тож головний вхід майже не

використовували. Туристи не могли оглянути базарної площі, зовнішніх фортифікаційних та іригаційних споруд. У давнину базарна площа була за межами міста, де непроданий товар не обкладали митом. Тож чужоземці не бачили внутрішньої системи облаштування оборони міста, чим досягалася його безпека. Тобто вони обмежувалися в доступі до інформації, критичної з погляду безпеки.

З терміном «інформація» тісно пов'язане поняття інформаційної безпеки. Зокрема, І. Клименко визначає його як систему апаратних, програмних, організаційних та законодавчих засобів. Її призначення – захист суспільства від небажаного інформаційного впливу. Об'єкти інформаційної безпеки – «...свідомість, психіка людей, інформаційно-комунікаційні системи, що складають інформаційну інфраструктуру держави, апаратних, програмних, організаційних та законодавчих засобів...» [135, с. 99]. Зазначений підхід позбавляє дослідника виявляти, порівнювати та виявляти критичні властивості конкретних людей (які ототожнюються з важливими елементами соціальної системи, що наділені владними повноваженнями), що виявляються замаскованими синергією всієї сукупності чинників та спричиняють як внутрішні, так і зовнішні інформаційні загрози. За умовою багатовекторного розвитку особистості виникає ефект синергії, який гармонізує якості людини. Поява нових властивостей якраз і обумовлює зменшення загрози неадекватного реєгування особистості на інформацію [135, с. 99].

На думку О. Лінкової, інформації як товару притаманні такі властивості: можливість тиражування; відсутність фізичного зносу, що створює умови для необмеженого у просторі та часі споживання; збереження у власника інформації, яку передає користувач; обмежені можливості її захисту від подальшого тиражування та безкоштовного привласнення; висока рентабельність інформаційних технологій у порівнянні з матеріальним виробництвом; інтелектуальність, що відображає отримання користі від використання інформації, а не володіння нею [185, с. 166].

В умовах сьогодення інформація між пересічними елементами соціальної системи (людьми) може поширюватися швидше, ніж офіційна інформація від органів державної влади. Процеси забезпечення громадської безпеки не можуть ефективно протидіяти потраплянню зазначеної інформації. У середині держави можливості протидіяти швидкому поширенню небезпечної або шкідливої інформації суттєво зменшуються. Створюються умови неконтрольованого передавання небезпечної інформації в соціальній системі.

Наведені особливості нагально потребують проведення комплексних досліджень теорії інформаційної безпеки особистості. Її практичне застосування надає нові можливості та переваги в протистоянні громадян України небезпечним інформаційним впливам. Логіка процесів державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки вимагає використання позитивного ефекту від імунізації членів українського суспільства від небезпечних інформаційних впливів.

Елементи державної інформаційної політики можна розглядати як сформовані державою напрями впливу за вертикалями підпорядкування органів державної влади та зворотного у зворотному порядку за ініціативним впливом громадян. Вони найповніше представлені в державному механізмі рівноправного діалогу із суспільством.

Отже, найбільш поширені визначення терміна «інформація» повною мірою не розкривають властивостей або процесів створення, пошуку, отримання, передання, накопичення, аналізу, оцінювання інформації, що можуть перетворювати її на зброю під час ведення інформаційних війн. На нашу думку, інформація в галузі державного управління у сфері національної безпеки у вузькому сенсі – це усвідомлений особистістю результат взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (нематеріальних) реальностей з урахуванням раніше набутих знань. У широкому сенсі – це результат синергії інформації, якою володіють окремі члени всього суспільства, соціальних груп, міжнародної спільноти [135, с. 99].

Таке визначення враховує принцип взаємозв'язку предметів, явищ і єдності всесвіту, необхідність поєднання в державному управлінні матеріальних і нематеріальних процесів. Постійна зміна та розширення системи знань особистості зумовлюють наявність унікального фільтру сприйняття реальності, що формується під впливом унікального досвіду та компетенції.

Залежно від ступеня розбіжності усвідомлення результату взаємодії об'єктивних і (або) суб'єктивних реальностей, інформація може бути загальнопоширеною або унікальною (перебувати лише в одній особі). Зважаючи на суб'єктивний процес сприйняття, інформація як загальнопоширена, так й унікальна може характеризуватися різним ступенем її достовірності. В окремих випадках унікальна інформація може бути більш достовірною, ніж загальнопоширена, і навпаки.

Залежно від запропонованого визначення терміна «інформація», основні різновиди стратегії країни-агресора можуть полягати в такому: поширення інформації, що в майбутньому сприятиме результативності шкідливих інформаційних впливів (надання інформації, що перетворюється на необхідні для сприйняття нової інформації знання); намагання змінити загально усвідомлену інформацію (поширення дезінформації, підроблень, неправдивого висвітлення подій, фальсифікація історії); цілеспрямовані впливи на інформаційно-вразливі категорії та групи осіб, що призводить до відвернення ресурсів суб'єктів національної безпеки держави на вирішення внутрішніх соціальних конфліктів [175, с. 112].

Інформаційна безпека особистості у сфері національної безпеки – це стан усвідомлення людиною результату взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (нематеріальних) реальностей, що не створює загроз її існуванню і сталому розвитку, а також інформаційній безпеці суспільству та міжнародної спільноти [135, с. 99].

Вона також може проявлятися як форма сприйняття людиною необхідності та корисності своєї соціально відповідальної поведінки, оскільки

однією з цінностей правової держави є дотримання та охорона прав і свобод об'єктів національної безпеки. Зважаючи на зазначене, у сучасних умовах зростає актуальність дослідження особливостей підсистеми інформаційної складової інтегрованого управління кордонами, яка забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку правоохоронних дій [244, с. 381].

Одним з основних завдань правоохоронних органів є профілактика, запобігання, протидія та припинення протиправної діяльності, що визначені в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення.

З урахуванням загальної теорії права висновок про скоєння правопорушення має базуватися на: факті суспільно небезпечного діяння (дія чи бездіяльність), що спричиняє шкідливі наслідки чи загрожує спричиненням таких наслідків; визначенні чинними нормативно-правовими актами протиправності цього діяння; наявності вини деліктоздатної особи, яка скоїла протиправне діяння; передбаченні чинними нормативно-правовими актами покарання та стягнення за вчинене діяння. Залежно від ступеня суспільної небезпеки, правопорушення розподіляють на злочини і проступки. Проступки класифікуються як адміністративні, дисциплінарні та цивільно-правові. Будь-яке правопорушення завжди має чотири ознаки – об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Усі вони є невід'ємними складовими правопорушення. Відсутність одного із зазначених елементів свідчить про відсутність факту правопорушення [250, с. 170].

Під об'єктом правопорушення розуміють суспільні відносини, які охороняються нормами права і на які посягає правопорушення. Об'єктивна сторона – зовнішній акт суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкт, що охороняється нормами права, завдає йому шкоди чи створює загрозу завдання шкоди. Вона містить: дію чи бездіяльність конкретної особи; суспільно небезпечні або шкідливі наслідки діяння; причинний зв'язок з наслідками діяння; місце; час; способи; засоби; обставини; ситуацію щодо скоєння правопорушення. Суб'єкт – фізична особа, яка є осудною і досягла

певного віку. Суб'єктивна сторона – внутрішнє психічне ставлення особи до вчиненого нею правопорушення. Вона містить: вину (обов'язковий елемент), мотив та мету правопорушення [59, с. 25].

На нашу думку, виходячи з особливостей ознак правопорушення, його розкриття доцільно будувати шляхом послідовного встановлення сукупності ознак правопорушення, як це показано на рис. 2.3 [244, с. 382].

Зазначена послідовність дій щодо встановлення сукупності ознак правопорушення ґрунтується на тому, що суб'єктивні ознаки не можуть спостерігати особи, які не причетні до скоєння правопорушення. Навпаки, об'єктивні ознаки правопорушення завжди присутні в об'єктивній реальності через матеріальні докази, сліди, показання свідків, можуть фіксуватися спеціальними технічними засобами.

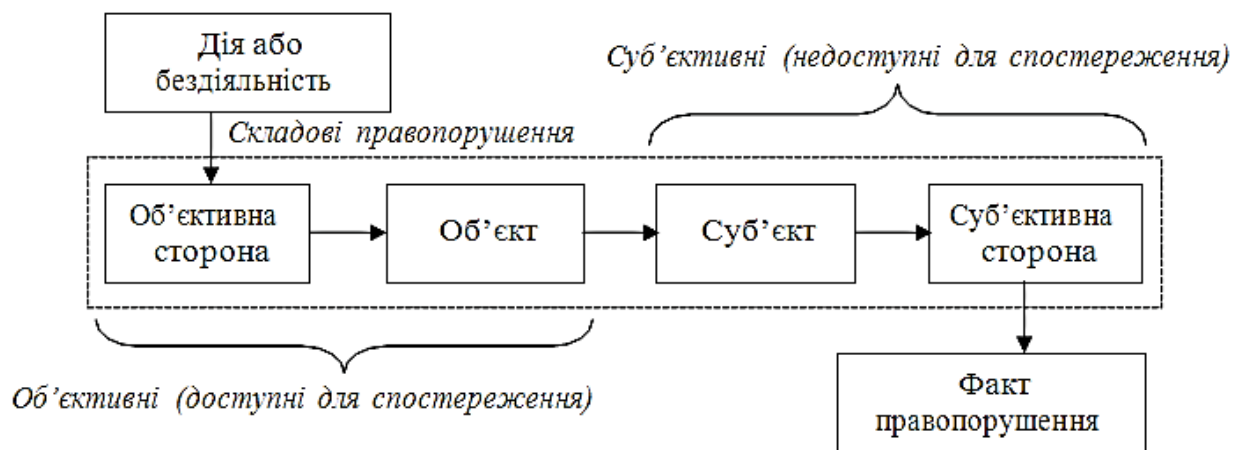

Рисунок 2.3. Послідовність встановлення сукупності ознак правопорушення (Джерело: розроблено автором)

Порівняння відмінностей об'єктивної та суб'єктивної компонент правопорушення дозволяє припустити, що вони потребують різних операцій та процедур оброблення, як це показано у табл. 2.2. Ознаки протиправної діяльності на місцевості можна спостерігати, фіксувати, документувати, шукати. Проте на них неможливо впливати, тому що вони об'єктивно існують незалежно від бажань будь-якої людини [244, с. 383].

Оскільки суб'єктивна (психологічна) ознака правопорушення відображає внутрішнє психічне ставлення правопорушника до скоєного діяння (дія або бездіяльність), то її можна лише доказувати на підставі сукупності матеріальних (об'єктивних) доказів. На психологічну компоненту можна впливати шляхом проведення виховних, профілактичних заходів, навчання та цілеспрямованого всебічного розвитку особистих здібностей людини.

Таблиця 2.2

Операції, які можна проводити з компонентами інформаційної складової у правоохоронній діяльності

№ з/п	Види операцій	Компоненти інформаційної складової	
		об'єктивна	психологічна
1	Моніторинг	+	
2	Спостереження	+	
3	Пошук ознак	+	
4	Фіксація доказів	+	
5	Дослідження доказів	+	
6	Доказування		+
7	Цілеспрямований вплив		+
8	Мотивація		+
9	Управління поведінкою		+

(Джерело: розроблено автором)

Незважаючи на те, що психологічна сторона правопорушення прихована від безпосереднього спостереження, вона завжди передуює появі об'єктивної інформації майбутнього протиправного діяння. Тобто логіка скоєння правопорушення суттєво відрізняється від наведеної на рис. 2.3 послідовності встановлення сукупності ознак правопорушення.

Потреби людини є суб'єктивним відображенням її економічного, культурного, соціального, психологічного, інтелектуального стану розвитку. Проте наявність потреби не може свідчити про обов'язкове скоєння особою правопорушення в майбутньому. Людина завжди має та особисто здійснює вибір між законним чи незаконним способом задоволення власних потреби.

Можна припустити, що врахування послідовності появи ознак правопорушення під час його скоєння може сприяти виявленню психологічних чинників та особливостей, які зумовлюють протиправну поведінку людини в конкретних обставинах. Знання зазначених особливостей може позитивно вплинути на вдосконалення профілактики протиправної діяльності як серед цивільного населення, так і серед персоналу правоохоронних органів.

Слід зазначити, що лише у процесі реалізації мети діяння можуть з'явитися шкідливі для суспільства наслідки чи загроза їх спричинення. З цього моменту стає можливим виконання наведених у табл. 2.2 операцій з інформацією, яка свідчить про можливу протиправну діяльність. Порухення норми права, як об'єкта правопорушення, спричиняє автоматичну появу об'єктивної сторони правопорушення та вини особи, яка його вчинила. Якщо в діянні особи наявні всі ознаки правопорушення, то її вчинок є протиправним. Описаний зв'язок потреб та результатів діяльності людини в термінах ознак правопорушення наведений на рис. 2.4 [244, с. 385].

Зважаючи на зазначене, профілактичні заходи можуть спрямовуватися лише на потенційного суб'єкта правопорушення, його власні потреби та мету майбутнього діяння. На стадії виконання особою незаконних дій щодо задоволення власних потреб стає необхідним проведення заходів припинення протиправної діяльності та запобігання її негативним наслідкам.

Досвід України щодо протистояння збройній агресії з боку росії показує, що суспільство недостатньо приділяє уваги розвитку норм права, які мають кваліфікувати протиправну діяльність під час ведення бойових дій. У сучасних умовах поведінка окремих людей збігається з описаною очевидцями подій Другої світової війни. Масштаб опору окупаційній владі цілком і повністю залежав від волі простих людей, їхнього ворожого ставлення до фашистської ідеології та політики, а також їхнього бажання у будь-якій ситуації залишатися людьми [134, с. 237].

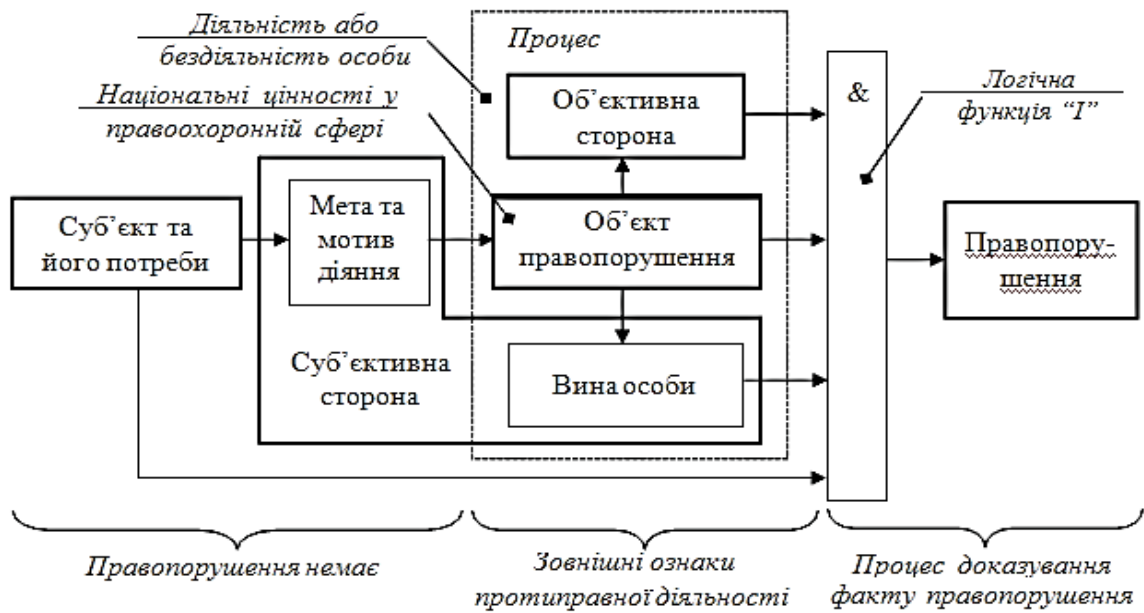

Рисунок 2.4. Зв'язок потреб та результатів діяльності в термінах ознак правопорушення (Джерело: розроблено автором)

Так, у спогадах Б. Панасенко наведено нові терміни, які з'явилися у 1941 році в окупованому Харкові. Зокрема, «грабилівка» означала масове явище, пов'язане з погромами магазинів, грабежу тих, хто через фізичні чи інші обставини не міг за себе постояти, а також найвідвертіший розбій. Люди, яких залишали для чинення опору окупантам, не були підготовлені до конспірації та ведення диверсійної роботи [231, с. 9].

Залежно від свого культурного рівня, одні люди здійснювали героїські вчинки, інші – жахливі речі, яким навіть важко знайти будь-яке пояснення. Зовсім різною була реакція на них радянської влади. Зокрема, професор медицини А. Мещанінов зміг визволити з концтабору дві тисячі радянських солдатів та офіцерів, і відомо, що 200 з них продовжили боротися у складі партизанських загонів та Червоної армії. Проте після війни його намагалися звинуватити в тому, що він робив складні хірургічні операції пораненим військовим фашистської Німеччини [329, с. 193].

Вражає доля 14-річної Інни Бекман (за батьком – німкеня, за матір'ю – єврейка). Після смерті батьків доля дівчинки залежала від її тітки-німкені.

Родичка сама привела дитину до комендатури з вимогою її забрати, тому що вона єврейка. Дівчинку розстріляли, а добра тітонька пішла з Харкова 1943 року разом із німцями. Також відомий факт надання родиною етнічних німців (до початку війни проживали в Харкові) притулку й допомоги хлопчику з єврейської родини, батьки якого були страчені окупантами в Рибницькому Яру [134, с. 238].

Проблема вдосконалення міжнародних і національних норм права, які регламентують межі правової поведінки та встановлюють відповідальність за протиправну діяльність, досі залишається актуальною. Після завершення бойових дій на території України буде викрито аналогічні ситуації, і суспільство має бути готовим справедливо оцінити діяльність громадян у період дії воєнного часу [134, с. 237].

Також слід звернути увагу на те, що кінцевим результатом діяльності осіб, які працюють в органах державної влади та місцевого самоврядування, є надання суспільству державних послуг у сфері управління, що декларовані у передвиборчих програмах. Перемога політичних діячів зумовлює виникнення між ними та суспільством трудових відносин, що зобов'язують їх сумлінно виконувати посадові інструкції та свої політичні програми [162, с. 267].

Реальність політичних процесів в Україні свідчить про поширення різноманітних маніпуляцій з інформацією для отримання депутатських мандатів, права обіймати керівні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування. Це створює передумови до соціальних конфліктів і корупції у сфері державної безпеки й охорони громадського порядку.

Об'єктивна сторона правопорушення може бути пов'язана з небажанням призначеної на політичну посаду особи виконувати свої політичні обіцянки, неможливістю подальшого розвитку суспільства в обраному виборцями напрямі та марним витрачанням бюджетних коштів на фінансування виборів.

Суб'єктивна сторона може виражатись як у формі умислу, так і необережності. Отже, визначення об'єкта суспільно небезпечних правопорушень, пов'язаних із негативним впливом на інформаційну безпеку

особистості внаслідок діяльності або бездіяльності осіб, які обіймають політичні посади, може позитивно вплинути на стан громадської безпеки та правопорядку.

2.3. Механізми та методи державного управління інформаційною безпекою особистості

Інформаційна безпека характеризує стан захищеності особи, суспільства, держави, що усуває можливе завдання їм суттєвої шкоди від небезпечних інформаційних впливів та забезпечує їхній сталий розвиток. Зазначені об'єкти інформаційного впливу тісно пов'язані між собою [239, с. 8].

На думку О. Панченка та М. Банчука, сфера інформаційного права забезпечує: розвиток понятійного апарату; забезпечення діяльності організаційно-штатних одиниць; виокремлення основних характеристик об'єктів, які приймають участь в інформаційних стосунках; систематизацію джерел права; реалізацію інформаційних прав, свобод та обов'язків, правовий захист учасників соціальних комунікацій; прогнозування розвитку інформаційної сфери; проведення науково-дослідної діяльності; розвиток міжнародної співпраці [232, с. 133].

Основні принципи інформаційних стосунків: гарантування прав на інформацію; відкритість, доступність, свобода обміну інформацією; об'єктивність, достовірність, повнота, точність інформації; забезпечення законності її обігу [232, с. 139].

Правова держава утворюється: укладанням публічно-правового союзу народу; легітимізацією суспільством правових норм; встановленням політичної відповідальності держави перед народом; забезпеченням верховенства права; поділом влади; створенням системи противаги; юридичною формою діяльності органів державної влади [85, с. 102].

Механізм державного управління створюється системою взаємодіючих нормативно визначених органів, організацій, які наділені повноваженнями для реалізації суспільно корисних завдань у відповідних сферах діяльності [85, с. 67]. У різних державах вони можуть суттєво відрізнятися, що спричинено особливостями формування національних традицій та історичних процесів державотворення.

Розглядаючи систему демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, М. Сіцинська виокремлює наступні механізми [311, с. 99]:

- організаційні (створення на національному рівні системи демократичного цивільного контролю; формування єдиної державної політики; розроблення відповідних Концепції та Національної стратегії; координація та взаємодія державних інституцій і громадськості; реформування й розбудова демократичних цивільно-військових відносин);

- правові (удосконалення нормативно-правової бази, структури й функцій відповідних суб'єктів; визначення сфер відповідальності між суб'єктами контролю; адаптація законодавства України до відповідних вимог Європейського Союзу);

- економічні (вдосконалення бюджетного контролю; перевірка законності та ефективності використання бюджетних коштів; визначення доцільності, раціональності, обґрунтованості витрачання фінансових ресурсів; залучення інвестицій; фінансування наукових розробок у зазначеній сфері);

- правоохоронні (регламентація окремими законами й статутами внутрішніх правил діяльності; забезпечення підвищення рівня життя і добробуту військовослужбовців та правоохоронців; підтримка на належному рівні мобілізаційної й боєвої готовності сил безпеки та оборони; забезпечення достовірної інформації з різних питань життєдіяльності безпекового та оборонного сектору держави; прозоре призначення управлінських кадрів стратегічного рівня; організація життєдіяльності сектору безпеки і оборони);

– соціальні (визначення обов'язкових вимог до регуляторного і інформаційного забезпечення; інформування громадських інституцій про діяльність структур сектору безпеки і оборони; вжиття заходів з розвитку й удосконалення загальнодержавної системи демократичного цивільного контролю; розроблення та впровадження науково обґрунтованих критеріїв і методик поетапної об'єктивної оцінки результатів функціонування діяльності всіх структур сектору безпеки і оборони; гармонізація цивільно-військових відносин у суспільстві; підвищення рівня довіри громадян до силових структур держави).

С. Дяченко розглядає механізм державного управління як динамічний прояв управлінського впливу суб'єкта державного управління на об'єкт. Він здійснюється виключно в законний спосіб та з використанням сукупності інструментів державно-управлінського впливу. Його реалізація передбачає врахування заделегідь визначених засад діяльності органів як державного, так і публічного управління з метою впливу на розвиток ситуації [75, с. 84].

Об'єкти державного управління США, які мають працюють із соціально значущою інформацією розподілені між державними органами, які забезпечують захист комп'ютерів та інформаційних систем, здійснюють інформаційні операції, ведуть інформаційні війни, досліджують спектри електромагнітних випромінювань, розробляють стандарти і технології, проводять науково-дослідні роботи [239, с. 47].

Функції Офісу зв'язку Великобританії визначені виключно законодавчими актами. Законодавством острова Мен та Нормандських островів йому також делеговано низку повноважень. Це сприяє єдності та узгодженості інформаційної політики регіону та створенню ефективнішої системи колективної безпеки. До сфери повноважень Офісу зв'язку як регулятора використання електронних мереж також належать питання: мовлення; телевізійних і радіо послуг, друкованих засобів масової інформації, кримінальне провадження [379].

У Великобританії принциповою відмінністю «Норм управління інформаційною безпекою» є врахування потреб малих і середніх фірм, які раніше не переймалися проблемами захисту інформації. Це свідчить про наявність певних проблем щодо усвідомлення суспільством важливості підтримання необхідного стану інформаційної безпеки [239, с. 74].

У Франції щодо забезпечення інформаційної безпеки визначені пріоритетами: військова та громадська діяльність, юриспруденція, оборонна промисловість, якість продуктів харчування та водопостачання, охорона здоров'я, енергетика, фінансовий сектор, транспорт, соціальні комунікації, мовлення, промисловість, використання космічного простору, наукова діяльність. Правове регулювання щодо використання інтернет-мереж включає: свободу комунікацій та вільного доступу до інформаційних ресурсів; регламентацію обов'язків постачальників послуг та правового статусу доменів; захист інтелектуальної власності; запобігання розповсюдженню шкідливого контенту; захист персональних даних [239, с. 118].

Регуляторна політика аудіовізуальних комунікацій спрямована на повагу людської гідності; попередження дискримінації; запобігання шкідливій поведінці; усунення загроз вчинення фізичної, психічної, моральної шкоди особам, які не досягли 18 років; протидію використанню довіри неповнолітніх до батьків, вчителів чи інших осіб або безпідставному показуванню їх у небезпечних ситуаціях [432] тощо.

Пріоритети інформаційної політики країн Європейського Союзу: забезпечення прозорості; удосконалення знань, умінь та навичок населення держави; розширення інструментів оброблення інформації; дотримання принципів плюралізму думок; проведення наукових досліджень [294]. Достовірність інформації досягається: об'єктивністю фактів; сприяння обміну думками; дотриманням принципів журналістської етики; відокремленням думок від новин; обов'язкового зазначення автора інформації; запобіганням спроб навмисної омані аудиторії [293].

За своєю сукупністю законодавство російської федерації відповідає концепціям побудови демократичної держави. Разом з тим через узурпацію влади В. Путіним воно не виконується на практиці, і з початку 2014 року почало стрімко руйнуватися.

На папері національні інтереси російської федерації з питань забезпечення інформаційної безпеки передбачають: дотримання конституційних прав осіб; духовне оновлення населення; збереження культурних цінностей та традицій; інформаційне забезпечення політики; вільний доступ громадян до відкритої інформації; розвиток технологій; підтримку внутрішнього ринку; підвищення ефективності використання інформації; захист інформації; забезпечення безпеки інформаційних систем [239, с. 202].

Зазначені принципи також не мають нічого спільного з реальністю. Реальний стан економіки росії обмежує розроблення та виробництво нових видів зброї, якими можна ефективно протидіяти збройним силам країн-членів НАТО. Це примушує її тоталітарну владу обирати технології ведення інформаційних війн в якості одного з економічно та технологічно доступних способів досягнення геополітичних цілей.

Питання забезпечення інформаційної безпеки включені до окремих норм міжнародного права. Так, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод в інформаційній сфері гарантовані свобода думки, совісті та віросповідання, вираження поглядів, одержання та передання інформації, ідей, без втручання органів державної влади та незалежно від кордонів. Водночас держава може встановлювати законами певні формальності, умови, обмеження або санкції з метою забезпечення національної або громадської безпеки, територіальної цілісності, запобігання злочинам, охорони здоров'я, моралі, репутації осіб, запобігання незаконному розголошенню інформації та підтримання авторитету суду [110].

На справедливу думку А. Семенченка, в Україні основні елементи інформаційних об'єктів інтегровані в механізми управління інформатизацією

українського суспільства, реалізації документів стратегічного планування, розвитку інформаційного суспільства, електронного врядування, запровадження програм економічних реформ, відкритий уряд, міжнародне співробітництво [304, с. 15].

Також з початком російської агресії відбулась активізація механізму двостороннього симетричного діалогу із населенням. В Україні з'явилися некомерційні організації, місія яких полягає у виявленні та компрометації шкідливої для суспільства інформації [143, с. 128].

Однією з умов розвитку демократичних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства є деідеологізація суб'єктів національної безпеки. Вона досягається забезпеченням доступності джерел інформації, відкритості інформації для її споживачів у сфері національної безпеки [66, с. 7].

У нормативно-правовому забезпеченні інформаційної безпеки України О. Панченко виділяє такі об'єкти захисту від шкідливої та неякісної інформації: інформаційні права та свободи осіб, інформаційні ресурси, суспільство. Стан безпеки визначається стійкістю сфер життєдіяльності до впливу деструктивної інформації, ризиком прийняття помилкових рішень. Негативно впливають на зменшення інформаційної вразливості населення України безсистемний розвиток відповідних норм права, низький рівень правової та інформаційної культури, стан економіки та розвитку інформаційних технологій, недосконалість системи відбору та підготовки кадрів [233, с. 58].

На підставі аналізу Конституції України, семи Законів України, постанови Верховної Ради України, трьох Указів Президента України В. Степанов прийшов до висновку, що інформаційна безпека поступово стає одним з основних компонентів національної безпеки. Інтереси суб'єктів інформаційних комунікацій пов'язані із забезпеченням доступності, цілісності та конфіденційності інформації [235].

Розглядаючи інформаційну безпеку як об'єкт злочинного посягання, А. Ландіна пропонує додати її до основних сфер суспільних відносин, що охороняються Кримінальним Кодексом України [183, с. 359].

О. Федорчак справедливо відзначає, що організаційний механізм державного управління має відповідати інтересам суспільства та мати з ним зворотний зв'язок. Це дає змогу забезпечувати прозорість інформації, плюралізм думок та створювати необхідні соціуму інформаційні ресурси та інструменти [346].

Разом з тим у сфері національної безпеки органам державної влади під час прийняття управлінських рішень потребується пошук компромісів для узгодження законних інтересів людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти [143, с. 129].

Із затвердженням Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України посилено відповідальність військовослужбовців за порушення цих норм [263]. Водночас зазначений документ не стосується персоналу правоохоронних органів та інших збройних формувань. Основні ключові терміни: «анексія», «геноцид», «комбатанти», «некомбатанти», «окупація», «партизани», «військовослужбовець», «найманці» та інші надаються без явного посилання на норми міжнародного гуманітарного права.

Низка важливих термінів взагалі не визначена, зокрема, «ополчення», «колаборанти» тощо. Це знижує ефективність проведення інформаційних заходів, поширення норм міжнародного права, збору доказів для правового захисту військовослужбовців і цивільного населення в міжнародних судах.

За умов ведення проти України інформаційних війн також стає необхідним розвиток міжнародної та міждержавних систем забезпечення інформаційної безпеки особистості, доведення та роз'яснення всьому населенню термінології та змісту норм міжнародного гуманітарного права.

Погоджуємося з думкою А. Кречетникова, що між росією та Україною відбувається війна термінів, дійсний смисл яких населення не уявляє [127].

Так, в українській версії Вікіпедії термін «ополчення» визначається як допоміжне військо з добровольців [224]. Це не дає жодної уяви про його зв'язок із збройними силами держави. Історичний екскурс розвитку цього поняття обмежений періодом IX–XVI ст.

Це потребує поширення в суспільстві норм міжнародного права з питань ведення війни, прав і обов'язків армій, ополчення, добровольчих загонів. Для перешкоджання інформаційним впливам росії щодо статусу Криму та окремих регіонів Луганської та Донецької областей потребується підвищення уваги щодо роз'яснення населенню IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, де наведений термін «окупована територія» (частина території держави, де встановлена і здатна функціонувати влада супротивника) [362].

Соціальна система включає соціальну, економічну, політичну, духовно-культурну складові, функціонування та взаємодія яких забезпечуються інформаційною підсистемою [85, с. 111].

Це вимагає розгляду інформаційної безпеки особистості як комплексного явища, ключовими елементами якого є межі правової поведінки, склад правопорушення, соціальна справедливість, економічна доцільність. Вони не завжди достатньо враховані законодавцем. Так, у Законі «Про громадянство України» передбачено єдине громадянство та право його зміни [258].

Слід зазначити, що українським законодавцем не передбачена відповідальність за не припинення іноземного громадянства. Це ускладнює розгляд суб'єктивної сторони правопорушення, яка автоматично стає відсутньою.

У встановленому порядку перетину державного кордону України осіб із дітьми порушено принцип соціальної справедливості. Так, без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків право тимчасового виїзду з України на строк до одного місяця має той із них, хто має документ, що підтверджує проживання дитини разом з ним [266]. Батьки, які не розлучені та живуть у

шлюбі, зобов'язані оформляти такі документи у нотаріуса й витратити кошти спільного сімейного бюджету.

Через спротив політичної еліти залишаються недосконалими норми права, що визначають межі легітимності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Це сприяє маніпуляції інформацією, породжує соціальні конфлікти та безвідповідальність посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування [143, с. 130].

Історико-культурні об'єкти є невід'ємною частиною джерел формування історичної пам'яті, національної самобутності та популяризації історії розвитку державного управління. Експозиції музеїв, особливо ті, що розміщені просто неба, бажано виконувати з елементами їхньої інтеграції у адміністративно-територіальні одиниці, що сприятиме привертанню уваги відвідувачів до причин позитивних і негативних результатів державного управління, розвитку технологій, поступового вдосконалення норм права.

Вважаємо за необхідне вдосконалення концепцій розвитку музейних експозицій, проведення різноманітних екскурсій. Забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки потребує використання органами державного управління комплексного підходу та проведення міждисциплінарних наукових досліджень. Вона досягається застосуванням державою механізмів управління та використанням методів правового регулювання

Оскільки інформація є невід'ємною частиною діяльності людини, то стан інформаційної безпеки особистості впливає на якість прийнятих нею рішень і результати праці. Через ефект синергії інформаційна безпека особистості істотно впливає на властивості системи забезпечення інформаційної безпеки держави. Стан забезпечення інформаційної безпеки особистості залежить від розуміння населенням і персоналом органів державного управління меж правової поведінки, складу правопорушення, критеріїв соціальної справедливості й економічної доцільності.

На нашу думку, правового регулювання має розвиватися таким чином, щоби відбувалось поступове зменшення невизначеності в окремих нормах права, встановлення разом із обов'язками та заборонами юридичної відповідальності за їх порушення. Заборони й обмеження щодо розповсюдження інформації мають бути чітко визначені законами, відповідати конституції та нормам міжнародного права, а також виключати можливість їх подвійного тлумачення. Нагальним питанням залишається нормативне визначення критеріїв легітимності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Розвиток технологій інформаційного протиборства як невід'ємного компонента сучасних війн зумовлений прозорістю державних кордонів для розповсюдження інформації, низькими витратами фінансових та матеріальних ресурсів у порівнянні з військовими діями, відсутністю негативного впливу на екологію та матеріальні об'єкти, можливістю прихованого використання агресором деструктивної інформації, яку складно завчасно ідентифікувати [140, с. 152].

Крім цього, інформаційна вразливість населення у прикордонних районах негативно впливає на результативність заходів з охорони державного кордону, зокрема, протидії незаконному переміщенню зброї, боєприпасів, засобів терористичної діяльності, кадрових військовослужбовців іншої держави, бойовиків та найманців.

На раціональну поведінку людини можна вплинути, змінюючи навколишню дійсність або думку про неї та впливаючи на саму людину або її самооцінку [47, с. 170]. В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій деструктивна інформація може швидко поширюватися з будь-якої точки інформаційної мережі (зовнішньої або внутрішньої відносно території держави), що не дозволяє суб'єктам інформаційної безпеки швидко та ефективно усувати її.

Поширення усної інформації ще складніше стримувати. Пристрасть людини до наркотиків, психотропних речовин, алкоголю, нікотину на

початковому етапі також має інформаційну природу й лише з часом набуває властивості неконтрольованої фізіологічної потреби.

Ефективним вирішенням зазначених проблем може бути цілеспрямоване вжиття суб'єктами державного управління заходів з адаптації людини для життя в умовах інформаційного суспільства, розвитку її інформаційної культури для більш адекватного реальності сприйняття інформації. Це зумовлює важливість відокремлення досліджень інформаційної безпеки особистості в системі забезпечення інформаційної та національної безпеки держави.

Основними функціями системи забезпечення національної безпеки вважаються: гарантування умов життєдіяльності громадян; захист життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави; безперебійне функціонування державних інститутів [218, с. 9]; управління діяльністю органів державної влади; створення й підтримка в готовності сил та засобів сектору безпеки і оборони [62, с. 35]; участь у міжнародних системах безпеки; прогнозування, управління загрозами та небезпеками [186, с. 58].

Інформаційна війна є формою політичної боротьби з використанням інформаційних технологій впливу на свідомість соціуму [103, с. 57]. Зважаючи на це, інформаційна безпека може розглядатися як складова національної, так і міжнародної безпеки [103, с. 126].

Її основними функціями в суспільстві є: створення, розповсюдження та споживання інформації; формування інформаційних ресурсів; надання інформаційних послуг; виробництво інформаційної продукції; використання інформаційних систем і технологій; застосування методів та механізмів державного управління щодо протидії поширенню деструктивної інформації [22, с. 39]; розробка норм права та державних програм; забезпечення реалізації громадянами своїх прав в інформаційній сфері; підтримання балансу між вільним та обмеженим доступом до інформаційних ресурсів; оцінка небезпек; здійснення контролю та координація діяльності відповідних суб'єктів; вжиття заходів щодо захисту інформації; організація

наукових досліджень; розвиток системи підготовки кадрів; підтримання міжнародного співробітництва щодо забезпечення інформаційної безпеки; розвиток інформаційної інфраструктури [22, с. 367].

Інформаційна вразливість особистості виникає внаслідок можливості різноманітної інтерпретації соціальної інформації. Власні переконання особи впливають на формування нею певної версії інтерпретації подій, яку з часом важко зруйнувати. Люди вибірково помічають, інтерпретують і запам'ятовують події таким чином, щоб підтримати свої попередні ідеї [140, с. 154].

Локк вважав, що краще піддаються омані ті, хто діє за прикладом інших осіб, замінює розум пристрастю, приймає рішення в умовах відсутності необхідних для цього знань. У людини, яка перебуває в інформаційній ізоляції, можна сформулювати будь-яке уявлення про ситуацію, в якій вона перебуває. Наявність єдиного регульованого державою джерела інформації робить уявлення людини про зовнішній світ та дійсність передбачуваним і керованим [140, с. 154].

Правовими нормами держава регулює найбільш значущу для суспільства поведінку осіб, що відображає цивілізованість та культуру суспільства [303, с. 7]. Правова свідомість осіб залежить від: закріплення в нормах права принципів справедливості, рівності, свободи, гуманізму; досягнення суб'єктами суспільних відносин необхідного культурного розвитку; відповідності правових норм усталеним в суспільстві традиціям та моральним цінностям; зосередження зусиль держави щодо забезпечення законних інтересів більшості членів суспільства; постійних норм права; приведення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у відповідність до реальних потреб користувачів державних послуг [303, с. 114]. Зазначені чинники впливають на формування інформаційної безпеки особистості.

Результатом невдалої інформаційної політики можна вважати політичну кризу, що виникла в Республіці Вірменія після підписання договору про

припинення війни в Нагірному Карабаху внаслідок загрозливого стану інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки. Однією з причин цього правляча еліта називає спробу поєднання суперечливих принципів «виключення війни» та «ні п'яді землі» [88].

На нашу думку, зазначена ситуація також зумовлена свідомим викривленням органами державної влади Республіки Вірменія у своїх громадян уявлень про норми міжнародного права (стосовно раніше окупованих окремих територій Азербайджанської Республіки), військові поразки, реальні бойові втрати.

Інформаційна безпека особистості у сфері національної безпеки держави становить окремий елемент інформаційної безпеки. Вона забезпечує виживання людини у природних умовах та соціумі, розвиток особистості та світогляду, інформаційну культуру та правосвідомість. Суттєво впливає на зміст соціальних комунікацій, політичних процесів та державного управління; на форми та способи задоволення особистістю власних потреб.

Також інформаційна безпека особистості зумовлює ефективність функціонування всіх секторів національної безпеки держави, оскільки людина є основним елементом соціальної системи. Ефективна співпраця особистості з органами державної влади та місцевого самоврядування стає можливою лише після досягнення нею відповідного культурного розвитку в інформаційній сфері [21, с. 62].

Змагання політичної еліти за право здійснення державної влади в межах делегованих прав може відбуватися в реальному житті з використанням демократичних та силових форм. З розвитком демократії спостерігаються тенденції до переважного використання опосередкованих методів протиборства [21, с. 62].

Ступінь виконання державою своїх зобов'язань перед громадянським суспільством визначається особливостями її політично-правового устрою. Це впливає на зміст діяльності органів державної влади щодо розвитку конкуренції, підвищення рівня життя населення, узгодження національного

законодавства з нормами міжнародного права, боротьбі з різними проявами протиправної діяльності [247, с. 70].

В організації діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки необхідно враховувати можливість застосування країною-агресором стратегій інформаційно-психологічного впливу політико-дипломатичними, економічними та іншими засобами з використанням нових технологій інформаційного протиборства [21, с. 26].

Забезпечення національної безпеки України передбачає захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Це завдання вирішує сектор безпеки й оборони України, який утворюють органи державної влади, Збройні Сили України та інші створені відповідними законами військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс України, громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки держави [270].

Це потребує використання терміна «публічне управління» у сфері забезпечення національної безпеки замість «державне управління». Будь-яке рішення, що приймає людина, має ґрунтуватися на попередньо отриманій інформації, достовірність якої можна вважати достатньою. З огляду на зазначене, інформаційна безпека особистості проявляється у всіх без виключення сферах діяльності людини [179, с. 202].

Вирішення загальносуспільних цілей і завдань з питань державного управління реалізується шляхом узгодження питань спільної праці та побуту людей [200, с. 160; 179, с. 202]. Невід'ємною складовою національної безпеки є інформаційна безпека. Вона є продуктом синергії результатів захисту кібернетичного простору, забезпечення інформаційної безпеки особистості та виконання силами безпеки та силами оборони комплексу інших заходів забезпечення інформаційної безпеки [179, с. 202].

Відповідно до законодавства України захист інформації передбачає проведення сукупності правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї. Під терміном «інформація» розуміють «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [267].

Базові складові системи забезпечення інформаційної безпеки особистості утворюють суб'єкти та об'єкти інформаційної безпеки, механізми та інструменти державного управління, інформаційні технології, відповідне технологічне обладнання, індикатори стану інформаційної безпеки особистості, соціальні комунікації. Найбільш важливими механізмами забезпечення інформаційної безпеки особистості є мотиваційний, правового регулювання, симетричного діалогу із суспільством, інформаційної взаємодії, документування діяльності. Механізм забезпечення інформаційної безпеки особистості передбачає нормативно регламентовану спільну діяльність суб'єктів щодо забезпечення законних прав, інтересів та свобод людини і громадянина, у рамках якої суб'єкти діяльності використовуються притаманні ним методи державного управління. Найбільш характерними з них є: правові, соціально-психологічні, інформаційно-аналітичні, адміністративні, економічні [179, с. 203].

Зважаючи на те, що в сучасних умовах національна безпека все більшою мірою залежить від стану інформаційної безпеки міжнародної спільноти, потрібно разом із державними механізмами управління інформаційною безпекою особистості передбачати створення міжнародних та міждержавних механізмів взаємодії та співпраці [179, с. 203].

З точки зору державного будівництва, проблема забезпечення інформаційної безпеки особистості починає проявлятися з розуміння громадянином принципів розподілу державної влади, що визначений конституцією та впровадженим у державі механізмом стримування та противаги. Без цього неможливо забезпечити доцільний для демократичного

розвитку держави передбачений законодавством процес вимагання народом доцільного розподілу державної влади, оцінювання кандидатів, які можуть призначатися на посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, встановлення обмежувальних термінів перебування осіб на вищих посадах в органах державної влади тощо [179, с. 203]..

Недостатньо дослідженими залишаються інструменти державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості. Їхня відмінність проявляється через прямий або непрямий вплив на об'єкт управління, ефективність групового та індивідуального впливу, особливості застосування суб'єктами державного управління. Це потребує їх розподілу на адміністративні, правові, політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, мотиваційні, інформаційно-комунікативні, інформаційно-аналітичні, комплексні [179, с. 203]..

Потребують подальшого розвитку методики оцінювання діяльності персоналу та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Для неупередженості висновків вони мають поєднувати інформацію від трьох незалежних джерел – результатів власних (відомчих) перевірок, думки громадян, результатів перевірок незалежними іноземними експертами.

Технічні та технологічні засоби мають максимально запобігти необ'єктивному оцінюванню посадовими особами результатів діяльності своїх органів. Також необхідним є поширення в суспільстві методики неупередженого оцінювання інформації та джерел інформації. Потребується вжиття заходів щодо розвитку політичної, правової та інформаційної культури громадян.

Документування є невід'ємним процесом діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Основними загальними функціями документів вважаються: соціальна (соціально значущій об'єкт); комунікативна (засіб зв'язку між елементами соціальної системи); культурна (засіб закріплення і передання традицій та соціального досвіду). Спеціальні

функції документів: правова (засіб закріплення і зміни норм права у суспільстві); навчальна; пізнавальна; управлінська (регулювання діяльності); меморіальна (джерело історичних відомостей про розвиток суспільства); облікова (супроводження господарської діяльності та її результатів); естетична (відображає образно-художнє засвоєння дійсності та збереження естетичного досвіду) [20, с. 48].

Джерельна база дослідження системи інформаційної безпеки особистості передбачає наявність: міжнародних норм права; законодавчої та нормативної баз держави; досвід правового регулювання питань забезпечення інформаційної безпеки; державну статистику; документи історичної та культурної спадщини; технології, стандарти державного управління; інформаційні технології; практику інформаційної взаємодії з міжнародною спільнотою; організаціями; громадськими об'єднаннями та окремими людьми; предмети образотворчого мистецтва, що пов'язані з історією розвитку держави та інформаційних технологій [142, с. 98; 179, с. 204].

На нашу думку, під час дослідження проблем державного управління сфері інформаційної безпеки особистості необхідно поєднувати синергетичний, культурологічний та аксіологічний підходи. Це пов'язано з спроможністю соціальної системи самоорганізовуватися, а також відсутністю можливостей гарантованого здійснення управління людиною без її згоди.

Використання ефекту синергії в процесах державного управління інформаційною безпекою особистості дозволяє врахувати те, що у складних системах: складно з попереднім гарантуванням результату управляти процесами їх самоорганізації; неможливий паралельний вплив на досягнення зміни всіх показників; ускладнення системи в процесі її розвитку достатенно свідчить про наявність в ній понад одного стану рівноваги; управління суттєво ускладнюється за наявності альтернатив розвитку; кожний елемент системи має інформацію про результати майбутньої взаємодії з іншими елементами; здійснювати процеси управління бажано в точках біфлуктації системи [182, с. 186].

Культурологічний підхід в організації процесів державного управління потребує врахування процесів як явищ культури та системи знань у сфері культурології [182, с. 190]. Це обґрунтовується тим, що розвиток інформаційної культури особистості залежить від якості збору, накопичення, оброблення, перетворення та передавання інформації конкретною особистістю.

Аксіологічний підхід найбільш повно враховую ціннісні оцінки в якості переваги смислів і побудованих на їх базі різновидів можливої поведінки особи в суспільстві [182, с. 190]. Як правило, об'єднання людей відбувається за умовою свідомого відношення учасників спільної діяльності до спільних для них цінностей. В умовах ведення країною-агресором інформаційної війни ворожа пропаганда не може забезпечувати зазначений підхід.

У Доктрині інформаційної безпеки України визначено необхідність посилення протидії технологіям гібридної війни російської федерації задля захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності України, запобігання шкідливому впливу ворожої ідеології на свідомість громадян [277].

Разом з тим механізм її реалізації не охоплює всіх суб'єктів Закону «Про національну безпеку України» (від 21 червня 2018 року № 2469-VIII) та державного управління. Засади державного управління інформаційною безпекою особистості залишаються невизначеними.

Під механізмом держави прийнято розуміти цілісну ієрархічну систему державних органів, які виконують її завдання та реалізують її функції. Структурно він складається з органів державної влади, які мають владні повноваження, апарат управління, апарат примусу, державні установи та державні підприємства, які не мають владних повноважень [214, с. 8].

Сучасними дослідниками ще не сформована єдина думка щодо визначення механізму державного управління: способи розв'язання суперечностей; послідовна реалізація дій шляхом застосування форм і методів

управління [77, с. 421]; сукупність елементів організаційної структури та динаміка їх функціонування; система органів виконавчої влади та сукупність правових норм; практичні заходи, важелі, стимули, з використанням яких органи державної влади впливають на суспільні відносини; штучно створена система засобів впливу та взаємодії суб'єктів та об'єкта управління; сукупність взаємопов'язаних методів управління, якими держава впливає на життєдіяльність громадян [2, с. 80].

На думку Г. Одінцової, механізм державного управління становить спосіб розв'язання суперечностей, послідовність реалізації дій із дотриманням основоположних принципів, цільових орієнтацій, функціональної діяльності та використанням відповідних форм і методів державного управління. Методи державного управління – сукупність способів та прийомів, які застосовуються органами державної влади під час реалізації ними своїх функцій для впливу на об'єкти управління [336, с. 53]. Забезпечення інформаційної безпеки особистості є однією з таких функцій.

Ознаками механізму держави вважаються: ієрархічна система органів державної влади, побудована на принципах субординації та координації; цілісна система внутрішньо організованих елементів; нормативно визначені зв'язки між елементами системи; єдина бюджетна, грошова, банківська системи, державна власність як організаційно-економічна основа суспільства; динамічна система управління [214, с. 18].

Механізм забезпечення національної безпеки поєднує нормативно регламентовану діяльність державних та недержавних інституцій задля захисту й реалізації національних інтересів держави [77, с. 419]. Також завдяки механізму державного управління вплив органів державної влади з певною результативністю та ефективністю перетворюється на бажану поведінку елементів соціальної системи [2, с. 90].

Вважаємо, що механізм державного управління має передбачати наявність у своїй структурі: суб'єктів та об'єктів управління; нормативно регламентованих методів та інструментів впливу на елементи соціальної

системи; предмет та мету застосування. Оскільки об'єктами впливу шкідливої інформації можуть бути всі члени суспільства (як персонал державних органів, так і пересічні особи), то вирішення нагальних питань інформаційної безпеки неможливо без залучення широких верств населення.

Розглядаючи механізми державного управління як сукупність методів державного управління та державних інституцій, які їх застосовують для зменшення інформаційної вразливості людини, зазначаємо необхідність виокремлення двох груп законодавчих та нормативно-правових актів.

До першої групи можна віднести міжнародні договори та закони України, які визначають загальні права, свободи, обов'язки особи і громадянина та засади побудови інформаційного суспільства [173, с. 113].

Так, безпосереднє відношення до забезпечення інформаційної безпеки особистості можуть мати реальні процеси реалізації людиною своїх прав щодо участі в управлінні державою, вільного розвитку в економічній, соціальній, культурній сферах, галузі освіти, свободи пошуку, одержання, поширення інформації та ідей, вільного волевиявлення під час проведення голосування, свободи думки, совісті, релігії, власних переконань (включаючи право на їх зміну) [84].

В Окінавській хартії звернуто увагу на взаємний зв'язок розвитку інформаційного суспільства та людських ресурсів [224]. У Женевській декларації зазначається, що інформаційне суспільство має забезпечувати: інтереси людей; відкритість для кожної особи; можливість реалізації потенціалу особистості, громад та народів; повагу до культурної самобутності; збереження культур, мов, традицій та релігій; дотримання прав людини [374]. Як правило, зазначені норми права не визначають конкретних суб'єктів, які їх мають виконувати, та спрямовані на безтермінове застосування [173, с. 114].

До другої групи можна віднести міжнародні договори, закони України та нормативно-правові акти, що безпосередньо спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки особистості як складової державної політики забезпечення безпеки та охорони громадського порядку; визначення підстав,

повноважень, способів діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки; порядку здійснення взаємодії і координації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Зазначені норми права, як правило, містять відомості про відповідних суб'єктів державного управління, терміни та особливості реалізації передбачених заходів.

Наприклад, Законом України «Про національну безпеку» чітко визначено суб'єктів його реалізації, порядок та терміни стратегічного планування (довгострокове – понад п'ять років, середньострокове – до п'яти років, короткострокове – до трьох років) [270].

Отже, механізм державного управління інформаційною безпекою особистості включає сукупність взаємодіючих органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, які законними і притаманними їм методами та інструментами здійснюють протидію загрозам і мінімізують ризики небажаного сприйняття людиною інформації, що загрожує конституційному ладу, суверенітету, територіальній цілісності держави, національним цінностям, дотриманню законності і правопорядку [151, с. 138; 169, с. 115].

На сьогодні у сфері інформаційної безпеки існує низка суперечностей. Їх усунення потребує удосконалення понятійно-категоріального апарату з питань забезпечення інформаційної безпеки, розроблення комплексного підходу щодо модернізації системи захисту особистості від небезпечних та шкідливих впливів інформації, науково-методичного забезпечення діяльності органів публічного управління, подальшого розвитку та імплементації сучасних технологій забезпечення інформаційної безпеки в діяльність органів державного управління.

В умовах продовження російської агресії це викликає потребу у вирішенні та формулюванні важливої наукової проблеми щодо розроблення методологічних основ (наукових теорій, закономірностей, понятійно-категоріального апарату, принципів, моделі, методів) забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Висновки до Розділу 2

Методологія забезпечення інформаційної безпеки особистості з використанням механізмів державного управління включає сукупність загальнопоширених методів пізнання. Критерій науковості забезпечується об'єктивністю, системністю, спрямованістю зусиль на отримання корисних результатів, врахування майбутніх станів системи, доказовості, обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Зроблені узагальнення накопичених фактів, які повторюються в історії людства в існуючих механізмах державного управління та життєдіяльності людини, надають змогу ідентифікувати проблему забезпечення інформаційної безпеки особистості. Використання логіко-гносеологічних засобів дозволяє розробити систему понять, концепцій та сформувану відповідну систему знань. Кращою їх перевіркою є позитивні результати використання засобів формальної логіки та практичного застосування.

Протиріччя з питань забезпечення інформаційної безпеки пов'язані з недосконалістю наших знань про природу інформації, причини існування передумов до небажаного впливу інформації на людину.

Це невід'ємно відображається на якості правового регулювання, нормативно-правових механізмах та свідомості населення. Інформаційні загрози не у всіх випадках можуть бути завчасно знешкоджені відповідними державними органами, тому, що логіка здійснення інформаційного протидіяння вимагає від країни-агресора як набагато довше приховувати факти здійснення інформаційних впливів. Необхідність виокремлення розгляду інформаційної безпеки особистості в контексті забезпечення національної безпеки також зумовлюють економічні, політичні, соціальні та безпекові чинники.

Методологічна значимість системного підходу в дослідженні складових механізмів забезпечення національної безпеки полягає в можливості пізнання цілісної системи, виявлення її природи та характерних рис (склад; внутрішня організація та взаємозв'язок елементів структури; функції; особливості

життєдіяльності системи; механізми, що забезпечують цілісність системи).

У сфері національної безпеки найчастіше застосовують такі методи дослідження: історичний; комплексний; системний; структурний; системно-структурний. Оскільки забезпечення інформаційної безпеки особистості охоплює всі сфери життєдіяльності людини, кращий ефект впливу на об'єкт управління досягається за рахунок інтеграції зусиль усіх визначених суб'єктів управління.

Унаслідок інерційності процесів в соціальних системах результат заходів, які вживають органи державної влади та місцевого самоврядування з питань зміцнення інформаційної безпеки, досягається лише через певний проміжок часу. Це має бути враховано органами управління під час прийняття управлінських рішень. Національні інтереси держави формуються з урахуванням життєво важливих для окремої особистості та суспільства цінностей. У їх реалізації беруть участь усі інституції, які становлять політичну організацію суспільства.

В умовах продовження російської агресії зростає актуальність проведення всіма суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки заходів в рамках утвердження української національної та громадянської ідентичності, організації руху опору, військово-патріотичного виховання, розвитку громадянської компетентності та стійкості, громадянсько-патріотичного та духовно-морального виховання. Ці заходи впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, здатність громадян адекватно сприймати, аналізувати та використовувати інформацію у своїй діяльності. Без подолання проблем інформаційної безпеки особистості неможливо забезпечити громадянську стійкість, що пов'язана із здатністю особи проявляти свою національну та громадянську ідентичність в умовах негативних зовнішніх інформаційних впливів.

Використання методу Карно дозволило отримати оптимальний логічний вираз формули, що враховує сукупність логічних змінних, таких як: наявність небезпечного або шкідливого інформаційного впливу; спроможність держави забезпечити інформаційну безпеку в державі; здатність громадян самостійно протидіяти інформаційному впливу незалежно від якості проведених

державою заходів забезпечення інформаційної безпеки.

В ідеальних умовах логічна змінна, яка визначає спроможність держави забезпечити інформаційну безпеку від небезпечних або шкідливих впливів (за умовою наявності двох інших зазначених вище логічних змінних), поглинається й не впливає на визначення загального стану системи. Здатність громадян самостійно протидіяти ворожим інформаційним впливом є вирішальним фактором для перемоги держави в сучасних гібридних війнах. Завданням органів державної влади має бути створення умов для відповідного культурного розвитку українського суспільства.

Сучасні підходи до визначення терміна «інформація» не розкривають властивостей, процесів створення, пошуку, отримання, передавання, накопичення, аналізу, оцінювання інформації, що можуть перетворювати її на зброю під час ведення інформаційних війн. Інформація у сфері національної безпеки у вузькому сенсі – це усвідомлений особистістю результат взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (нематеріальних) реальностей з урахуванням раніше набутих знань. У широкому сенсі – це результат синергії інформації, якою володіють окремі члени всього суспільства, соціальних груп, міжнародної спільноти.

Залежно від ступеня розбіжності усвідомлення результату взаємодії об'єктивних і (або) суб'єктивних реальностей, інформація може бути загальнопоширеною або унікальною (перебувати лише в одній особі). Зважаючи на суб'єктивність процесу сприйняття, інформація як загальнопоширена, так й унікальна, може характеризуватися різним ступенем її достовірності. В окремих випадках унікальна інформація може бути більш достовірною, ніж загальнопоширена, і навпаки.

Механізм державного управління інформаційною безпекою особистості включає носіїв владних повноважень, які співпрацюють з інститутами громадянського суспільства. Вони також мають бути інтегровані до міжнародних та міждержавних систем забезпечення інформаційної безпеки.

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Інституційні механізми забезпечення інформаційної безпеки особистості

На думку О. Борило, механізми державного управління становлять собою сукупність норм, методів, важелів, засобів, стимулів, інструментів, якими органи державного управління виконують покладені на них функції та завдання. Різновидами механізмів державного управління є: політичний, економічний, матеріально-технічний, нормативно-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний [12, с. 68].

Зокрема, під державним механізмом, який використовується для регулювання інформаційної діяльності розуміється система норм права, які забезпечують незалежність інформаційного простору від стороннього втручання та гарантують громадянам непорушність їх прав та свобод, міжнародних зобов'язань України в інформаційній сфері. Інструментами, що призначені для підтримання їх працездатності є Конституція України, Кримінальний та Цивільний кодекси України, а також сукупність інших законодавчих та нормативно-правових актів [345, с. 34].

З використанням засобів правового регулювання в інформаційній сфері органами державної влади здійснюється: охорона інформаційного суверенітету; забезпечення учасників інформаційних процесів статистичними та іншими відомостями для опрацювання управлінських рішень [345, с. 36].

У сучасному світі існують чисельні важелі, які спонукають органи державної влади посилювати обмеження доступу до інформації. Спостерігаються невідповідності між практикою застосування контролю за активністю людини в інформаційних мережах та забезпечення вільного

доступу до інформаційних ресурсів. Різні погляди на зазначені процеси створюють різні загрози для діяльності органів державної влади [426].

Для визначення сутності механізму державного управління використовуються структурний (вплив на об'єкти управління сукупністю органів управління) та системний (охоплює систему елементів та відповідні процеси суб'єктно-об'єктних стосунків між ними) підходи [5, с. 7].

Як приклад, представником структурного підходу можна вважати Л. Приходченко, яка розглядає структуру механізму державного через сукупність органів: державні, які пов'язані між собою відносинами субординації і наділені правами вчиняти дії від імені держави, до яких входять органи всіх гілок влади та контрольно-регулюючі органи; державні установи, які не володіють владними повноваженнями і спеціально не виконують функції управління, але на підставі державної власності, а також владних розпоряджень вищих органів вони здійснюють функції в галузі виробництва, культури, науки, освіти, охорони здоров'я тощо [253, с. 271].

На нашу думку, в механізмах пуплічного управління мають брати активну участь також громадяни та організації громадянського суспільства. Зокрема, Г. Кофф вважає, що зменшення загроз та ризиків різноманітних небезпек можна досягти залученням до механізмів державного управління громадськості [398].

Зміст функцій механізму державного управління виражає сенс і характер управлінської діяльності, яку виконує державний апарат задля впливу на суспільну систему для досягнення цілей держави, а також напрям владного впливу. Їх специфіка впливає на орання необхідних методів та функцій державного управління [5, с. 7].

У ході опрацювання інституційного механізму державного управління потребується: визначати напрями державної політики, процеси та змістовну складову стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки; виявляти та усувати реальні та потенційні загрози у відповідній сфері; забезпечувати взаємодію та координацію діяльності суб'єктів державного

управління; визначати та створювати потрібну ресурсну базу для забезпечення функціонування механізмів державного управління [131, с. 71].

У дослідженні Г. Шаповалова проведено узагальнення підходів щодо визначення організаційного механізму управління. Так, Н. Нижник та О. Машкова розглядають його як сукупність у єдиному механізмі різних за своєю природою конкретних організаційних елементів, що мають організувати регулювання, управління в інтересах державної влади, ефективну діяльність державноуправлінської системи. В. Калюжний розглядає зазначений механізм механізм як сукупність певних управлінських структур, систему цілей діяльності. К. Кандагура акцентує увагу, що механізми управління перетворюють організуючий вплив суб'єкту державного управління у бажану цільову, результативну поведінку об'єкта управління [357, с. 121].

Під час розробки організаційного механізму державного управління дослідники рекомендують забезпечувати: прозорість розроблення, відмовлятися від ієрархічної структури на користь адаптивної та бюрократичних процедур, можливість об'єднання необхідних процесів та даних в єдиній інформаційній системі [83, с. 118].

Серед особливостей регуляторних механізмів державного виокремлюються наступні особливості: опосередкований впливу органів державної влади на об'єкти управління; наявність владних повноважень; постійна змінюваність і трансформація відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища; необхідність активної участі взаємодіючих суб'єктів управління; наявність потреби перевірки результативності вжитих заходів на основі аналізу кількісних та якісних показників; різновекторність цілей та їх стратегічна однополярність; поетапне використання владного впливу; залучення органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції та наданих повноважень [124, с. 39].

Правовий механізм державного управління: реалізується з використанням загальнообов'язкових норм права; передбачає застосування правових методів впливу; регламентує межі впливу об'єкту управління на

суб'єкти. Його ключовими елементами С. Крук визначає мету та цілі діяльності суб'єктів державного управління; методи, принципи, пріоритети управлінської діяльності; специфіку суб'єктно-об'єктних відносин; процедури реалізації норм права [131, с. 71].

У своєму дослідженні Л. Приходченко звертає увагу на те, що процес управління передбачає проведення процедур обміну інформацією та перетворення інформації. Вони є невід'ємними компонентами будь-якого механізму державного управління [254, с. 105], тому, інформаційно-аналітичний механізм державного управління забезпечує оповіщення та інформування органів управління і населення, збір та обробку інформації для передачі та отримання актуальної, корисної та адекватної інформації, необхідної для прийняття та реалізації державно-управлінських рішень. Він притаманний будь-яким суб'єктам державного управління [12, с. 68].

Інвестиційний механізму суспільного розвитку будується з урахуванням чинників, від яких залежать зміст інвестиційної політики та механізм її реалізації; визначення етапів формування публічної політики суспільного розвитку; утворення засобів, що необхідні для досягнення цілей політики. З врахуванням викладеного, інвестиційний механізмом публічної політики суспільного розвитку становить систему правових, організаційних та соціально-економічних заходів, які сприяють формуванню конкурентоздатного виробництва та підвищенню його ефективності. Його змістом є концентрація та мобілізації інвестиційних ресурсів, організація контролю за їх ефективним використанням, вироблення регулюючих впливів [204, с. 104].

Механізм регулювання освіти становить сукупність логічних зв'язків і процедур регуляторного впливу шляхом поєднання правових, організаційних, економічно-соціальних методів державного управління. Він реалізується з дотриманням наступних принципів: доступність освіти; системність та комплексний підхід до надання освітніх послуг; ефективність та мінімізація витрат; науковість; адаптивність до змін внутрішнього та зовнішнього

середовища; збалансованість між інтересами громадян та держави; передбачуваність державної політики; цілеспрямованість освітніх послуг [82, с. 13].

Окремі дослідники виокремлюють механізм трансформації державного управління в умовах суспільних змін, який потребує врахування в державній політиці нових суспільних цінностей, методів, технічних навичок та засобів. На відміну від інших, він потребує врахування елементів самоорганізації в соціумі. Викорстання цього механізму виникає під впливом істотних змін, які відбулись у суспільстві або прогножуються [352, с. 144].

Якщо механізми державного управління становлять собою сукупність економічних, мотиваційних, політичних, правових, організаційних засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодженість інтересів учасників державного управління, які взаємодіють, то державне управління може мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу. Структура механізму державного управління містить у собі правове, інформаційне та нормативне забезпечення, використовує методи, важелі та інструменти, спирається на певні види політик, що проводяться в країні, зокрема, політику сталого розвитку, промислову політику, економічні, соціальну, фінансову та культурну політики. З огляду на це, комплексний механізм державного управління повинен бути системою економічних, організаційних, мотиваційних, політичних і правових механізмів [92, с. 88].

На думку О. Федорчака, комплексний механізм державного управління складається з наступних механізмів: економічного (механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо); мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи); організаційного (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результат їх

функціонування); політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо); правового (нормативно-правове забезпечення, закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, методичні рекомендації, інструкції тощо) [346, с. 46].

Використання технологій інформаційного протиборства дозволяє країні-агресору мінімізувати витрати необхідних матеріальних та фінансових ресурсів для вирішення своїх геополітичних амбіцій. Цьому сприяють: відсутність кордонів для розповсюдження інформації; складність розпізнання деструктивних інформаційних впливів серед інших видів інформаційної діяльності; мінімізація ризиків небажаного впливу на своє населення; відсутність негативного впливу на екологію та інфраструктуру країни-агресора [140, с. 165].

Серед категорій об'єктів інформаційної безпеки О. Золотар виділяє осіб, які належать до певних вікових груп (діти, підлітки, молодь, особи похилого віку); мають обмежені фізичні можливості; здійснюють діяльність, що пов'язана з впливом на суспільство (політики, працівники органів державної влади й місцевого самоврядування, журналісти); відрізняються за релігійними та мовними ознаками; мають статус учасника бойових дій; можуть бути родичами військовослужбовців і загиблих; належать до певної соціокультурної спільноти (зокрема, український народ) [93, с. 405].

Для визначення функцій інформаційної безпеки особистості варто врахувати, що вони частково впливають на формування функцій інформаційної та національної безпеки, а також загальних функцій держави. Наприклад, однією із загальних цінностей будь-якої людини є створення безпечних умов для її життєдіяльності.

Однією з переваг соціального життя є можливість підвищення якісних властивостей стану безпеки, створення, забезпечення та гарантування системи колективної безпеки. Це зумовлює необхідність запровадження системи інформаційної безпеки та розвитку державних механізмів управління нею. Органи державної влади та місцевого самоврядування також здійснюють

зворотний вплив на стан інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості. Як приклад, В. Флавій причинами послаблення римських легіонів уважав два чинники: започатковану практику призначення на керівні посади за протекцією, що пов'язано з проявами корупції; невідповідну реальним результатам служби роздачу винагород [140, с. 166].

Погоджуємося з думкою, що прискорення розвитку соціальної системи відбувається за умови її самостійного ускладнення та самоорганізації. Ці процеси сприяють збереженню людини й зумовлюють нерозривний зв'язок з інформаційною стійкістю особистості [95, с. 256]. Взаємні зв'язки між функціями держави, національної безпеки, інформаційної безпеки й інформаційної безпеки особистості показано на рис. 3.1.

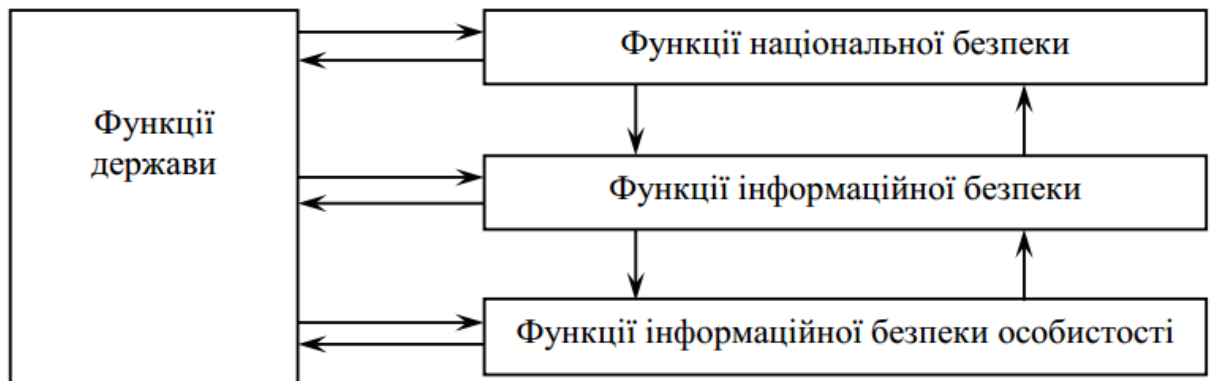

Рисунок 3.1. Взаємні зв'язки між функціями держави, національної безпеки, інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості (Джерело: розроблено автором)

Слід зазначити, що функції вищого порядку ієрархії можуть утворюватися за рахунок ефекту синергії, що є характерним для складних систем зі зворотними зв'язками [180, с. 123].

Сучасні дослідники визначають функції держави як «основні напрями її діяльності, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, виявляються її сутність, зміст і соціальне призначення в соціально неоднорідному суспільстві». Основними з них є оборонна, підтримання зовнішніх відносин, охоронна, організаційна, інформаційна, економічна, екологічна, соціальна та культурно-виховна функції [250, с. 52].

Невід'ємною функцією кожної держави також є забезпечення національної та інформаційної безпеки. Вони мають гарантувати сприятливі умови для життєдіяльності громадян, безперебійне функціонування державних інститутів, захист життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [218, с. 9].

До основних функцій забезпечення національної безпеки В. Домарєв зараховує: управління діяльністю органів державної влади з питань гарантування національної безпеки; створення й підтримку в готовності сил і засобів сектору безпеки й оборони; здійснення планової та оперативної діяльності з гарантування національної безпеки; участь у міжнародних системах безпеки. Безпосередньо функціями «логіко-лінгвістичної матричної моделі безпеки можуть бути визначення критичних об'єктів і загроз у відповідних сферах і напрямках безпеки; аналіз ризиків і можливих наслідків реалізації загроз; формування вимог і завдань з питань функціонування системи безпеки; визначення заходів і засобів протидії загрозам; визначення оптимальних рішень; утілення заходів і засобів забезпечення безпеки; оцінювання ефективності й контроль дієздатності системи безпеки [62, с. 35].

На думку В. Ліпкана, до функцій системи забезпечення національної безпеки належать: прогнозування та виявлення загроз і небезпек національній безпеці; розроблення і здійснення комплексу оперативних, тактичних і стратегічних заходів щодо управління загрозами й небезпеками; створення й підтримання в готовності сил забезпечення національної безпеки; участь у забезпеченні загальної та регіональної безпеки відповідно до ратифікованих Україною міжнародних договорів [186, с. 58].

Звісно, до основних функцій інформаційної безпеки належать: створення, розповсюдження та споживання інформації; формування інформаційних ресурсів; надання інформаційних послуг; виробництво інформаційної продукції; використання й удосконалення інформаційних систем і технологій обробки інформації; застосування методів державного управління та державних механізмів забезпечення інформаційної

безпеки [23, с. 39].

Основними функціями забезпечення інформаційної безпеки є розроблення законодавчих, нормативно-правових актів і державних програм; створення умов щодо реалізації громадянами своїх прав в інформаційній сфері; підтримання розумного балансу між вільним та обмеженим доступом до інформаційних ресурсів; оцінювання стану інформаційної безпеки; вжиття заходів щодо нейтралізації загроз і мінімізації ризиків; координація діяльності суб'єктів інформаційної безпеки; здійснення контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування в інформаційній сфері; виконання органами державної влади правоохоронних повноважень в інформаційній сфері й ужиття заходів щодо захисту інформації; розвиток інформаційної інфраструктури; організація наукових досліджень; розвиток системи підготовки кадрів; підтримання міжнародного співробітництва щодо забезпечення інформаційної безпеки [23, с. 367].

Процес комунікації відбувається між двома й більше людьми. Він потребує використання учасниками процесу зрозумілої їм семіотичної системи (мовного апарату). До спілкування завжди спонукає певний мотив. Процес комунікації потребує використання зворотних зв'язків для створення можливості з'ясувати особливості інформації, що отримується [333, с. 488].

Порушення процесів комунікації та обміну інформацією негативно впливає на життєдіяльність людини й викликає в неї агресивну поведінку [140, с. 169]. На думку С. Вовканич, соціальна сутність творчої праці полягає в перетворенні раніше отриманих знань у «рушійну силу суспільного розвитку». Крім цього, неправдива інформація перешкоджає розвитку держави та руйнує соціальні цінності [29, с. 8]. Саме такі негативні тенденції спостерігаються в сучасній російській федерації.

Удосконаленню процесів комунікації сприяли чотири інформаційних революції, у процесі яких набули розвитку: мова (використовується людьми близько 100 тис. років); писемність (першим винайденим рукописним пам'яткам майже 5 тис. років); друкарство (винайдено приблизно 500 років

тому); комп'ютерні та мережеві технології отримання, оброблення, накопичення й передання інформації (почали запроваджуватися з другої половини XIX століття). Також особливими формами фіксації інформації є образотворче мистецтво, музика, тощо. Усі зазначені форми фіксації інформації не втратили своєї актуальності та продовжують динамічний розвиток. Та сама ідея може бути поширена в суспільстві у будь-якій із зазначених форм [140, с. 169].

Особливістю людини є здатність діяти в умовах невизначеності, що характеризується відсутністю певної інформації, знань та уявлень про майбутні зміни зовнішнього середовища. Інтелект позбавляє особистість необхідності підкорення інстинктам. Проте зазначені переваги можуть також призводити до деградації, що не є притаманним тваринам, поведінка яких обмежена та регулюється інстинктами [140, с. 170].

Відповідно до ієрархії потреб людини, на думку А. Маслоу, питання безпеки у свідомості людини актуалізуються лише після задоволення нею своїх фізіологічних потреб. Соціальні потреби (відчуття належності до певної соціальної групи, підтримання взаємодії та комунікації, підтримання дружніх стосунків тощо) людина задовольняє після забезпечення необхідних умов безпеки [27, с. 48]. Залежно від рівня свого розвитку, особистість може не відчувати проблеми забезпечення власної інформаційної безпеки.

Пристрасть до наркотиків, психотропних речовин, алкоголю, нікотину відбувається у процесі задоволення людиною соціальних потреб. Вона поступово набуває властивості власних фізіологічних потреб. Це свідчать про наявність у людини певного механізму перетворення ієрархії потреб. Ключову роль у ньому відіграють процеси сприйняття інформації. Прийняття людиною рішення щодо допустимості вжиття зазначених речовин можна також вважати проблемами забезпечення інформаційної безпеки особистості [180, с. 125].

Політичне життя суспільства також невід'ємно пов'язане із забезпеченням інформаційної безпеки особистості. Перспектива бути підкореним іншою особою більшою мірою стосується тих, хто не здатен

керувати власними почуттями. Це стосується як окремих особистостей, так і народів. Локк уважав, що краще піддаються омані ті, хто діє за прикладом інших осіб, замінює розумну поведінку на пристрасть та приймає рішення в умовах відсутності необхідних для цього знань [140, с. 170].

Зважаючи на зазначене, основними функціями інформаційної безпеки особистості в суспільстві можуть бути такі: забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини; визначення загроз власній безпеці; розвиток безпеки соціальних комунікацій; формування світогляду; культурне виховання; розвиток знань, умінь і навичок щодо отримання, створення, поширення, накопичення, пошуку, оцінювання й оброблення інформації; формування правосвідомості (у тому числі у сфері гуманітарного права, відповідного ставлення до людей із певними фізичними обмеженнями); розвиток форм фіксації інформації та їх творче поєднання; усвідомлення необхідності об'єднання зусиль з іншими членами суспільства в інтересах забезпечення безпеки життєдіяльності; формування власних уявлень про якість функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів національної безпеки; формування власних вимог щодо діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування та суб'єктів національної безпеки; відтворення працездатності (впливає на обрання людиною форм і способів відпочинку); перетворення ієрархії потреб [180, с. 125].

Мобілізаційна готовність – це стан, що визначає здатність відповідних суб'єктів протягом унормованого терміну забезпечити перехід держави до роботи в умовах особливого періоду, й сили безпеки та оборони – на організацію воєнного часу. Своєчасне й організоване проведення заходів з мобілізації здійснюється під час мобілізаційної підготовки. Її організують з використанням таких принципів: централізоване керівництво, завчасність, плановість, комплексність, погодженість, персональна відповідальність, додержання прав, достатність, наукова обґрунтованість, фінансова забезпеченість [269].

З метою забезпечення мобілізаційної готовності здійснюється прогнозування, оцінювання воєнної небезпеки та воєнної загрози, розвідувальна та інформаційно-аналітична діяльність, захист інформаційного простору, вплив на світовий інформаційний простір, створення розвинутої інформаційної інфраструктури, виконання заходів кіберзахисту тощо [272]. Якісне виконання зазначених завдань потребує зміцнення стану забезпечення інформаційної безпеки особистості в державі.

Від якості проведення мобілізаційної підготовки держави залежить результативність відсічі збройної агресії. Так, удосконалення технологій ведення гібридних війн проти України потребує проведення під час мобілізаційної підготовки інформаційних заходів для зміцнення імунітету суспільства від небезпечної та шкідливої інформації противника. При цьому важливе значення має приділятися інформаційним заходам, спрямованим на підвищення оборонного потенціалу держави через розвиток у громадян патріотичної свідомості [273].

Наведені особливості також показують важливість проведення органами державної влади та місцевого самоврядування вичерпних заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості для зміцнення кадрового потенціалу та людських мобілізаційних ресурсів.

На основі проведеного аналізу забезпечення інформаційної безпеки встановлено два основних способи мінімізації впливу небезпечної та шкідливої інформації.

Перший спосіб – блокування органами державної влади джерел розповсюдження зазначеної інформації, спростування фейків, поширення необхідної для забезпечення життєдіяльності суспільства інформації.

Перевагами зазначеного способу є: можливість централізації управління інформаційними потоками; використання злагодженої команди фахівців з питань забезпечення інформаційної безпеки; блокування доступу громадян до джерел небажаної інформації. Основні недоліки: швидкість поширення інформації може перевищувати необхідний для вжиття органами державної

влади та місцевого самоврядування час; неможливість перекриття всіх можливих шляхів розповсюдження небажаної інформації, особливо це стосується її поширення з використанням соціальних мереж.

Другий спосіб забезпечення інформаційної безпеки – підвищення імунітету громадян до можливого впливу небезпечної та шкідливої інформації. Основними перевагами цього способу є: відсутність необхідності блокування всіх небажаних джерел інформації; зменшення ризиків поширення критичної для безпеки держави інформації такими каналами, які важко завчасно виявити та перекрити силами державних органів. Недолік – необхідність проведення у суспільстві комплексу заходів, які зміцнюють інформаційну безпеку особистості та витрачання на їх проведення бюджетних коштів.

Відповідно до Законів України «Про мобілізаційну підготовку» [269], «Про оборону України» [272], «Про основи національного спротиву» [273], повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в частині, що стосується зміцнення готовності громадян щодо їх участі в обороні держави, розподілені наступним чином:

Верховна Рада України – забезпечує законодавче регулювання питань мобілізаційної підготовки;

Президент України – здійснює загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації держави (визначає мету, завдання, вид, обсяги, порядок і строки їх виконання), забезпечує через Раду національної безпеки і оборони України координацію діяльності органів державної виконавчої влади та інших державних органів;

Кабінет Міністрів України – організовує підготовку населення і території держави до оборони, забезпечення мобілізаційної підготовки, визначає порядок її оцінки. Врегулює питання діяльності місцевих органів військового управління, допризовної та призовної підготовки, підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, військовозобов'язаних та резервістів. Визначає порядок проведення відбору осіб, які бажають

приєднатися до руху національного спротиву;

Міністерство оборони України – проводить державну політику у сфері оборони, планує та організовує підготовку та перепідготовку призовників та резервістів. Формує та реалізує державну політику з питань національного спротиву;

Генеральний штаб Збройних Сил України – бере участь в організації використання інформаційного простору держави, формує стратегію воєнної безпеки та політику у сфері оборони;

– інші формування – беруть участь у підготовці громадян України до військової служби, допризовній підготовці молоді, підготовці призовників з військово-технічних спеціальностей, військово-патріотичному вихованні громадян;

– міністерства, центральні органи виконавчої влади – планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку у відповідній сфері управління, організовують роботу, пов'язану з військово-патріотичним вихованням громадян, узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України питання використання інформаційного простору, надають допомогу громадським організаціям, діяльність яких спрямована на зміцнення обороноздатності держави;

– місцеві органи державної виконавчої влади – розробляють програми мобілізаційної підготовки, планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку на відповідній території;

– органи місцевого самоврядування – організовують та здійснюють на відповідній території заходи мобілізаційної підготовки, виконують завдання національного спротиву, забезпечують підготовку громадян до військової служби, проводять заходи військово-патріотичного виховання громадян;

– посадові особи підприємств, установ та організацій усіх форм власності – сприяють підготовці призовників, військовозобов'язаних та резервістів до військової служби, забезпечують проведення з ними заходів військово-патріотичного виховання.

У зазначених законах відсутня деталізація повноважень та відповідальність Міністерства культури та інформаційної політики України. Разом з тим, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, це міністерство є головним органом з формування та реалізації державної політики щодо інформаційного суверенітету, інформаційної безпеки, відновлення історичної пам'яті та «...забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави...» [56].

На рис. 3.2 показана регламентація прав та обов'язків суб'єктів забезпечення готовності громадян до участі в обороні держави.

Рисунок 3.2. Регламентація прав та обов'язків суб'єктів забезпечення готовності громадян до участі в обороні держави (Джерело: розроблено автором)

Також у рамках виконання Закону України «Про основи національного спротиву» існує необхідність визначення в органах державної влади та місцевого самоврядування посадових осіб, які будуть безпосередньо працювати з населенням держави. Одним із напрямів їхньої роботи може бути зміцнення інформаційної безпеки особистості як необхідної умови забезпечення національної безпеки.

У Державній прикордонній службі України в організаційно-штатній структурі відділів прикордонної служби прикордонних загонів введені посади дільничних інспекторів прикордонної служби. Крім участі в охороні державного кордону та зборі інформації на них покладені обов'язки щодо роботи з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку та державного кордону, проведення заходів з патріотичного виховання та профілактики правопорушень серед місцевого населення. У населених пунктах вони мають проводити заходи щодо формування умов для добровільної зацікавленості місцевого населення в участі в охороні державного кордону, проводять правову, патріотичну та виховну роботу. Беруть також участь у заходах з формування у громадян свідомості, правової культури, негативного ставлення до суспільно небезпечних явищ, у підготовці інформаційних матеріалів для розповсюдженні в місцях проживання, роботи та відпочинку населення [262].

Для зміцнення інформаційної безпеки особистості в інтересах забезпечення мобілізаційної готовності України вважаємо за доцільне:

– організацію незалежних соціологічних опитувань громадян щодо визначення їхнього ставлення до законності та правопорядку, норм міжнародного гуманітарного права, історії розвитку держави, основних положень Конституції України, розподілу державної влади, функціонування механізмів стримувань та противаги, оцінювання та перевірки інформації та її джерел тощо. Це дозволяє визначати перелік навчальних, культурно-розважальних, науково-дослідних, змагальних, законодавчих та інших заходів

для зміцнення потенціалу людських мобілізаційних ресурсів, що проводитимуть окремі категорії персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування;

- організацію інформаційних, роз'яснювальних, культурних, розважальних заходів, удосконалення програм та сценаріїв проведення варіантів дитячої гри, зокрема, «Джура»;

- зосередження уваги на зміцненні інформаційної безпеки особистості в прикордонних регіонах, які найбільше піддаються негативним інформаційним впливам з боку іноземних держав;

- внесення змін до професійної підготовки категорій персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування, які залучають до роботи з місцевим населенням щодо підвищення їхньої спроможності роз'яснювати основні положення Конституції України, законодавства, історії розвитку держави, розподілу державної влади, функціонування механізмів стримувань та противаги, оцінювання та перевірки інформації та її джерел.

Коригування соціальної поведінки особи можна здійснювати шляхом застосування механізмів соціальної відповідальності. Основні з них – юридична, моральна, політична, громадянська, професійна та екологічна. Разом з тим, дотримання особою правової поведінки залежить від ступеня її адаптації до суспільного життя, що впливає на розвиток її правосвідомості.

У цілому, функції інформаційної безпеки особистості забезпечують: виживання людини в природних умовах та соціумі; розвиток особистості; удосконалення соціальних комунікацій, політичних та управлінських процесів; формування функцій держави; визначення першочергових заходів інформаційної та національної безпеки. Під їх впливом відбувається поступовий розвиток світогляду людини, її інтелектуальних і комунікативних здібностей, здатність брати участь у процесах державного управління, забезпечення національної та інформаційної безпеки держави. Вони невід'ємно пов'язані з рівнем розвитку інформаційної культури особистості, формами та способами задоволення нею власних потреб.

3.2. Вплив конституційного механізму на стан інформаційної безпеки особистості

Влада є складовою державно-владного механізму. Вона включає політичну владу – відносини панування і підлеглості, здатність суспільних груп чи індивідів впроваджувати у життя рішення, що виражають їхню волю і визначально впливають на діяльність, на поведінку людей та їх об'єднань, за допомогою волі, авторитету, права, насильства. Державна влада здійснюється наділеними вичерпними повноваженнями державними органами, характеризується своєю здатністю примусового впливу на поведінку юридичних та фізичних осіб, що забезпечується державно-правовими методами. Економічна влада, обумовлена матеріальними потребами життя суспільства відносини, в яких власник засобів виробництва підкоряє своїм інтересам інтереси інших учасників виробництва, причому робить це, керуючись саме правом власника, що, звичайно, знаходить і своє правове підкріплення, правову основу. Соціальна влада – статус особи, посада, пільги і привілеї в соціальній структурі суспільства, які є наслідком реалізації державою соціальної політики. Духовна влада – здійснюється за допомогою наукових знань, інформації. Сімейна влада – побудована на силі авторитету вплив одного або декількох членів сім'ї [80, с. 24]. Слід зазначити, що не всі окреслені види влади можуть бути монаполізовані державою.

Структура державного механізму як сукупності процесів соціального управління включає: формування легітимного суб'єкта та інституційної ієрархії підпорядкованих органів; розробку стратегії досягнення місії та бажаних цілей діяльності шляхом прийняття управлінських рішень; здійснення контролю; запровадження зворотного зв'язку між суб'єктом та об'єктами управління [80, с. 14]. Підставою для розподілу державної влади є конституція держави, функцію якої в окремих країнах виконує сукупність органічних законів.

Сучасні дослідники розподіляють конституції держав на дві категорії.

Писані конституції мають країни, де конституційні норми зібрані в єдиному документі (більшість країн). Неписані конституції складаються з окремих законів, які мають самостійне значення (наприклад, Великобританія). Незалежно від форми фіксації конституційних норм, конституції можуть бути як реальні (суворо виконуються), так і фіктивні (не знаходять практичної реалізації в суспільстві) [138, с. 119; 214, с. 82].

Особливості здійснення державної влади пов'язані з формами та методами державного управління. На якість їх застосування та результати діяльності органів державної влади впливає спосіб поділу державної влади [336, с. 27]. Він закріплюється в конституції держави або її органічних законах. Розглядаючи зазначені норми права, слід також звертати увагу на реальну незалежність та самостійність гілок державної влади, працездатність механізму стримувань та противаги.

Конституційно-правове регулювання має на меті: заснування та легалізацію держави; здійснення стислого опису держави юридичними засобами; визначення повноважень держави та обмежень влади; легітимізацію держави; підтримання цілісності держави; визначення конституційних цінностей та державних гарантій; збереження держави у той формі, в якій вона була заснована. Конституційно-правове регулювання включає: основи організації та діяльності держави (цінності, цілі, завдання, функції, обов'язки, принципи діяльності); визначення меж компетенції держави та її організаційної структури; територіальний устрій; особливості відносин держави зі своїм народом, суспільством, особистістю та бізнесом; основи соціальної політики; особливості відносин держави та релігійних організацій; захист навколишнього середовища; принципи участі держави у міжнародних стосунках; діяльність держави у виключних ситуаціях. Стабільність держави певною мірою залежить від захищеності конституційних норм [138, с. 121; 140, с. 188].

Розвиток подій на території Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської, Харківської та Одеської областей у 2014 році, певною мірою, був

спричинений нерозумінням важливості основних конституційних засад державного будівництва, враженого проросійськими поглядами населення.

Уражена ворожою пропагандою частка громадян сприймала декларацію демократичних принципів діяльності державних інституцій російської федерації як таку, що відповідає дійсності. Зважаючи на зазначене, стає актуальним розгляд конституційних засад як фактора, що істотно впливає на сприйняття людиною основ державного будівництва як найвищої особистої цінності. З іншого боку, реальні та унікальні в кожній країні принципи розподілу державної влади, а також механізми стримувань і противаги впливають на розвиток економіки та добробуту населення.

Слід зазначити, що зміни в соціальному житті неможливі без цілеспрямованої трансформації свідомості громадян [138, с. 120; 338, с. 16]. Її вдосконалення дозволяє попереджувати ризики не адекватного реальності сприйняття дійсності, що пов'язане з поступовим зміцненням інформаційної безпеки особистості як впливового фактора соціального розвитку.

Початок розроблення, упровадження та поступового вдосконалення конституційних норм права став можливим після накопичення в суспільстві необхідної системи знань на рубежі XVIII століття [139, с.120].

На початку XX століття поразка Української Народної Республіки як незалежної держави частково пов'язана з невизначеністю головної концепції державного будівництва. Так, за часів існування Центральної Ради розглядалися такі конституційні форми державного устрою: Україна – частина росії; Україна – автономне утворення у складі росії; Україна – Федеративна Демократична Республіка; незалежна Україна. Найбільш поширеними були перші дві політичні концепції [138, с. 120; 111, с. 9]. Невипадково ідеї незалежності швидко отримали повну поразку.

Серед прихильників, так званого, Білого руху теж бракувало єдиних уявлень з питань державного будівництва майбутньої держави. Зокрема, виокремлюються такі політичні різновиди цього руху: зміновіхівці (передбачали можливість компромісу з радянським режимом на підґрунті

націоналізму, солідарності та неминучої зміни історичних віх); євразійці (розглядали росію як особливе геополітичне утворення з певними культурними особливостями, федеральним устроєм та сильною центральною владою); млароси (намагалися поєднувати монархію із системою радянських рад та єдиною державною релігією). На нашу думку, окремі із зазначених ідей продовжують поширюватися пропагандою російської федерації [138, с. 120; 140, с. 189].

На відміну від інших нормативно-правових актів, конституції мають найвищу юридичну силу, регламентують найважливіші питання державного управління, визначають загальні засади організації та діяльності головних суб'єктів державної влади, декларують правовий статус фізичних осіб та їхні взаємні відносини з державою [138, с. 120; 356, с. 22].

Залежно від національно-історичних особливостей, зміст і форма основних законів у різних країнах суттєво відрізняються. Унікальність конституцій зумовлена: історичними та національними особливостями певних територій; впливом панівних релігійних переконань; уявленнями законодавця про принципи розподілу влади для забезпечення демократії, сталого розвитку суспільства, гарантування національної безпеки, протидії корупції; розвитком загального рівня культури в соціумі; здатністю громадян відстоювати свої природні права [138, с. 120; 139, с. 120].

Аналізуючи участь росії у війнах 1939–1940 років на території Фінляндії, 1917–1920 років та 2014–2015 років на території України, В. Куйбіда звертає увагу на ознаки поступового відродження російських імперських традицій та тоталітаризму. Так, головними ідеями російська федерація проголошує єдину націю, що була поділена з розпадом СРСР; єдність народу за його походженням; оточення нації ворогами. Це нівелює у свідомості росіян уявлення про сучасні засади державного будівництва та міжнародного права. Російська ідеологія позбавлена питань необхідності поділу державної влади, дотримання прав і свобод людини та громадянина, що створює умови для узурпації влади [138, с. 120; 132, с. 351]. Це

підтверджується результатами проведеного в період із 25 червня до 1 липня 2020 року загальноросійського голосування з питань унесення змін до конституції російської федерації.

На нашу думку, вплив інформаційної безпеки особистості в сучасному конституціоналізмі проявляється через реалізацію громадянами (як джерела державної влади) своїх конституційних прав, свобод та виконання ними своїх обов'язків. Найбільш критичними для демократичного розвитку державного будівництва та побудови інформаційного суспільства можна вважати панівні в суспільстві уявлення щодо визначення: гілок державної влади; загальних засад діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; порядку здійснення контролю за діяльністю державних інституцій; прав, свобод та обов'язків громадян; функціонування релігійних та інших неприбуткових організацій; загальних засад щодо створення, розповсюдження, отримання, накопичення, оброблення інформації; ставлення в державі до релігії, ідеології та пропаганди; обмежень за віком, громадянством, наявністю судимості та освітою щодо реалізації громадянами своїх прав обирати, бути обраним або призначеним на певні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування [139, с. 121].

Розглядаючи конституції соціалістичних держав, можна знайти численні ознаки впливу на їхній зміст ідеології СРСР. Так, у статті 13 Конституції Німецької Демократичної Республіки 1968 року декларувалися наміри об'єднання обох німецьких держав. Водночас це могло відбутися лише шляхом перемоги (радянської) демократії та соціалізму; боротьби з «імперіалістичною неправдивою культурою»; виховання громадян у дусі «соціалістичного патріотизму та інтернаціоналізму» [138, с. 121; 114, с. 9]. Це означає, що об'єднання держав без експансії ідеології СРСР на територію Федеративної Німецької Республіки було неможливим.

Підсумовуючи зміст Конституції Республіки Куба 1976 року, А. Орлов акцентує увагу на тому, що народна влада задовго до перемоги соціалістичної революції реалізовувала висунуте армією повстанців гасло: «Революція

творить право». Отже, не випадково кубинська влада взяла на себе конституційні обов'язки: затверджувати ідеологію та правила поведінки громадян (стаття 8); дотримуватися принципу бойової солідарності народів (стаття 12) [138, с. 123; 140, с. 191].

Відповідно до статті 60 Конституції, Державна Рада Республіки Куба була наділена повноваженнями надавати інструкції судам та Генеральній прокуратурі. Закони цієї держави могли мати зворотну дію, якщо це було зумовлено суспільним або державним інтересом, що прямо передбачено в основному законі.

Конституцією Чехословацької Соціалістичної Республіки 1960 року передбачався розвиток освіти на підставі марксистсько-ленінського світогляду (стаття 16) та виконання судочинства незалежними судами відповідно до законів та соціалістичної правосвідомості (стаття 102).

Марксистська ідеологія вважалась її послідовниками єдиною, достовірною, справедливо підпорядкованою інтересам класів, які мають виключне право управління державою [220, с. 37].

У 1928 році О. Малиновським описав схожу за змістом теорію «революційного радянського звичаєвого права». Нею він намагався виправдати численні злочини, які скоювала радянська влада. На його думку, конференції та з'їзди комуністичної партії, діяльність партійних, комсомольських та піонерських організацій мають юридичний характер; норми звичаєвого права відповідають революційній правосвідомості широких мас; судді можуть виносити вирок відповідно до їхньої соціалістичної правосвідомості тощо [138, с. 121; 201, с. 4].

Аналогічне ставлення до дотримання законності спостерігається в тоталітарних державах та сучасній російській федерації. Так, в основу діяльності державних інституцій покладена імперська ідеологія, плюралізм політичних ідей та думок монополізований партією «Єдина росія», засоби масової інформації намагаються маніпулювати відомостями на догоду єдиній панівній державній ідеології; органи виконавчої влади реалізують ідеологічні

настанови на шкоду економічним, політичним, соціальним інтересам громадян; здійснюється вибіркоче ідеологічно забарвлене судочинство на догоду єдиній ідеології, порушуються норми міжнародного права, права та свободи осіб [140, с. 192].

У тоталітарних державах функціонування механізмів державного управління підпорядковується єдиній та обов'язковій ідеології [150, с. 106]. Поняття тоталітаризму характеризує стан усієї соціальної системи держави. Його ознаками є: єдина офіційна ідеологія; наявність єдиної партії, яка зливається з державним апаратом; централізоване керівництво економікою; монополія на засоби масової інформації та боротьба із спробами поширення незалежної інформації; заперечення традицій, традиційної моралі, підпорядкування засобів поставленим цілям; всеосяжний однопартійний контроль над збройними силами; державна пропаганда та маніпуляція масовою свідомістю населення; адміністративний контроль над здійсненням судочинства; знищення індивідуальних громадянських прав і свобод; масові репресії і терор з боку силових структур; створення системи поліцейського контролю для боротьби з будь-якою опозицією [312, с. 177].

Зазначені ознаки можна знайти у напрацьованій протягом останніх років існування СРСР концепції «Мертва вода» (на початку 2000-х років була програмою однієї з російських політичних партій). Ця концепція передбачала розподіл державної влади за п'ятьма гілками [209]:

- концептуальна (основне завдання – розпізнавання загроз для суспільства, формування концепції розвитку, головних орієнтирів та цілей діяльності держави);
- ідеологічна (перетворення концепції розвитку держави на доступну для сприйняття пересічними громадянами форму);
- виконавча (реалізація концепції розвитку на підставі традицій [у тексті документа зазначені першими – *прим. автора*] та законодавства);
- законодавча (забезпечення реалізації концепції необхідними законами та нормами права);

– слідчо-судова (підтримання законності в життєдіяльності суспільства).

Порядок призначення на політичні посади в органі концептуальної влади в розглянутій концепції не було визначено. Ймовірно, їх мала узурпувати тогочасна партійна еліта. Зазначена концепція так і не була реалізована на практиці.

Підсумовуючи наслідки пролетарської революції у Франції, І. Степанов характеризує послідовників комуністичних ідей так: сподіваються без наявності необхідних знань указати безпомилковий шлях для реалізації своїх класових ідей; зневажають демократію; безпідставно наділяють себе правом управління народними масами. Підтвердженням цього є негативне ставлення більшості селян до революцій 1830 та 1848 років [138, с. 121; 326, с. 13].

Невипадково Г. Гінс уже на початку 1930-х років зазначає такі ознаки регресу в СРСР: зниження морального рівня керівництва держави; відсутність контролю за посадовими особами; панування принципу «ціль виправдовує засоби»; знищення інтелігенції, яка становить духовну й моральну конкуренцію партійній еліті; поширення бідності та залежності населення від держави; контроль розвитку літератури та наукової думки з боку комуністичної партії [138, с. 121; 140, с. 193].

Теоретичні засади розподілу влади почали своє становлення після відкритої підтримки у 490-х роках папою Гелазієм I поділу влади на релігійну та світську. Фома Аквінський уважав, що глава церкви має обидві влади (може контролювати та засуджувати світську владу). У XVII столітті Дж. Локком був запропонований поділ влади на законодавчу, виконавчу та федеративну (відповідає за розвиток міжнародних відносин). Сен-Симон відокремлював моральну, інтелектуальну та матеріальну влади. Починаючи з XVIII століття найбільш поширеною в сучасному світі залишається теорія Ш. Л. де Монтескьє щодо поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову [138, с. 121; 140, с. 194].

В сучасній Україні відповідно до статті 6 Конституції України державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Відповідні

органи державної влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [117].

В. Куйбіда слушно зауважує, що традиції української самоорганізації пов'язані з пошуком рівноважного поділу законодавчої, виконавчої, судової влади та самоврядування; запровадженням механізмів контролю за владою [138, с. 120; 132, с. 138].

Так, у Конституції П. Орлика надаються застереження гетьману щодо неправомірності роздачі посад за отриману неправомірну вигоду, а також позбавлення козаків чинів через власні на них образи. Військовим можновладцям та їхнім слугам заборонялося під час пересування у приватних справах вимагати на безоплатній основі підвіз харчів тощо [115, с. 17]. Сучасні дослідники також звертають увагу на ідеї запровадження в козачому суспільстві панівної релігії та поновлення екзархату Константинопольської церкви [138, с. 121; 240, с. 15].

Відповідно до Конституції П. Орлика, законодавчу владу здійснювали генеральна старшина, цивільні полковники з урядниками й сотниками, генеральні радники від полків і послів від Низового Війська Запорізького. Виконавчу владу мали здійснювати гетьман, генеральна старшина та генеральний скарбник. На генеральний суд, який мав розглядати справи державної ваги, покладалася судова влада. Зазначений майбутній устрій козачої держави був необхідним для унеможливлення узурпації влади [138, с. 122; 126, с. 38].

Про існування ознак перевищення влади у XVIII столітті свідчать окремі застереження Біля про права США. Наприклад, у статті III цього документа йдеться про заборону в мирний час розквартирування військовослужбовців без попередньої згоди власника будинку [382].

Приклад використання релігійної влади можна знайти у статті 105 Конституції Греції, де визначений особливий статус Святого Афона. На його території нагляд за духовним життям здійснюється Вселенським Патріархатом, за адміністративною діяльністю та охороною громадського

порядку – державою [138, с. 123; 112, с. 92].

Конституція Болгарії 1991 року декларує право громадян висловлювати свої думки за винятком посягання на добродесність іншої людини, конституційні основи суспільства, розпалювання ворожнечі та насильства над особистістю (стаття 14) [138, с. 123; 116, с. 14]. У тоталітарних та соціалістичних державах свобода слова та друку може коригуватися. Право розповсюдження інформації належить державним органам.

Водночас право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, забезпечення територіальної цілісності, громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [117].

Відповідно до Конституції Греції 2008 року охорону людських цінностей забезпечувалось шляхом розвитку дружніх стосунків з іншими державами, здійсненням взаємної охорони свободи органів друку та суспільства від них. Основним завдання держави визначено захист прав людини [138, с. 123; 112, с. 9].

На початку ХХ століття Сунь Ятсеном були запропоновані три народних принципи: націоналізм (недопущення іноземців до влади але надання їм решти прав корінного населення держави); народовладдя; народний добробут (попередження соціальних революцій у майбутньому шляхом удосконалення соціально-економічної системи держави). На його думку, Конституція США з розвитком суспільства перестала відповідати вимогам часу. Для ефективного функціонування механізмів державного управління влада має розподілятися на п'ять гілок: законодавчу; виконавчу; судову; екзаменаційну (перевірка відповідності та призначення на посади державних службовців); контрольна (здійснення контролю за виконанням державними службовцями їхніх обов'язків) [138, с. 122; 140, с. 196].

Ідеї Сунь Ятсена знайшли своє відображення в Конституції Китайської Республіки (Тайвань) 1946 року (набула чинності в 1947 році). Вона також визначає політичну владу, яку здійснює Національне зібрання (складається з обраних на 6 років депутатів, які обирають та усувають з посад Президента та віце-президента, вносять зміни до Конституції, голосують за внесені Законодавчою палатою поправки до основного закону) [138, с. 122; 113, с. 6].

Відповідно до зазначеної конституції законодавчу владу здійснює Законодавча палата (її членів на три роки обирає народ: від кожної провінції, міста центрального підпорядкування – у певній пропорції відповідно до кількості мешканців; аймаків і хошунів Монголії; Тибету; різноманітних національних груп прикордонних районів; китайських громадян, які проживають за кордоном; професійних організацій та груп). Виконавчою владою наділений Уряд (Виконавча палата, яка містить Раду, до складу якої входять: голова Виконавчої палати та його заступники, міністри, голови комісій, міністри без портфелю). Вищий орган правосуддя – Палата юстиції (до її компетенції віднесені цивільні, кримінальні, адміністративні справи та дисциплінарні заходи до державних службовців, тлумачення конституції, законів та указів) [138, с. 122; 113, с. 15].

До компетенції екзаменаційної палати Китайської Республіки (Тайвань) належить: проведення відкритих конкурсних екзаменів; призначення на службу; реєстрація й атестація на посаді; шкала грошового утримання; просування та переміщення по службі; гарантування збереження посади; заохочення й нагородження; надання матеріальної допомоги в разі смерті, відставки або виходу на пенсію. Її членів призначає Президент після затвердження кандидатур Палатою контролю. Палата контролю розглядає справи щодо імпічменту, осудження та аудиту. Її члени обираються на 6 років провінціальними та міськими зібраннями, місцевими зібраннями Монголії та Тибету, китайськими громадянами, які проживають за кордоном. У разі виявлення порушень закону, недбалого виконання службових обов'язків зазначений орган має право пропонувати заходи з усунення недоліків та

порушувати справу про імпічмент державним службовцям центрального та місцевих урядів [138, с. 122; 113, с. 25].

Необхідність розвитку кадрового менеджменту також обумовлено існуванням в Україні проблеми недосконалості процесів гарантування державою професійності дій персоналу [313, с. 82].

Отже, в державотворенні накопичено величезну практику розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, екзаменаційну, контрольну, релігійну, політичну, що наведено на рис. 3.2. На нашу думку, здійснення політичної влади належить усьому народу як єдиному джерелу державної влади та носію суверенітету.

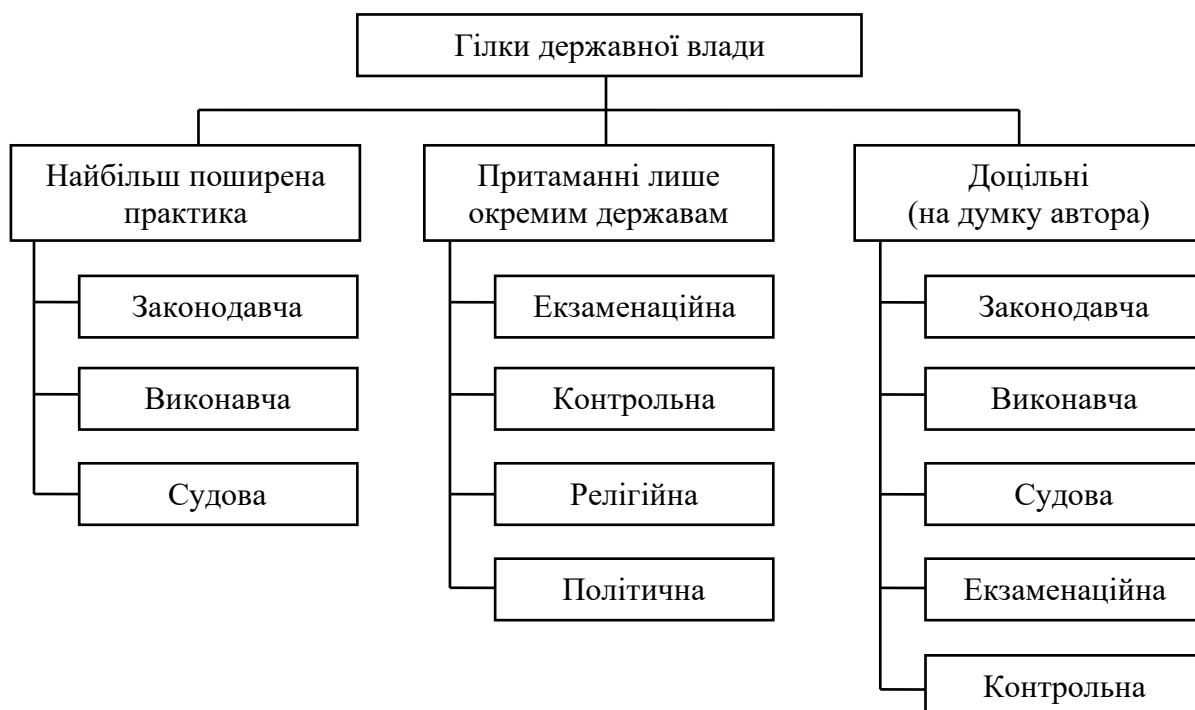

Рисунок 3.2. Різновиди основних гілок державної влади (Джерело: розроблено автором)

Водночас в Україні бракує відокремлених екзаменаційної та контрольної гілок державної влади [139, с. 122]. Однією з проблем, яка сприяє розвитку корупції, є залежність кадрового апарату від керівництва органів державної влади та місцевого самоврядування. Відокремлення від органів державної влади та місцевого самоврядування повноважень кадрового менеджменту дає змогу:

- зменшити корупційні ризики під час призначення кандидатів на вакантні посади; постійно зміцнювати кадровий потенціал державних службовців;

- ефективніше слідкувати за однаковими умовами оплати праці однакових категорій працівників, які працюють у різних органах;

- запроваджувати загальні принципи мотивації діяльності державних службовців; ефективніше впливати на вдосконалення програм підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

У розвитку теорії конституціоналізму спостерігається тенденція визнання людини соціальною цінністю. Наслідком цього є поступове вдосконалення регламентації взаємних обов'язків суспільства та окремої особистості [138, с. 123; 356, с. 268].

Звертає на себе увагу ставлення до розвитку освіти у Тайвані. Так, розхідна частина бюджетів на освіту, науку й культуру, відповідно до конституції, має бути не менше: на центральному рівні – 15%; у провінції – 25%; у містах центрального підпорядкування – 35% від загального обсягу (витрати на оборону в основному законі не визначені). Держава також зобов'язується надавати правовий захист національностям, які проживають у прикордонні, та сприяти проведенню заходів, що здійснюють органи місцевого самоврядування [138, с. 123; 113, с. 49].

На відміну від соціалістичних держав у статті 27 конституції Іспанії метою освіти визначений всебічний розвиток особистості, поваги до принципів демократії, основних прав і свобод [381].

На нашу думку, на стан інформаційної безпеки впливають уявлення законодавця про вплив віку та освіти громадян, які можуть призначатися на керівні та інші посади державних службовців, а також брати участь у виборах та референдумах. Так, президентами можуть бути обрані громадяни, які досягли в Україні та США 35 років, у Китайській Республіці (Тайвань) – 40 років [138, с. 124; 113, с. 12].

В Іспанії функції голови держави виконує король як символ її єдності та правонаступництва (титул успадковується). Він підписує закони, призначає референдуми, виконує обов'язки головнокомандувача; його утримують за кошти з державного бюджету. Якщо королем стає неповнолітня особа (до 18 років), то активується інститут регентства [381].

На відміну від України, у Тайвані право участі громадян у виборах настає з 20 років, право бути обраними – з 23 років [113, с. 41].

У США Сенаторів обирають на 6 років Законодавчими зібраннями штатів (по 2 від кожного з них). На момент виборів вони мають досягти 30-річного віку та перебувати у громадянстві США не менше ніж 9 років. До Палати представників обирають (на 2 роки) осіб, які досягли 20-річного віку та перебувають у громадянстві США не менше ніж 7 років [США].

Особливістю конституції США можна вважати визначення вичерпного переліку об'єктивних ознак державної зради як тяжкого злочину. До них належать: ведення війни проти США, приєднання до ворогів, надання ворогу допомоги та послуг (мають бути підтверджені не менш ніж двома свідками або особистим зізнанням на відкритому судовому засіданні) [США].

Отже, розподіл державної влади в Україні на три гілки влади не усуває ризиків призначення на посади некомпетентних осіб та корупції. З урахуванням ідей Сунь Ятсена доцільно розподіляти державну владу на законодавчу, виконавчу, судову, а також екзаменаційну та контрольну, які забезпечують незалежне комплектування вакантних посад в органах державної влади, створення та розвитку кадрового потенціалу та контроль за використанням бюджетних коштів відповідно [139, с. 124].

Вплив інформаційної безпеки особистості в конституціоналізмі проявляється через процеси реалізації громадянами (як джерела державної влади) своїх конституційних прав, свобод та виконання ними своїх обов'язків. Найбільш критичними щодо демократичного розвитку держави є панівні в суспільстві уявлення щодо визначення гілок державної влади; загальних засад діяльності органів державної влади та контролю за ними; прав, свобод та

обов'язків громадян; функціонування релігійних та інших неприбуткових організацій; загальних засад щодо створення, розповсюдження, отримання, накопичення, обробки інформації; ставлення в державі до релігії, ідеології, пропаганди тощо.

Також сучасному конституціоналізму України бракує жорсткої регламентації рівня вищої освіти та фахової спеціалізації кандидатів, яких обирають на посаду Президента, депутатами Верховної Ради України, призначають на керівні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, та створення незалежного від керівника й ефективного кадрового менеджменту, регламентації механізмів впливу держави на забезпечення інформаційної безпеки особистості на міжнародному та міждержавному рівнях.

Унікальна та самобутня мова народу є запорукою ідентичності нації, основою її етнокультурної цілісності [341, с. 5]. Невипадково російська пропаганда намагається нав'язати міжнародній спільноті думку про штучне створення України та української мови.

У російській федерації для створення відповідних міфів залучаються значні фінансові, інституціональні, людські ресурси, а також чисельні джерела для їх просування на міжнародній арені. Для підвищення суспільної значності, акцентування національної та міжнародної уваги вони оголошуються керівництвом держави. Незважаючи на негативне ставлення російського уряду до України та української мови, одна з промов російського президента була викладена на офіційному сайті в українському перекладі.

Водночас можна навести численні докази, які спростовують російські міфи. Так, у Паризькому рукописі 1643 року містяться правила чотирьох відмін іменників у слов'ян, які навів І. Ужевич. Наведені ним приклади дозволяють стверджувати, що українська мова найбільше наближена до давньослов'янської, на відміну від російської [44, с. 16].

Для спростування російських міфів можна скористатися граматиною санскритської мови [104, с. 100], порівнюючи окремі правила української та російської граматики з однією із старіших мов. У табл. 3.1 наведені різновиди відмін іменників у слов'ян. Ці приклади дозволяють стверджувати, що українська мова набагато старша тому, що в ній залишився кличний відмінок. Порівняно із санскритом російська мова втратила кличний та відкладний відмінки.

Таблиця 3.1

Порівняння відмінків української та російської мови із санскритом

№ з/п	Відмінки	Мова			Ключові питання
		санскрит	українська	російська	
1.	Кличний	+	+	немає	Вживається як звернення
2.	Відкладний	+	немає	немає	Від кого (чого)?
3.	Називний	+	+	+	Хто? Що?
4.	Родовий	+	+	+	Кого? Чого?
5.	Давальний	+	+	+	Кому? Чому?
6.	Знахідний	+	+	+	Кого? Що?
7.	Орудний	+	+	+	Ким (чим) ?
8.	Місцевий	+	+	+	На (у) кому (чому)?

(Джерело: розроблено автором)

Іншим підтвердженням хибності російської ідеології може бути порівняння форм слова для позначення кількості предметів, що показано у табл. 3.2. Слід зазначити, що і в староцерковній мові також відрізняються словоформи для позначення двох предметів. З часом вони стали атавізмами та втратили практичне значення.

Таблиця 3.2

Порівняння форм слова для позначення кількості предметів

№ з/п	Форми слова для позначення кількості предметів	Мова			
		санскрит	давньослов'янська	українська	російська
1.	Однина	+	+	+	+
2.	Двоїна (для двох предметів)	+	+		немає
3.	Множина	+	+	+	+

(Джерело: розроблено автором)

З огляду на отримання Українською православною церквою Томосу стає актуальним розгляд в теорії державного управління відповідних інформаційних загроз. Так, сучасні дослідники механізмів забезпечення національної безпеки розглядають, по-перше, як сукупність нормативного (матеріального і процесуального) та інституційного (державного і недержавного) елементів; по-друге, як процес спільної діяльності державних інститутів та структур громадянського суспільства [136, с. 77; 77, с. 418].

Моделі державно-конфесійних відносин поділяються на ідентифікаційну, коопераційну, сепараційну [290, с. 24]. Відповідно до чинного законодавства релігійні організації в Україні не можуть виконувати функції держави, брати участь у діяльності політичних партій, висувати кандидатів до органів державної влади. Водночас вони можуть брати участь у громадському житті, використанні засобів масової інформації тощо [136, с. 77; 278].

Залежно від способу організації верховної влади, релігійна організація може бути недержавною громадською організацією (є характерним для демократичних держав) або державним органом (в умовах теократії). Зазначені особливості впливають на можливості держави використовувати відповідні механізми державного управління у сфері релігійного життя. Зокрема, теократичні держави майже не обмежені вибором механізмів державного управління. У демократичних країнах їх перелік обмежений мотиваційним, правовим та механізмом двостороннього симетричного діалогу з громадянським суспільством [136, с. 77; 136, с. 77].

Особливості ставлення держави, її громадян та міжнародної спільноти до релігійних конфесій можуть створювати загрози та ризики інформаційній безпеці. Тому не випадково російська федерація постійно перешкоджала створенню Православної церкви України та наданню їй Вселенським Патріархом Варфоломієм Томосу про автокефалію [136, с. 77].

Структурними елементами феномена релігійного життя вважаються: забезпечення солідарності у суспільстві; формування колективного

світогляду; запровадження певної символічної системи (єдності обрядів); релігійні інститути (сукупність засобів та способів задоволення певних потреб, надання допомоги людині у безнадійних ситуаціях); спільна людська діяльність під впливом релігійних, моральних, апріорних та інших факторів; вплив на суспільне життя; інтеграція певних соціальних груп [136, с. 77; 25. с. 91].

Найбільш суттєвими ознаками релігійних норм А. Арістова називає: домінуючий характер; претензію на уніфікацію різноманітних сфер людського життя; встановлення системи заборон; обмеження потреб людини та систематичне утримання від їх задоволення; виключне поширення норм на віруючих певної конфесії; встановлення специфічних засобів контролю і санкцій у разі порушення встановлених вимог; суперечність окремих норм з життєвим досвідом та здоровим глуздом [136, с. 77; 9, с. 37].

У загальному розумінні релігія – це «форма суспільної свідомості, що ґрунтується на вірі в Бога та надприродні сили» [366, с. 472]. В Енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза та І. Єфрона під терміном «релігія» мають на увазі організоване поклоніння вищим силам, що передбачає віру в існування вищих сил, встановлення до них особливого ставлення, що закріплюються відповідним культом. Розвиток релігії пов'язаний з удосконаленням у суспільних стосунках звичаїв, норм права, моральності. Водночас моральність може руйнуватися втратою віри та свого внутрішнього благочестя [136, с. 77; 140, с. 205].

На думку Г. Щокіна, трансформації релігійних уявлень полягали у визначенні одного творця Всесвіту, а також пари божеств, які ототожнюють Небо і Землю, вищого жіночого (Мати Земля) й згодом чоловічого божества (з настанням патріархату), божеств Сонця і Місяця (як правило, діти Неба і Землі), ієрархії богів (наслідок розподілу праці), зміни одних вищих істот на інші (поділ народів на кочівників, рибалок, землеробів тощо) [192, с. 374]. Вважається, що перші уявлення про необхідність поваги до будь-якої віри були сформульовані імператором Ашокою (близько 273–232 рр. до н.е.). На

його думку, зневага до чужої віри спричиняє шкоду власній [136, с. 77; 24, с. 32].

Релігія як сфера суспільного життя включає різновид суспільної свідомості; задоволення потреб та інтересів людей здійсненням духовної діяльності; релігійні відносини; суспільні інститути, які створюють люди для задоволення своїх релігійних потреб [136, с. 77; 190, с. 100].

На думку О. Грінера, термін «релігія» ототожнюється з формою суспільної свідомості, частиною духовної культури суспільства, вірою в існування надприродних сил, засобом існування людини, компонентом структури суспільства. Місце релігії у суспільному житті, ставлення до неї виробляється кожною державою окремо. Наприклад, у демократичних суспільствах впроваджується плюралізм релігійних конфесій, рівність перед законом релігійних організацій та їх членів, свобода сповідання будь-яких релігій [136, с. 78; 77, с. 617].

Історія людства та державного управління невід'ємно пов'язана з процесами зміни релігійно-етнічних парадигм [136, с. 78; 194, с. 24]. Так, Трипільська релігійна культура, на думку Г. Лозко, включала: круговорот Всесвіту; дуалізм та єдність позитивного і негативного; триєдність світу (верхній, середній і нижній світи); чотири сторони світу та різні фази Місяця. Центральне місце відводилося Богині – Матері. Це, безумовно, знаходило своє відображення у структурі суспільства [136, с. 78;]193, с. 197].

Релігії становлять основу духовних, політичних і виробничих цінностей, залишаються регуляторами людської діяльності та розвитку суспільства. Так, із стародавніх письмових джерел відомо про існування суперництва між жерцями та правителями шумерів. У Єгипті внаслідок повстання знаті проти жерців приблизно з 2400 року до н. е. відбувся розпад держави на декілька країн, що ворогували [136, с. 78; 192, с. 227].

У періодизації слов'янського язичества Б. Рибаків визначив чотири основні етапи: культ упирів і берегинь; культ Роду (аналог поширеного на Близькому Сході культу Осіріса); культ Перуна (заступник дружинно-

князівських кіл Київської Русі); приховане існування стародавніх вірувань разом із християнством (найбільш відома традиція – свято врожаю) [136, с. 79; 193, с. 201].

Серед індіанців Північної Америки були поширені уявлення про чотири сторони світу, землю, вогонь, повітря, воду. Проте вони не приділяли значення ієрархії богів та їх персоніфікації [136, с. 79; 192, с. 326].

В укладеному близько 2200 року до н. е. договорі між царем Еламу та аркадським правителем зазначено 37 богів (відповідно до ієрархії). Міфічні династії богів стародавнього Єгипту впорядковані за періодами їхнього правління: Птах, Ра, Шу, Геб, Осіріс, Сет, Гор, Тот, Маат, Анубіс-Гор (Арес) [136, с. 79; 193, с. 449].

Перша спроба введення монотеїзму приписується фараону Аменхотепу III (Ехнатон, початок XIV – друга половина XIII століття до н. е.). Єдиним богом усього Єгипту він оголосив Атону (диск сонця). Зазначена ідея могла бути запозичена у хетів, які головним вважали бога Сонця – Естана [10, с. 461]. У давньоіндійській релігії також згадується солярне божество – Савітар [136, с. 78; 194, с. 392].

В історії людства також мали місце численні спроби підтримання релігії терором та релігійними війнами. Проте в довгостроковій перспективі релігійна експансія майже не дозволяла агресору розширювати свою територію [136, с. 78; 140, с. 205].

Під час перебування в іспанських колоніях (острів Tenerife, Східна Венесуела) О. Гумбольдт зробив такі висновки: наближення людини до осередків культури збагачує її духовне життя; корінне населення зазначених територій ставить культ природи та її сили вище за поширену вихідцями з Європи релігію; ізоляція та суворий клімат знищують ознаки цивілізації; культурна людина суттєво відрізняється за своїм сприйняттям добра і зла. Тобто особливості життєдіяльності людини впливають на її сприйняття інформації про навколишній світ [136, с. 78].

Невід'ємним складником релігії вважається віра. В енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза та І. Єфрона зазначений термін тлумачиться як визнання істини без використання формально логічних доказів, емпіричних та логічних підстав. Віра відображає ставлення людини до Бога, інших людей, світу, предмета діяльності. Вона стає необхідною у процесі конкретної діяльності людини [136, с. 78; 140, с. 205]. Слово «віра» також може тлумачитись як упевненість, почуття правоти, визнання існування Бога та релігійне вчення [136, с. 78; 366, с. 110].

У суспільстві віра може проявлятися як невід'ємний елемент релігії, так і як окремий суб'єктивно залежний фактор процесу ухвалення управлінських рішень. Вона може істотно впливати на ставлення людини до фактів або тверджень, які неможливо перевірити внаслідок обмеження інформації (за кількістю та якістю), браку часу, відсутності науково обґрунтованої методики та попередньо отриманого досвіду [136, с. 80].

Віра як упевненість у позитивних результатах і мотивації діяльності людей залишається вагомим чинником інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки. В умовах суттєвої зміни зовнішнього та внутрішнього середовища виникає потреба у використанні в державному управлінні логічних, економічних та інших методів прогнозування негативних та позитивних наслідків альтернативних управлінських рішень. У первісних суспільствах віра могла бути лише єдиним засобом відбору найкращого альтернативного рішення [136, с. 80].

На думку П. Петровського та Т. Новаченко, поняття «віра» характеризується прийняттям певного положення без потреби його доказу, оскільки не всі переконання людини в умовах сьогодення можуть бути перевіреними. Вона є протилежністю знанням. Віра як і довіра та упевненість характеризують фундаментальний психологічний стан людини з точки зору ціннісного ставлення до окремих явищ, предметів та процесів. В окремих випадках віра невідомо пов'язана з найбільш поширеною

суспільною думкою [241, с. 14].

Під терміном «віра» в суспільно корисній діяльності розуміють сприйняття фактів або тверджень достовірними без будь-якого логічного обґрунтування, що суттєво впливає на поведінку та діяльність людини. Сучасні дослідники поділяють віру на релігійну (певні догми, що не потребують доказів) та світську (переконання, що ґрунтуються на об'єктивних законах). Її сила перевищує аргументацію логічних доказів і підтверджень об'єктивними фактами [136, с. 78; 283, с. 70]. Тобто віра здатна впливати на суб'єктивне сприйняття реальності особистістю.

Знання і віра, наука і релігія можуть вважатися відокремленими різновидами діяльності людини, які не виключають і взаємно доповнюють один одного. Зазначене П. Ковалів пояснює тим, що, наприклад, для доказу існування електрона дослідник має спочатку повірити в таку можливість. Як вважає Е. Гаузеран, на відміну від віри наука неспроможна зробити людину щасливою, зважаючи на принципово різні результати впливу віри та науки на моральні якості людини [136, с. 78; 28, с. 7].

Разом із тим, в умовах обмеження необхідної інформації, часу для її аналізу, недосконалості наукових знань людина обмежена в пізнанні всіх законів розвитку природи та соціальних систем, що об'єктивно існують. Це зумовлює необхідність виокремлення суб'єктивно залежного різновиду віри, що впливає на стан інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки [136, с. 78].

На ранніх етапах розвитку суспільства фактори віри, як можливість досягнення поставленої мети з урахуванням результатів попередньо накопиченого досвіду управлінської діяльності, могли слугувати основними критеріями вибору найкращого альтернативного рішення, але зазначений підхід без прогнозування логічними та іншими методами ймовірності виникнення небажаних негативних наслідків не гарантує досягнення поставлених цілей [136, с. 78].

На думку С. Оніщука та П. Петровського, релігія виконує такі функції: світоглядну (пояснення світу та місця людини в ньому); компенсаторну (знаття суперечностей та стресів в уявному соціальному житті); комунікативну (засіб спілкування віруючих з Богом та між собою); регулятивну (вплив релігійних ідей на поведінку, думки та дії віруючих); легітимаційну (можливість використання певними соціальними або політичними групами релігійних цінностей, норм та зразків поведінки для досягнення своїх цілей); інтегративну (забезпечення стабільності суспільства), що показано на рис. 3.3. Це зумовлене притаманними їй усталеними протягом тривалого часу правилами поведінки, мораллю, звичаями, обрядами та певними правовими імперативами [226, с. 2].

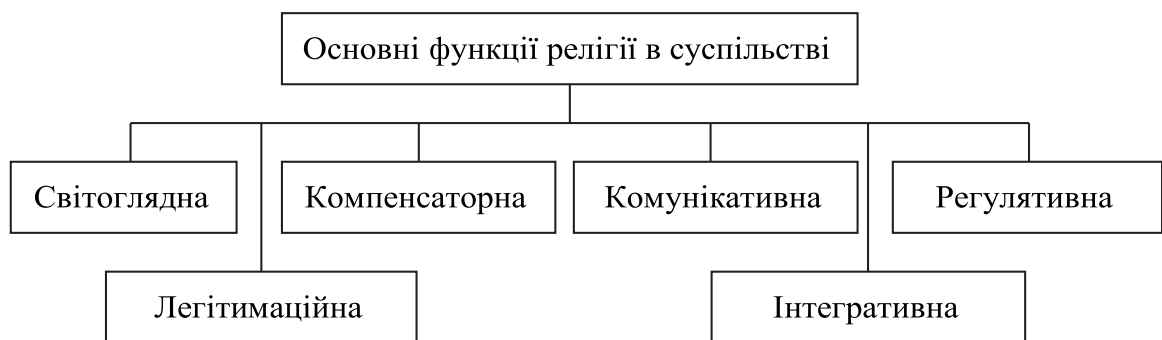

Рисунок 3.3. Основні функції релігії у суспільстві (Джерело: розроблено автором)

Натепер найбільш поширеними релігіями вважаються іудаїзм, індуїзм, християнство, іслам. На відміну від інших релігійних конфесій основні догмати індуїзму видаються унікальними: це переселення душі в нове тіло після смерті (має назву «сансара»), покарання умовами майбутнього життя за скоєні в минулому негативні вчинки («карма»), можливість прояви Бога в різних формах та образах [136, с. 79; 102, с. 23].

Водночас ми вважаємо, що такий підхід є певною інтерпретацією ідеї переселення душі після смерті в пекло або рай залежно від сукупності скоєних під час життя на Землі вчинків. Різноманітність форм і образів надприродної

сили в іудаїзмі, християнстві та ісламі також проявляється через визнання єдиного творця Всесвіту, його сина та пророків. Наявність передумов соціальних конфліктів пояснюється недосконалістю людини, яка, на відміну від Бога, вимушена поєднувати в собі матеріальні (забезпечують існування тіла) та духовні (пов'язані з існуванням душі) властивості. Необхідність встановлення певної ієрархії в суспільстві пояснюється необхідністю попередження конфліктів у суспільстві [136, с. 78; 136, с. 79].

Наявність спільних джерел у розвитку основних релігійних конфесій підтверджується окремими текстами. Так, Старим Заповітом у християн називають загальноновизнану іудаїзмом і християнством першу за часом створення частину Біблії. Вона складається з пам'яток давньоєврейської літератури XII–II століть до н. е. Окремі сучасні дослідники також виявляють у них запозичення з більш ранньої шумеро-аккадської міфології [136, с. 78; 193, с. 43].

Окремі рекомендації стародавніх релігійних текстів досі не втрачають актуальності в галузі державного управління. Так, у трактаті Артха-шаstra поряд з іншим розглянуто такі питання: випробування чесності напередодні призначення керівників; встановлення правил послам та обов'язків царям і їхній охороні; випробування чиновників і боротьба з корупцією; судочинство та ведення слідства; необхідність підтримання громадського порядку; засади зовнішньої політики, правила ведення війни, причини занепаду, жадібності та ворожнечі держав; пороки населення та чиновників; воєнні хитрощі та мотивації війська; таємниці ведення війни, омани супротивників тощо [136, с. 78; 194, с. 480].

До основних заповідей буддизму як течії індуїзму належать такі: не шкодити живим істотам, не брати нічого без згоди власника, не порушувати подружню вірність, утримуватися від брехні, алкоголю, наркотиків та відмовитися від обжерливості тощо [136, с. 80; 194, с. 531].

Свідчення того, що не всі люди чесні, можна знайти і в Корані. Зокрема, в ньому містяться поради не грати в азартні ігри (призводять до ворожнечі,

розточення майна); брати свідків під час укладання договорів [119, с. 47]; не йти за тим, про що немає знань; дотримуватися мір на терезах [119, с. 335]; не спокушатися майном сироти. Також забороняється брати своїх родичів помічниками [136, с. 80; 119, с. 225].

Погані вчинки в Корані розподілено на великі (гидливість) та малі (утиск [119, с. 87]). Аналогічна градація притаманна сучасному законодавству України, у якому злочини (передбачають кримінальну відповідальність) відмежовано від інших правопорушень (мають наслідком адміністративну, дисциплінарну, цивільну відповідальність) [136, с. 80].

Поряд із позитивними рекомендаціями Коран містить низку атавізмів, зокрема: помста (загибель армії фараона в морі) [15, с. 80; 119, с. 196]; залякування (відсікання рук злодіям); звинувачення іудеїв у лихварстві та викривленні на свою користь перебігу подій щодо виходу мусульман з Єгипту [136, с. 80; 119, с. 137]; гендерна дискримінація (чоловіки стоять над жінками) [119, с. 105]; нетерпіння до прихильників іншої віри [136, с. 80; 119, с. 714].

Прояви моральної та духовної деградації суспільства та втрата уявлень людей про добро і зло мають інформаційну природу й негативно впливають на стан забезпечення інформаційної та національної безпеки будь-якої держави. З огляду на це, релігійні організації залишаються суб'єктами впливу на суспільство, його морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності. Релігійно-конфесійні чинники, так само як політичні, економічні та національно-мовні, можуть спричиняти соціальні конфлікти [136, с. 80; 120, с. 2].

На думку Д. Саттера, побудова СРСР на принципах атеїзму призвела до наділення партійної еліти атрибутами бога. Прагнення на свій розсуд творити історію перетворило життя радянських людей на маскарад, імітацію ефективності та доцільності заснованої на безумовній вірі комуністичної ідеології. Це призвело до деградації демократичних інститутів суспільства,

парламенту, органів суду, профспілок, засобів масового інформування. Відмова від віри в Бога призвела до визнання ідеології смыслом життя, відмови від моралі на догоду підтримання ідеї класової боротьби [136, с. 80; 302, с. 39].

На сучасному етапі релігія продовжує впливати на стан інформаційної безпеки особистості. Органи державної влади та місцевого самоврядування мають співпрацювати з релігійними організаціями за умови їх участі у формуванні в соціумі позитивних уявлень про світ, забезпеченні гармонічного існування людини в природному та соціальному середовищах. Також законодавцю доцільно встановити конкретні види відповідальності за порушення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Органам державної влади доцільно враховувати та сприяти позитивним трансформаціям релігійних ідей, що зумовлені розвитком науки та перспективою заміни поняття надприродної істоти сукупністю об'єктивних та незалежних від суб'єктивних уявлень людини законів Всесвіту [136, с. 80; 136, с. 80].

У суспільстві віра може проявлятися як невід'ємний елемент релігії, так і як окремий суб'єктивно залежний фактор процесу прийняття управлінських рішень. Вона може істотно впливати на ставлення людини до фактів або тверджень, які неможливо перевірити внаслідок обмеження інформації (за кількістю та якістю), браку часу, відсутності науково обґрунтованих методик та попередньо отриманого досвіду. Віра як упевненість у позитивних результатах і мотивації діяльності людей залишається вагомим чинником інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки. В умовах суттєвої зміни зовнішнього та внутрішнього середовища потребується використання в державному управлінні логічних, економічних та інших методів прогнозування негативних та позитивних наслідків альтернативних управлінських рішень [136, с. 80].

3.3. Інформаційна культура особистості як фактор забезпечення дієвості механізмів державного управління забезпеченням інформаційної безпеки України

В умовах сьогодення одним із найважливіших елементів суспільного розвитку стає розвиток духовності та ментальності людини. Це вимагає актуалізації механізмів державного управління культурним розвитком особистості. Розвиток культурного потенціалу людини сприяє соціальній стабільності та зростанню економіки держави. Сучасна інформаційна культура розвивається під впливом науково-технічного прогресу, збільшення обсягу інформації, що циркулює в суспільстві [389, с. 104].

У сучасному медіапросторі існують такі проблеми: загроза інформаційного перевантаження людини («інформаційний потоп»); наростання інформаційної та комунікаційної нерівності; підвищення залежності соціальних інститутів та громадян від засобів масової інформації; підвищення впливу глобального медіапростору; забезпечення безпеки під час використання інформаційних технологій; поширення та стрімкий розвиток методів маніпуляції свідомістю громадян; складність контролю за поширенням небажаної інформації [38, с. 65]. Це спричиняє необхідність підвищення культурного розвитку особистості та підготовки її для життєдіяльності в умовах побудови інформаційного суспільства.

Відсутня єдність ставлення соціуму до впровадження принципово нових інформаційних технологій, зокрема, інформаційних технологій створення ефекту цифрового безсмертя та відновлення живих істот, відомості про яких були збережені на цифрових носіях інформації. Тобто людство ще не уявило можливих позитивних та негативних наслідків побудови інформаційного суспільства та можливих масштабів його розвитку [377, с. 47].

П. Сорокін зауважує, що в широкому сенсі, культура є сукупністю цінностей, що формуються під час взаємодії та спільної діяльності двох або більше індивідів, які впливають один на одного своєю особистою поведінкою.

Основні способи задоволення людиною своїх потреб можуть полягати у прагненні зміни зовнішнього середовища, зміни самого себе (душі та тіла), часткової зміни як зовнішнього середовища, так і самого себе [140, с. 179].

Сучасні дослідники ототожнюють небажання людиною змінювати спосіб свого життя з «культурою бідності», що проявляє стійку відтворювальну дію в часі. Навіть поява в людини сприятливих умов для подолання бідності не завжди призводить до зміни ставлення особи до свого життя. Типові ознаки носіїв зазначеного виду культури як узвичаєного способу життя та реагування на зміни зовнішнього середовища (конкретні життєві ситуації): здатність лише до некваліфікованої праці; відсутність бажань до отримання будь-якого рівня вищої освіти; психологія утримання; відсутність довгострокових планів та уявлень щодо реальних способів їх реалізації; послаблене прагнення до самореалізації; низький рівень життя [321, с. 13].

На рівень життя людини, за думкою М. Хомяка, впливають такі чинники: недосконала особиста культура; відсутність бажань до визначення пріоритетних цілей власного життя; формування значно занижених або завищених власних бажань та нереальних способів їх реалізації; пошук власних невдач у зовнішніх причинах; відмова від опанування різними та новими видами діяльності; копіювання поведінки інших осіб; відсутність віри у свої власні сили [350, с. 171]. Вони майже збігаються та доповнюють ознаки носіїв культури бідності.

На нашу думку, загроза національній безпеці від поширення культури бідності може полягати у схильності її носіїв до підтримки комуністичної ідеології, у зниженні рівня правосвідомості, в обмеження допуску до влади демократичних сил під час виборів, у небажанні брати участь у розвитку виробництва, економіки, освітнього та наукового потенціалу держави [149, с. 226].

Зазначена категорія громадян також має низькі шанси залишити після себе здорове потомство та має обмежені здібності адекватної оцінки перебігу

соціально-політичних конфліктів. Саме носії культури бідності мають найбільші ризики власної інформаційної вразливості.

Зміст істини та знань як культурних цінностей певного суспільства залежать від домінантного в соціальній системі типу культури. В ідеаціональній культурі домінує об'єктивна істина, яка не залежить від суб'єктивного сприйняття інформації людиною. У чуттєвій культурі проявляються негативні наслідки недосконалого функціонування та обмежені можливості органів чуття людини. Інтегральний тип культури – перехідний стан у процесі періодичних флуктацій між ідеаціональним та чуттєвим типом культури [140, с. 179].

На думку Т. Парсонса, культура є функцією соціальної системи, що формує соціальні комунікації та визначає взаємний статус членів суспільства [234, с. 27]. Соціальні комунікації відбуваються завдяки використанню в суспільстві інформаційних процесів. Завдяки їм здійснюється як обмін, так і забезпечення однакового розуміння однакової інформації різними її респондентами [215, с. 39].

Аналізуючи зміни поведінки людей, П. Сорокін акцентував увагу на тому, що протягом свого життя людина постійно пристосовується до змін зовнішнього соціального середовища. Це відбувається завдяки здатності особистості до сприйняття інформації про позитивні та негативні стимули, які генерує соціальна система, а також відповідного реагування на них. Розглядаючи перебіг жовтневого перевороту 1917 року, П. Сорокін виділяє характерні зміни, що відбувались у масовій поведінці людей: небажання підкорюватися владі, зневага до власності, відмова від праці. Одним із вагомих стимулів зміни поведінки осіб він вважав появу факту масового пригнічення безумовних рефлексів людини, які пов'язані із самозбереженням, потребою в харчуванні тощо [317, с. 15].

Результати отримання людиною інформації про зміни зовнішнього середовища відбуваються з використанням аудіального, візуального та кінестатичного каналів та під впливом особисто досягнутого людиною рівня

інформаційної культури [148, с. 87]. У процесі оброблення особистістю інформації відбувається як формування стереотипів відповідного реагування на типові життєві ситуації, так і подальший розвиток її інформаційної культури [149, с. 227].

Зазначені особливості дозволяють розглядати інформаційну культуру як один з основних елементів інформаційної безпеки особистості [137, с. 111]. Також слід враховувати, що інформація з питань забезпечення інформаційної безпеки, яка розповсюджується органами державної влади та місцевого самоврядування, має бути повною, актуальною, точною, системною, поданою в зручній для споживача формі та відповідно до його реальних потреб [66, с. 7].

Як вважає Г. Філіпчук, духовні, моральні та інтелектуальні здібності людей, що необхідні для побудови громадянського суспільства, неможливо замінити найкращими державними інституціями. Необхідною умовою запровадження демократії є досягнення кожним громадянином такого рівня культури, який дає йому змогу брати активну участь у суспільному житті. Стан розвитку громадянської культури залежить від якості освіти та суттєво впливає на рівень правосвідомості членів громадянського суспільства [347, с. 77].

На відміну від історії, колективна пам'ять включає лише те минуле, яке продовжують пам'ятати, а не те, що реально відбулось у суспільстві. Перебіг історії показує, що багато політиків намагаються використовувати та перетворювати історичні факти для реалізації своїх власних політичних амбіцій. Це зумовлює виникнення в суспільстві конфліктів щодо правильного трактування історії, які отримали назву «мнемонічні війни» [140, с. 182].

Відмінності сприйняття інформації респондентами можуть бути зумовлені різними рівнями їхньої компетенції; вибіркоким сприйняттям ними інформації; невмінням або небажанням слухати співрозмовника; недостатньою надійністю джерел інформації; семантичними проблемами фільтрування інформації; обмеженістю часу; психологічними станами

людини; невідповідністю інформації усталеним уявленням людини, її світогляду та цінностям [215, с. 62].

Коригувати соціально необхідну поведінку особи з урахуванням суспільно значущих цінностей можна шляхом застосування механізмів соціальної відповідальності. Основними її формами є юридична, моральна, політична, громадянська, професійна та екологічна [319, с. 16].

Одним із компонентів інформаційної культури можна вважати способи зберігання в суспільстві інформації про минуле. Запис інформації відбувався навіть у суспільствах, де письменність була відсутньою. Роль носія інформації у таких суспільствах виконували свідки. Водночас для гарантованого отримання з їхньої пам'яті правдивої інформації «їх іноді занурювали в річку» [140, с. 183].

З урахуванням викладеного, інформаційна культура включає такі компоненти, що можуть впливати на стан національної безпеки держави: механізми державного управління розвитком інформаційної культури; канали приймання та передавання інформації; методи, технології та способи оброблення інформації; технічні засоби; результати забезпечення взаємодії та спільної діяльності людей; пам'ять; суб'єктивно залежні процеси зміни свідомості.

Загальна система основних компонентів інформаційної культури особистості наведена на рис. 3.4 [149, с. 228].

Використання механізмів державного управління розвитком інформаційної культури забезпечує підтримання на необхідному рівні інформаційної взаємодії між всіма без винятку членами суспільства та органами державної влади і місцевого самоврядування; надання громадянам відповідних державних послуг; забезпечення сталого розвитку інформаційної культури та інформаційної безпеки особистості. Основними з них можуть бути організаційний, правовий, політичний, мотиваційний та механізм симетричного діалогу із суспільством. Завдяки їхньому застосуванню держава

може поступово змінювати свідомість людей та впливати на розвиток інформаційної культури у суспільстві [149, с. 228].

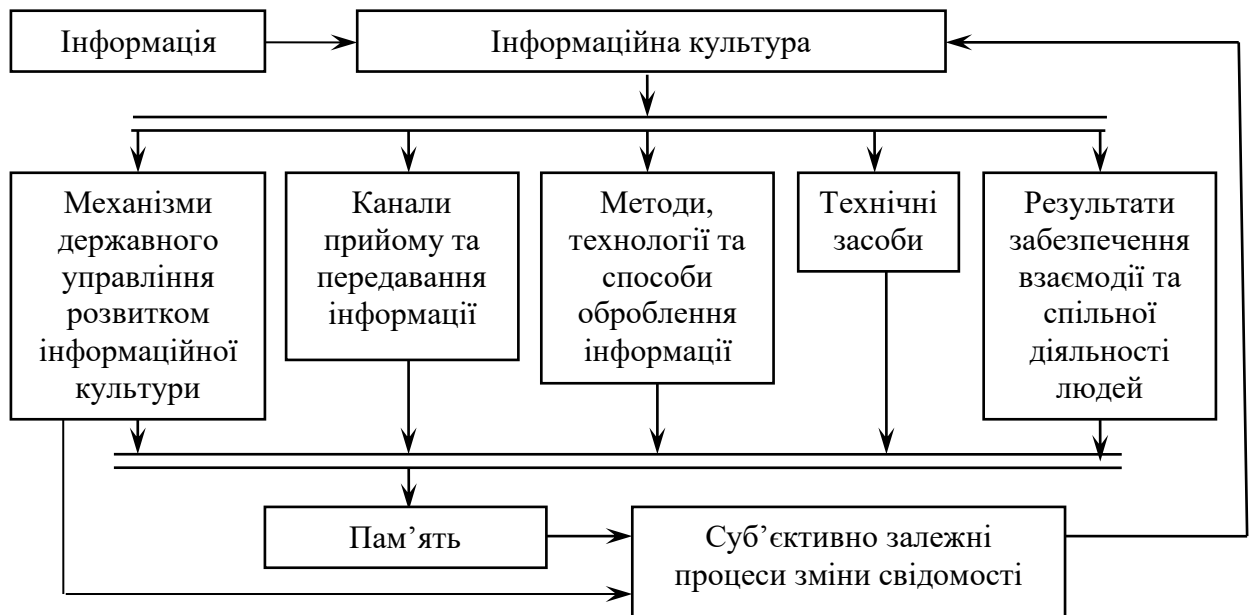

Рисунок 3.4. Система основних компонентів інформаційної культури (Джерело: розроблено автором)

Завдяки використанню людьми каналів приймання та передавання інформації (аудіального, візуального та кінестетичного) відбуваються соціальні комунікації. Шляхом використання технічних засобів забезпечується як розширення можливостей біологічно зумовлених каналів приймання та передавання інформації, так і автоматизація процесів її оброблення та накопичення. Серед методів, технологій та способів оброблення інформації можна виділити такі їх різновиди: передавання та приймання інформації між членами суспільства; оцінювання отриманої інформації; оцінювання джерел інформації; сортування та аналітичне оброблення інформації; інформування; виконання запиту щодо надання інформації; захист інформації.

Інформаційна культура сприяє формуванню в людини: компетентності щодо розв'язання виробничих завдань та вирішення особистих потреб; навичок користування комп'ютерною технікою; навички формального опису завдань та системи знань, опрацювання прогнозів; вмінь застосовувати спеціальні

знання, складати алгоритми вирішення задач; здатності правильно інтерпретувати результати розв'язування практичних задач з використанням засобів автоматизації; навичок забезпечення безпечного використання інформації, баз даних і знань; навичок саморозвитку [389, с. 103].

Основним результатом забезпечення взаємодії членів суспільства можна вважати ступінь задоволення їхніх взаємних інформаційних потреб. Оцінити його можна з використанням технологій опитування, інтерв'ювання та вивчення громадської думки. Завдяки наявності в зазначеній системі певної пам'яті, здійснюється накопичення отриманої інформації, відомостей про склад та стан всіх наявних на відповідному етапі історичного розвитку компонентів інформаційної культури та забезпечуються необхідними даними процеси зміни в часі свідомості осіб, що призводить до поступового розвитку інформаційної культури як окремої особистості, так і всього суспільства.

Аналізуючи роботи Л. Петражицького щодо особливості розвитку мотивації в соціальних системах, П. Сорокін стверджує, що ступінь дотримання правової поведінки особою залежить від ступеня її адаптації до суспільного життя. Це підтверджується соціальними законами: спадної прогресії мотиваційного тиску; зростаючої прогресії якості мотивації; поступового розширення свободи діяльності членів суспільства; коливання жорсткості заходів впливу до правопорушників у часі [140, с. 185].

На нашу думку, зазначені закони можуть використовуватися державними інституціями для формування державної політики для розвитку правосвідомості, правової та інформаційної культури громадян. Так, умовами розширення переліку об'єктів правопорушень або підвищення ступеня цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності може бути: введення правового режиму воєнного часу; зростання кількості правопорушень у певній сфері діяльності; збільшення сукупного обсягу шкоди від негативних наслідків суспільно шкідливих або суспільно небезпечних вчинків у певній сфері діяльності; зміна структури загроз та ризиків у системі забезпечення інформаційної безпеки держави [149, с. 229].

Одночасно можуть вживатися заходи щодо посилення дозвільної системи та заборон, що визначаються в рамках адміністративних та правових методів державного управління. Крім цього, державні інституції можуть застосовувати заходи матеріального та нематеріального стимулювання з метою заохочення суспільно корисної поведінки громадян та їхнього прагнення до самовдосконалення; вживати заходів щодо вивчення громадської думки; проводити виховні та профілактичні заходи з метою розвитку правосвідомості, правової та інформаційної культури населення.

У разі зменшення в суспільстві кількості протиправних вчинків та мінімізації їхніх негативних наслідків заходи впливу на правопорушників можуть бути послаблені або якісно змінені. Залежно від зміни структури загроз інформаційній безпеці можуть бути послаблені та якісно змінені заборони та дозвільна система.

Зважаючи на циклічність змін, що відбуваються в суспільстві під час його історичного розвитку, органи законодавчої влади мають завчасно вносити зміни до переліку об'єктів правопорушень та посилення або послаблення заходів впливу на правопорушників. У разі раптового виникнення в суспільстві проблем, що впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки, потребується приділяти увагу коректності визначення об'єкта та суб'єктивної сторони правопорушення в нормах права.

Оскільки основним елементом суспільства є людина, якість забезпечення інформаційної безпеки особистості визначає стан інформаційної безпеки суспільства, держави та міжнародної спільноти. Забезпечення інформаційної безпеки особистості сприяє процесам формування історичної пам'яті в соціальній системі. Вона у свою чергу забезпечує передавання наступним поколінням накопиченого досвіду та попередження повторення локальних, загальнодержавних та міжнародних соціальних конфліктів.

Відмінності сприйняття інформації зумовлені різними рівнями компетенції людей, вибіркоким отриманням ними інформації, невмінням або небажанням слухати співрозмовника, недостатньою надійністю джерел

інформації, семантичним фільтруванням інформації, обмеженим для з'ясування інформації часом, психологічними станами людини, невідповідністю інформації усталеним уявленням людини, її світогляду та цінностям. Цілеспрямований вплив держави щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості спрямовується на досягнення однакового та відповідного реальності сприйняття та поширення інформації різними людьми.

До основних основні принципів інформаційної культури відносяться: комплексний підхід до вирішення інформаційних проблем; організація інформаційних систем, що включають технології, процеси управління, інформаційні структури, методи управління, зобов'язання посадових осіб; регламентація відносин між розробниками та замовниками робіт та послуг; врахування особливостей поведінки людей, що повторюються у часі; повага до прав особистості, заохочення вільного обміну інформацією; встановлення правил гри, яких необхідно дотримуватися під час ведення бізнесу, праці в колективі; забезпечення безпеки та захист інформації в телекомунікаційних мережах [389, с. 103].

Інформаційну культуру можна вважати продуктом історичного розвитку суспільства та одним з основних елементів інформаційної безпеки особистості та системи національної безпеки держави. Стан забезпечення державою інформаційної безпеки особистості не може випереджати рівень культурного розвитку людини. Забезпечення інформаційної безпеки особистості можна віднести до однієї з найважливіших цінностей.

Висновки до Розділу 3

Феномен інформаційної безпеки особистості проявляється у суспільстві та процесах державного управління через механізм перетворення ієрархії потреб. У політичному житті проблема проявляється через схильність прийняття людиною важливих для всього соціуму рішень в умовах відсутності

необхідних знань. У побутових умовах не потрібні для виживання людини наркотичні та психотропні речовини, алкоголь, нікотин можуть ставати нагальними фізіологічними потребами, які негативно впливають на життєдіяльність особистості.

Інформаційна безпека особистості в суспільстві та механізмах державного управління виконує такі функції:

- забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини;
- визначення загроз власній безпеці;
- розвиток безпеки соціальних комунікацій;
- формування світогляду;
- культурне виховання;
- розвиток знань, умінь і навичок щодо отримання, створення, поширення, накопичення, пошуку, оцінювання й оброблення інформації (у тому числі, з використанням технічних засобів);
- формування правосвідомості (у тому числі, у сфері гуманітарного права, відповідного ставлення до людей із певними фізичними обмеженнями);
- розвиток форм фіксації інформації та їх творче поєднання;
- усвідомлення необхідності об'єднання зусиль з іншими членами суспільства в інтересах забезпечення безпеки життєдіяльності;
- формування власних уявлень про якість функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів національної безпеки;
- формування власних вимог щодо діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування та суб'єктів національної безпеки;
- відтворення працездатності (впливає на обрання людиною форм і способів відпочинку);
- перетворення ієрархії потреб.

Вони забезпечують виживання людини в природних умовах та соціумі; розвиток особистості; удосконалення соціальних комунікацій, політичних та управлінських процесів; формування функцій держави; визначення

першочергових заходів інформаційної та національної безпеки.

Під їх впливом відбувається поступовий розвиток світогляду людини, її інтелектуальних і комунікативних здібностей, здатність брати участь у процесах державного управління, забезпечення національної безпеки. Вони невід'ємно пов'язані з рівнем розвитку інформаційної культури особистості, формами та способами задоволення нею власних потреб.

Нагальною проблемою сьогодення залишаються недостатньо деталізовані з точки зору практичного використання в механізмах державного управління, визначених законами України, повноваження та відповідальність Міністерства культури та інформаційної політики України з питань забезпечення інформаційної безпеки у сфері національної безпеки, яке, відповідно до свого положення, є головним органом з формування та реалізації державної політики щодо інформаційного суверенітету, інформаційної безпеки, відновлення історичної пам'яті тощо.

Інформаційна безпека особистості невід'ємно пов'язана з феноменом «культури бідності». Її ознаками є здатність лише до некваліфікованої праці; відсутність бажань до отримання будь-якого рівня вищої освіти; психологія утримання; відсутність довгострокових планів та уявлень щодо реальних способів їх реалізації; послаблене прагнення до самореалізації; низький рівень життя. Загрози національній безпеці України від поширення культури бідності полягають у схильності її носіїв до підтримки комуністичної ідеології, зниженні рівня правосвідомості, обмеженні допуску до влади демократичних сил під час виборів, небажанні брати участь у розвитку виробництва, економіки, наукового потенціалу держави.

Зазначена категорія громадян має низькі шанси залишити після себе здорове потомство та має обмежені здібності адекватної оцінки перебігу соціально-політичних конфліктів. Такі особистості частіше стають жертвами інформаційного впливу.

Розвиток інформаційної культури потребує використання механізмів державного управління розвитком інформаційної культури; канали приймання

та передавання інформації; методи, технології та способи оброблення інформації; технічні засоби; результати забезпечення взаємодії та спільної діяльності людей; пам'ять; суб'єктивно залежні процеси зміни свідомості.

Використання механізмів державного управління розвитком інформаційної культури забезпечує підтримання на необхідному рівні інформаційної взаємодії між всіма без винятку членами суспільства та органами державної влади і місцевого самоврядування; надання громадянам відповідних державних послуг; забезпечення сталого розвитку інформаційної культури та інформаційної безпеки особистості.

Її можна вважати продуктом історичного розвитку суспільства та одним з основних елементів інформаційної безпеки особистості. Стан забезпечення державою інформаційної безпеки особистості не може випереджати рівень культурного розвитку людини.

Спосіб поділу державної влади в рамках забезпечення дієвості конституційного механізму впливає на результати діяльності держави. Він закріплюється в конституції держави або її органічних законах. Не менш важливими є реальна незалежність та самостійність гілок державної влади, працездатність механізму стримувань та противаги.

Розвиток подій на території Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської, Харківської та Одеської областей у 2014 році певною мірою був спричинений нерозумінням важливості основних конституційних засад державного будівництва враженого проросійськими поглядами населення. Окремі особи сприймали декларацію демократичних принципів діяльності державних інституцій росії як таку, що відповідає дійсності.

Залежно від національно-історичних особливостей, зміст і форма основних законів у різних країнах суттєво відрізняються. Унікальність конституцій зумовлена: історичними та національними особливостями певних територій; впливом панівних релігійних переконань; уявленнями законодавця про принципи розподілу влади для забезпечення демократії, сталого розвитку суспільства, гарантування національної безпеки, протидії корупції; розвитком

загального рівня культури в соціумі; здатністю громадян відстоювати свої природні права.

Вплив інформаційної безпеки особистості в сучасному конституціоналізмі проявляється через реалізацію громадянами (як джерела державної влади) своїх конституційних прав, свобод та виконання ними своїх обов'язків. Найбільш критичними з них можна вважати панівні в суспільстві уявлення щодо визначення:

- гілок державної влади;
- загальних засад діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- порядку здійснення контролю за діяльністю державних інституцій;
- прав, свобод та обов'язків громадян;
- функціонування релігійних та інших неприбуткових організацій;
- загальних засад щодо створення, розповсюдження, отримання, накопичення, оброблення інформації;
- ставлення в державі до релігії, ідеології та пропаганди;
- обмежень за віком, громадянством, наявністю судимості та освітою щодо реалізації громадянами своїх прав обирати, бути обраним або призначеним на певні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування.

У сучасному розвитку конституціоналізму залишаються недооціненими ідеї Сунь Ятсена щодо розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, екзаменаційну, контрольну. Україні бракує відокремлених екзаменаційної (відокремлений від державних інституцій кадровий менеджмент) та контрольної гілок державної влади, що негативно впливає на зменшення корупційних ризиків, підвищення ефективності кадрової політики та мотивації праці в органах державної влади.

На стан інформаційної безпеки особистості впливає низка інших факторів. Зокрема, мова, яка характеризує ідентичність нації, є основою її етнокультурної цілісності. З огляду на отримання Українською православною

церквою Томосу стає актуальним розгляд в теорії державного управління релігії та віри як факторів інформаційних загроз.

Залежно від способу організації верховної влади, релігійна організація може бути недержавною громадською організацією (є характерним для демократичних держав) або державним органом (в умовах теократії). Зазначені особливості впливають на механізми державного управління у сфері релігійного життя.

Теократичні держави майже не обмежені вибором механізмів державного управління з використанням поширених у них релігійних канонів. Аналіз діяльності московського патріархату, який де-факто є інституціональним елементом, що поширює російську пропаганду, показує реальні загрози інформаційної безпеки для України та міжнародної спільноти.

У суспільстві віра може проявлятися як невід'ємний елемент релігії, так і окремий суб'єктивно залежний фактор процесу прийняття управлінських рішень. Вона може істотно впливати на ставлення людини до фактів або тверджень, які неможливо перевірити внаслідок обмеження інформації, браку часу, відсутності науково обґрунтованих методик та попередньо отриманого досвіду. Віра як упевненість у позитивних результатах і мотивації діяльності людей залишається вагомим чинником інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки.

На сучасному етапі розвитку суспільства фактори релігії та віри ще не вичерпали як позитивного, так і негативного впливу на культурний розвиток особистості та потребують врахування в механізмах державного управління. Разом з тим, у концепції розподілу гілок державної влади відсутня необхідність включення відокремленої релігійної влади, яка досі функціонує в окремих державах (наприклад, Ватикан, Греція).

РОЗДІЛ 4

МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

4.1. Основні структурні елементи інформаційної безпеки особистості у механізмах державного управління

Забезпечення безпеки є однією з передумов сталого розвитку суспільства. З розвитком технологій ведення інформаційних війн набуває актуальності проблема зменшення ризиків інформаційної вразливості соціуму. Так, на думку Г. Ситника, джерелом небезпеки соціальної системи, крім об'єктів, явищ і процесів природного походження, можуть бути й суперечності, що виникають у процесі взаємодії між соціальними суб'єктами [308, с. 21].

Окремі дослідники головною умовою розвитку суспільства вважають можливість отримання людьми об'єктивної інформації про умови життєдіяльності й функціонування держави. Це викликає необхідність виокремлення інформаційно-комунікаційної функції держави. Її об'єктом є суспільно значуща інформація, яка здатна впливати на розвиток окремого індивіда, соціальних груп і суспільства [96, с. 14].

Особливості реалізації державою інформаційно-комунікативної функції зумовлюють формування політичного режиму (демократичного, авторитарного тощо). Також у процесі еволюції соціальних комунікацій органів державної влади із суспільством створювалися та вдосконалювалися державні механізми диктату (наказовий порядок розповсюдження інформації), пропаганди (цілеспрямоване нейролінгвістичне програмування населення), рекламування (маніпуляції з використанням форм і методів бізнес-реклами), двобічного асиметричного інформування (корегування запитів суспільства),

двобічного симетричного діалогу (рівноправний партнерський діалог із суспільством) [96, с. 15].

У персоналізованих авторитарних режимах, де влада зосереджена в руках окремої людини та не розділена між партійною елітою, яка керує (військовою хунтою, королівською сім'єю), лідера рідко усувають з посади внаслідок воєн, навіть коли є ознаки поразки. Це відбувається за рахунок того, що інші еліти недостатньо сильні, щоб притягнути диктатора до відповідальності, суспільство не має достатніх можливостей для покарання лідера держави за його вчинки. Приклад розвитку сучасної росії свідчить про неможливість врахування зовнішніх ознак стабільності правлячого режиму до його повного його краху [397, с. 75].

На думку П. Друкера, однією з об'єктивних причини інформаційної вразливості соціуму є те, що людина схильна сприймати й бачити те, що вона очікує почути. Ефективність процесів комунікації залежить від наявності спільних прагнень, цінностей та мотивації до спільної діяльності людей [140, с. 215].

Відповідно до розробленої Г. Саймоном теорії, людина внаслідок мінливості світу, дефіциту інформації, ресурсів і часу для її оброблення не може приймати найвигідніше для себе рішення [47, с. 15]. Крім цього, на думку П. Друкера, складність дослідження соціальних процесів полягає в постійній зміні предмета дослідження [140, с. 215].

Багато людських трагедій може виникати й унаслідок помилкового сприйняття інформації в галузі права та судочинства. Так, Ф. Рахлін у своїх спогадах описує судовий процес над його родичем, що відбувся в 1936 році. Об'єктом правопорушення була антирадянська агітація. Об'єктивна сторона правопорушення полягала в недостатній критиці буржуазних економістів під час проведення лекцій з політекономії. В якості доказів були використані конспекти студентів. Рішенням суду лектор був засуджений до 5 років позбавлення волі. За результатами розгляду апеляції, термін ув'язнення був збільшений до 8 років. У 1956 році ця людина була повністю реабілітована й

у 1967 році нагороджена орденом за бойові заслуги під час громадянської війни. Батько Ф. Рахліна був призваний на військову службу, мав бойовий досвід, проте з політичних міркувань його боялися призначати на посаду. Щодня він прибував до військового комісаріату, отримував усе належне за нормами забезпечення військовослужбовця, оскільки правових підстав для його демобілізації тривалий час не могли знайти [138, с. 170; 286, с. 67].

С. Безклубенко небезпідставно зазначає, що громадська думка – це прояв суспільної свідомості на науково-теоретичному й буденному рівнях. Вона існує у вигляді знакових систем (наука, техніка, технології, мистецтво, філософія тощо) та пам'яті (обряди, звичаї, традиції тощо) [138, с. 170; 15 с. 15].

Об'єктом інформаційно-комунікативної функції держави може бути не весь обсяг інформації в її просторово-часовому й ціннісному вимірах, а виключно та частка інформації, яка впливає на розвиток окремого індивіда, певних соціальних груп і всього суспільства. Ця інформація сприймається як суспільно значуща. Інформаційно-комунікативна функція держави передбачає управління інформаційною сферою суспільства шляхом контролю за процесами створення, зберігання, поширення суспільно значущої інформації та визначення параметрів зовнішніх інформаційних відносин [138, с. 170; 96, с. 35].

Інформаційна війна певною мірою зумовлена агресивною поведінкою країни-агресора. У монографії С. Мосова наведено два основні типи агресії людини. Так, оборонна агресія є результатом біологічної адаптації особистості до зовнішнього середовища (первинні потреби безпеки). Інструментальна – пов'язана з розвитком цивілізації, потребами особистості, що поступово зростають, а також з її власними амбіціями. Факторами, які спричиняють інструментальну агресію, можуть бути злоба, ненависть, заздрість, релігійні погляди тощо [138, с. 170; 217, с. 17].

На нашу думку, зазначені фактори пов'язані з недосконалістю процесів соціальних комунікацій. Необхідність виживання людства в умовах ведення

інформаційних війн потребує формування у більшості членів суспільства негативного ставлення до факторів інструментальної агресії та розвитку здібностей протидії їх деструктивному впливу [138, с. 170; 138, с. 170].

Основне завдання менеджменту полягає в забезпеченні спільної праці людей через єдині загальні цінності, формування найбільш доцільної структури організації, створення необхідних умов для навчання й підвищення кваліфікації персоналу та забезпечення своєчасного реагування людей на зміни зовнішнього середовища [138, с. 170; 140, с. 217]

Також варто погодитися з думкою про те, що одна із сучасних проблем виховання особистості полягає в тому, що людина протягом життя не встигає усвідомити свою відповідальність перед державою, суспільством і міжнародною спільнотою з приводу реалізації власних бажань [217, с. 64].

У процесах управління інформаційною безпекою особистості потребується зосередження (у межах наданих повноважень органам державної влади та місцевого самоврядування) зусиль усіх суб'єктів та використання ними адміністративних, економічних, правових і соціально-психологічних методів державного управління. Нагальною проблемою залишається вдосконалення інформаційних технологій, призначених для мінімізації ймовірних розбіжностей сприйняття інформації різними людьми, соціальними групами та міжнародною спільнотою.

Завдяки вдосконаленню технічного й технологічного складників процесів управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості можна підвищити результативність соціальних комунікацій. Це дає змогу, по-перше, формувати суспільну свідомість на основі науково обґрунтованої й достовірної картини світу, який нас оточує; по-друге, підвищити ступінь інформування суспільства й кожного його члена [96, с. 146]; по-третє, забезпечувати мінімізацію негативного впливу людського фактору в процесах приймання, передавання, збереження, оброблення та перетворення інформації [138, с. 171].

Одним із об'єктів для деструктивного впливу агресор обирає сферу культури (світогляд, мораль, уклад життя, мистецтво, освіта, наука тощо). Одним із найбільш вразливих її елементів можна вважати історичну пам'ять. Підтримувати досягнутий рівень культури, незважаючи на цілеспрямовані деструктивні зовнішні інформаційні впливи, спроможна лише замкнута соціальна система. Водночас вона може змінюватися під впливом внутрішніх чинників [138, с. 171].

Так, у роботі С. Арістова наведено численні приклади підтримання та розвитку культури серед в'язнів нацистських концентраційних таборів, що давало їм надію та мужність для виживання. Завдяки активному та пасивному спротиву в'язнів, адміністрації цих таборів поступово ставали більш лояльними до способів задоволення їхніх культурних потреб. Починаючи з 1933 року стали організовувати оркестри й хори. Бібліотечний фонд у концтаборі Дахау мав 15 тисяч книжок німецькою мовою. Протягом місяця людина могла отримати для прочитання одну книгу. З 1941 року в концтаборі Бухенвальд організовували покази пропагандистських фільмів і кінохроніки. У концтаборі Бергермор було нелегально створено «Пісню болотних солдатів» [138, с. 171; 140, с. 218].

Створення органів місцевого самоврядування також можна вважати частиною культурного надбання людства. З 1933 року така система стала запроваджуватися навіть у фашистських концентраційних таборах. До її складу входили староста табору, старости блоків, керівники робочих бригад, кур'єри, обслуга кухні тощо. Вони були наділені певними обов'язками, правами та привілеями (позбавлення від тяжкої фізичної праці, кращі умови харчування, побуту й забезпечення одягом) [138, с. 171; 140, с. 218].

Поступовий розвиток інформаційних технологій зумовив формування поняття інформаційної культури. На думку В. Богуш, вона включає добування інформації з різних джерел, роботу з інформацією, аналітичне перероблення інформації, навички використання технічних засобів автоматизації, використання інформаційних технологій та знання людиною у

сфері своєї діяльності основних та необхідних для неї інформаційних потоків [22, с. 27].

На думку П. Друкера, у процесі розвитку виробництва товарів і послуг неминуче зростає частка персоналу з високим рівнем освіти внаслідок постійного підвищення вимог до якості робочої сили. Завдяки менеджменту відбулася трансформація знань із «соціальної прикраси» до «економічного капіталу» та забезпечується ефективна спільна робота людей шляхом надання їм можливості реалізації своїх сильних сторін і нейтралізації недоліків. Людина з якісною освітою має стати символом і стандартом майбутнього суспільства. У сучасних умовах уже спостерігається соціальний запит на зміну людини та суспільства [138, с. 171; 96, с. 20].

З огляду на викладене, базовими складниками управління інформаційною безпекою особистості в системі забезпечення інформаційної та національної безпеки держави можуть бути механізми державного управління; об'єкти інформаційної безпеки; індикатори стану інформаційної безпеки особистості; соціальні комунікації; інформаційні технології та технічні засоби приймання, передавання, зберігання та оброблення інформації. Загальна структура та взаємні зв'язки зазначених складників показано на рис. 4.1. [138, с. 172].

Функціонування механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості забезпечується, по-перше, суб'єктами національної безпеки, які визначені Законом України «Про національну безпеку України», Міністерством інформаційної політики України, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування; по-друге, застосуванням (у межах наданих повноважень) кожною із зазначених державних організацій необхідних методів державного управління та відповідних інструментів впливу на об'єкти управління [138, с. 171].

До основних механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості в демократичних державах можна зарахувати організаційний, правовий, політичний, мотиваційний, а також механізм

двостороннього симетричного діалогу із суспільством [138, с. 171].

Рисунок 4.1. Базові складники державного управління інформаційною безпекою особистості в системі забезпечення інформаційної безпеки держави (Джерело: розроблено автором)

Об'єктами інформаційної безпеки в системі управлінні інформаційною безпекою особистості можуть бути особа, соціальні групи, населення держави, суспільство, міжнародна спільнота та культурні надбання людства. Для формування управлінських рішень кожна з державних інституцій має розробити й упровадити систему показників та індикаторів стану інформаційної безпеки особистості (як для власного персоналу, так і для користувачів державних послуг) [138, с. 171].

Соціальні комунікації, інформаційні технології та технічні засоби приймання, передавання, зберігання та оброблення інформації мають забезпечувати реалізацію інформаційних потреб населення держави, міжнародної спільноти, органів державної влади та місцевого

самоврядування. Завдяки їх використанню забезпечується функціонування прямих і зворотних інформаційних зв'язків у суспільстві [138, с. 171].

У структурі інформаційної безпеки особистості виокремлюється декілька рівнів. Так, масова свідомість громадян формується в суспільстві на основі обміну та споживання людьми соціальної інформації. Засоби масової інформації можна розглядати як інститути, що формують та виражають масову свідомість [205, с. 68].

Людина постійно перебуває під впливом конструктивної (безпечної) або деструктивної (небезпечної) інформації. Через вплив особистості вона впливає на соціальні групи, суспільство та державу [97, с. 8]. Це зумовлює необхідність проведення органами державної влади та місцевого самоврядування заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості [176, с. 86].

Оскільки для всіх членів суспільства є корисним забезпечення стану безпеки, дотримання правил взаємних стосунків, вирішення соціальних суперечностей, обмін знаннями, вдосконалення умов життя, справедливий розподіл ресурсів, то метою державного управління може бути організація спільної діяльності людей для досягнення суспільно значущих цілей, узгодження, підпорядкування особистих і колективних інтересів [176, с. 86; 200, с. 174].

Особистість формується в реальних історичних і соціальних умовах і їй не може бути комфортно поза межами суспільства. Базу цивілізованого розвитку соціуму становлять духовність і культура людей. Побудова правового суспільства неможлива без розвинених здібностей його членів, щоб здійснювати у процесі інформаційної взаємодії моральний самоконтроль, самостійно формувати корисні для суспільства обов'язки, вимагати від себе їх виконання та проводити правову самооцінку своїх вчинків [176, с. 86; 140, с. 236].

Характерними ознаками правосвідомості вважаються: відображення суспільного буття; формування в суспільній свідомості понять, уявлень, суджень, почуттів, емоцій, концепцій, теорій та програм; певний рівень

розвитку культури в суспільстві; наявність елементів правової ідеології, правової культури та правових знань. Правосвідомість поділяється на індивідуальну, групову та суспільну. Вона може бути емпіричною, теоретичною та професійною. Об'єктом правового виховання є свідомість людини, її здатність сприймати, оцінювати та здійснювати правові дії [176, с. 86; 250, с. 152].

Основними ознаками правового мислення можна вважати: розуміння людиною правових явищ, зв'язків між ними та виявлення їхніх властивостей; наявність здібностей до вирішення проблемних ситуацій; наявність правових потреб; вольові дії щодо досягнення поставленої мети [176, с. 86].

Правова поведінка відрізняється від соціальної регламентацією її чинними нормами права та тягне за собою юридичні наслідки. Вона розглядається як суспільно необхідна, бажана та допустима [250, с. 163].

На думку В. Петрика, інформаційна безпека особистості є складником інформаційної безпеки держави та визначає захищеність людини від деструктивних інформаційних впливів, що призводять до неадекватного сприйняття дійсності. Внесення деструктивних змін у свідомість особистості може здійснюватися цілеспрямованим застосуванням інформаційних технологій [176, с. 86; 97, с. 12]. Негативним наслідком цього може бути руйнування цілісності особистості, системи її відносин з іншими людьми та державою [176, с. 86; 97, с. 22].

Людина отримує інформацію про зовнішній світ від своїх органів чуття: очі (надають 80% інформації, яку отримує людина), вуха, ніс, язик, шкіра, вестибулярний апарат (орган рівноваги та координації рухів). Вони утворюють зоровий, слуховий та інші канали сприйняття інформації [176, с. 86; 47, с. 51].

Основні загрози інформаційно-психологічній безпеці особистості створюють такі технології: зміни процесів комунікації людини; використання впливу оточення, соціальних зв'язків та певних індивідуальних характеристик особистості (вік, соціальний стан, освіта, тощо); створення певних обставин

для сприйняття деструктивної інформації [176, с. 86; 97, с. 17].

Метою деструктивного інформаційного впливу є зміна поведінки людини шляхом трансформації її уявлень про навколишній світ [140, с. 238]. Засобом впливу можуть виступати спеціально створені міфи. Їхній вплив найбільш ефективний у тій сфері, у якій жертва інформаційної агресії не має професійних знань. Сприйняття міфу викликає емоції на основі ілюзії причетності людини до подій, що посилює ефект деструктивного впливу [176, с. 86; 140, с. 238].

З метою формування бажаної поведінки людей у соціальній інженерії використовують заздрість, жадібність, бажання швидко покращити життя, а також притаманні людині властивості звертати увагу лише на зовнішню манеру поведінки інших людей [176, с. 86; 320, с. 13].

На думку В. Костицького, однією із сучасних проблем є моральна та духовна деградація суспільства. Найбільшу загрозу суспільній моралі як системі етичних цінностей, норм та правил поведінки людей становлять: телебачення – 56%; інтернет – 46%; відеосалони – 27%; журнали – 23%; газети – 20%; друкована рекламна продукція – 18%. Водночас останні дослідження виявляють нові тенденції загроз інформаційній безпеці особистості. Так, на Донбасі молодь частіше використовує нову інформацію з інтернету (частка опитаних респондентів за віком становить: 18 – 29 років – 81%; 30 – 49 років – 61%; понад 50 років – 30%). Люди старшого віку отримують нові відомості з програм телебачення (частка опитаних респондентів за віком становить: 18 – 29 років – 39%; 30 – 49 років – 56%; понад 50 років – 74%) [176, с. 86; 122, с. 16].

Загалом населення в зоні воєнного конфлікту на Донбасі 54% нової інформації отримує від джерел, що мають мережевий характер (інтернет, родинні зв'язки, знайомі, робочі колективи). Кількість повідомлень, що отримують від офіційних державних джерел, незначна. Це створює підґрунтя для поширення різноманітних чуток [205, с. 70].

Забезпечення інформаційної безпеки особистості залежить від рівня теоретичної та практичної підготовки особистості до протидії інформаційним загрозам, здатності держави до забезпечення інформаційних потреб людини, розвитку державною інформаційного середовища та вдосконалення стану його захищеності [176, с. 86; 97, с. 154; 262, с. 17].

Так, частіше використовують телебачення для отримання новин люди із середньо-спеціальною, неповною вищою та неповною середньою освітою. Газети частіше читають люди з вищою освітою. Від родичів, друзів та під час відвідування церкви частіше отримують інформацію люди з початковою освітою. За віковими особливостями покращення настрою після отримання новин частіше відчувала молодь, погіршення – люди старші за 30 років. Загалом покращення емоційного настрою від новин висловили 9,1% респондентів, погіршення – 10,3%. Не відчували змін настрою 44,2% опитаних осіб. Решта респондентів не змогла впевнено відповісти на зазначене запитання [176, с. 87; 205, с. 71]. Це вимагає розширення державою кола суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Л. Коваленко справедливо зазначає, що інформація в суспільному обігу містить відомості інформаційного характеру та призначена для інформування населення. Основними її різновидами можуть бути відомості щодо майнових відносин (у цивільному обігу) та з приводу регулювання інформаційних відносин та норм права (адміністративний обіг) [105, с. 114].

Громадська думка, яка формується на базі масової інформації, включає поширені в суспільстві ідеї, погляди, уявлення, ілюзії, соціальні почуття людей із різними рівнями суспільної свідомості. З огляду на це вона включає як науково-теоретичний, так і буденний різновиди суспільної свідомості [15, с. 24].

Одним із напрямів підвищення впливу держави на масову свідомість громадян та зменшення ризиків інформаційної безпеки особистості може бути професіоналізація та підвищення якості пізнавальних та аналітичних програм. Це також може позитивно вплинути на рівень довіри населення до органів

державної влади. Так, найбільш цікавими інформаційними джерелами населення Донбасу вважає такі програми телебачення: «новини» – 78%; «фільми» – 64%; «пізнавальні передачі» – 25%; «спорт» – 15%; «про життя зірок» – 14%; «аналітичні передачі політичного змісту» – 13%; «аналітичні передачі військового змісту» – 7%; «аналітичні передачі економічного змісту» – 6%; «телевікторини» – 4%; «інші» – 1% [205, с. 79]. Понад 50% респондентів висловили думку, що довіряють більше тим джерелам інформації, які вони добре знають [176, с. 87; 205, с. 81].

Авторським колективом монографії «Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі» справедливо зазначено: чим гірше живуть люди, то менше вони довіряють офіційним засобам масового інформування (рівень недовіри серед заможних – 32,2%, серед тих, хто вважає себе бідним або злиднем, – 55,1% та 56,9% відповідно). Що гірше сприймають люди реальну ситуацію, то менше довіряють засобам масового інформування. У критичних ситуаціях масова свідомість найбільш не захищена від деструктивного впливу чуток. Після стабілізації ситуації вона повертається до своїх попередніх властивостей [176, с. 87; 205, с. 82].

Окрему небезпеку національній безпеці держави створює людський фактор. Він включає сукупність основних соціальних якостей: ціннісні орієнтири; моральні принципи; норми поведінки; життєві плани; рівень знань та інформованості; трудові та соціальні навички; уявлення про соціальну справедливість, права і свободи людини, громадянський обов'язок [176, с. 87; 320, с. 13].

Погоджуємося з думкою А. Шахно про те, що основними елементами людського капіталу можуть бути: знання, вміння, професійні навички; природні здібності, таланти, інтелект, досвід, здоров'я, мотивація, мобільність, інформація, духовність, культура [176, с. 87; 205, с. 29].

З урахуванням викладеного, рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави можна класифікувати за: соціальним статусом; віковими категоріями; рівнями освіти; ознаками інформаційної

нерівності; переважними джерелами отримання нової інформації; особливостей релігійних та ідеологічних симпатій людини; територією проживання; ступенем зв'язку з особами, які проживають на територіях інших держав; наявністю навичок щодо оцінки джерел інформації та самої інформації; станом дотримання правової поведінки; наявності досвіду щодо проходження служби в органах державної влади та місцевого самоврядування тощо [176, с. 87; 176, с. 87].

На нашу думку, найбільш перспективною для практичного використання можна вважати класифікацію рівнів інформаційної безпеки особистості за основними елементами людського капіталу та ступенем взаємного впливу та зв'язку окремих характеристик особистості з іншими людьми, соціальними групами та суспільством. Їх можна розподілити на чотири групи, які: впливають на життєдіяльність людини; пов'язані з її розвитком; забезпечують життєдіяльність людини в суспільстві (участь у соціальних комунікаціях, політичному житті суспільства та державному управлінні). Вони тісно пов'язані між собою, що показано на рис. 4.2. Крім того, на синергетичному рівні досягається сумарний ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості [176, с. 88].

До рівнів інформаційної безпеки особистості, які впливають на життєдіяльність людини, можна зарахувати: природний (пов'язаний з індивідуальними особливостями сприйняття інформації органами чуття людини та її розумової діяльності); економіко-професійний (впливає на забезпечення гідних умов життєдіяльності людини та задоволення власних потреб); відтворювальний (впливає на обрання людиною форм та способів відпочинку, він також враховує особисте ставлення людини до вживання алкоголю, наркотиків як засобів власного відпочинку); світоглядний (пов'язаний із правосвідомістю та уявленням особи про зовнішнє щодо неї середовище); захисний (пов'язаний із необхідністю захисту від небажаного витоку наявної у людини інформації та здібностями самомотивації і самоконтролю щодо споживання та поширення інформації) [176, с. 88].

Зазначені рівні не пов'язані з інформаційною взаємодією особи з іншими людьми та зумовлюють інформаційну безпеку особистості в умовах її автономної від інших людей та суспільства життєдіяльності.

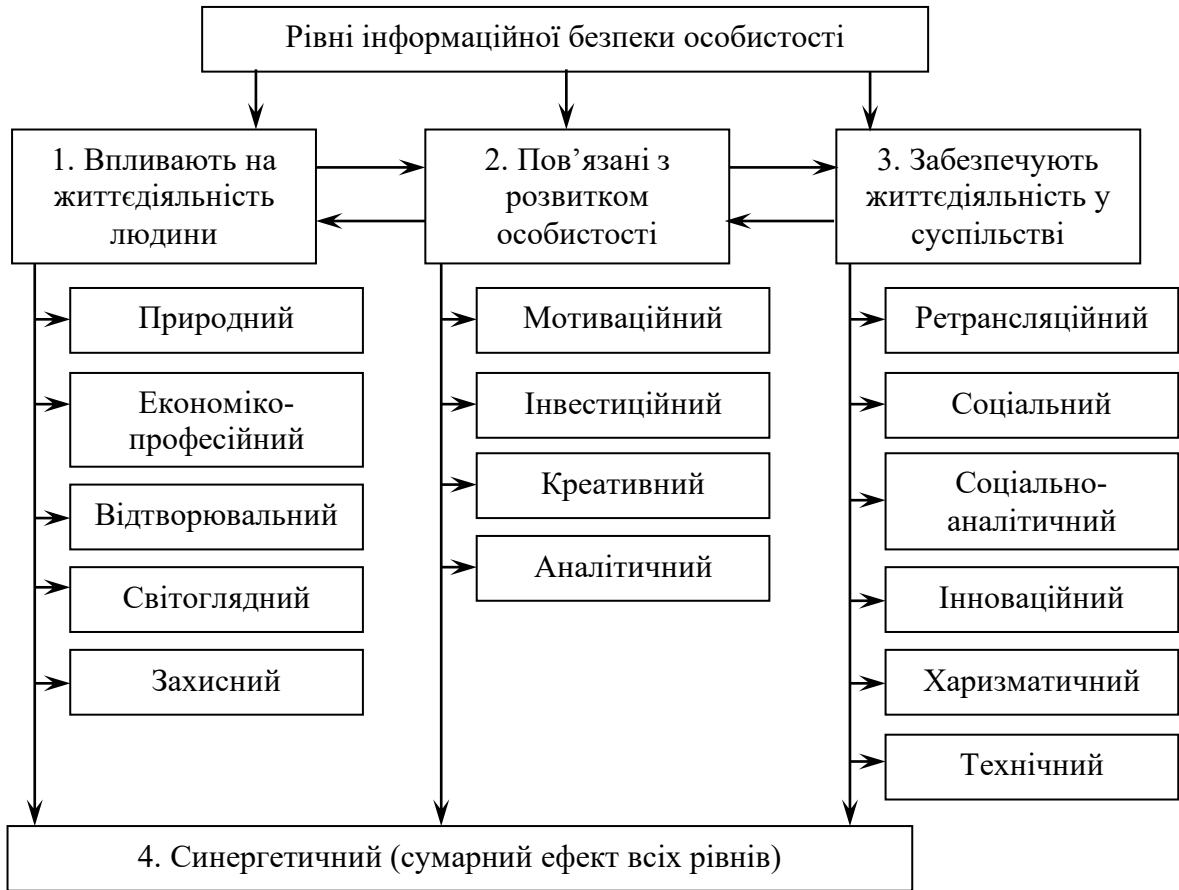

Рисунок 4.2. Рівні інформаційної безпеки особистості (Джерело: розроблено автором)

Друга група рівнів інформаційної безпеки особистості пов'язана з розвитком людини. До її складу можна зарахувати: мотиваційний (пов'язаний із реакцією людини на зовнішні мотиваційні впливи щодо спонукання до певної діяльності); інвестиційний (цілеспрямоване витрачання людиною часових, грошових та інших видів ресурсів для власного розвитку); креативний (пов'язаний із процесами нестандартного мислення та задоволення потреб самовираження); аналітичний (пов'язаний із засвоєними людиною методиками, технологіями, знаннями та здібностями щодо формування нової інформації у процесі розумової діяльності) рівні. Вони формуються під впливом як зовнішніх (зумовлені впливом інших людей, соціальних груп,

суспільства та держави), так і внутрішніх факторів (зумовлені характеристиками конкретної особистості) [176, с. 88].

До рівнів інформаційної безпеки особистості, що забезпечують її життєдіяльність у суспільстві, можна зарахувати: ретрансляційний (накопичення та поширення інформації і знань); соціальний (забезпечення взаємодії з іншими людьми, отримання та поширення нової інформації); соціально-аналітичний (пов'язаний зі здібностями людини обробляти інформацію у сфері державного управління); інноваційний (поширення нової інформації, що сприяє розвитку суспільства); харизматичний (пов'язаний із здібностями людини впливати на діяльність та поведінку інших людей); технічний (застосування технічних засобів та інформаційних технологій для отримання, накопичення, оброблення та передавання інформації) [176, с. 89].

Необхідна якість державного управління за відповідними рівнями інформаційної безпеки особистості може бути досягнена використанням органами державної влади та місцевого самоврядування адміністративно-розпорядчих (розпорядчі, регламентаційні, нормативні), економічних (державне регулювання, грошово-кредитна політика, захист та заохочення конкуренції, ціноутворення, податкова політика, економічне стимулювання), правових (правове регулювання, переконання, примус), соціально-психологічних (соціальні – соціальне нормування, що полягає у встановленні норм і нормативів, які регулюють поведінку працівників; соціальне регулювання – сприяє активізації соціальної ролі, трудової активності та продуктивності праці працівників, підтриманню соціальної справедливості, висвітленню інформації про особу в засобах масового інформування; морально-етичні – протидія корупції, дотримання норм загальноприйнятої поведінки, захист громадян від протиправних дій інших осіб, контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування та зміцнення довіри до них; психологічні), технологічних (визначення технології основних процесів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування) [200, с. 420; 255, с. 485].

Крім цього, до персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування можуть бути застосовані адміністративні методи управління інформаційною безпекою (розпорядчі – указ, постанова, розпорядження, наказ, інструкція, порядок, правила, пам'ятка; регламентаційні – закон; нормативні – стандарт, ліцензія, дозвіл, сертифікат) [176, с. 89].

Ризики інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави залежать від фактичного стану вразливості певних рівнів інформаційної безпеки особистості. Залежно від ступеня зв'язку із суспільством, їх можна поділити на чотири основні групи: перша – впливають на життєдіяльність людини; друга – пов'язані з її розвитком; третя – забезпечують життєдіяльність людини в суспільстві; четверта – створює сумарний (синергетичний) ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості [176, с. 89; 161, с. 98].

4.2. Відмінності зворотних зав'язків у механізмах державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки

Впорядкування та розвиток суспільних відносин забезпечується процесами соціального управління, що залежить від характеру та змісту суспільних відносин [1, с. 72]. Однак на їхні кількісні та якісні характеристики впливає людський чинник. Так, ще Арістотель стверджував, що «політика не створює людей, а бере їх такими, якими їх створила природа» [168, с. 154; 140, с. 221].

Він вважав, що найбільш резонансні злочини є наслідком прагнень людини до надмірностей. Більша кількість злочинів є наслідком честолюбства та користолюбства. Причини невдоволення в суспільстві виникають унаслідок нерегульованих питань щодо справедливості, рівності та гідності. Одним з останніх підтверджень цього можна вважати перебіг подій під час Революції Гідності в Україні » [168, с. 154; 140, с. 221].

Одним з основних завдань менеджменту П. Друкер вважав створення

можливостей найповнішої реалізації людьми своїх сильних сторін і максимальної нейтралізації недоліків. Аналізуючи зв'язок менеджменту із зовнішнім суспільством, він прийшов до висновку, що «будь-яка фірма існує за згодою суспільства доти, доки вона йому необхідна». Зважаючи на зазначене, корисність діяльності організації необхідно визначати за її результатами, яких вона досягає в зовнішньому середовищі » [168, с. 154; 140, с. 222].

За справедливим твердженням В. Ліпкана, під системою слід розуміти «сукупність об'єктів і відносин між ними, що ... утворюють нову якість» [187, с. 93]. Окремі елементи об'єднуються в єдине ціле завдяки прямим, зворотним, рекурсивним і циклічним взаємним зв'язкам. Кожний із них може бути функціонально необхідним, зайвим і таким, що доповнює [187, с. 25]. Зворотний зв'язок у соціальній системі необхідний для зміни певного процесу, що відбувається з метою задоволення деяких потреб людини » [168, с. 154; 140, с. 222].

У дослідженні М. Амосова зазначено, що окремі елементи об'єднуються в систему завдяки утворенню між ними різних зв'язків. Вони можуть бути внутрішніми і зовнішніми, міцними і слабкими, жорсткими і гнучкими, прямими і зворотними. Зворотні зв'язки можуть бути позитивними (сума прямого і зворотного впливів) та негативними (віднімання прямого і зворотного впливів). У процесі взаємодії елементи системи можуть змінюватися. Однак виділяти необхідну інформацію із зовнішнього середовища може система, що здатна відобразити отримані дані у своїй структурі у вигляді моделі » [168, с. 154; [7, с. 12].

Врахування наявних в системі зворотних зав'язків є основоположним принципом управління. Їх використання дозволяє завчасно відслідковувати відхилення стану системи від бажаного (в соціальних системах – від заданого правового режиму) та спрямовувати суб'єктом управління корегувальні впливи на об'єкт управління [52, с. 19].

Узагальнюючи перебіг соціальних конфліктів, П. Сорокін зазначив, що в разі загроз виникнення в суспільстві масштабної кризи (війна, голод, революція) майже кожного разу відбувалося посилення впливу держави на своїх громадян. Що більш істотною була криза, то більшою була ймовірність переходу до тоталітарного режиму управління державою » [168, с. 154; 140, с. 223].

Це означає, що тоталітарна влада намагається нарощувати свою стабільність за рахунок зменшення зворотного зв'язку із суспільством. Водночас це не усуває накопичення негативних чинників, що призводять до неминучої зміни влади » [168, с. 154; 156, с. 154].

Окрім цього, стабільність суспільства можна забезпечити посиленням дієвих зворотних зв'язків між суб'єктом та об'єктом управління. Це сприяє попередженню та своєчасному усуненню передумов до виникнення соціального конфлікту, тому демократичні держави проявляють більшу стабільність та позитивну динаміку сталого розвитку.

Зважаючи на зазначене, ухвалені Верховною Радою України 16 січня 2014 року антидемократичні зміни до законодавства України не є винятковими в історії людства. Водночас вони не сприяли усуненню причин і наслідків масових протестів громадян. Вони не відповідали досягнутому в суспільстві рівню правосвідомості громадян. Запровадження зазначених норм права замість стабілізації ситуації, навпаки, викликало нову хвилю масових протестів » [168, с. 154].

Людський організм існує в зовнішньому середовищі та під його прямим впливом. Своєю діяльністю людина здійснює зворотний вплив на зовнішнє середовище. Так, на думку В. Леві, простота й надлишковість людського мозку збільшують надійність функціонування та ймовірність виконання завдань людиною » [168, с. 154; 140, с. 223].

Наприклад, різні за розміром предмети людина сприймає як різні за вагою. Водночас накопичений у пам'яті попередній досвід у деяких випадках дозволяє уникати помилок. Тобто за рахунок попередньо здобутого досвіду

особистість може корегувати отриману від своїх органів чуття інформацію [140, с. 223].

Необхідність вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки за аналогією з технічними системами потребує цілеспрямованого розвитку двох різновидів зворотних зв'язків: негативні – для запобігання участі громадян у протиправній та злочинній діяльності, корупції з боку персоналу правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування; позитивні – для підвищення обізнаності осіб у теорії та історії державного управління, удосконалення їхньої правової культури та всебічного розвитку особистості [164, с. 63]. Разом з тим у соціальних системах структура взаємних зав'язків набагато складніша.

Так, одним з елементів позитивного зворотного зв'язку, який корегує та впливає на стабільність соціальної системи, можна вважати індивідуальну та суспільну пам'ять. Завдяки їй стає можливим накопичення знань протягом тривалого часу існування людства та передавання їх між поколіннями людей. Її позитивний характер зумовлений тим, що інформація, яка надходить на вхід системи й запам'ятовується, має доповнюватися новими фактами, що раніше не надходили на вхід системи або вона їх не обробляла й не враховувала. Як наслідок, нові покоління людей не витрачають зайвого часу на збір, узагальнення, систематизацію, оброблення, перевірку раніше зібраної інформації. З кожним новим поколінням у загальному доступі залишається все більше корисної для життєдіяльності особистості інформації [168, с. 154].

Людину можна розглядати як систему із зворотним зв'язком, що надає їй нові властивості. Прикладом таких властивостей можуть бути здатність до навчання, адаптація до змін зовнішнього середовища тощо [140, с. 225]. У контурі зворотного зв'язку завдяки своїй самосвідомості людина здатна усвідомлювати необхідність та результати своєї діяльності [197, с. 70]. Це зумовлює вагомість зворотних зв'язків у соціальній системі й обов'язковість їх урахування в моделях механізмів державного управління [168, с. 155].

Практичні навички щодо адекватного сприйняття інформації людина розвиває протягом усього періоду її життя. Неможливість передавання біологічним шляхом адаптованої до зовнішнього середовища поведінки пояснюється тим, що, по-перше, наявні в людини 50 тис. генів не можуть зберігати інформацію про всі взаємні зв'язки 10 млн нейронів головного мозку. По-друге, зовнішнє середовище постійно змінюється. Це потребує постійної адаптації людини до нових умов існування впродовж життя, що призводить до постійної перебудови в її головному мозку зв'язків між нейронами. Організація навчання впродовж усього життя людини є необхідною умовою її життєдіяльності в інформаційному суспільстві » [168, с. 155; 140, с. 225].

У соціальній системі, яка складається з одного елемента, людина водночас виступає в ролі об'єкта та суб'єкта управління. Це забезпечує можливість адаптації людини до змін зовнішнього середовища, що вона використовує під час вибору способів і шляхів задоволення власних потреб. Водночас у кожній людині внаслідок індивідуальних особливостей сприйняття інформації можуть бути характерні відмінності у функціонуванні зворотних зв'язків. Це зумовлює індивідуальні риси інформаційної вразливості та інформаційної безпеки особистості [168, с. 155].

Власна поведінка особи може створювати небезпеки для інших членів суспільства. Це потребує використання механізмів державного управління для забезпечення підтримання серед членів суспільства правової поведінки, що є однією з передумов сталого розвитку держави та зміцнення її національної безпеки » [168, с. 155].

У групі з двох і більше осіб кількість взаємних зв'язків між елементами збільшується. Унаслідок ефекту синергії властивості системи змінюються. Одні з елементів розпочинають виконувати функції об'єктів управління, інші – суб'єктів. Так, на думку В. Леві, поведінкою кожної особи може керувати як суспільство, так і окремі особистості. Це знаходить своє відображення в сучасному розумінні вагомій ролі громадянина демократичної держави у

процесах державного управління » [168, с. 155; 140, с. 226].

Заслуговує на увагу розроблена О. Фельдбауманом теорія дуального управління, яка набула подальшого розвитку в системах адаптивного управління. Її основна ідея полягає в поступовому накопиченні даних про поведінку складного для дослідження об'єкта та послідовне їх використання для зміни стратегії управління. Це дозволяє з кожним новим циклом процесу управління зменшувати початкову невизначеність щодо структури, властивостей і параметрів об'єкта управління [168, с. 155; 81, с. 7].

Із впровадженням у практику державного управління рекомендацій міжнародних стандартів ISO серії 9000 щодо управління якістю діяльності та ISO 26000 щодо соціальної відповідальності організацій, вимоги до якості функціонування та використання зворотних зв'язків менеджментом постійно зростають. Також у сучасних умовах відбувається загальна тенденція посилення відповідальності організацій за негативні наслідки від реалізації ухвалених ними рішень » [168, с. 155; [318, с. 7].

Зміни внутрішнього та зовнішнього середовища можуть приводити до взаємного перетворення об'єктів на суб'єкти управління та навпаки. Елемент соціальної системи, який має більший досвід і більш розвинуті здібності щодо ухвалення доцільних рішень, може мати більше шансів для перетворення у нестандартних ситуаціях на суб'єкт управління. Це яскраво проявляється в сімейних стосунках, під час різноманітних революцій, демократичних виборів тощо » [168, с. 155].

На нашу думку, можливість елемента соціальної системи функціонувати як об'єкт і суб'єкт управління є її принциповою відмінністю від інших систем. Зокрема, у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» введено поняття делегованих повноважень. Відповідно до зазначеної норми права органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування можуть передавати один одному свої повноваження » [168, с. 155; 268].

Зазначені особливості зумовлюють притаманну людині, групі осіб та суспільству здатність до самоорганізації, вищою формою якої є діяльність

органів місцевого самоврядування. У технічних системах зворотні зв'язки створюють штучно для цілеспрямованої зміни властивостей об'єкта управління, який сам залишається незмінним протягом усього його життєвого циклу [168, с. 155].

У соціальній системі як позитивні, так і негативні зворотні зв'язки можуть бути деструктивними, стабілізаційними або таким, що покращують умови життєдіяльності людини. Вони також можуть бути як бажаними, так і небезпечними або шкідливими » [168, с. 155].

Так, тривала стабільність соціальних процесів не завжди викликає в людей потреби подальшого особистого розвитку (наприклад, формування стереотипу поведінки соціального утримання). Покращення умов життєдіяльності може спричиняти екологічні катастрофи, які негативно впливають на стан національної безпеки (наприклад, глобальна зміна клімату). Деструктивні зворотні зв'язки можуть як створювати небезпеки для існування людини, так і активізувати процеси переходу суспільства на якісно новий рівень (наприклад, запровадження більш демократичного політичного режиму) » [168, с. 155].

Менеджмент, на думку П. Друкера, неможливо відокремити від культури. Можна припустити, що різновиди зворотних зв'язків між об'єктом і суб'єктом управління залежать від панівної в суспільстві форми культури. Так, у роботах П. Сорокіна визначено ідеаціональну, чуттєву та інтегральну її форми [140, с. 227]. Зазначена класифікація частково збігається з основними формами розвитку людини (інстинктивна, чуттєва та розумова) [168, с. 156; 198, с. 9].

Виокремлення різними дослідниками чуттєвої форми культури може бути зумовлено можливістю вибору рішення під впливом емоцій у разі відсутності достатньої кількості знань про об'єкт управління » [168, с. 156; 198, с. 129].

На нашу думку, ідеаціональну форму культури, яка не залежить від впливу емоційних переживань людини, доцільно поділяти на ідеальну

(формується на основі безумовного визнання критерієм істини релігійних канонів) і раціональну (критерій істини формується на основі наукових знань і логічного мислення) [168, с. 156].

Зважаючи на зазначене, різновидами зворотних зв'язків у соціальній системі можуть бути: раціональний, чуттєвий, ідеальний, обмежено інтегральний, інтегральний. Раціональний – утворюється з використанням досягнутого рівня наукових знань і досвіду їх практичного використання. Чуттєвий – використовує у взаємних зв'язках об'єкта та суб'єкта управління емоційну сферу почуття людини. Ідеальний – будується на безумовному використанні в державному управлінні найбільш поширених релігійних канонів. В обмежено інтегральному й інтегральному зворотних зв'язках використовуються декілька або всі із зазначених різновидів відповідно » [168, с. 156].

Із поступовим впровадженням в Україні інституту капеланів зворотні зв'язки в механізмах державного управління все більше набувають властивості інтегральних. Державними інституціями Радянського Союзу декларувався науковий підхід у менеджменті. Він передбачав використання лише раціональних зворотних зв'язків. Водночас у багатьох випадках використовувалися замасковані псевдотеорією наукового комунізму чуттєві зворотні зв'язки » [168, с. 156].

В. Горлинський зазначає, що основними властивостями системи безпеки можуть бути: зберігання живучості та дієздатності в умовах деструктивного впливу; збереження функціональності та якісних властивостей у критичних ситуаціях; мінімізація ризиків щодо свого існування відповідно до загроз руйнування; спроможність організовувати виконання завдань в умовах, що змінюються; здатність прогнозувати загрози та ризики, виявляти тенденції розвитку ситуації, розробляти стратегії гарантування безпеки » [168, с. 156; 41, с. 96].

Зважаючи на зазначене, основними функціями зворотніх зв'язків у соціальній системі, що впливають на стан інформаційної безпеки особистості

та національну безпеку держави, можуть бути: стабілізація, розвиток або руйнування суспільних відносин; забезпечення управлінської діяльності, необхідної для ухвалення рішень інформацією; накопичення знань про суб'єкт і об'єкт (об'єкти) управління; формування умов для перетворення елементів системи на об'єкти або суб'єкти управління; забезпечення виконання державними інституціями механізмів, методів і функцій державного управління; реалізація процесів примусу щодо дотримання елементами соціальної системи правової поведінки; підтримання іміджу суб'єкта управління [168, с. 156].

Зв'язок між суб'єктами та об'єктами управління здійснюється з використанням процесів обміну між ними інформацією [363, с. 361]. Особливість соціального управління також полягає в цілеспрямованому впливі на свідомість та волю людини з метою найбільш ефективного досягнення визначеної цілі [53, с. 30]. Якщо в традиційному суспільстві інформація переважно поширюється з позицій цінностей еліти (зверху донизу), то в інформаційному суспільстві – з будь-якої точки соціальної структури (у всіх напрямках) [151, с. 135; 140, с. 230].

Погоджуємося з думкою про те, що соціальна система складається з: механізмів управління її функціонуванням і розвитком певної структури, об'єктів, функцій, персоналу, процесів управління. Механізм соціального управління становить собою сукупність методів, прийомів, форм управлінської діяльності, що використовуються для забезпечення ефективного розвитку суспільства [151, с. 135; 363, с. 373].

У термінологічному словнику з публічного управління Г. Панченко визначає механізми державного управління як поєднання двох складників: сукупності засобів, методів та важелів держави, спрямованих на досягнення пріоритетних цілей; узгоджених та скоординованих дій суб'єктів у взаємодії з об'єктами державного управління. Механізм державного управління системою забезпечення національної безпеки, на думку В. Абрамова, включає: визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів,

інструментів для здійснення комплексного управлінського впливу [151, с. 135; 284, с. 86].

Конституційний механізм, як зазначає В. Шатіло, складається з нормативно визначених, організаційно та функціонально закріплених публічних та легальних інститутів, які з використанням наявних ресурсів реалізують функції держави [358, с. 338]. В. Малімон та В. Дівнич акцентують увагу на важливості механізму державної підтримки, який використовується для спонукання пасивної або активної участі осіб у реалізації функцій держави [151, с. 135; 202, с. 132].

У «Енциклопедичному словнику з державного управління» механізм забезпечення національної безпеки розглядається як поєднання нормативно регламентованої діяльності державних та недержавних інституцій задля захисту й реалізації національних інтересів держави [77, с. 419]. Його функціонування потребує: виконання органами державної влади нормативно регламентованих заходів; поєднання політичних, правових, організаційних, аналітичних, інформаційних і фінансових заходів; мотивації цілеспрямованої діяльності інституцій громадянського суспільства й окремих громадян [151, с. 136; 211, с. 15].

Також існують інші підходи до визначення змісту механізму державного управління, зокрема: спосіб розв'язання суперечностей; послідовна реалізація дій шляхом застосування форм і методів управління [77, с. 421]; сукупність елементів організаційної структури та динаміка їх функціонування; система органів виконавчої влади та сукупність правових норм; практичні заходи, важелі, стимули, використовуючи які, органи державної влади впливають на суспільні відносини; штучно створена система засобів впливу та взаємодії суб'єктів та об'єктів управління; сукупність взаємопов'язаних методів державного управління, завдяки яким здійснюється державний вплив на життєдіяльність громадян [151, с. 136; 2, с. 80].

У роботах Н. Нижник та С. Мосова державна влада ототожнюється з механізмом «координації та узгодження різних соціально-політичних

інтересів і надання політичній волі, що відображає компроміс цих інтересів, загальнообов'язкового юридичного характеру». Важливими напрямками державного будівництва вони вважають удосконалення: інституційного механізму влади; зміну механізму представництва соціальних інтересів, що впливають на прийняття управлінських рішень [151, с. 136; 222, с. 41].

Г. Одінцова також розглядає механізм державного управління як спосіб розв'язання суперечностей у суспільстві шляхом послідовної реалізації органом управління визначених дій [335, с. 53]. На думку В. Авер'янова, невід'ємними елементами державних механізмів є: система органів виконавчої влади; правові норми, завдяки яким визначається організаційна структура державних інституцій, засади їх функціонування та розвитку [53, с. 48].

Окремі дослідники до механізмів публічного адміністрування додатково включають інструменти впливу на об'єкти управління [284, с. 87]. Кожний конкретний механізм державного управління реалізується використанням органами державної влади сукупності взаємно узгоджених методів управління [284, с. 168]. У низці робіт акцентується увага на первинності механізмів держави та вторинності утворення сукупності державних інституцій, які виконують завдання та функції держави [151, с. 136; 87, с. 124].

Варто зазначити, що об'єктами впливу деструктивної інформації можуть бути як персонал державних органів, так і пересічні особи. Це потребує залучення до процесів забезпечення інформаційної безпеки особистості всіх органів виконавчої, законодавчої, судової влади у взаємодії з інституціями громадянського суспільства та окремими особами [151, с. 136].

З урахуванням викладеного відповідний механізм державного управління передбачає: нормативно визначених суб'єктів державного управління; об'єкти управління (члени суспільства, інформаційні ресурси); нормативно регламентовані методи та інструменти впливу на об'єкти державного управління, що показано на рис. 4.3.

На відміну від процесів забезпечення інформаційної безпеки держави,

він спрямовується на створення реальної можливості для самостійної та адекватної орієнтації особистості в інформаційних потоках джерел, що надають як достовірну, так і свідомо спотворену інформацію.

Його основу (див. рис. 4.2) складають механізми державного управління, зокрема, конституційний, правовий, соціально-політичний, соціально-психологічний, економічний, інформаційно-аналітичний механізми та механізм симетричного діалогу органів державної влади і місцевого самоврядування із суспільством [151, с. 136].

Рисунок 4.3. Механізм державного управління забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері забезпечення інформаційної безпеки (Джерело: розроблено автором)

Кожен із них включає сукупність нормативно визначених інституцій державного управління (суб'єкти управління), які використовують нормативно регламентовані та притаманні їм методи державного управління, інструменти впливу на свідомість та діяльність членів суспільства, а також управління інформаційними ресурсами в інтересах забезпечення інформаційної безпеки особистості (об'єкти управління).

Особливістю діяльності органів державної влади є необхідність узгодження з іншими державами та доведення до своїх громадян: порядку та правил пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів і вантажів; проведення заходів протидії організованій злочинності; здійснення приймання й передавання затриманих осіб; обміну правоохоронною інформацією; порядку отримання від держави правого захисту під час перебування особи за кордоном тощо. Важливим фактором інформаційної безпеки особистості є її обізнаність та розуміння важливості виконання норм чинного законодавства та міжнародних норм права. Саме свідоме дотримання правової поведінки підвищує ефективність захисту прав конкретної особистості як на території власної держави, так і за її межами [151, с. 137].

Виконання зазначених заходів поряд із блокуванням деструктивних джерел та протидією поширенню недостовірної інформації має забезпечити розширення уявлень громадян про соціально значущу інформацію. До її складу доцільно включати [151, с. 137]:

- концептуальні засади та необхідність конституційного поділу державної влади, запровадження державних механізмів стримувань та противаги з метою недопущення узурпації влади;

- зміст механізмів державного управління в демократичному правовому громадському суспільстві;

- базові підходи щодо неупередженої оцінки результатів діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, ролі громадських інституцій та окремих громадян щодо зміцнення стану інформаційної безпеки;

- основні національні та міжнародні норми права;

- основні права громадянина та людини;
- відмінності правової поведінки особистості в суспільстві;
- незворотність відповідальності за протиправну діяльність;
- основні підходи щодо оцінки джерел повідомлень та інформації;
- сучасні уявлення про політичну культуру;
- інформацію про причини, негативні наслідки, способи подолання шкідливих для здоров'я особистості звичок [151, с. 137].

Для оцінювання ефективності та результативності державного управління необхідно використовувати індикатори та вимірювати показники стану інформаційної безпеки особистості з метою корегування наявних та ухвалення нових управлінських рішень. Найбільш ефективний зворотний вплив на діяльність суб'єктів управління може бути досягнутий з використанням рекомендацій міжнародних стандартів ISO серії 9000 щодо постійного вдосконалення якості діяльності та ISO 26000 з питань соціальної відповідальності організацій.

Корпорації, які є більш складними організаціями, підлягають складнішому комплексному регулюванню діяльності та орієнтовані на середні та великі підприємства. Як правило, корпорації є єдиним суб'єктом, які можуть бути включені до певного переліку та мають цінні папери, які можуть потрапляти на публічні торги. Якщо вплив стану забезпечення інформаційної безпеки на результати діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування цілком проявився в ході протистояння України російській агресії, то виникає питання: чи можуть актуалізуватися інформаційні загрози в організаціях з механізмами корпоративного управління.

Відмінністю механізмів публічного управління від механізмів державного управління є залучення для виконання функцій держави як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, громадських організацій та окремих громадян. Основу комплексного механізму державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі становлять національні механізми

державного управління, які мають бути гармонізовані з міжнародними та міждержавними механізмами взаємодії, співпраці та механізмами поширення кращих практик публічного управління [151, с. 138].

Механізм державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та в її прикордонному секторі являє собою спільну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, які із залученням та сприянням громадських організацій, окремих осіб, притаманними їм нормативно регламентованими методами та інструментами забезпечують адекватне реальності сприйняття людиною соціально значимої інформації з метою захисту конституційного ладу (включаючи механізми стримувань і противаг), суверенітету, територіальної цілісності держави, національних цінностей, дотримання законності, правопорядку, створення умов для всебічного і гармонійного розвитку людини, подолання шкідливих для людини звичок. Його відмінністю можна вважати спрямування на створення для кожної особистості реальної можливості самостійної та адекватної орієнтації в інформаційних потоках від різних за ступенем достовірності джерел [151, с. 138].

4.3. Модель державного управління інформаційною безпекою особистості

На думку В. Городнова, модель являє собою будь-який фізичний або умовний (знаковий) образ об'єкта, процесу або явища. Вона може бути відображена у вигляді математичної формули, карти, графіка, плану, проєкту, методу, методики, теорії, рішення тощо. Можна виділити три різновиди моделей: корисні (включають необхідні параметри та враховують всі істотні властивості реального об'єкта); марні (включають не всі критичні для досягнення цілей моделювання параметри та властивості реального об'єкта); шкідливі (не враховують істотні параметри та властивості об'єкта, викривляють результати моделювання, що призводить до прийняття

недоцільних рішень) [42, с. 6].

На прикладі структури механізму забезпечення соціальної безпеки С. Домбровська показала, що зазначений механізм є система організаційно-економічних і правових заходів. Вони спрямовуються на запобігання відповідним загрозам та включають:

- об'єктивний і всебічний моніторинг економіки та суспільства для прогнозування та ідентифікації внутрішніх і зовнішніх загроз;
- визначення гранично допустимих значень показників, що спричиняють нестабільність та негативні наслідки;
- діяльність держави щодо попередження внутрішніх і зовнішніх загроз;
- сукупність об'єктивних закономірностей та зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя в їх саморозвитку й саморусі;
- врахування незбижних динамічних змін у суспільстві та суспільних відносинах [63, с. 29].

Зазначені особливості також притаманні механізму забезпечення інформаційної безпеки особистості.

На відміну від автократій у демократичних суспільствах народ набуває особливого статусу носія державної влади. Зважаючи на зазначене, демократичне державне управління є різновидом соціального управління, яке вирізняється активною участю громадян у формуванні органів державної влади, визначенні пріоритетів та напрямів державної політики, участю в управлінні державою. Це перетворює державу в інституційно-організаційний механізм [48, с. 18]. Модель забезпечення інформаційної безпеки особистості має бути універсальною з точки зору використання всіма інституціями громадянського суспільства.

Діяльність людини щодо досягнення суспільно значущих цілей здійснюється з використанням соціальних технологій, які передбачають поділ праці на окремі скоординовані та синхронізовані процедури та операції. Їх можна класифікувати: за типом соціального процесу (економічні, екологічні, соціальні, політичні, культурологічні, духовні, інформаційні, комплексні); за

типом впливу (формувальні, стимуляторні, стримувальні, деструктивні); за типом функції, що виконується (пізнавальні, діагностичні, інформаційні, навчальні, ігрові, управлінські, діяльності, протиборства та примирення). Їхніми основними властивостями є масштабність, новизна, ефективність, наукоємність, складність, життєвий цикл, адаптивність, надійність, валідність [331, с. 13].

Під час моделювання реальних процесів та механізмів державного управління з'являється низка протиріч. Перше – між вимогою достовірності та оперативності результатів моделювання (достовірність досягається використанням великої кількості факторів та параметрів, що збільшує необхідний час для збору необхідних даних та їх оброблення). Друге – між реальним об'єктом та обраною структурою моделі, яка не може повною мірою відтворювати реальність. Третє – між необхідним ступенем деталізації (точності відтворення реального об'єкта) та невизначеністю окремих початкових даних (особливо характерно для моделей, які використовують імовірні значення основних показників) [42, с. 7].

Виокремлення інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки зумовлено:

- намаганням будь-якої суверенної держави захищати власні національні інтереси від зовнішніх та внутрішніх посягань на них;
- необхідністю посилення національного потенціалу в інформаційній сфері та захисту його від наявних і потенційних інформаційних загроз;
- існуванням реальних потреб захисту всіх суб'єктів інформаційних відносин від можливих негативних наслідків недобросовісного або небезпечного використання інформаційних технологій;
- реальними та потенційними можливостями інформаційного тиску на суспільство з метою реалізації агресивних намірів, одержання політичних, економічних, військових переваг шляхом інформаційного впливу на свідомість і підсвідомість громадян, що загрожують національній безпеці [64, с. 204].

Конституція України (статті 17, 19) забезпечення інформаційної безпеки відносить до найважливіших функцій держави та справи всього Українського народу. Посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування не можуть діяти всупереч повноваженням, які визначені Законами України та іншими нормативно-правовими актами [117]. Зазначені дефініції істотно впливають на визначення суб'єктів інформаційних відносин та їхніх основних обов'язків.

Так, Законом України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних відносин визначені: фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень. Об'єктом інформаційних відносин є інформація, яка поділяється на такі види: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; критична технологічна інформація та інші види інформації [267].

Конституція України гарантує судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [117]. За порушення законодавства України про інформацію винних осіб притягають до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності. У разі завдання особі під час інформаційних стосунків матеріальної чи моральної шкоди їй гарантовано право на отримання компенсації за спричинену шкоду [267].

У сфері національної безпеки інформаційне забезпечення здійснюється спеціально створеними інститутами, органами, службами суспільства і держави. Вони здійснюють цілеспрямований, безперервний процес збору,

аналізу, збереження та надання суб'єктам національної безпеки необхідної для прийняття управлінських рішень інформації [66, с. 5].

В Україні не заборонено вільно та у будь-який спосіб збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Воно може бути обмежене лише законом та в інтересах забезпечення національної безпеки: територіальної цілісності; громадського порядку; запобігання заворушенням чи злочинам; охорони здоров'я населення; захисту репутації або прав інших людей; захисту від витоку конфіденційно одержаної інформації; підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [117].

Суб'єктам інформаційних відносин забороняється зловживати правом на інформацію, використання її для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Держава не може запобігати поширенню суспільно необхідної інформації, навіть якщо вона віднесена до інформації з обмеженим доступом, якщо право громадськості знати зазначені відомості переважає потенційну шкоду від їх поширення. Зокрема, суспільний інтерес становить інформація про загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України; забезпечення реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків; порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо [267].

Загальними принципами норм права Європейського Союзу є повага до фундаментальних прав людини, пропорційність, рівноправність (заборона дискримінації), неможливість зворотної дії законів та захист легітимних очікувань; дотримання процесуальних норм, субсидарність [249, с. 25].

Крім цього, в європейському суспільстві органи місцевого самоврядування визнані формою прояву демократії в суспільстві. Вони існують у межах закону: здійснюють регулювання та управління суттєвою

часткою публічних справ, під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення, є повноправними суб'єктами державного управління [79]. Прискорення євроінтеграційних процесів вплинуло на швидкість розвитку нормативно-правової бази України з питань забезпечення інформаційної безпеки.

У грудні 2021 року Указом Президента України на доповнення до Доктрини інформаційної безпеки України від 25.02.2017 № 47/2017 [277] була ухвалена Стратегія інформаційної безпеки [276]. Її впровадження дозволило удосконалити систему забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням раніше отриманого досвіду.

Зазначеним нормативно-правовим актом основними суб'єктами механізмів забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері визначені:

– Рада національної безпеки і оборони України (координація діяльності органів виконавчої влади);

– Кабінет Міністрів України (формування державної політики, програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, затвердження планів заходів);

– органи державної влади, органи місцевого самоврядування, Центр протидії дезінформації, інститути громадянського суспільства (забезпечують реалізацію Стратегії та загальнодержавного плану заходів забезпечення інформаційної безпеки);

– Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері (в межах компетенції здійснює нормативно-правове регулювання, визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сфері інформаційної безпеки; сприяє популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світі);

– Міністерство оборони України, сили оборони (забезпечення в межах компетенції моніторингу інформаційного простору, прогнозування та виявлення інформаційних загроз; підготовки та проведення оборонних

інформаційних заходів, координації відповідних суб'єктів; розвитку та функціонування системи стратегічних комунікацій сил оборони; правових, організаційних, технічних, інформаційних та інших дій щодо забезпечення власної інформаційної безпеки; зв'язків з українськими та іноземними засобами масової інформації щодо забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії російської федерації; протидії інформаційним операціям та іншим заходам інформаційного впливу; достовірного інформування військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони);

– Служба безпеки України (здійснення моніторингу вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та інтернету з метою виявлення інформаційних загроз; протидії проведенню противником спеціальних інформаційних операцій);

– розвідувальні органи України (сприяння реалізації та захисту національних інтересів України в інформаційній сфері за кордоном, виявлення та протидія зовнішнім інформаційним загрозам у сфері безпеки та оборони держави);

– Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (бере участь у забезпеченні захисту українського інформаційного простору від пропагандистської аудіовізуальної продукції держави-агресора, сприяє розповсюдженню українського телерадіомовлення на тимчасово окупованих територіях України);

– наукові та науково-дослідні установи (залучаються для забезпечення науково-аналітичного та експертного супроводження процесу формування та реалізації державної інформаційної політики) [276].

Національні інтереси держави формуються з урахуванням життєво важливих для окремої особистості та суспільства цінностей. У реалізації їх беруть участь усі інституції, які становлять політичну організацію суспільства. Зокрема, органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; політичні партії і рухи, громадські об'єднання та організації; засоби масової інформації.

Варто зазначити, що інтереси громадян змінюються в часі. Це зумовлює необхідність відстеження таких змін та вживання заходів щодо їх перетворення на демократичній основі у національні інтереси [66, с. 6].

Функції координації діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки покладені на Раду національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України, що може призводити до дублювання функцій. На нашу думку, у сфері забезпечення інформаційної безпеки можна виокремити три основні різновиди реалізації зазначеної функції державного управління: регламентаційну, операційну, регламентаційно-операційну, що показано на рис. 4.4.

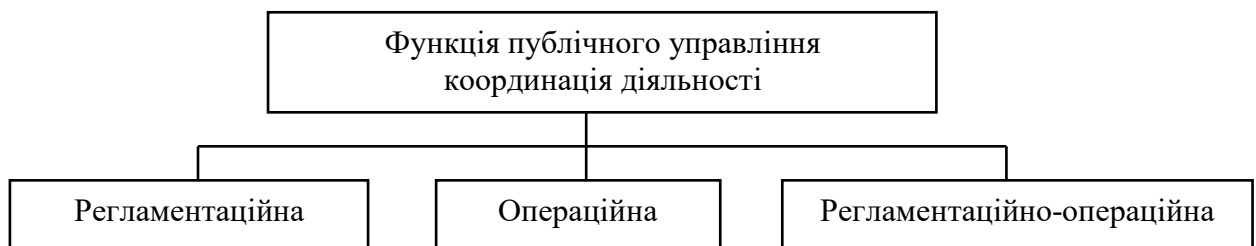

Рисунок 4.4. Різновиди функції державного управління координації діяльності (Джерело: розроблено автором)

Регламентаційна функція координації діяльності пов'язана з нормативним визначенням підстав, повноважень та способів діяльності на виконання вимог статті 19 Конституції України. Забезпечує виконання Стратегії інформаційної безпеки України Кабінет Міністрів України шляхом ухвалення номативно-правових актів або внесення змін до них у межах наданих йому повноважень.

Операційна функція координації діяльності пов'язана з необхідністю синхронізації за часом, змістом та обсягом виконання органами виконавчої влади певних заходів для забезпечення реалізації визначених завдань у межах їхньої компетенції. Цю функцію виконує Рада національної безпеки і оборони України, яка також може готувати пропозиції до ухвалення необхідних нормативно-правових актів або внесення до них змін.

Регламентативно-операційну функцію координації діяльності виконує орган державної влади в тому разі, якщо він одноосібно наділений всіма зазначеними вище повноваженнями.

З боку російської федерації інформаційно-психологічні заходи щодо знищення України як незалежної держави та української ідентичності здійснюють численні державні органи та навіть її президент. Ухвалений у 2022 році Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» є дуже важливим для протидії ворожій пропаганді шляхом досягнення єдності в українському суспільстві, подолання суперечностей соціокультурного, мовного та регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [274]. Його реалізація сприяє мінімізації внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз в українському суспільстві.

Згаданий Закон України визначає поняття військово-патріотичного виховання, громадянської компетентності та стійкості, громадянсько-патріотичного виховання, духовно-морального виховання, які певним чином впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, здатності громадян адекватно сприймати, аналізувати інформацію та використовувати її у своїй діяльності.

Військово-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони.

Так, військово-патріотичне виховання є виховним процесом, що спрямоване на формування у громадян мотивації до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки та оборони. Громадянсько-патріотичне виховання спрямоване на усвідомлення громадянами власної відповідальності за розвиток своєї держави та благополуччя українського народу. Духовно-

моральне виховання впливає на формування та розвиток духовних і моральних цінностей громадян на основі суспільно-державних (національних) цінностей України. Національно-патріотичне виховання спрямоване на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України [274]. Зазначені процеси безпосередньо впливають на зміцнення українського суспільства, розвиток його інтелектуального потенціалу та стійкості до інформаційних загроз.

Без подолання проблем інформаційної безпеки неможливо забезпечити громадянську стійкість, що пов'язана із здатністю особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті та в умовах негативних зовнішніх впливів. Вона також впливає на стан громадянської компетентності – здатності особистості реалізовувати й захищати права та свободи людини і громадянина, з відповідальністю ставитися до своїх обов'язків, брати активну участь у суспільному житті, підтримувати розвиток демократичного суспільства та утверджувати верховенство права [274].

Основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- формування у громадян активної громадянської позиції;
- оборонної свідомості та громадянської стійкості;
- патріотизму;
- поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України;
- формування та збереження української національної ідентичності;
- забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;
- усунення впливу держави-агресора в інформаційній, освітній, культурній сферах України;

- активізація діяльності інститутів громадянського суспільства;
- поширення інформації про ветеранів війни, формування у суспільстві традицій вшанування пам'яті загиблих (померлих) ветеранів війни;
- формування готовності громадян до виконання конституційного обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України [274].

Основними суб'єктами утвердження української національної та громадянської ідентичності визначені Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України та центральні органи виконавчої влади (що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері: утвердження української національної та громадянської ідентичності; освіти і науки; молодіжної політики; фізичної культури і спорту; соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється статус ветеранів війни; культури та мистецтв; телебачення і радіомовлення) [274].

Крім органів державної влади суб'єктами утвердження української національної та громадянської ідентичності є інститути громадянського суспільства, фізичні та юридичні особи, що беруть участь у реалізації проєктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності за напрямками національно-патріотичного або військово-патріотичного виховання. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти інститутам громадянського суспільства в реалізації їхніх проєктів у зазначеній сфері [274].

При Кабінеті Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування утворюється постійно діючий консультативно-дорадчий орган – Координаційна рада з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності. Вона бере участь в оцінюванні ефективності державної політики у сфері утвердження української національної та

громадянської ідентичності та сприяє координації діяльності суб'єктів відносин у зазначеній сфері на відповідній території, її члени працюють на громадських засадах [274].

До повноважень Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності належить: відстеження стану виконання законів України, постанов Верховної Ради України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; участь в оцінюванні ефективності державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; участь у підготовці, розгляд та внесення пропозицій, висновків, рекомендацій до Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності, інших нормативно-правових актів у цій сфері; подання Кабінету Міністрів України пропозицій щодо вдосконалення законодавства з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності; здійснення інших повноважень, визначених Положенням про Координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності [274].

Зазначений орган може залучатися до формування пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Основні принципи, що визначають порядок формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, можуть бути застосовані для проведення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Документами стратегічного планування у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- Стратегія утвердження української національної та громадянської

ідентичності (яка, на жаль, не належить до документів стратегічного планування у сфері національної безпеки);

- державні цільові, регіональні та місцеві програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності;

- плани заходів з утвердження української національної та громадянської ідентичності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування [274].

На жаль, стаття 28 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» лише декларує відповідальність за порушення законодавства про утвердження української національної та громадянської ідентичності [274].

Вона не містить чіткого визначення об'єкта та суб'єктивної сторони правопорушення, не передбачає внесення необхідних змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» органи державної влади та місцевого самоврядування вживають комплекс заходів щодо широкого залучення громадян України до забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування й відсічі агресії. Здійснення національного спротиву передбачає організацію територіальної оборони, руху опору та цілеспрямовану підготовку громадян України до його здійснення. Головним його результатом має бути завдання втрат противнику [273].

Національний спротив передбачає формування патріотичної свідомості, стійкої мотивації, набуття знань та практичних вмінь, які необхідні для захисту своєї держави. Вона спрямовується за трьома напрямками: набуття громадянами готовності та здатності до захисту незалежності та територіальної цілісності України; військово-патріотичне виховання; підготовка до життєдіяльності в районах ведення бойових дій [273].

Форми, методи та засоби виконання завдань руху опору визначаються законодавством України та нормативно-правовими актами Командувача Сил спеціальних операцій Збройних Сил України [255].

Провідна роль в організації, підготовці, підтримці та веденні руху опору належить Силам спеціальних операцій Збройних Сил України. Рішення про виконання завдань територіальної оборони в районах ведення воєнних (бойових) дій ухвалює Головнокомандувач Збройних Сил України [273].

Суб'єктами організації та здійснення національного спротиву в Україні є Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Сили спеціальних операцій Збройних Сил України, Сили територіальної оборони Збройних Сил України, Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. Основними суб'єктами інформаційно-аналітичної діяльності та забезпечення інформаційної безпеки з питань здійснення національного спротиву можна вважати: Кабінет Міністрів України (спрямовує і координує роботу органів виконавчої влади, затверджує Положення про рух опору), Міністерство оборони України (розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань національного спротиву); Спецпідрозділи (організують та здійснюють заходи з підготовки та ведення руху опору, розробляють проект Положення про рух опору, оцінюють обстановку, розробляють прогнози її розвитку та заходи відповідного реагування, створюють і використовують необхідні інформаційні, інформаційно-комунікаційні системи), Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки (організовує та здійснює реалізацію заходів з початкової підготовки громадян України до національного спротиву) [273].

Решта органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у межах компетенції бере участь у навчаннях (тренуваннях) та реалізації визначених заходів. Інші сили та засоби сил безпеки та сил оборони за рішенням

Головнокомандувача Збройних Сил України залучаються до процесів організації, підготовки, підтримання та виконання завдань руху опору [273].

Безперечно, існує нерозривний зв'язок між патріотичною свідомістю громадян та їхньою спроможністю без впливу держави протистояти деструктивній інформації країни-агресора. Виконання закону України «Про основи національного спротиву» також потребує виокремлення в системі забезпечення інформаційної безпеки держави окремого напрямку, що пов'язаний із забезпеченням та розвитком інформаційної безпеки особистості. Підвищення навичок громадян щодо пошуку, аналізу, перевірки інформації є необхідною умовою перемоги в сучасних інформаційних війнах. Крім інформаційної грамотності, громадяни мають набути необхідних мінімальних знань з основ діяльності органів публічної влади, дотримання правової поведінки у суспільстві [170, с. 68].

На сьогодні в управлінській діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки під час здійснення національного спротиву використовують усі загальні функції державного управління (організація, планування, взаємодія, мотивація, контроль, забезпечення діяльності, ухвалення управлінських рішень). Запроваджені такі механізми державного управління: політичний, організаційний, правовий, економічний, мотиваційний, інформаційний, розвитку людського потенціалу та механізм двостороннього діалогу із суспільством.

Законом України від 27.01.2022 № 2024-IX визначено, що «Інформація про форми, методи і засоби виконання завдань руху опору, про взаємодію Сил спеціальних операцій Збройних Сил України з іншими силами і засобами руху опору належить до таємної інформації ...» [255].

Водночас відповідні зміни до наказу Служби безпеки України, а саме пункт 1.13.2 «Відомості про особовий склад ССО, що дають змогу встановити його причетність до виконання завдань спеціальної розвідки, проведення спеціальних дій, здійснення заходів з організації, планування, підготовки чи виконання завдань руху опору, проведення спеціальних і психологічних

операцій (акцій, дій), участі в інформаційних операціях (акціях, діях)» [261] до грудня 2022 року не були внесені та не в повному обсязі збігаються із змістом зазначеного Закону України.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань тимчасово окупованої території, є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Його основними завданнями у сфері забезпечення інформаційної безпеки є такі: реінтеграція тимчасово окупованих територій в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, культурний, освітній простір України; забезпечення інформаційного суверенітету України (крім здійснення повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»); сприяння задоволенню інформаційних, національно-культурних, мовних, освітніх потреб, розвитку етнічної самобутності корінних народів та національних меншин, що проживають на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до неї територіях. Міністерство також бере участь у виконанні завдань із мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави. Видані в межах повноважень накази Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами [58].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» органи державної влади, в тому числі сектору безпеки і оборони, їх посадові особи в межах своєї компетенції зобов'язані: здійснювати у законний спосіб

заходи для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного державного кордону; вживати заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі збройної агресії російської федерації; захищати права і свободи цивільного населення; дотримуватися принципів і норм міжнародного права, проводити політико-дипломатичні, санкційні та інші заходи з метою відновлення територіальної цілісності України; розвивати оборонний і безпековий потенціал України; забезпечувати комплексний розвиток безпекової, економічної, інформаційно-телекомунікаційної, соціальної та гуманітарної інфраструктури на територіях, прилеглих до тимчасово окупованих територій; проводити заходи зі зміцнення оборонних і безпекових спроможностей України; використовувати механізми двосторонньої міжнародної співпраці, міжнародних організацій та міжнародних судових інстанцій з метою збереження та посилення санкцій, що застосовуються до російської федерації членами міжнародного співтовариства, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, злочини геноциду, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, відбудови та відновлення знищеної внаслідок збройної агресії інфраструктури України [260].

У 2022 році постановою Кабінету Міністрів України було введено інститут Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб. З питань забезпечення інформаційної безпеки громадян до його повноважень входять: організація розроблення державних програм з питань, що стосуються внутрішньо переміщених осіб та осіб, які виїхали за кордон; опрацювання пропозиції щодо вжиття заходів із забезпечення їхніх прав і свобод; сприяння їх інформуванню, здобуттю освіти, культурному розвитку, захисту конституційних прав і свобод; методичне забезпечення центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, центрів надання адміністративних послуг, з питань внутрішньо переміщених осіб [57].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що

забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах культури, державної мови, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки, відновлення та збереження національної пам'яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, є Міністерство культури та інформаційної політики України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [56].

При Міністерстві культури та інформаційної політики України у 2021 році було створено окремий орган. Його робота спрямована на: розбудову стратегічних комунікацій; розроблення контрнарративів щодо російської федерації, проведення інформаційних кампаній, включення українських нарративів у щоденну комунікацію Уряду; протидія дезінформації та формування стійкості до неї, сповіщення громадян про інформаційні атаки проти України; підвищення обізнаності суспільства про гібридні загрози, проведення відповідних тренінгів для державних службовців; регулярне інформування громадян про гібридну агресію з боку росії на міжнародному рівні, напрацювання механізмів протидії дезінформації спільно з міжнародними партнерами [280].

У цілому від діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки у сфері національної безпеки очікується забезпечення: надійного захисту інформаційного простору України; ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій та протидії поширенню небезпечного та загрозового контенту; інформаційної реінтеграції громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України; підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності населення; дотримання конституційних прав особи на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя; забезпечення захисту прав журналістів; формування української громадянської ідентичності [276].

Отримання зазначених результатів залежить від: прогресу в забезпеченні інформаційної безпеки особистості; здатності суспільства

адекватним чином реагувати на інформаційні загрози без втручання органів державної влади та місцевого самоврядування (становить собою синергію особистих якостей громадян); здатності органів державної влади мінімізувати інформаційні загрози та впливати на розвиток свого персоналу та громадянського суспільства. Частково успішність відбиття збройного нападу російської федерації 2023 року залежить від прогресу демократичних процесів, розвитку громадянського суспільства, суттєвого підвищення здібностей пересічної людини самостійно реагувати на небезпечні та шкідливі інформаційні впливи країни-агресора.

У процесі підготовки управлінських рішень розв'язують завдання:

- теоретичні (обґрунтування підходів до вирішення протиріч, визначення ключових принципів та критеріїв вибору необхідних інструментів впливу);
- аналітичні (аналіз факторів та параметрів моделі об'єкта управління);
- методичні (обґрунтування вимог до методичного апарату, який має застосовуватися під час опрацювання та реалізації управлінського рішення);
- конструктивні (заходи забезпечення реалізації ухваленого управлінського рішення) [45, с. 34].

У державному механізмі виокремлюються підсистеми: державного регулювання; підтримання соціальної взаємодії та розвитку. Одним з його пріоритетних завдань є вжиття заходів щодо збереження здоров'я та життя людини, підтримки нормальних умов її існування; захисту людини в ринковому середовищі. Роль держави полягає у формуванні необхідної політики, системи узгоджених між усіма суб'єктами цілей та соціально-економічних інтересів [63, с. 29].

Основними процедурами у процесі розроблення моделі будь-якого об'єкта вважаються: формулювання цілей моделювання (у цьому разі це відображення некерованих чинників та формування механізмів впливу на особистість як основний елемент соціальної системи); формування переліку питань, на які необхідно отримувати відповіді під час моделювання;

деталізація моделі; прийняття гіпотез, припущень, що дозволяють усунути протиріччя та нестачу окремої інформації про об'єкт моделювання; визначення керованих та некерованих параметрів моделі; декомпозиція процесів на підпроцеси для більш повної деталізації моделі; прибирання елементів, які не впливають на потрібну точність та достовірність результатів моделювання; верифікація моделі [42, с. 10].

Соціальні технології мають відповідати таким принципам:

- за своєю структурою – не суперечити законам соціуму та природи;
- за життєвим циклом – використання необхідного набору процесів та операцій, функціональна повнота, періодичне проведення верифікації процесів та операцій, придатність до використання.

На стадії розроблення соціальної технології необхідно передбачати набуття моделлю таких властивостей: системності, оптимальності, ефективності, можливості цілеспрямованого використання, врахування передового досвіду, чітко окреслених меж допустимого використання, відповідності реальним потребам, стійкості, надійності, саморозвитку. Крім того, треба враховувати можливість появи у складних соціальних моделях ефекту синергії, тобто появи нових заздалегідь не передбачених властивостей [331, с. 41].

Модель державного управління інформаційною безпекою особистості показана на рис. 4.5. Вона становить собою механізм державного управління, застосування якого передбачає використання суб'єктами державного управління методів та інструментів впливу задля забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Її основу складає людина як найвища соціальна цінність та основний елемент соціальної системи. Органи державного управління можуть впливати на неї шляхом застосування методів державного управління та відповідних інструментів впливу. Результати діяльності людини завжди знаходять своє відображення у зовнішньому відносно неї середовищі.

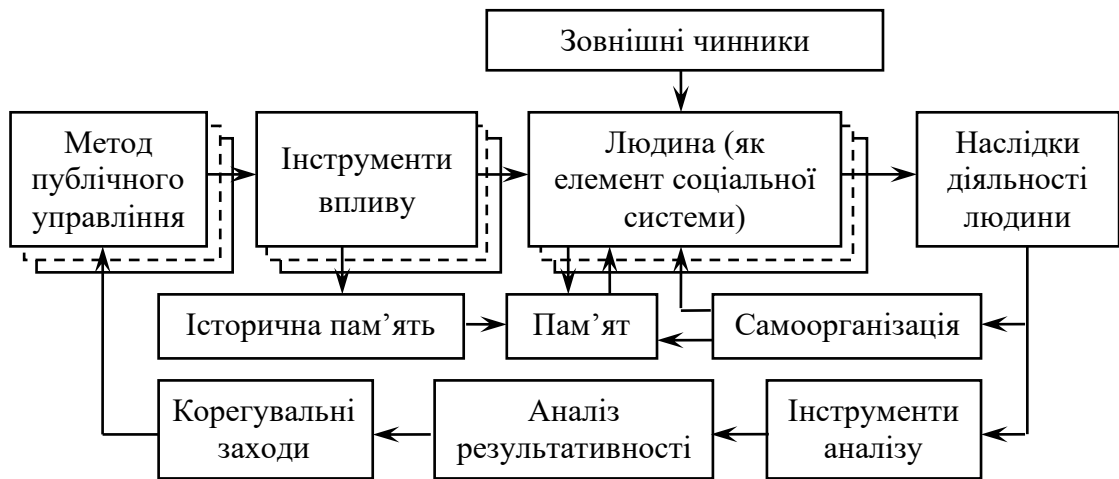

Рисунок 4.5. Модель державного управління інформаційною безпекою особистості (Джерело: розроблено автором)

Крім зовнішніх чинників на людину здійснюють вплив історична пам'ять як колективне явище та особиста пам'ять. Для спадкоємності поколінь держава має забезпечувати належний рівень передавання історичної пам'яті на рівні, що забезпечує необхідний стан інформаційної та національної безпеки. Результативність політики забезпечення інформаційної безпеки особистості має передбачати проведення заходів перевірки та корегування застосованих у попередньому циклі державного управління методів з урахуванням виявлених розбіжностей між очікуваною реакцією людини та реальністю.

Необхідність урахування зазначеного елемента спричинена тим, що одним із важливих пріоритетів гуманітарної політики держави є формування історичної пам'яті. Адекватне розуміння війни, яка розпочалася в Україні, неможливе без осмислення досвіду минулого, а також політичних, культурних, моральних традицій українського народу. Органи державної влади мають правовими, культурними, організаційними, матеріальними засобами сприяти зміцненню історичної пам'яті, яка складає основу патріотичної свідомості [223, с. 61].

Людина може виступати носієм всіх видів самосвідомості. Варто зазначити, що в основі духовного життя особистості знаходить відображення

досвід історичного розвитку суспільства, що передається від минулих поколінь наступним. Він проявляється в реальному житті як сукупність різноманітних архетипів [109, с. 116].

Керованими елементами моделі можна вважати набір методів державного управління та інструментів впливу, які використовуються органами публічного управління з метою культурного розвитку особистості. Також для оцінювання стану справ можуть цілеспрямовано обиратися необхідні інструменти аналізу визначеної сукупності індикаторів (параметрів моделі), методики аналізу отриманих даних. На підставі отриманих даних органи публічного управління в межах своєї компетентності можуть обирати необхідні корегувальні заходи в ході прийняття управлінських рішень.

Умовно керованими елементами моделі можна вважати історичну пам'ять суспільства, пам'ять людини, процеси самоорганізації. Суб'єкти державного управління можуть лише поступово вносити зміни до їхнього стану опосередкованими способами. Некерованими елементами є зовнішні чинники, що впливають на людину та всю соціальну систему, наслідки діяльності людини.

Під час розроблення наведеної на рис. 4.4 моделі враховані три зазначені М. Григорчуком стадії процесу ухвалення управлінського рішення. Перша – визначення проблеми, яка потребує ухвалення управлінського рішення: підготовка управлінського рішення на підставі аналітичної діяльності та відбору кращого серед можливих альтернативних рішень; виконання ухваленого рішення шляхом створення відповідних умов, організації діяльності органів публічної влади, контролю та аналізу результатів його виконання [45, с. 15].

У свою чергу, виконання ухваленого рішення передбачає існування [45, с. 15]:

- процесів (послідовність кроків щодо формування впливу суб'єкта управління на об'єкт управління);
- результатів (наслідок інтелектуальної діяльності людини (певного

колективу) щодо досягнення мети управлінської діяльності шляхом цілеспрямованого застосування необхідних методів та інструментів впливу на об'єкт управління);

- формування та відбору альтернатив (вибір засобів та способів дій);
- необхідних нормативно-правових актів (документально оформлена конкретна форма впливу суб'єкта управління на об'єкт управління).

Загальна модель державного управління інформаційною безпекою особистості, яка отримана декомпозицією моделі (див. рис. 4.4). Вона показана на рис. 4.6.

Її особливістю є два контури впливу (зовнішній, якій обумовлений діяльністю суб'єктів державного управління; внутрішній, що залежить від здібності особистості до самоорганізації).

Зазначена модель має низку протиріч:

- наслідки діяльності людини мають зв'язок із спожитою та накопиченою людиною інформацією, яка неповно доступна для аналізу органами державного управління;
- результативність впливу державного управління суттєво залежить від здібностей самоорганізації особистості;
- необхідність використання методів та інструментів щодо розвитку самоорганізації особистості;
- можливість використання окремих однакових інструментів у межах різних методів державного управління та поєднання інструментів (особливо серед адміністративних та правових методів) в рамках реалізації механізму державного управління (застосування одного інструменту викликає необхідність використання одного чи декількох інших);
- діяльність людини здійснюється під впливом певних чинників, які не могли бути враховані суб'єктом управління або виникли під час реалізації управлінського рішення;
- необхідність усунення розбіжності реального та бажаного стану системи потребує пошуку нового рішення;

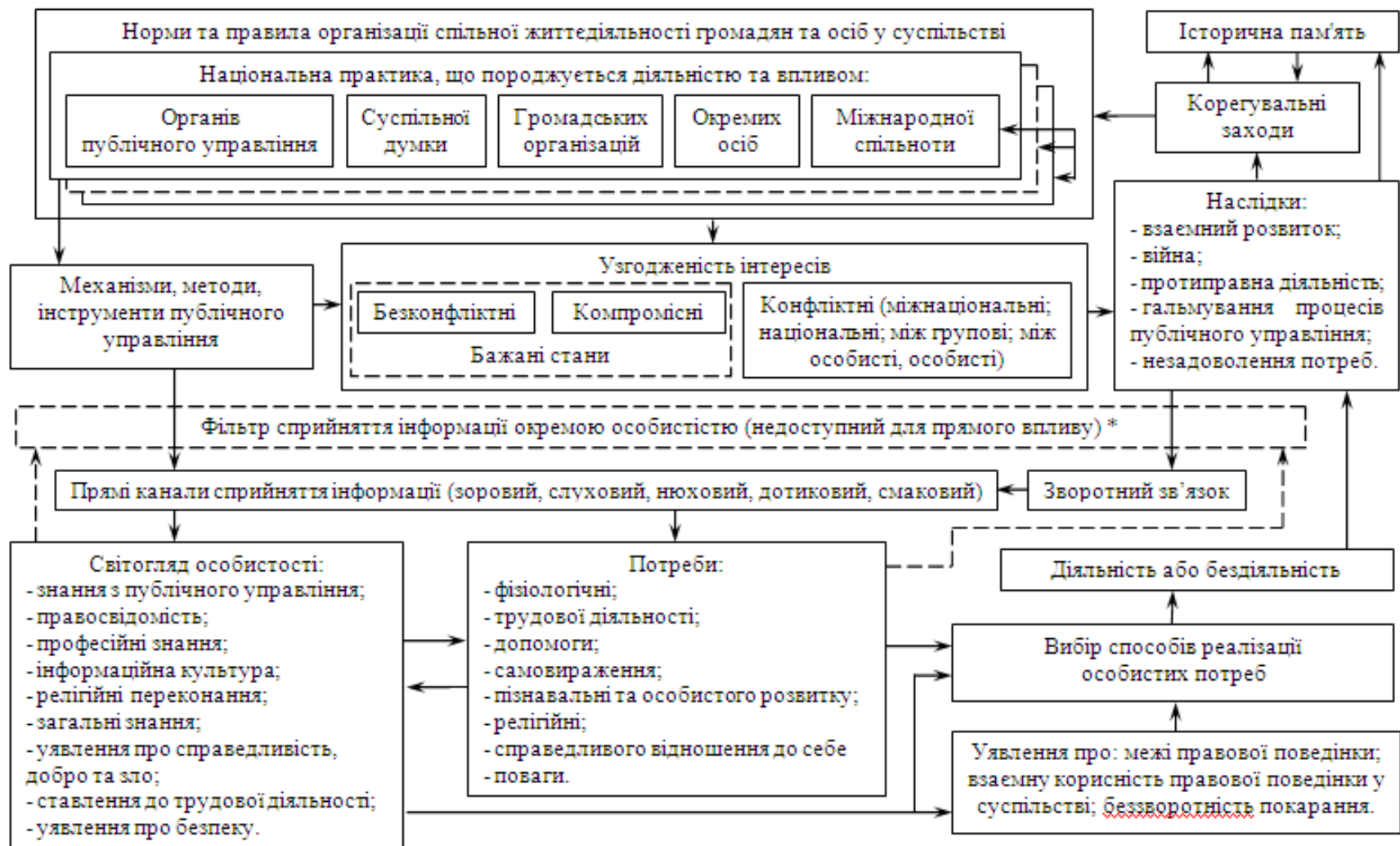

Рисунок 4.6. Модель державного управління інформаційною безпекою особистості (Джерело: розроблено автором)

– державна політика забезпечення інформаційної безпеки особистості має передбачати застосування державних механізмів, методів та інструментів державного управління для узгодження законних інтересів особи, суспільства, держави та вжиття корегувальних заходів, що позитивно впливають на розвиток історичної пам'яті, формування світогляду людини, її власних потреб та використання нею законних та доцільних способів їх задоволення.

Реалізація моделі органами публічної влади забезпечує реалізацію наступних функцій: підтримка суспільного порядку та стабільності; досягнення компромісів, попередження та розв'язання конфліктів у суспільстві; формування якісної політичної системи; гармонізація політичних відносин; підтримання правопорядку [203, с. 23]. Крім цього, забезпечення гармонійного культурного розвитку особистості та підвищення стійкості суспільства до інформаційних загроз.

Розв'язання зазначених протиріч потребує визначення напряму змін. Якщо вони розвиваються в бажаному напрямі – корегування не потребується. У протилежному разі необхідно вжити корегувальних заходів на рівні логічної структури: механізм – метод – інструмент державного управління.

Використання моделі дозволяє провести вибір та поєднання інструментів впливу для:

– зменшення невідповідного сприйняття реальної інформації людиною, що призводить до небажаних наслідків за підсумками її діяльності;

– підтримання досягнутого впливом державного управління стану інформаційної безпеки особистості без втручання суб'єктів державного управління;

– можливості прогнозування змін інформаційної безпеки особистості.

Механізм державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки становить собою спільну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, які із залученням та за сприяння громадських організацій, окремих осіб, з притаманними їм нормативно регламентованими методами та інструментами забезпечують адекватне

сприйняття сприйняття людиною соціально значимої інформації з метою захисту конституційного ладу, включаючи механізми стримувань і противаги, суверенітету, територіальної цілісності держави, національних цінностей, дотримання законності, правопорядку, створення умов для всебічного й гармонійного розвитку людини, подолання шкідливих для людини звичок.

Його відмінною рисою можна вважати спрямування на створення для кожної особистості реальної можливості самостійної та адекватної орієнтації в інформаційних потоках від різних за ступенем достовірності джерел. Відмінністю механізмів публічного управління від механізмів державного управління є залучення до виконання функцій держави як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, громадських організацій та окремих громадян. Основу комплексного механізму публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері забезпечення інформаційної безпеки становлять національні механізми державного управління, які мають бути гармонізовані з міжнародними та міждержавними механізмами взаємодії, співпраці та механізмами поширення кращих практик державного управління [160, с. 6].

Зважаючи на те, що одним з основних завдань менеджменту є забезпечення спільної праці людей через єдині загальні цінності, створення необхідних умов для життєдіяльності та забезпечення своєчасного реагування людей на зміни зовнішнього середовища забезпечення інформаційної безпеки особистості залишається актуальною проблемою сьогодення. Вона є одним з вирішальних чинників перемоги держави у сучасних гібридних війнах.

У теорії державного управління інформаційною безпекою особистості можна виділити п'ять базових складників. До них належать: механізми державного управління, що утворені державними інституціями, які використовують притаманні їм методи державного управління та інструменти впливу; технології та технологічні засоби; соціальні комунікації; об'єкти інформаційної безпеки, що включають окремих осіб, соціальні групи, населення держави, міжнародну спільноту, суспільство та культуру. Загальний

стан забезпечення інформаційної безпеки особистості характеризується показниками та індикаторами стану інформаційної безпеки.

Базові складники забезпечення інформаційної безпеки особистості використовують органи державної влади в організаційному, правовому, політичному, мотиваційному механізмах державного управління та механізмі двостороннього симетричного діалогу із суспільством. Для формування управлінських рішень кожна з державних інституцій має розробити й упровадити систему показників та індикаторів стану інформаційної безпеки особистості як для власного персоналу, так і для користувачів державних послуг, які у подальшому інтегруються в загальнодержавну систему.

До основних вимог, що пред'являються до індикаторів стану інформаційної безпеки особистості, можна застосувати окремі критерії, які були запропоновані О. Ольшанським для визначення якості надання адміністративних послуг [225, с. 159], а саме: результативність (якість відображення реального стану справ); зручність використання та виміру; чутливість (здатність показника виявляти необхідні для ухвалення рішень характеристики соціальної системи); відкритість (доступність для незалежних перевірок та громадського контролю); мінімальна вартість отримання даних або їх обчислення.

Крім того, мають бути визначені вимоги щодо деталізації необхідних індикаторів, ступеня їхньої достовірності, оперативності (можливість отримання достовірних даних у чітко визначені терміни), також їхня розмірність, тип (випадкові, детерміновані, логічні тощо), діапазон зміни, джерело та спосіб отримання. Корисним може бути визначення «ідеального об'єкта», який має ідеальні індикатори його стану. Кожен індикатор має відповідати поставленим цілям, мати чіткий фізичний зміст, чутливість до значущих дій у процесі ухвалення управлінських рішень тощо. Такий підхід спрощує оцінювання та порівняння властивостей реальних об'єктів дослідження [42, с. 10].

Під час формування системи індикаторів стану інформаційної безпеки особистості слід враховувати, що вони можуть ототожнюватися як з керованими, так і некерованими властивостями реального об'єкта.

Принциповою відмінністю елементів соціальної системи можна вважати можливість їхнього функціонування як об'єкта та суб'єкта управління. Зміни внутрішнього та зовнішнього середовища можуть призводити до взаємного перетворення об'єктів на суб'єкти управління та навпаки.

Зворотні зв'язки використовуються державними інституціями у процесі застосування ними механізмів, методів і функцій державного управління. Це зумовлює їхній суттєвий вплив на стан національної безпеки держави й інформаційну безпеку особистості. У соціальній системі позитивні та негативні зворотні зв'язки можуть бути, залежно від конкретних умов, деструктивними, стабілізаційними або таким, що покращують умови життєдіяльності людини. Вони також можуть бути бажаними, небезпечними або шкідливими.

У соціальній системі виділяються п'ять різновидів зворотних зв'язків. Рациональний – утворюється з використанням досягнутого рівня наукових знань і досвіду їх практичного використання. Чуттєвий – використовує у взаємних зв'язках об'єкта та суб'єкта управління емоційну сферу почуття людини. Ідеальний – будується на безумовному використанні в державному управлінні найбільш поширених релігійних канонів.

В обмежено інтегральному та інтегральному зворотних зв'язках містяться декілька або всі із зазначених різновидів відповідно. Зворотні зв'язки в соціальній системі впливають на всі сфери соціального життя, на стабілізацію, розвиток або руйнування суспільних відносин.

Ризики інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави залежать від фактичного стану вразливості певних рівнів інформаційної безпеки особистості. Залежно від ступеня зв'язку із суспільством їх можна поділити на чотири основні групи: перша – впливають на життєдіяльність людини; друга – пов'язані з її розвитком; третя – забезпечують життєдіяльність людини у суспільстві; четверта – створює

сумарний (синергетичний) ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості.

У цілому механізм державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості включає механізм поширення найкращих міжнародних практик державного управління, національні механізми державного управління інформаційною безпекою особистості, міжнародні та міждержавні механізми взаємодії та співпраці, кожний з яких використовує методи постійного вдосконалення якості діяльності за стандартами ISO серії 9000 та ISO 26000 щодо соціальної відповідальності організацій.

Висновки до Розділу 4

Однією з об'єктивних причини інформаційної вразливості соціуму є те, що людина схильна сприймати й бачити те, що вона очікує почути. Ефективність процесів комунікації у суспільстві залежить від дієвості механізмів державного управління, завдяки яким у людей формуються спільні прагнення, цінності та мотивація до спільної діяльності. Одним із об'єктів для деструктивного впливу агресор обирає сферу культури (світогляд, мораль, уклад життя, мистецтво, освіта, наука тощо). Одним із найбільш вразливих елементів культури є історична пам'ять.

Базовими складниками управління інформаційною безпекою особистості в механізмах забезпечення інформаційної та національної безпеки держави є: механізми державного управління; об'єкти інформаційної безпеки; індикатори стану інформаційної безпеки особистості; соціальні комунікації; інформаційні технології та технічні засоби приймання, передавання, зберігання та оброблення інформації. До основних механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості в демократичних державах можна зарахувати організаційний, правовий, політичний, мотиваційний, а також механізм двостороннього симетричного діалогу із суспільством.

Функціонування механізмів державного управління інформаційною

безпекою особистості забезпечується суб'єктами національної безпеки, які визначені Законом України «Про національну безпеку України», Міністерством інформаційної політики України, яке було реорганізовано у Міністерство культури та інформаційної політики України, іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, застосуванням кожною із зазначених державних організацій необхідних методів державного управління та відповідних інструментів впливу на об'єкти управління. Об'єктами інформаційної безпеки є особа, соціальні групи, населення держави, суспільство, міжнародна спільнота та культурні надбання людства.

Соціальні комунікації, інформаційні технології та технічні засоби приймання, передавання, зберігання та оброблення інформації є невід'ємною частиною механізмів державного управління. Вони мають забезпечувати реалізацію інформаційних потреб населення держави, міжнародної спільноти, органів державної влади та місцевого самоврядування. Завдяки їх використанню забезпечується функціонування прямих і зворотних інформаційних зв'язків у суспільстві. Наявність дієвих зворотних зв'язків між суб'єктом та об'єктом управління забезпечує стабільність суспільства, сприяє своєчасному усуненню передумов до виникнення соціального конфлікту. Зважаючи на зазначене, демократичні держави проявляють більшу стабільність та позитивну динаміку сталого розвитку.

Необхідність вирішення проблем забезпечення дієвості механізмів забезпечення інформаційної безпеки потребує цілеспрямованого розвитку двох різновидів зворотних зв'язків: негативні – для запобігання участі громадян у протиправній та злочинній діяльності, корупції з боку персоналу правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування; позитивні – для підвищення обізнаності осіб у теорії та історії державного управління, удосконалення їхньої правової культури та всебічного розвитку особистості.

У механізмах державного управління одним з елементів позитивного зворотного зв'язку, який корегує та впливає на стабільність соціальної системи,

можна вважати індивідуальну та суспільну пам'ять. Здатність людини до навчання, адаптації до змін зовнішнього середовища також є проявами зворотних зв'язків. Практичні навички щодо адекватного сприйняття інформації людина розвиває протягом усього періоду її життя. Це означає, що необхідною умовою життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві є організація її навчання впродовж усього життя.

Зміни внутрішнього та зовнішнього середовища можуть приводити до взаємного перетворення об'єктів на суб'єкти управління та навпаки. Елемент соціальної системи, який має більший досвід і більш розвинуті здібності щодо ухвалення доцільних рішень, має більше шансів для перетворення у нестандартних ситуаціях на суб'єкт управління. Це проявляється в сімейних стосунках, під час різноманітних революцій, демократичних виборів тощо. Можливість елемента соціальної системи функціонувати як об'єкт і суб'єкт управління є її принциповою відмінністю від інших систем та проявом її здатності до самоорганізації.

У соціальній системі як позитивні, так і негативні зворотні зв'язки можуть бути деструктивними, стабілізаційними або такими, що покращують умови життєдіяльності людини. Вони також можуть бути як бажаними, так і небезпечними або шкідливими. Деструктивні зворотні зв'язки можуть як створювати небезпеки для існування людини, так і активізувати процеси переходу суспільства на якісно інший рівень (наприклад, зміна політичного режиму).

Різновидами зворотних зв'язків у соціальній системі можуть бути: раціональний (утворюється з використанням досягнутого рівня наукових знань і досвіду їх практичного використання); чуттєвий (використовує у зв'язках об'єкта та суб'єкта управління емоційну сферу почуття людини); ідеальний (будується на безумовному використанні в державному управлінні найбільш поширених релігійних канонів). В обмежено інтегральному й інтегральному зворотних зв'язках використовуються декілька або всі із зазначених різновидів.

Зворотні зв'язки виконують наступні функції: стабілізація, розвиток або

руйнування суспільних відносин; забезпечення управлінської діяльності, необхідною для ухвалення рішень інформацією; накопичення знань про суб'єкт і об'єкт (об'єкти) управління; формування умов для перетворення елементів системи на об'єкти або суб'єкти управління; забезпечення виконання державними інституціями механізмів, методів і функцій державного управління; реалізація процесів примусу щодо дотримання елементами соціальної системи правової поведінки; підтримання іміджу суб'єкта управління. З урахуванням прямих та зворотних зав'язків відповідний механізм має: нормативно визначених суб'єктів державного управління; об'єкти управління (члени суспільства, інформаційні ресурси); нормативно регламентовані методи та інструменти впливу на об'єкти державного управління.

У системі забезпечення інформаційної безпеки особистості виокремлюються рівні: за соціальним статусом; віковими категоріями; рівнями освіти; ознаками інформаційної нерівності; переважними джерелами отримання нової інформації; особливостями релігійних та ідеологічних симпатій людини; територією проживання; ступенем зв'язку з особами, які проживають на територіях інших держав; наявністю навичок щодо оцінки джерел інформації та самої інформації; станом дотримання правової поведінки; наявністю досвіду щодо проходження служби в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Найбільш перспективною для практичного використання можна вважати класифікацію рівнів інформаційної безпеки особистості за основними елементами людського капіталу, ступенем взаємного впливу та зв'язку окремих характеристик особистості з іншими людьми, соціальними групами та суспільством. Їх можна розподілити на чотири групи, які: впливають на життєдіяльність людини; пов'язані з її розвитком; забезпечують життєдіяльність людини в суспільстві (участь у соціальних комунікаціях, політичному житті суспільства та державному управлінні). Вони тісно пов'язані між собою. Крім того, на синергетичному рівні досягається сумарний

ефект від впливу всіх інших рівнів інформаційної безпеки особистості.

Основними суб'єктами механізмів забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері визначені: Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; органи державної влади, органи місцевого самоврядування, Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері – Міністерство інформаційної політики України, яке реорганізовано у Міністерство культури та інформаційної політики; Міністерство оборони України; сили оборони; Служба безпеки України; розвідувальні органи України; Центр протидії дезінформації; Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення; наукові та науково-дослідні установи; інститути громадянського суспільства. В умовах сьогодення існують чисельні прогалини з питань регламентації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки.

Необхідна якість державного управління за відповідними рівнями інформаційної безпеки особистості досягається використанням органами державної влади та місцевого самоврядування адміністративно-розпорядчих, економічних, правових, соціально-психологічних методів державного управління та впровадження необхідних технологічних процесів у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

Основу моделі державного управління інформаційною безпекою особистості складає людина як найвища соціальна цінність та основний елемент соціальної системи. Органи державного управління впливають на неї шляхом застосування методів державного управління та відповідних інструментів впливу. Зазначена модель також враховує той факт, що результати діяльності людини завжди знаходять своє відображення у зовнішньому відносно неї середовищі.

Зазначено, що крім зовнішніх чинників на людину здійснюють вплив особиста та історична пам'ять. Для спадкоємності поколінь держава має забезпечувати належний рівень передавання історичної пам'яті на рівні, що забезпечує необхідний стан національної безпеки. Результативність політики

забезпечення інформаційної безпеки особистості має передбачати проведення заходів перевірки та корегування застосованих у попередньому циклі державного управління методів з урахуванням виявлених розбіжностей між очікуваною реакцією людини та реальною.

Керованими елементами зазначеної моделі є набір методів державного управління та інструментів впливу для культурного розвитку особистості. Для оцінювання стану справ цілеспрямовано обираються необхідні інструменти аналізу визначеної сукупності індикаторів (параметрів моделі), методики аналізу отриманих даних. На підставі отриманих даних органи державного управління в межах своєї компетентності обирають необхідні корегувальні заходи. Умовно керованими елементами моделі є історична пам'ять суспільства, пам'ять людини, процеси самоорганізації. Суб'єкти державного управління можуть лише поступово вносити зміни до їхнього стану опосередкованими способами. Некерованими елементами є зовнішні чинники, що впливають на людину, а також наслідки діяльності людини.

РОЗДІЛ 5

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ

5.1. Механізми державного управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні

При опрацюванні механізмів державного управління інформаційною безпекою доцільно дотримуватись вимог міжнародного стандарту ISO/IEC 27014:2020 / ITU-T X.1054, що визначає чотири виокремлених «процеси»: впровадження керівництвом організації планів щодо управління інформаційною безпекою; опрацювання стратегій, політики та цілей інформаційної безпеки, які відповідають і підтримують досягнення місії організації; моніторинг ефективності інформаційної безпеки з використанням інформації щодо оцінки стану управління безпекою та звітності з використанням показників безпеки; забезпечення активної участі персоналу в процесах управління, контролю та моніторингу стану інформаційної безпеки [393]. Тобто зазначені рекомендації враховують той факт, що людський фактор значною мірою впливає на стан інформаційної безпеки в будь-якій організації.

Цілями розвитку інформаційного суспільства вважають: прискорення процесу розроблення та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у державне управління, охорону здоров'я, культуру, освіту, науку, охорону навколишнього природного середовища, бізнес; розвиток електронної економіки; забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості, та забезпечення неперервності навчання; розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція до світової інфраструктури; підвищення якості та доступності адміністративних послуг та

спрощення процедур їх надання, скорочення витрат та деперсоніфікація надання послуг; зниження рівня корупції; розвиток електронної демократії; збереження культурної спадщини України шляхом документування її об'єктів на цифрових носіях; досягнення ефективної участі регіонів України у процесах становлення інформаційного суспільства, підтримку регіональних і місцевих ініціатив; захист інформаційних прав громадян та організацій, авторського права; підтримку демократичних інститутів та мінімізацію ризиків інформаційної нерівності; викрадення персональних даних; забезпечення відкритості інформації про діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування; удосконалення інформаційного законодавства; поліпшення стану інформаційної безпеки [238, с. 75]. Найпоширенішими рисами інформаційного суспільства є: виробництво інформації; впровадження ситем штучного інтелекту; автоматизовані процеси трансформації знань [396, с. 75].

З урахуванням сучасного стану інформаційної безпеки й можливих загроз пріоритети державної політики в інформаційній сфері мають забезпечувати інтереси людини та громадянина [345, с. 36].

У монографії О. Панченко та Н. Банчука акцентовано увагу на тому, що людина постійно перебуває під впливом інформації, яка розповсюджується як довільно, так і цілеспрямовано. Вплив інформації може бути конструктивним (безпечним) та деструктивним. Він одночасно впливає як на окрему людину, так і на суспільство в цілому [232, с. 139].

Загальні основи та принципи національної безпеки й оборони визначені Законом «Про національну безпеку України». Під національною безпекою розуміють «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [270].

Основними складниками національної безпеки законодавець визначив воєнну, громадську та державну безпеку. Державна політика у зазначених сферах спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки та кібербезпеки

[270]. Синергетичний характер терміна «безпека» полягає в об'єднанні в цілісну систему політичної, економічної, соціальної та духовної сфер діяльності [51, с. 16].

М. Присяжнюк зазначає, що інформаційна безпека є невід'ємним складником національної безпеки та визначається як «стан захищеності особи, суспільства і держави, за якого досягається інформаційного розвитку (технічного, інтелектуального, соціально-політичного, морально-етичного), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди». Вона спрямовується на захист особистості, суспільства та держави [239, с. 8]. Окремі науковці до об'єктів інформаційної безпеки також зараховують міжнародну спільноту.

На думку У. Липпмана, проблема невідповідності реальності суспільної думки зумовлюється неправильним описом перебігу подій особами, які безпосередньо брали в них участь. Він наголошує, що новини не завжди відповідають дійсності. Функція новин – повідомлення про подію. Функція істини – виявлення прихованих фактів, установлення між ними зв'язків, формування необхідного для ухвалення рішень інформаційного поля. Для отримання істини бажано бути свідком подій [140, с. 258].

Основними мішенями інформаційних операцій можуть бути такі: політичне та військове керівництво держави, промисловість та енергетика, інфраструктура (транспорт і комунікації), населення держави, військові підрозділи [140, с. 258].

Наведена в Законі України «Про національну безпеку України» термінологія дозволяє припустити, що інформаційна безпека є складником державної безпеки, оскільки вона має невоєнний характер та забезпечує «... захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [270].

Військовим стандартом України визначено, що інформаційна боротьба – це «комплекс скоординованих заходів, які проводяться органами державного і військового управління та визначеними силами і засобами сторін із метою завоювання та утримання інформаційної переваги над противником шляхом впливу на його інформаційну інфраструктуру та інформацію, що в ній циркулює, а також підризу морально-психологічної стійкості особового складу військ і населення противника з одночасним захистом від аналогічного впливу з його боку» [34, с. 4].

Інформаційну безпеку можна розглядати складову як воєнної, так і громадської безпеки. Частику деструктивної інформації може бути спрямовано агресором на руйнування морально-психологічного потенціалу сил безпеки та оборони (Збройні Сили України, військові формування, правоохоронні, розвідувальні органи тощо), зниження захищеності важливих інтересів, прав і свобод людини і громадянина щодо поширення, збирання, накопичення, перетворення та використання інформації [178, с. 77].

Оскільки ухвалення рішень з протидії загрозам національній безпеці потребує використання своєчасної та достовірної інформації, то деструктивний інформаційний вплив агресор здійснює для унеможливлення ухвалення органами державної влади та місцевого самоврядування своєчасних та адекватних реальному розвитку ситуації управлінських рішень.

Загрози національній безпеці, цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів визначаються Стратегією національної безпеки України, яка є основою планування та реалізації державної політики. На її основі розробляють систему документів довгострокового стратегічного планування та звітності, яка показана на рис. 5.1.

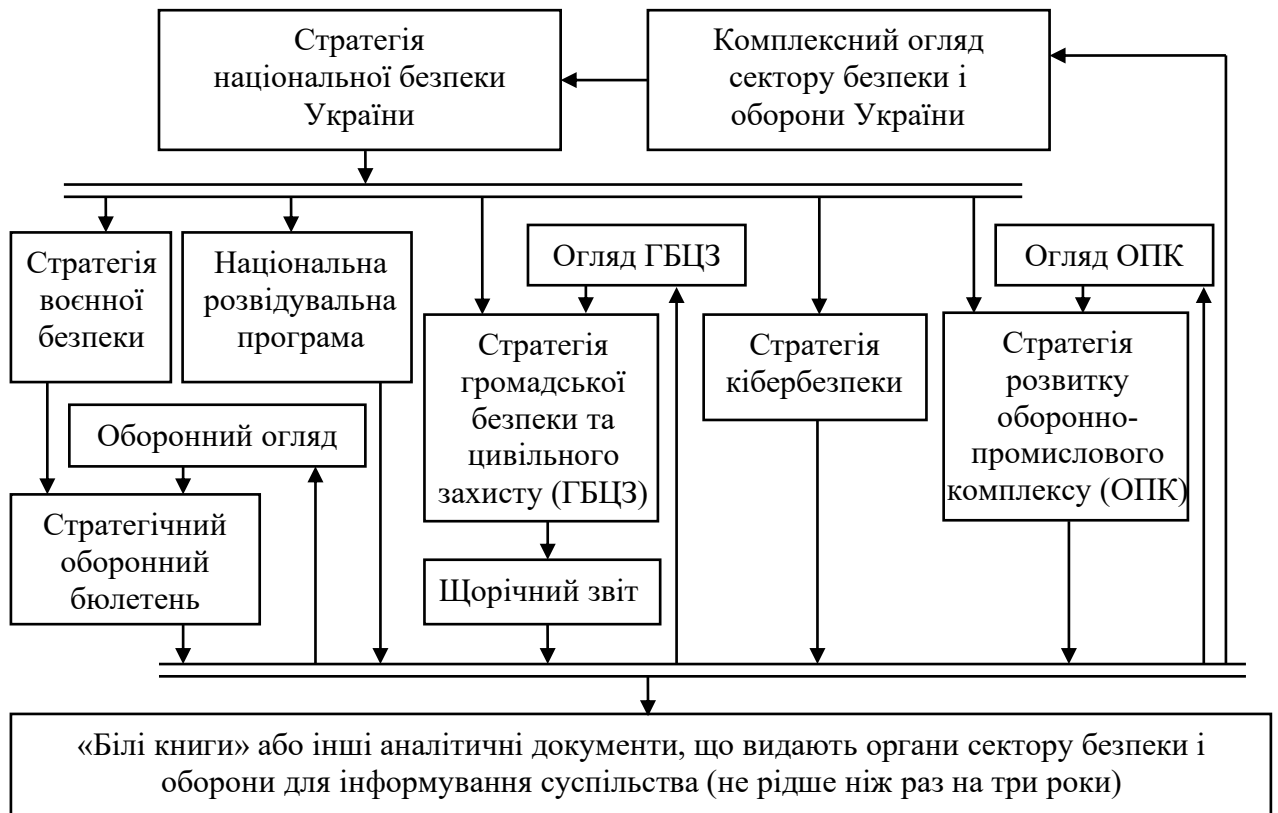

Рисунок 5.1. Система документів у сфері національної безпеки та оборони (Джерело: розроблено автором)

Основними документами стратегічного планування, що розробляються на виконання стратегії національної безпеки України, є національна розвідувальна програма та стратегії воєнної безпеки, громадської безпеки та цивільного захисту, розвитку оборонно-промислового комплексу, кібербезпеки. З метою визначення стану реалізації, уточнення дійсних та визначення нових загроз і ризиків суб'єкти національної безпеки України опрацьовують стратегічний оборонний бюлетень, огляди та звіти [270].

На підставі комплексного огляду сектору безпеки і оборони України розробляється нова редакція стратегії національної безпеки України. Обов'язковість розроблення стратегії інформаційної безпеки у Законі «Про національну безпеку України» не визначено.

Як видно з рис. 5.1, в Україні тривалий час не дооцінювалась проблема необхідності посилення механізмів державного управління інформаційною

безпекою та відповідно її невід'ємного елементу – інформаційної безпеки особистості. Зазначені небезпеки залишаються проблемними сферами в багатьох державах разом із відсутністю гарантованого захисту від стороннього втручання інформаційних мереж. У більшості випадків управління інформаційною безпекою полягає у перетворенні невизначеності на умовно керований ризик [428]. Алгоритми програм залишаються нестабільними об'єктами дослідження. Недобросовісних програмістів важко притягнути до юридичної відповідальності [370].

Захист критичної інфраструктури розглядається як невід'ємна частина національної безпеки в багатьох країнах світу, а також у США, Європі та інших частинах світу реалізується широкий спектр політичних і адміністративних ініціатив і зусиль. Одна з ключових проблем виникає через приватизацію та дерегуляцію багатьох інформаційних ресурсів державного сектора [387].

Так, сучасні дослідники виокремлюють декілька поширених у соціумі послуг щодо забезпечення інформаційною безпекою, а саме: управління програмами комп'ютерної безпеки; контроль операційними службами; здійснення технічного контролю з використанням програмно-апаратних методів, ефективність яких гарантувати складно. Це підтверджується чисельними фактами Інтернет-шахрайства, крадіжок персональних даних з мережевих серверів [372, с. 16].

Сектор безпеки і оборони утворюють: «система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України» [270].

До його складу входять: «Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх

справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки й оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони». Координацію діяльності яких здійснює Рада національної безпеки і оборони України [270].

На думку О. Чувакова, питання забезпечення безпеки стосується всіх сфер життєдіяльності людини. Інформаційна безпека може вважатися окремою сферою забезпечення національної безпеки [355, с. 8].

Указом Президента України у 2017 році схвалено Доктрину інформаційної безпеки України. У цьому документі визначено національні інтереси, загрози, напрями, пріоритети та механізми реалізації державної політики в інформаційній сфері. Завдання координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету покладено на Міністерство інформаційної політики України [277].

Основними пріоритетами державної політики України в інформаційній сфері визначено створення інтегрованої системи оцінювання інформаційних загроз та оперативного реагування на них, урегулювання механізму виявлення, фіксації, блокування та видалення з інформаційного простору шкідливої інформації, створення і розвиток структур, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, побудову дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій, розвиток механізмів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою, посилення можливостей сектору безпеки й оборони щодо

протидії спеціальним інформаційним операціям із боку країни-агресора, недопущення використання інформаційного простору держави в деструктивних цілях або для дій, що спрямовані на дискредитацію України на міжнародному рівні, забезпечення захисту й розвитку інформаційного простору України, комплексна підтримка розвитку механізмів саморегуляції засобів масової інформації, підвищення медіаграмотності суспільства, пропагування в Україні державотворення, цінностей свободи, демократії, патріотизму, національної єдності, захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз [277].

Відповідно до Положення про Міністерство інформаційної політики України його основними повноваженнями у сфері забезпечення інформаційної безпеки є нормативно-правове регулювання та розроблення програмних документів у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу, поширення суспільно важливої інформації, забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів, участь у формуванні державної інформаційної політики, вжиття заходів щодо захисту прав громадянина на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, координацію діяльності органів виконавчої влади та взаємодію з органами місцевого самоврядування, організацію досліджень впливу засобів масової інформації на суспільну свідомість, участь в організації навчання фахівців у сфері інформаційної політики, моніторинг матеріалів у засобах масової інформації, участь в опрацюванні планів заходів та програм щодо позитивного позиціонування України у світі [243].

На нашу думку, визначений у Законі «Про національну безпеку України» перелік документів стратегічного планування (див. рис. 5.1) має також містити стратегію інформаційної безпеки та огляд виконання стратегії інформаційної безпеки [178, с. 79]. Підґрунтям для опрацювання стратегії інформаційної безпеки має слугувати стратегія національної безпеки України, яка розробляється з урахуванням комплексного огляду сектору безпеки і оборони

України. Основні процеси стратегічного планування щодо забезпечення інформаційної безпеки наведено на рис. 5.2.

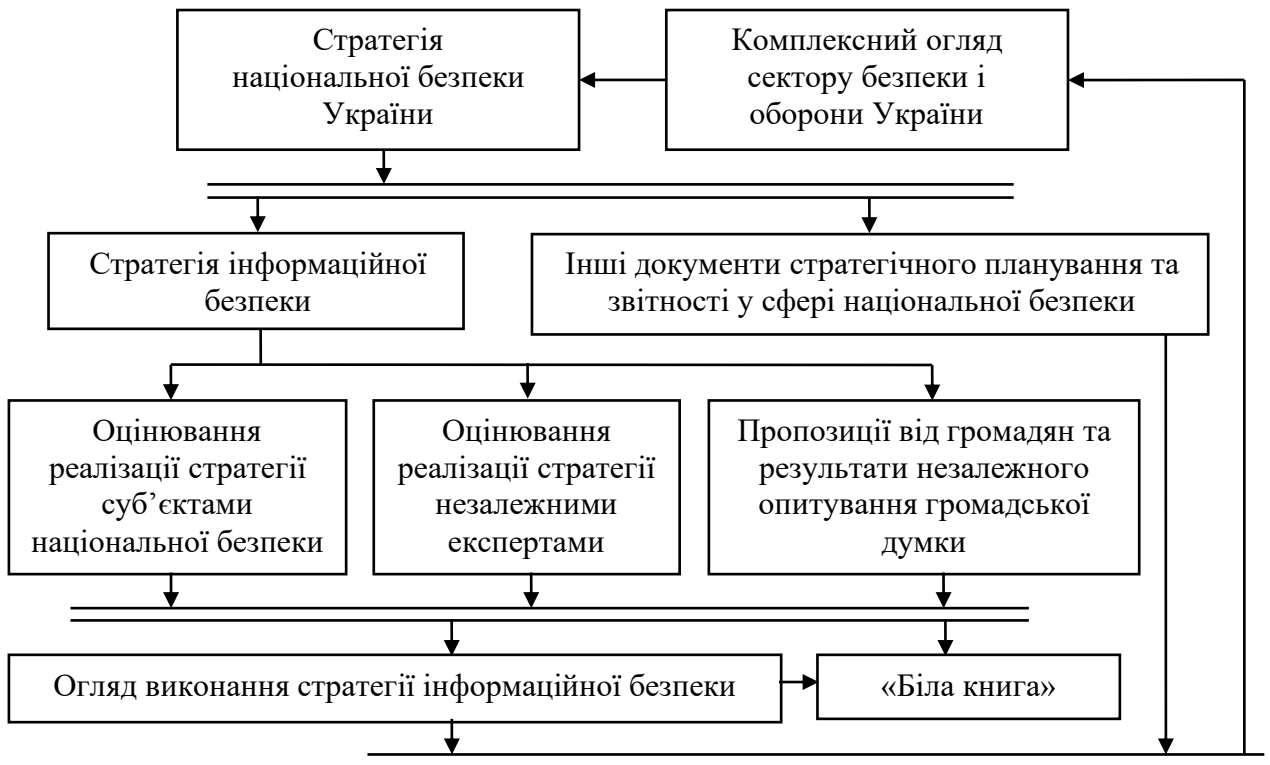

Рисунок 5.2. Основні процеси стратегічного планування щодо забезпечення інформаційної безпеки (Джерело: розроблено автором)

Найбільш важливими напрямками прогнозування є: визначення рівня забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України; стабільність темпів зростання економіки та добробуту населення; повнота реалізації в державі конституційних прав і свобод, стан правопорядку та законності; ефективність соціальної політики держави; стан навколишнього середовища та його можливі зміни [8, с. 136].

Під час опрацювання огляду виконання стратегії інформаційної безпеки доцільно врахувати оцінювання реалізації цієї стратегії суб'єктами національної безпеки, оцінювання її реалізації незалежними експертами, пропозиції від громадян та результати незалежного опитування громадської думки. Нові здобутки у сфері інформаційної безпеки також можуть оприлюднюватися Міністерством інформаційної політики України у відповідному розділі «Білої книги». Зазначені звітні документи є необхідними

для опрацювання комплексного огляду сектору безпеки й оборони України, на підставі якого розробляється нова редакція стратегії національної безпеки.

Підґрунтям цього є стаття 17 Конституції України, яка визначає, що «забезпечення ... економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави ...» [117]. Також запровадження системи управління якістю діяльності в органах державної влади та місцевого самоврядування потребує врахування всіх можливих джерел розбіжностей реальних та очікуваних усіма категоріями споживачів державних послуг (окрема особа, суспільство, держава) [307, с. 7].

Застосування рекомендацій стандартів ДСТУ ISO серії 9000 не суперечить визначеним Законом «Про національну безпеку України» засадам демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони [270].

На нашу думку, одна з основних проблем нормативної регламентації забезпечення інформаційної безпеки особистості полягає в тому, що об'єкти інформаційної безпеки розподілені за такими категоріями, як окрема особа, військовослужбовці, працівники сектору безпеки й оборони, працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, суспільство, міжнародна спільнота [178, с. 80].

Слід зазначити, що одна особа може одночасно перебувати в різних категоріях. Це вимагає визначення завдань для забезпечення інформаційної безпеки всім органам державної влади та місцевого самоврядування, а також іншим державним установам.

Поряд з цим Україна в рамках удосконалення міжнародної інформаційної взаємодії має посилити інформаційні заходи щодо [404, с. 170]:

- недосконалості норм міжнародного права щодо запобігання спробам агресії, її припинення та притягнення до відповідальності країни-агресора, її політичного та військового керівництва;

- недостатньої реакції з боку міжнародної спільноти, держав-членів ООН на факти агресії, спроби умиротворення росії, які призвели до зростання її агресивної зовнішньої політики;

- отримання росією шахрайським способом статусу постійного члена Ради Безпеки ООН та зловживання цим статусом, блокування ухвалення цією інституцією будь-яких рішень стосовно припинення російської агресії проти інших держав, порушення норм міжнародного гуманітарного права;
- формування в росії за роки правління В. Путіна фашистського режиму, який ігнорує норми міжнародного права, застосовує економічний, політичний, ядерний шантаж та військову силу проти інших країн, і несе загрозу усьому світу;
- необхідність створення та підтримання єдності міжнародної антипутінської коаліції, що сформувалася в ході агресії росії проти України та посилення всебічної підтримки України задля її перемоги в російсько-українській війні і послаблення росії, для зменшення її спроможностей проявляти агресію в майбутньому;
- вжиття подальших політико-дипломатичних кроків з розширення міжнародної коаліції за рахунок країн, які з економічних чи політичних міркувань займають нейтральну чи невизначену позицію;
- притягнення до відповідальності російського політичного та військового керівництва за скоєння актів геноциду проти українського народу, воєнних злочинів і злочинів проти людяності;
- притягнення до відповідальності політичного та військового керівництва республіки білорусь за участь в агресії росії проти України;
- позбавлення росії статусу постійного члена Ради Безпеки ООН за зловживання правом вето, що призвело до порушення принципів ООН і норм міжнародного гуманітарного права;
- необхідності внесення змін до Статуту ООН, які б унеможливили застосування права вето країною-агресором, та підвищення ролі Генеральної Асамблеї ООН шляхом визнання її рішень обов'язковими для виконання, якщо за таке рішення проголосують не менше ніж 75% держав-членів ООН;
- розгляду на Генеральній Асамблеї ООН питань щодо припинення перебування на території Молдови, Грузії, та інших держав російських військ,

які стали інструментом збройної агресії сучасної росії.

Зважаючи на те, що заходи з реформування ООН будуть і надалі блокуватися російською федерацією та, можливо, й іншими державами, Україні необхідно нагально вирішувати питання національної безпеки в повоєнний період шляхом вступу до Європейського Союзу, створення ефективної системи регіональної безпеки за участі її союзників, насамперед США, Великобританії, Польщі, Чехії, Словаччини, Литви, Латвії та інших заінтересованих держав. Це, безумовно, потребує вдосконалення міжнародної та національної системи забезпечення інформаційної безпеки як синергетичного явища, а також запровадження державних механізмів забезпечення інформаційної безпеки особистості [404, с. 170].

Отже, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» передбачено опрацювання документів стратегічного планування та звітності, передбачено відпрацювання стратегії воєнної безпеки, національної розвідувальної програми, стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, стратегії кібербезпеки, стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу. Питання забезпечення інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості (як загальносуспільного явища) в явному вигляді серед основних документів стратегічного планування не наведені. За своїм змістом вони більш притаманні виконанню завдань забезпечення громадської безпеки.

Зазначений документ відпрацьовується Міністерством внутрішніх справ України, яке не має компетенції з питань забезпечення інформаційної безпеки в державі. Міністерство культури та інформаційної політики взагалі не визначено суб'єктом, який бере участь в опрацюванні відповідних документів.

Зважаючи на зазначене, у структурі документів стратегічного планування доцільно передбачити розроблення стратегії інформаційної безпеки, яка разом із загальними питаннями має визначати стан та результативність заходів забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Важливість забезпечення дієвості правового механізму державного управління можна показати на прикладі недоліків перебігу пандемії COVID-

2019. Так, як свідчить судова практика, з початку карантинних заходів (станом на 15 червня 2020 року) на розгляд судів надійшло 12 835 протоколів за статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» Кодексу України про адміністративні правопорушення (додаток П). Найбільше протоколів було складено працівниками правоохоронних органів Дніпропетровської, Харківської областей та міста Києва. Значно менша їх кількість складена у Миколаївській області [248].

Водночас органами суду було повернуто до правоохоронних органів майже 60% протоколів. Серед решти розглянутих протоколів суди визнали в 11% випадків порушення карантинних обмежень, були накладені визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення санкції. З урахуванням загальної кількості направлених до органів суду адміністративних матеріалів (без урахування кількості справ, які ще були на розгляді) результативність протидії фактам порушення карантинних обмежень становила 6,4%.

Така ситуація окреслює низку проблем. Перша – недостатня якість юридичних норм, що дозволяють ідентифікувати факт неправомірної поведінки особами, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення. Друга – низька правосвідомість громадян та розуміння ними відмінностей між правовою та неправовою поведінкою. Третя – недостатня навченість осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо ідентифікації в поведінці пересічної особи ознак правопорушення. Четверта – відсутність дієвої системи зворотного зв'язку в системі органів державного управління, що впливає на якість забезпечення безумовного виконання об'єктами державного управління встановлених юридичними нормами карантинних обмежень та правил.

Оптимальна система охорони здоров'я має передбачати ієрархічну будову: налагодження зав'язків між суб'єктами та об'єктами управління; врахування особливостей стану здоров'я населення, особливостей його способу життя й харчування; механізм медичного страхування. Важливим фактором підтримання здоров'я особистості можна вважати постійне підвищення її

культурного рівня та базових знань у сферах медицини, фармакології, біоінженерії тощо [60, с. 71]. Крім цього, побудова системи охорони здоров'я потребує врахування принципів законності, прозорості, системності, результативності, прогнозованості, пріоритетності, соціальної відповідальності, запобігання негативним наслідкам [158, с. 115; 100, с. 162].

Органам державної влади також доцільно враховувати, що медичне забезпечення у Збройних Силах країн НАТО базується на принципах: відповідності Гаагській і Женевській конвенціям (зокрема, неупереджене ставлення до хворих, врахування їхніх потреб і наявних для їхнього лікування ресурсів); дотриманні стандартів надання медичної допомоги; проведенні профілактичних заходів щодо запобігання хворобам; розподілу заходів на профілактичні, невідкладні, реанімаційні, евакуаційні, спеціалізовані; безперервності медичної допомоги [158, с. 115; 11, с. 138].

На думку О. Лучинської, соціально небезпечні хвороби виникають у результаті впливу на людський організм певного біологічного чинника, ризикованої поведінки особи у суспільстві. Для їх профілактики необхідний цілеспрямований вплив державних інституцій на суспільство; активізація діяльності медичних закладів; використання механізмів державно-громадської взаємодії. Під час планування заходів профілактики доцільно враховувати макрочинники; соціальні та економічні чинники; поведінку особистості та її правосвідомість; біологічні та медичні фактори; особливості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; чинну в державі нормативно-правову базу [158, с. 118; 191].

Особливістю діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в період пандемії Covid-19 можна вважати наявність випадків, коли зовнішні симптоми захворювання не виявляються, а також існують економічні та ситуативні обмеження щодо використання всіма членами суспільства повного комплексу засобів індивідуального захисту від коронавірусу під час ведення господарчої діяльності та в побуті. Зважаючи на те, що зараження людини може відбуватися через очі, для протидії поширенню

захворювання можна обмежитися носінням маски потенційно хворою людиною. Це потребує формування органами державної влади у членів суспільства нових знань, умінь і навичок щодо порядку та правил носіння маски в громадських місцях [158, с. 115; 158, с. 115].

Майже кожна людина хворіла на гострі респіраторні захворювання. Під час вимушеного контакту з хворим було достатньо надягти маску. У нових умовах це правило не спрацьовує. Для мінімізації ризику захворювання необхідно дистанціюватися від осіб, які без маски. На нашу думку, відмінності усвідомлення людиною нових реалій соціального життя пов'язані з певним станом її інформаційної вразливості або інформаційною безпекою особистості, що показано на рис. 5.2. Її зміцнення може бути досягнуте шляхом підвищення інформаційної культури особистості [158, с. 115].

Людина має гідність, коли вільно діє на основі принципу автономії. Немає жодної соціальної причини, яка може виправдовувати дії або бездіяльність, що спричиняють смерть будь-якої людини. Навіть тимчасове обмеження життєвих цінностей має бути об'єктивно виправдане необхідністю досягнення вищого добра. Зважаючи на це, запровадження світоглядно-філософських засад біоетики в діяльність органів державної влади залишається актуальним [158, с. 116; 337, с. 95].

На думку Д. Терещенко, людський капітал формується на нано- (суб'єкт управління – конкретна людина); мікро- (забезпечується впливом різноманітних організацій); мезо- (суб'єкт управління – регіональні органи державної влади); макро- (забезпечується діяльністю центральних органів державної влади) рівнях і в рамках організаційного, адміністративного, правового та економічного механізмів державного управління, шляхом виконання економічної, соціальної, інноваційної і стимулювальної функцій. Соціальна відповідальність має розглядатися як результат взаємодії людського, соціального і морального капіталів усіх суб'єктів суспільства [337, с. 95].

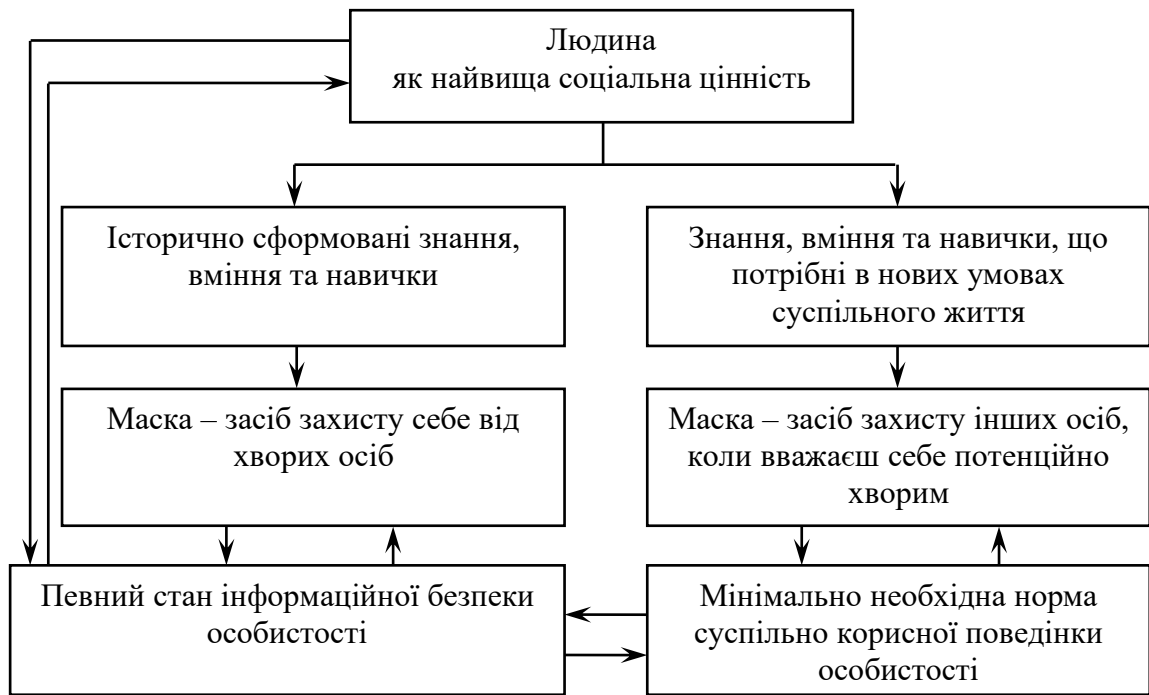

Рисунок 5.2. Відмінності раніше здобутих людиною знань, умінь і навичок від необхідних у період пандемії Covid-19 (Джерело: розроблено автором)

Цікавим є досвід Словацької Республіки, де правоохоронні органи системно працювали та доводили до громадськості результати виявлення та протидії дезінформації в інформаційному просторі. Так, протягом 2021 року відповідним підрозділом поліції цієї держави було виявлено та спростовано 189 фейків, 151 з яких стосувався пандемії COVID-19 (особливо масово поширювалися під час весняної та осінньої хвиль пандемії). Основні шкідливі меседжі були такі: вакцинація загрожує здоров'ю, неефективна та непотрібна; зловживання інформацією про смерть окремих осіб; медичний персонал убиває пацієнтів; державні інституції перебільшують загрози щодо поширення пандемії; в інших країнах ситуація набагато краща; пандемія – таємний зговір можновладців. Відмічалось, що дезінформація спричинила загибель людей від COVID-19, кількість яких точно підрахувати неможливо. Інші випадки дезінформації стосувалися так званого «секретного плану Білла Гейтса» щодо керування світом; шкідливості мережі мобільного зв'язку 5G; дискредитації дій поліції; виявлення хімічних забруднень; перекидання іноземних військ через

територію Словацької Республіки; загострення міграційних процесів; поширення неправдивої інформації про світових лідерів [429].

Головною метою осіб, причетних до створення джерела дезінформації, було спричинення хаосу в суспільстві, підрив довіри до держави, розпалення ненависті та недовіри до державних інституцій. Дезінформація стала гібридним інструментом як форма нападу на інтереси Словацької Республіки та безпеку її громадян. Особи, які стояли за створенням та поширенням дезінформації, мали на меті власні інтереси (політичні або економічні). В окремих випадках їхні дії слугували просуванню політичних інтересів іноземних держав, які намагалися поширити їх через власні дружні засоби масового інформування, або окремих активістів. З економічних причин дезінформація була створена кількома добре відомими всьому суспільству особами, наприклад, зі сфери охорони здоров'я, музичної та гастрономічної індустрії з метою здобути популярності та отримати додаткове джерело фінансування. Були виявлені також окремі особи, за якими, або за обліковими записами яких, приховувалися торговці дезінформацією. Була перенесена в реальне життя діяльність фейкових активістів, які видавали себе за організаторів громадських зібрань та різноманітних інших заходів. Звичайні користувачі були корисним інструментом для масового поширення створених міфів через соціальні мережі, які важко контролювати правоохоронним органам. В окремих випадках під час поширення дезінформації в соціальних мережах виникав ефект піраміди [429].

Для протидії дезінформації словацькі правоохоронці активно використовували добровільну допомогу громадян. Було розглянуто понад 9 тис. повідомлень осіб про виявлені ними інформаційні загрози. Для протидії дезінформації вживалися заходи впливу на громадську думку, приверталася увага до найпоширеніших фейків, у формі гри пропонувалося визначити нелогічність наведеної інформації. Представники поліції брали активну участь у національних та міжнародних переговорах щодо співпраці у боротьбі з дезінформацією та міжнародних конференціях. Держава заохочувала участь державних інституцій у розробленні концепції протидії гібридним загрозам і

dezінформації, а також у залученні для протидії фейкам громадянського суспільства. Крім цього, велася активна протидія поширенню онлайн-шахрайства в мережі «Інтернет» із залученням на волонтерських засадах відомих особистостей Словаччини та Чехії, а саме: Президента Словацької Республіки, відомих акторів та хокеїстів [429].

Стрімке поширення пандемії коронавірусу Covid-19 на території російської федерації ніяк не вплинуло на перегляд нею зовнішньої агресивної політики. Навпаки, країна-агресор використовувала масштаб негативних наслідків пандемії в багатьох країнах світу в інформаційній війні. Так, Х. Катариною, В. Дендіним, М. Довгим наведені численні приклади неправдивої інформації російських пропагандистів, спрямовані на залякування населення та підрич його довіри до своїх урядів. Зокрема, російська федерація намагається безпідставно звинуватити США та НАТО у розповсюдженні вірусу, провокуються конфлікти населення з трудовими мігрантами. Були випадки, коли фотографії жахливого стану російських лікарень були названі російською пропагандою такими, що розміщені в Україні [158, с. 118; 101].

Через недосконалість вжитих в Україні методів правового регулювання та механізму симетричного діалогу із суспільством існують внутрішні інформаційні загрози особистості під час пандемії таких захворювань, як Covid-19. Вони зумовлені недостатнім рівнем особистої культури окремих громадян, недосконалістю процесів інформування населення органами державної влади про вжиті заходи та внесені до норм права зміни [158, с. 118; 157, с. 116].

Так, 31 січня 2020 року Міністерством охорони здоров'я України була оприлюднена Інструкція лікарям, у якій до комплекту засобів захисту від вірусу Covid-19 були віднесені респіратор (№ 95 або EU FFP2); захисні окуляри або щиток для обличчя; ізоляційний (захисний) халат та рукавички [158, с. 118; 94].

У Стандартах медичної допомоги передбачена можливість використання хірургічної (медичної) маски замість респіратора (класу захисту не нижче FFP2) [324]. У виступі В. Ляшко йшлося про те, що інфікована людина може не відчувати хвороби. Носіння маски хворим зменшує загрози поширення

інфекції. В умовах пандемії кожна особа має вважати себе потенційно інфікованою [158, с. 116; 195].

Критикуючи виступ головного санітарного лікаря України, Т. Стрільчак на сторінці інтернет-видання Times.ZT стверджував, що носіння людиною маски не потрібне, тому що вона не захищає людину від інфікування [330] (на ймовірність зараження людиною осіб, які її оточують, він взагалі не звертав жодної уваги) [158, с. 116].

На жаль, багато некомпетентних людей і надалі на власний розсуд тлумачать рекомендації Міністерства охорони здоров'я України та Всесвітньої організації охорони здоров'я. Так, митрополит Павло пояснював пастві, що захворювання людини пов'язані лише з її гріхами, та запрошував громадян на обряди богослужіння під час карантину [158, с. 117; 212].

Аналогічну думку висловлював відомий український боксер О. Усик, до поради якого може прислуховуватися багато його прихильників [344]. Згодом на телеканалі «Громадське» вийшов репортаж про наслідки таких закликів, що пов'язані зі збільшенням кількості інфікованих після завершення пасхальних свят [158, с. 117; 339].

До початку пандемії Covid-19 людина розвивала навички захисту себе від небезпечних та шкідливих впливів природних, техногенних факторів та протиправної відносно неї діяльності з боку окремих людей. У період пандемії Covid-19 виникла нова суспільно значуща вимога до кожної людини. Її можна сформулювати як здатність особистості свідомо та добровільно корегувати свою поведінку для захисту людей, що її оточують, від можливого завдання їм шкоди небажаними для суспільства своїми власними діями або бездіяльністю. Органи державної влади та місцевого самоврядування виявилися неготовими якісно впливати на формування в населення нових необхідних якостей та навичок.

Так, телевізійні новини виходили у звичайному форматі, диктори вели програми без масок. Незважаючи на численні порушення правил носіння маски в громадських місцях, в оголошеннях у транспорті та в супермаркетах увага

акцентувалася лише на необхідності її мати, замість обов'язково носити [158, с. 115].

Це призводило до того, що людина з часом втрачала відчуття загрози для свого життя та не переймалася існуванням загроз для оточення. Сама собою тривожна статистика про зростання кількості хворих і померлих обмежено впливає на коригування соціальної поведінки громадян, які не відчують суттєвих загроз для свого здоров'я.

Зважаючи на суспільну шкідливість і небезпеку від порушень правил карантину, санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам, у березні 2020 року була введена адміністративна (стаття 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та кримінальна відповідальність (стаття 325 Кримінального кодексу України) [158, с. 117; 256].

Зокрема, право складати протоколи за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення надано уповноваженим особам органів внутрішніх справ (Національній поліції України), органів охорони здоров'я; органів державної санітарно-епідеміологічної служби; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю; посадовим особам, які уповноважені на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчими органами, які виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад [158, с. 117; 256].

Зважаючи на частину 2 статті 19 Конституції України, посадові особи органів державної влади мають діяти на підставі законів та інших нормативно-правових актів [117]. Наведений на урядовому порталі перелік громадських місць мав некоректне посилання на Кодекс України про адміністративні правопорушення. Стосовно окремих елементів цього переліку пересічній особі не можливо було знайти посилання на відповідні норми права [46].

Це значно обмежувало ефективність контролю за дотриманням карантинних заходів, притягнення винних осіб до адміністративної і кримінальної відповідальності та провокувало виникнення конфліктних ситуацій у суспільстві.

На нашу думку, удосконалення протидії пандемії Covid-19 та їй подібним потребує [158, с. 117; 166, с. 109; 184, с. 117]:

– чіткого нормативного врегулювання суб'єктами Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» вичерпного переліку громадських місць (де вводяться санітарні правила та карантинні обмеження), видів господарської та іншої діяльності (що можуть сприяти поширенню інфекційних хвороб) із визначенням ступеня загроз та індикаторів, що суттєво їх змінюють (можуть використовуватися для ухвалення рішень щодо посилення або послаблення карантинних обмежень);

– розширення переліку уповноважених осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення: члени громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону; командири (начальники) військових частин (установ, закладів); командири підрозділів, які уповноважені на те командирами (начальниками) військових частин (установ, закладів); посадові особи органів залізничного транспорту; посадові особи військової інспекції безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах України; уповноважені посадові особи центрального органу виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики з питань безпеки на наземному транспорті;

– урахування особливостей суспільного життя під час карантинних обмежень, які впливають на перебіг строків розгляду справ про адміністративні правопорушення, порядок фіксації доказів і складання процесуальних документів;

– опрацювання міжнародних інтернет-проектів з відстеження

неправдивої інформації, автоматичного присвоєння та візуалізації рейтингу достовірності мережевих інформаційних джерел і ресурсів;

– удосконалення системи інформування населення з метою підвищення його культурного рівня (у тому числі шляхом зобов'язання телекомпаній щодо безоплатної трансляції соціальної реклами; створення образотворчих прикладів соціально-корисної поведінки особи у період пандемії; залучення волонтерських та інших організацій для розповсюдження знань щодо профілактики розповсюдження вірусних захворювань).

Зазначені рекомендації частково були враховані під час внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Копія пояснювальної записки до відповідного закону України наведена в додатку Р. Зміст зазначеної норми права станом на 17 березня та 06 листопада 2020 року наведений у додатку С.

Зважаючи на те, що в майбутньому можуть виникати не менш загрозливі епідемії та пандемії, доцільно переглянути санітарні норми та правила щодо облаштування магазинів, театрів, кінотеатрів, закладів охорони здоров'я, перукарень та інших закладів надання послуг населенню. Це облаштування санітарних бар'єрів; автоматизація процесів дезінфекції поручнів ескалаторів; технологічне забезпечення безпечної дистанції між клієнтами та обслуговуючим персоналом; мінімізація контакту людини з дверима, технологічним обладнанням та іншими предметами в місцях загального користування; запровадження технологій безконтактних електронних розрахунків; створення електронних мережевих інформаційних сайтів для ознайомлення покупця із ціною та властивостями продукції, що зменшує необхідність брати певні товари в руки.

5.2. Використання в механізмах державного управління інструментів забезпечення інформаційної безпеки особистості

Основними властивостями сучасних масових комунікацій вважаються: анонімність (інформація адресована деперсоналізованій аудиторії); асиметричність (джерело інформації не завжди забезпечує функціонування каналу зворотного зв'язку); гетерогенність споживачів інформації (відмінності за місцем проживання, віком, соціальним статусом учасників комунікацій); технологічність (швидкість поширення у первинному вигляді); інституціональність (поширення повідомлень за підтримки чи за згодою державної або недержавної організації) [140, с. 268]. Основні властивості сучасних масових комунікацій та пов'язані з ними негативні чинники наведені на рис. 5.3 [153, с. 234].

Рисунок 5.3. Основні властивості та негативні чинники сучасних масових комунікацій (Джерело: розроблено автором)

Феномен маніпулювання свідомістю особистості зумовлений низкою негативних чинників, а саме: можливістю приховування джерела інформації або маскуванню його під інше; створення ілюзії позитивного сприйняття інформації більшістю її споживачів; недосконала технологічність, що ускладнює верифікацію достовірності інформації та її джерела; наявність переваги у власників інформаційних ресурсів і відповідного технологічного обладнання, що сприяє поширенню інформації та створенню на її основі громадської думки; непередбачувана можливість поширення деструктивної інформації з будь-якої точки інформаційної мережі, яку складно ідентифікувати; реальна можливість перевищення швидкості поширення інформації порівняно зі спроможністю правоохоронної системи її локалізувати [153, с. 234; 153, с. 234].

На думку В. Бакуменко, методи державного управління становлять собою особливі способи вирішення визначених завдань і досягнення поставлених цілей. Вони розподіляються на: державно-політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, екологічні, правові, адміністративні, фінансові, кадрові, інформаційні методи, а також методи прогнозування, планування, організації, контролю, мотивації, прийняття управлінських рішень, комунікації [153, с. 234; 284, с. 86].

А. Мельник вважає методи управління способами: аналізу та оцінювання управлінської ситуації; використання правових і організаційних форм впливу на свідомість і поведінку людей [153, с. 234; 206, с. 145].

Державний механізм передбачає два послідовних напрями діяльності. Перший – моніторинг, що становить собою інформаційно-аналітичну систему спостережень за динамікою змін реальних значень показників стану соціальної системи. Необхідність його проведення формує вимоги до державної статистики, проведенню статистичних спостережень. Вони мають бути періодичними, об'єктивними та відповідати необхідному масштабу охоплення

об'єктів спостереження. Другий – безпосередня діяльність щодо запобігання реальним та потенційним загрозам, відшкодування понесених збитків. Роль держави полягає в формуванні відповідної політики, системи узгоджених цілей суб'єктів забезпечення національної безпеки, узгодженні соціально-економічних інтересів у суспільстві [63, с. 29].

За функціональним змістом В. Малиновський так розподіляє методи державного управління: адміністративні (розпорядчі, регламентаційні, нормативні); економічні (індикативне планування, державне регулювання, грошово-кредитна та фінансова політика, захист та заохочення конкуренції, ціноутворення, податкова політика, економічне стимулювання); правові (правове регулювання, переконання і примус, субординація і координація); соціально-психологічні (соціальні, морально-етичні, психологічні) [153, с. 235; 200, с. 419].

О. Кузьмін, О. Мельник класифікують методи менеджменту за: напрямом впливу (прямого або непрямого); способом урахування інтересів осіб (за матеріальними, владними, моральними ознаками); формою впливу (кількісні, якісні); характером впливу (економічні, технологічні, соціально-психологічні, адміністративні) [229, с. 485]. А. Мельник акцентує увагу на важливості використання в державному управлінні соціально-політичних методів [206, с. 147].

У сфері національної безпеки застосовуються переважно такі методи: адміністративні (наприклад, регламентація прав та обов'язків персоналу, який виконує завдання у пунктах пропуску через державний кордон); економічні (митні платежі); правові (порядок та правила перетину державного кордону особами, транспортними засобами, переміщення вантажів); міжнародної співпраці (підготовка міждержавних та міжнародних угод, погодження технологій спільної охорони державного кордону); інформаційно-комунікативні (обмін інформацією в інтересах охорони державного кордону, інформування громадян про зміни законодавства, міжнародних угод, ситуацію в пунктах пропуску та поза їхніми межами); інформаційно-аналітичні (оцінка

ризиків з використанням різноманітних джерел інформації та статистики). Дані методи застосовує багато суб'єктів національної безпеки [153, с. 235].

Важливість використання інформаційно-комунікативних та інформаційно-аналітичних методів зумовлена їх безпосередньою спрямованістю на формування адекватних уявлень особистості. Сучасні дослідники виділяють такі різновиди спілкування: спонукальне (спричиняє примусове або добровільне здійснення особою певних дій); інформативне (обмін новинами або іншою інформацією); конструктивне (спільне вирішення проблем); емоційне (передавання почуттів) [153, с. 236].

У галузі державного управління також можна виокремити інші види спілкування, що впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, як-от: консультативний (з'ясування ступеня однакового розуміння певних проблем та способів їх вирішення); деструктивний (зміна наявних думок, знань, переконань або нав'язування інших); ігровий (застосування ігрової форми передавання та перевірки інформації); духовний (пов'язане із розвитком мистецтва та творчості); релігійний (підтримання, поширення, зміна, трансформація релігійних поглядів) [153, с. 236].

Через існування у багатьох прикордонних регіонах історично зумовлених мовних бар'єрів особливої уваги потребує використання інформаційно-комунікаційних методів державного управління з метою доведення до громадян, які перетинають державний кордон, вимог чинного законодавства, результатів спільної діяльності прикордонних, митних, інших органів України та суміжної держави, проведення заходів профілактики протиправної діяльності [153, с. 236].

На думку В. Малиновського, ефективність практичного застосування методів державного управління зумовлюється кваліфікацією персоналу відповідних органів управління [153, с. 236; 200, с. 419]. Крім цього, слід враховувати, що на стан інформаційної безпеки певною мірою також впливає розвиток правової культури та свідомості конкретних працівників, суб'єктів державного управління, а також осіб, які перетинають державний кордон або

здійснюють у прикордонні господарську діяльність.

Наявність навичок з державного управління, знання законодавства з прикордонних питань не є запорукою від участі персоналу правоохоронних органів або інших осіб у протиправній діяльності. Використання майже кожного з методів державного управління має певні ризики шкідливого або небезпечного впливу на суспільство, що виражаються у формі умислу або необережності. Вони частково пов'язані з особливістю усвідомлення конкретною особою позитивних і негативних наслідків своєї діяльності, а також особливостями формування у неї нових якостей під впливом інструментів державного управління [153, с. 236].

Так, свідоме або недбале внесення суперечностей або розбіжностей у відомчі, загальнодержавні нормативно-правові акти, адміністративні документи може розглядатися як корупційне явище. Воно може призводити до недобору митних платежів, активізації нелегальної міграції та іншій протиправній діяльності. Такі ж наслідки мають факти недотримання норм чинного законодавства посадовими, службовими та іншими особами. Тобто притаманна людині інформаційна вразливість, що виникає під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх стосовно неї чинників, може знижувати результативність застосованих методів державного управління та зумовлювати протиправну поведінку конкретної особистості [153, с. 236].

Безпосередній вплив на об'єкт управління здійснюється шляхом застосування суб'єктами управління необхідних інструментів. І. Дегтярьова інструментами державного управління називає «засоби, способи досягнення цілей розвитку держави, її територій, сфер та галузей», які розподіляються на правові, організаційні, фінансові, інформаційні, мотиваційні, матеріально-технічні [284, с. 64].

Взаємний зв'язок методів та інструментів державного управління, що найбільш суттєво впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості, ступінь їх можливого впливу на персонал органу управління та інші об'єкти управління наведено у додатку Л.

Правомірність застосування терміна «інструменти діяльності публічної адміністрації» замість «форм державного управління» І. Патеріло обґрунтовує тим, що, по-перше, державне управління в Україні представлене як органами виконавчої влади, так і відмінними від них суб'єктами (органи законодавчої та судової влади, органи місцевого самоврядування). По-друге, у процесах державного управління передбачається участь фізичних та інших юридичних осіб. По-третє, публічні адміністрації поряд з виконавчо-розпорядчими функціями надають різноманітні послуги фізичним і юридичним особам та здійснюють державно-приватне партнерство. Основними ознаками інструментів публічної адміністрації є те, що вони: застосовуються безпосередньо нею; мають публічно-правовий характер; регулюються нормами адміністративного права; пов'язані з компетенцією органу управління, сферою та метою його діяльності; призводять до настання правових наслідків, фактичних результатів діяльності [153, с. 236; 237, с. 97].

Для організації процесів управління змінами Г. Дорошук вважає за доцільне використання таких інструментів: оцінювання зовнішнього середовища, що впливає на організаційну поведінку; оцінювання реакції організації на вимоги зовнішнього середовища; формування місії організації; розроблення сценаріїв діяльності; визначення результатів діяльності; формування команди; консультування з питань виконання виробничих процесів; забезпечення діяльності персоналу; мотивації діяльності; проєктувальних; соціотехнічних; забезпечення якості діяльності; розроблення бізнес-процесів [70, с. 39].

Основа на принципі обов'язковості, участь державних органів, громадських організацій і громадян в охороні державного кордону регламентована розділом V Закону України «Про державний кордон України» [259], також потребує поширення розвитку механізмів, методів та інструментів державного управління [153, с. 237].

Інструментами державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості можуть бути масові комунікації, пропаганда, агітація,

реклама та цензура (заборонена Конституцією України [117]). У демократичному суспільстві неможливо застосовувати цензуру. Потреба в цензурі в історії людства завжди зменшувалася з розвитком загального рівня культури та демократизації суспільства.

Для створення в суспільстві імунітету до негативного впливу деструктивної інформації необхідне вжиття органами державної влади заходів всебічного культурного розвитку особистості, що зменшує і потреби обмеження доступу до джерел інформації, і запровадження цензури, і витрати бюджетних коштів для підтримання правопорядку [153, с. 238].

На сучасному етапі розвитку України в суспільній свідомості бракує чітких вимог до рівня освіти та фахової спеціалізації кандидатів, які обираються на найвищі керівні посади держави та в органи місцевого самоврядування. Заслуговують на увагу ідеї видатного китайського політика Сунь Ятсена щодо виокремлення кадрового менеджменту та контролю в окремі гілки влади. Це зменшує ризики розвитку корупції, призначення некомпетентних осіб на посади, упередженого проведення службових розслідувань. Крім цього, створюються конкурентні умови відбору кандидатів для служби в органах державної влади, місцевого самоврядування та просування по службі.

В українському суспільстві потребується зменшення інформаційної невизначеності в окремих нормах права та обов'язкового встановлення разом із обов'язками та заборонами юридичної відповідальності за їх порушення. Недостатньо уваги приділяється використанню об'єктів історичної та культурної спадщини для зменшення загроз інформаційній безпеці особистості, популяризації теорії та історії державного управління. Це потребує вдосконалення концепцій розвитку музейної справи, організації відповідних тематичних виставок, екскурсій. Забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері забезпечення потребує використання органами державного управління комплексного підходу та проведення міждисциплінарних наукових досліджень. Інформаційна безпека досягається

застосуванням державною механізмів державного управління та використанням методів правового регулювання.

Інструментом державного управління забезпечення інформаційної безпеки особистості саноить собою заснований на відповідних методах державного управління та нормативно регламентований засіб прямого або непрямого впливу на об'єкт управління. Зазначені інструменти можна розподілити:

- за кількістю об'єктів впливу – на індивідуальні (застосовують до конкретної людини) та групові;

- за напрямом проходження інформації – прямі (від суб'єктів до об'єктів забезпечення інформаційної безпеки), зворотні, двобічні (включають прямі та зворотні напрями);

- за суб'єктами впливу – державні (використовуються органами державної влади), муніципальні (застосовуються органами місцевого самоврядування), громадянські (використовуються інститутами громадянського суспільства), змішані;

- за похідними для них методами державного управління – адміністративні, правові, політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, мотиваційні, інформаційно-комунікативні, інформаційно-аналітичні, комплексні;

- за притаманними певним суб'єктам основним формам діяльності (наприклад, прикордонний контроль, охорона державного кордону, митний контроль тощо); за прямим та непрямим впливом на об'єкт управління.

Негативному розвитку ситуації сприяє недосконале нормативне визначення та усвідомлення різними категоріями людей (посадові та службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, пересічні громадяни) переліку громадських місць, видів господарської діяльності, пов'язаних із ризиками розповсюдження коронавірусу, та визначення необхідного кола осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення. Потребує вдосконалення інформаційна політика держави.

Зазначені проблеми пов'язані з особливостями сприйняття інформації людиною та станом інформаційної безпеки особистості в суспільстві [158, с. 118].

Також дієвими інструментами впливу загального характеру можуть бути: суспільно спрямовані інформаційні заходи (лекції з найбільш актуальних питань суспільного життя; анкетування та опитування для вивчення громадської думки; інтерв'ювання; дискусії; круглі столи; громадські слухання); загальні збори громадян; місцеві ініціативи; інститут власності на інформаційні ресурси; статистичні спостереження [153, с. 237].

У суспільстві ідеологія може виконувати низку важливих функцій, зокрема [220, с. 37]:

- орієнтаційну (надання соціальній системі смислів та орієнтирів щодо досягнення певних цілей та ідеалів);
- мобілізаційну (спонукання людей до певної діяльності та мобілізації необхідних для цього ресурсів);
- інтегративну (об'єднання членів суспільства за спільними інтересами); амортизаційну (послаблення перебігу конфліктів у суспільстві) .

Ідеологія як специфічний інструмент впливу передбачає поєднання пропаганди та агітації. Вона являє собою систему концептуально оформлених поглядів та ідей, які виражають інтереси різноманітних соціальних класів, груп щодо відношення людей до дійсності, влади та один до одного. Водночас відповідно до Конституції України жодна ідеологія не може визнаватися обов'язковою [153, с. 237].

Серед різновидів зазначеного інструменту М. Недюха виокремлює необхідну суспільству правову ідеологію – сукупність субординованих і скоординованих правових ідей, що спрямовані на формування бажаного образу держави, упорядкування суспільного життя законами та нормативно-правовими актами, формування відношення членів суспільства до чинних норм права. Вона включає політичну свідомість та політичну поведінку членів суспільства [220, с. 86].

Для поширення у суспільстві ідеології можуть бути використані моделі: максимального ефекту (мобілізація соціуму до певних дій); мінімального ефекту (враховує вибіркоче сприйняття інформації, групові інтереси, охоплення осіб, які ще не сформували власної думки); модель У. Гемсона (використовує мистецтво побудови повідомлень та пристосування їх до психологічних особливостей і попереднього досвіду людей) [140, с. 278].

Наведені ознаки ідеологій тоталітарних держав можуть бути використані для ідентифікації небажаних для поширення в суспільстві ідей як внутрішнього, так і зовнішнього походження [153, с. 237].

Пропаганда як інструмент впливу на свідомість являє собою поширення певних поглядів з метою їх втілення в суспільну свідомість та стимуляцію відповідної соціальної активності. Вона пов'язана з підтриманням демократії, без якої врахування суспільної думки неможливе. На відміну від пропаганди, агітація проводиться з урахуванням індивідуальних та суспільних психологічних особливостей, сукупності засобів, прийомів і способів впливу на свідомість з метою сприйняття людиною певних поглядів та цінностей [153, с. 237].

Зазначений інструмент також має враховувати плюралізм думок, не суперечити загально визнаним нормам міжнародного права, не зводитися до рамок закону та інших нормативно-правових актів. Має бути відкритою для обговорення та критики, що виключає будь-яку відповідальність опонентів. Інакше поєднання пропаганди з агітацією спричиняє загрози розвитку авторитарного режиму.

У сфері охорони громадського порядку окремі інструменти впливу спрямовані саме на правопорушника як конкретну особистість. Інструменти дисциплінарної, трудової, адміністративної, кримінальної відповідальності мають виключно індивідуально спрямований характер. Вони не можуть поширюватися на весь колектив, де працює зазначена особа або на територіальну громаду, де вона мешкає. Застосування зазначених інструментів пов'язане з обставинами протиправною діяльністю [153, с. 238].

Окремі інструменти впливу мають двобічну спрямованість. Так, інструменти прикордонно-представницької діяльності застосовуються на принципах взаємної поваги, взаємності, забезпечення реалізації спільних інтересів спеціально призначеними прикордонно-представницькими апаратами суміжних країн. Вони дають змогу мінімізувати ризики різного тлумачення договірними сторонами норм права, змісту та результативності заходів, що вживаються в інтересах забезпечення охорони державного кордону тощо [153, с. 238].

Прикладами інструментів застосування механізмів двобічного симетричного діалогу із суспільством можуть бути: громадські ради; громадські слухання; звернення громадян; телефони служби «Довіра» тощо. Зокрема, інформація, що надходить на телефон «Довіри», може бути використана для припинення або профілактики протиправної діяльності за компетенцією правоохоронного органу та для виявлення проблем у діяльності персоналу суб'єкта державного управління [153, с. 238].

З огляду на специфіку форм здійснення інформаційно-аналітичної та оперативно-службової діяльності у сфері забезпечення національної безпеки безпеки можна виокремити інструменти прикордонного контролю, охорони державного кордону, здійснення оперативно-розшукової діяльності, митного контролю тощо [153, с. 238]. Їх застосування викликано тим, що правопорушник намагається приховати ознаки своєї протиправної діяльності. Працівник правоохоронного органу має їх виявити шляхом застосування доручених йому інструментів.

Необхідність забезпечення інформаційної безпеки особистості під час застосування зазначених інструментів потребує впровадження технологічних новацій, завдяки яким можна досягти: збільшення дистанції між контролером та об'єктом контролю; забезпечення прозорості діяльності персоналу; доступності відповідної юридичної інформації; об'єктивного неупередженого та справедливого розгляду скарг, матеріалів службових розслідувань, адміністративних та кримінальних справ; запровадження стандартів постійного

управління якістю діяльності та соціальної відповідальності [153, с. 238].

Зазначені стандарти можна вважати інструментами впливу на забезпечення інформаційної безпеки особистості. Також актуальною проблемою залишається створення та впровадження суб'єктивно незалежних інструментів відбору кандидатів для комплектування вакантних посад в органах державної влади та місцевого самоврядування для мінімізації корупційних ризиків [153, с. 238].

Одним із напрямів вирішення цього завдання може бути впровадження суб'єктивно незалежних методик відбору кандидатів для проходження служби на посадах військовослужбовців. Так, на базі Харківського прикордонного загону Державної прикордонної служби України було успішно проведено експеримент щодо суб'єктивно незалежного визначення ступеня фізичної витривалості військовослужбовців. Зазначена методика базована на порівнянні кількості гранул хроматину у фіксованих (вбитих перед забарвленням осеїном) клітинах букального епітелію людини до та після її тривалого фізичного навантаження [323].

Динаміка змін у клітинах букального епітелію людини до та після фізичного навантаження може бути використана в суб'єктивно незалежних методик відбору кандидатів для комплектування вакантних посад [634, с. 309] у військових підрозділах (див. рис. М.1, додаток М). Гіршому результату тестування відповідає більша кількість темних елементів, що з'являються в клітинах після фізичного навантаження людини.

Перевагами зазначеної методики можна вважати відсутність будь-якого фізичного втручання в організм людини, можливість відбору проб клітин букального епітелію в польових умовах, суб'єктивна незалежність результатів оцінювання фізичної витривалості військовослужбовця. Водночас суттєвими недоліками методики можна вважати ручний спосіб підрахунку гранул хроматину, необхідність урахування гранул хроматину лише в ядрах живих клітин букального епітелію та складність розпізнавання гранул хроматину, якщо вони утворюють агломерації [360, с. 27].

Під час проведення експерименту було доведено можливості: автоматичного розпізнавання з використанням комп'ютерних технологій інформативних клітин букального епітелію шляхом порівняння співвідношення площі та периметру їхніх ядер (неінформативні об'єкти втрачають чітко виражену округлу форму) та автоматичного підрахунку динаміки змін інформативних ознак в ядрах клітин букального епітелію у військовослужбовців до та після фізичного навантаження. Це дозволило суб'єктивно незалежним методом розподілити військовослужбовців на групи відповідно до перспективи призначення їх у підрозділи спеціального призначення за ступенем їхніх природних даних витривалості [361, с. 310]. Отримані дані підтвердили результати раніше проведених досліджень з іншими категоріями військовослужбовців [332, с. 33].

Забезпечення інформаційної безпеки особистості дає змогу вирішувати завдання управління персоналом щодо створення необхідної організаційної культури, яка стимулює відтворення та ефективно використання трудового потенціалу, та найбільш ефективного поєднання переваг централізованих і децентралізованих підходів до організації управління персоналом. На сучасному етапі розвитку соціуму ефективність системи управління все більшою мірою залежить від здатності персоналу одночасно виступати об'єктом і суб'єктом управління. Найбільш суттєвими характеристиками персоналу виступають знання, вміння, навички, соціальний статус, норми поведінки, колективні цінності, професійна кваліфікація, здатність до відновлення та особистого професійного розвитку, які можуть розглядатися об'єктами управління [399, с. 240].

Стратегія управління персоналом організації має передбачати організацію, забезпечення, розвиток та реалізацію трудового потенціалу. Її реалізація також має передбачати формування в персоналу особистих формальних та неформальних зобов'язань перед організацією. Найвищий синергетичний ефект від кадрового потенціалу виникає за умови активної участі окремих працівників у розробленні та ухваленні управлінських рішень,

спроможності працівників використовувати розгалужену систему вертикальних, горизонтальних зв'язків в організації та практику делегування повноважень.

Загальні функції державного управління відображають певний технологічний процес управління соціальним об'єктом. До їхнього складу входить формування цілей, планування, організація діяльності, контроль та регулювання. Це зумовлює перелік вимог до персоналу органів управління, який виконує зазначені функції. Найбільш важливими з них є володіння навичками: формування цілі діяльності в межах делегованих повноважень; визначення характеристик очікуваних результатів діяльності та заходів і ресурсів, потрібних для їх досягнення; планування послідовності кроків для здійснення переходу об'єкта управління від поточного стану до бажаного з визначенням критеріїв (індикаторів) результативності вжитих заходів; визначення за підсумками контролю переліку необхідних корегувальних заходів для усунення розбіжностей одержаних та очікуваних кількісних і якісних характеристик отриманих результатів [406, с. 219].

Суб'єкт управління має усувати передумови неповного або неправильного розуміння персоналом поставлених цілей та визначених заходів для їх досягнення, порядку підтримання взаємодії між підрозділами, відповідальності та повноважень посадових осіб, порядку дій у надзвичайних ситуаціях, в оформленні та поданні форм звітності, системи показників результативності та ефективності особистої діяльності, організації доручених для виконання бізнес-процесів, усунення відхилень для досягнення визначених результатів діяльності, межі показників щодо якісного перебігу основних процесів. Також мають бути усунуті суперечності в інструкціях, положеннях, методиках та посадових інструкціях працівників, які необхідні для організації їхньої службової діяльності [400, с. 28].

Система показників результативності діяльності працівника має відповідати особливостям технологічних процесів, у виконанні яких він бере безпосередню участь. Також доцільно використовувати для оцінювання

працівника показники результатів персональної діяльності та задоволеності споживачів вироблених товарів або послуг. Це дозволяє запровадити вмотивовану справедливу систему кадрового зростання.

Якісний розвиток кадрового потенціалу неможливий без забезпечення в організації інформаційної безпеки особистості. Це зумовлено тим, що постійно зростає роль особистості працівника в реалізації місії організації, запроваджується ставлення до працівника як до основного капіталу організації (що найдієвіше впливає на мотивацію його діяльності), виникає необхідність взаємного розуміння спільних цілей та очікуваних результатів спільної діяльності трудового колективу та необхідність створення умов для постійного розвитку кадрового потенціалу й залучення його до управлінських процесів.

Розвиток системи освіти потребує проведення комплексних змін її складових для набуття нових компетенцій, спроможностей, що в сукупності мають входити до сфери державного регулювання [299, с. 70].

На нашу думку, органи державної влади та місцевого самоврядування мають запровадити узагальнені характеристики (етоси), що декларують основні цінності та норми поведінки персоналу. У них має бути чітко визначена місія діяльності організації, пріоритети діяльності, стисло сформульовані напрями діяльності та найбільш вагомі її результати, яких очікує суспільство. Зазначені документи мають бути стислими, зрозумілими та придатними для швидкого запам'ятовування. Приклад розробленого нами проєкту Етосу Державної прикордонної служби наведений у додатку П.

Він декларує зобов'язання та готовність кожного військовослужбовця та працівника прикордонного відомства в рамках делегованих йому народом України повноважень:

- безумовно дотримується норм міжнародного права, Конституції та законів України, а також вимагати цього від інших осіб в ході виконання своїх посадових обов'язків;

- захищати та охороняти державний кордон України від військових і терористичних загроз, транснаціональної злочинності, спроб незаконної його

зміни або перетину, що загрожують національній безпеці, суверенітету України, її сталому демократичному та соціально-економічному розвитку;

- забезпечувати реалізацію громадянами своїх прав та свобод щодо здійснення закордонних поїздок, розвитку культури та міжнародної торгівлі;

- співпрацювати з правоохоронними органами України та добросусідських з нею держав відповідно до діючих нормативно-правових актів;

- постійно вдосконалювати свою професійну майстерність та культурний розвиток задля реалізації місії Державної прикордонної служби України.

Прийняття обов'язкових норм поведінки персоналу поступово стає правилом навіть для різноманітних цивільних виробництв та корпорацій, які зацікавлені у створенні позитивного іміджу в суспільстві. Так, у Бразилії корпоративні компанії повинні ухвалювати бізнес-кодекс поведінки. Кодекси стосуються як діяльності організації, так і відносин між власниками, радою директорів, керівництвом. В Індії запроваджений «Кодекс корпоративного управління», яким передбачено обов'язкові процедури управління, соціальної відповідальності, гендерної рівності, самозвітності та авторизації на ринку [402, с. 29].

Останнім часом набувають розвитку інструменти впливу на суспільну свідомість в ігровій формі. Так, в Україні дедалі більшої популярності набуває дитяча гра «Джура», яка вже має декілька різновидів: «Джура-Прикордонник», «Джура-Оборонець», «Джура-Десантник» та інші варіанти [153, с. 238; 343].

Вона також може слугувати для формування у молоді знань, умінь та навичок забезпечення інформаційної безпеки особистості. В умовах побудови інформаційного правового громадянського суспільства можливості держави контролювати зміст інформаційних потоків суттєво обмежуються. Для створення в суспільстві імунітету до негативного впливу деструктивної інформації необхідно, щоб органи державної влади вживали заходів з усебічного культурного розвитку особистості, що зменшує як потреби обмеження доступу до джерел інформації, запровадженні цензури, так і

витрати бюджетних коштів для підтримання правопорядку [153, с. 238].

За типами взаємодії між зацікавленими суб'єктами основними моделями електронного урядування вважаються: «уряд для уряду»; «уряд для бізнесу»; «уряд для громадян»; «уряд для службовців» [76, с. 9]. Водночас діяльність державних органів спрямовується на захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

У процесі виконання правоохоронних повноважень інформація в багатьох випадках передається між різними державними органами за їхньою компетенцією. Ефективність електронного урядування залежить від якості автоматизації діяльності персоналу державних органів. Це потребує інтеграції всіх моделей електронного урядування під час автоматизації правоохоронних процесів.

У настановах щодо застосування стандартів ISO 9001:2008 правоохоронними органами під охороною правопорядку розуміють діяльність щодо забезпечення законності та правопорядку в суспільстві. Вона здійснюється шляхом надання правоохоронних послуг працівниками правоохоронних органів, які юридично уповноважені застосовувати вимоги закону для дотримання законності [73, с. 2].

Відповідно до рекомендацій міжнародного стандарту ISO 26000 будь-яка організація має нести соціальну відповідальність за вплив її рішень і діяльності на суспільство. Це потребує: запровадження прозорості та етичної поведінки всього персоналу організації; врахування очікувань зацікавлених у її діяльності сторін; дотримання законності та узгодження діяльності з міжнародними нормами поведінки; удосконалення звітності організації перед суспільством [69, с. 13].

Реалізація рекомендацій зазначених стандартів може здійснюватися екстенсивним (кількісне збільшення всіх видів ресурсів) або інтенсивним (автоматизація та вдосконалення правоохоронних процесів) шляхами. Також необхідно враховувати, що особливістю правоохоронних послуг є одночасне надання їх різним категоріям споживачів (конкретна особа, суспільство та

держави), які можуть мати різні погляди щодо порядку та якості діяльності державних інституцій [163].

У сучасних умовах більш ефективним можна вважати інтенсивний шлях розвитку правоохоронної діяльності. Це потребує вдосконалення й автоматизації таких процесів: профілактики та здійснення протидії протиправній діяльності; виявлення та усунення причин, що сприяють скоєнню правопорушень; неупередженого розгляду матеріалів та справедливого судочинства; зменшення часових показників розгляду адміністративних та інших матеріалів і спрощення бюрократичних процедур.

Фізична протидія протиправній діяльності не може бути основною складовою правоохоронної діяльності. З використанням певних інституцій держава має створювати можливості для заміни примусу правовим порядком цивілізованого суспільства [140, с. 286].

Альтернативою примусу може бути використання державними інституціями таких методів: рекомендації, переконання, нормативного регулювання, стимулювання, інформаційного впливу, нагляду, контролю. Їх впровадження потребує детального аналізу умов і причин, що сприяють здійсненню протиправної діяльності [140, с. 286].

Вирішальним фактором у виконанні завдань менеджменту відіграє не сила впливу, а відповідність дій суб'єкта управління об'єктивним законам еволюції соціальних систем. Забезпечення прав та свобод громадянина потребує використання державою принципів демократичного управління для досягнення соціального компромісу в суспільстві [140, с. 286].

Задоволення потреб споживача також досягається економічністю, функціональністю, безпекою, естетичністю та зручністю продукції постачальника [61, с. 30]. Державні інституції у своїй діяльності мають враховувати принцип віддзеркалення якості. Він означає неможливість отримання якісного результату без забезпечення необхідної кваліфікації персоналу, якості виробничих процесів та процедур [61, с. 103].

На нашу думку, складність автоматизації правоохоронної діяльності полягає у необхідності об'єднання зусиль фахівців з державного управління, права, фізико-математичних, технічних, соціологічних та інших галузей наук. Необхідно враховувати, що правопорушенням вважається «суспільно шкідливе, винне, протиправне діяння, здійснення якого передбачає юридичну відповідальність» [159, с. 118].

Склад правопорушення включає: об'єктивну сторону (ознаки або сліди протиправної діяльності); об'єкт (норма права, що була порушена), суб'єкт (особа, яка порушила норму права), суб'єктивну сторону (вина особи, що передбачає юридичну відповідальність) [334, с. 242].

Види правопорушень та порядок їх розгляду визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним Кодексом України, Кримінально-процесуальним Кодексом України та іншими законами, що визначають юридичну відповідальність (наприклад, Закони України від 10 січня 2002 р. № 2920 ІІІ «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень», від 25 квітня 2019 року № 2704 VІІІ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» тощо).

Загальний алгоритм припинення протиправної діяльності показано на рис. 5.4. Робота юридично уповноваженої особи державного органу може починатися з виявлення та документування об'єктивної сторони правопорушення [159, с. 117].

Для пояснення важливості встановлення цієї ознаки правопорушення Є. Макаренко наводить народну приказку: «Немає злочину без слідів». Основними закономірностями їх утворення він зазначає такі фактори: однакові причини зумовлюють появу однакових наслідків; результат є наслідком певної дії; ужиття певних заходів дозволяє зберігати ознаки протиправної діяльності; способи дії залишають характерні для них ознаки; кожній людині характерні певні особливості тощо [196, с. 14].

Виявлення та фіксація ознак протиправної діяльності дозволяє:

класифікувати їх відповідно до об'єкта правопорушення; ототожнювати їх з особою або групою осіб, які причетні до даного виду протиправної діяльності. На нашу думку, ймовірність перекваліфікації об'єкта правопорушення в процесі розгляду справи також зумовлює необхідність початку роботи зі збору інформації про об'єктивну сторону правопорушення [159, с. 118].

Перелік органів, посадові особи яких уповноважені розглядати відповідні матеріали та притягати правопорушників до відповідальності визначено законами України. Якісне та неупереджене встановлення суб'єктивної сторони правопорушення дає змогу визначати справедливі заходи впливу щодо правопорушників.

Якщо одна або декілька з чотирьох ознак правопорушення відсутні, то стягнення на особу не може бути накладене у зв'язку з відсутністю факту скоєння нею протиправної діяльності. Наприклад, дії особи в ситуації крайньої необхідності можуть виключати суб'єктивну сторону правопорушення.

Завдання будь-якої шкоди твариною, якщо її дії не спрямовувалися людиною, виключає наявність суб'єкта та суб'єктивної сторони правопорушення. Виявлення нових даних стосовно конкретного факту протиправної діяльності потребує повторного проходження показаного на рис. 5.4 алгоритму з блоку, що ототожнений з обробленням інформації за відповідною ознакою правопорушення.

Основними відмінностями застосування норм кримінального права можна вважати: розгляд матеріалів справи у судовому засіданні; обов'язковість урахування умислу в діях правопорушника; проведення досудового та судового слідства. Зазначені особливості не потребують суттєвого коригування послідовності наведених на рис. 5.4 основних процесів, за винятком проведення до початку судового засідання додаткового збору та перевірок фактів, що

підтверджують наявність усіх ознак правопорушення. Це необхідно для мінімізації ризиків помилкового визначення провини особи під час судового засідання (суб'єктивна сторона правопорушення).

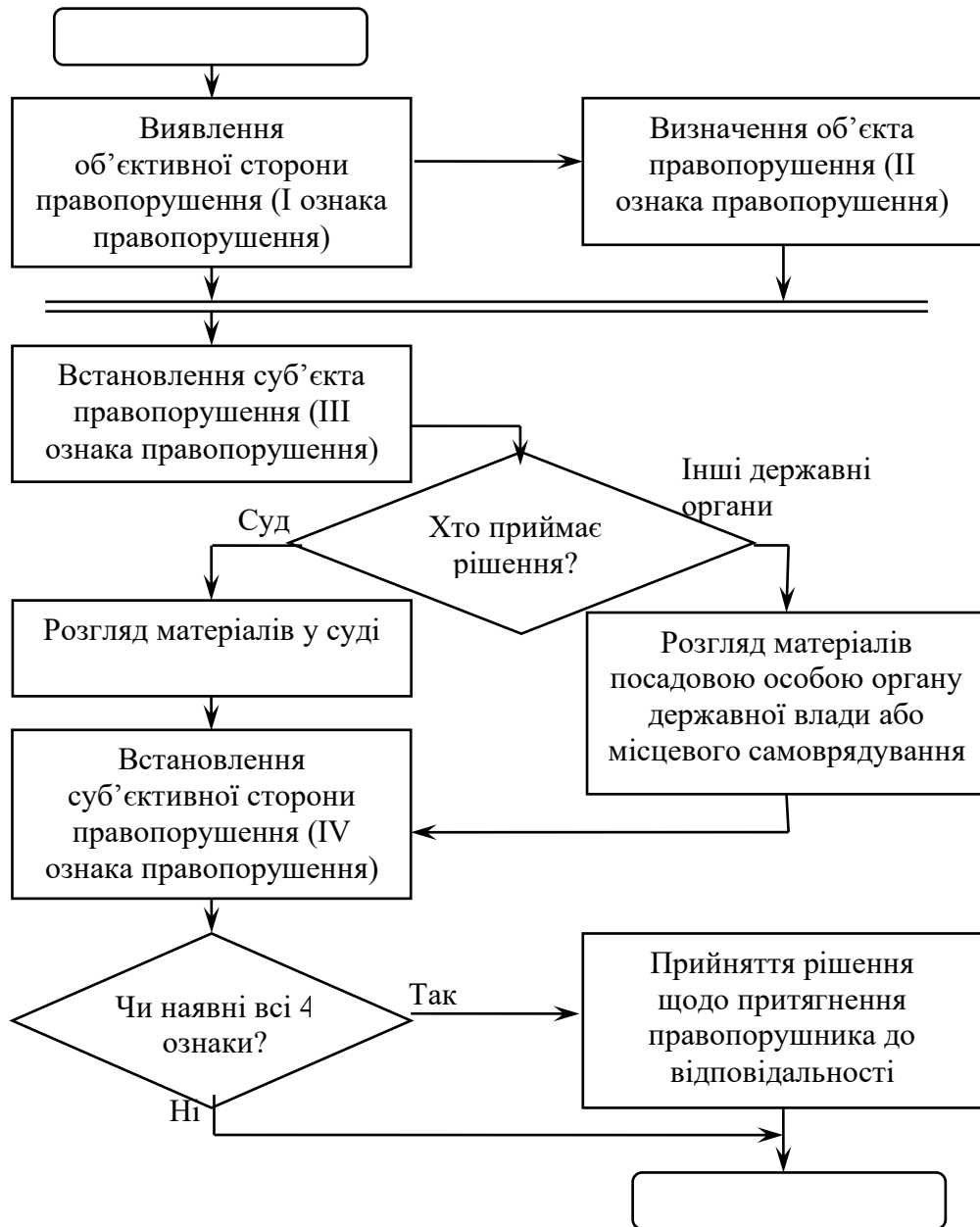

Рисунок 5.4. Загальний алгоритм припинення протиправної діяльності (Джерело: розроблено автором)

Законодавством України встановлено єдиний порядок розгляду адміністративних та інших матеріалів про протиправну діяльність. Органи, які складають первинні документи та ухвалюють рішення, здебільшого є різними

(законодавство передбачає передавання матеріалів за фактами протиправної діяльності за компетенцією державних органів різних гілок влади).

Під час визначення виду стягнення потрібно врахувати рецидиви, які можуть бути обліковані в базах даних різних державних органів. Це потребує створення загальнодержавної бази даних, яка в частині наданих повноважень має бути доступна державним органам усіх гілок влади. Знеособлені дані мають бути доступні науковцям, журналістам і суспільству. Кожній особі має бути забезпечений доступ до її персональних даних та інформації про себе.

Завдання розпорядника загальнодержавної бази даних щодо протидії протиправної діяльності може бути покладено на Державну службу статистики України, яка поряд з іншим «забезпечує функціонування та розвиток інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної статистики»; «здійснює формування інформаційної бази для прогнозування та аналізу тенденцій і закономірностей соціально-економічного розвитку...»; «проводить моніторинг та оптимізацію звітного навантаження на респондентів»; «проводить моніторинг та задовільняє потреби користувачів у статистичній інформації»; «забезпечує відповідно до законодавства збереження та захист статистичної інформації, дотримання її конфіденційності» тощо [265].

Робота програмного забезпечення може передбачати віддалений доступ стандартними протоколами мережі «Інтернет» до центральної бази даних всіх її користувачів з розмежуванням прав доступу до відповідної інформації (фізична особа, юридично уповноважена особа державного органу, адвокат, інші особи, які займаються науковою, журналістською та іншою діяльністю). Це потребує запровадження електронної форми протоколу про адміністративне правопорушення, інших процесуальних документів та електронних інструментів авторизації користувачів інформації (за винятком отримання статистичних знеособлених даних та загальної довідкової інформації) [159, с. 119].

Відомості про всі чотири складники (ознаки) правопорушення мають вводити до бази даних юридично уповноважені особи державних органів. Водночас має бути передбачена можливість введення громадянами інформації про виявлені ними ознаки та докази протиправної діяльності, відомості, що дозволяють встановити особистість правопорушників (об'єктивна сторона та суб'єкт правопорушення) з автоматичним пересиланням зазначеної інформації юридично уповноваженим особам державних органів для її оцінювання, перевірки та вжиття відповідних заходів. Доцільно передбачити зворотний зв'язок із громадянами, які надають допомогу правоохоронним органам, з використанням методів матеріальної та нематеріальної мотивації.

Копії протоколу, інших передбачених законодавством документів (у тому числі фінансових платежів) можуть надаватися правопорушнику шляхом надання йому можливості використання мережі «Інтернет» для доступу до відповідної інформації про нього в базі даних або пересилатися електронною поштою. У разі її відсутності або за бажанням особи відповідні документи можуть автоматично роздруковувати у відповідному державному органі та відправляти поштою. Пересилання матеріалів про скоєні правопорушення за компетенцією різних державних органів, у тому числі і різних гілок влади, може здійснюватися в автоматичному режимі без участі людини.

На період проведення планових та періодичних статистичних спостережень з метою виявлення тенденцій і закономірностей у сферах державної безпеки та охорони громадського порядку доцільно передбачити можливість підключення розпорядником бази даних додаткових форм для анкетування причин та умов, що сприяли скоєнню правопорушення. Їх можна заповнювати під час введення інформації про об'єктивну сторону правопорушення та після завершення розгляду матеріалів справи.

Після того, як збігли відповідні терміни, що враховуються для визначення фактів рецидиву, персональна інформація може автоматично видалятися з полів бази даних. Це необхідно для мінімізації ризиків видачі неправдивої інформації про наявність в особи адміністративної або кримінальної судимості.

Якщо відомості про правопорушника не встановлені, то внесена в базу даних інформація може бути використана для аналізу ефективності правоохоронної діяльності. Аналіз випадків, коли суб'єктивна сторона правопорушення не встановлена, може використовуватися для оцінювання роботи конкретних працівників державних органів. Використання єдиної для всіх державних органів бази даних також дає змогу підвищити ефективність аналізу результативності застосування норм права та підвищити об'єктивність громадського контролю над діяльністю державних інституцій. Вбудована система допомоги має включати контекстну, процедурну, довідкову та концептуальну різновиди інформації [140, с. 292].

Крім того, на нашу думку, доцільно передбачити можливість дистанційного навчання користувачів бази даних з відповідних технічних та юридичних питань; візуалізацію результатів протидії протиправній діяльності з використанням географічних інформаційних систем. Запровадження програмного забезпечення у сфері державного управління має враховувати рекомендації міжнародних стандартів ISO серії 9000 щодо управління якістю діяльності та ISO 26000 щодо соціальної відповідальності організацій.

Крім цього, стрімкий розвиток науки й техніки вимагає інтенсифікації освіти, бо набуття знань триває на протязі всього життя людини. Одним із пріоритетних напрямів є впровадження у процес навчання комп'ютерної техніки, інформаційних технологій та мережі «Інтернет». Серед основних завдань інформатизації освіти виокремлюються: забезпечення розвитку особистості людини та розкриття її творчого потенціалу; формування інформаційної культури людини; удосконалення процесів управління освітою; створення необхідних інформаційних мереж і баз даних; проведення цілеспрямованих наукових досліджень; розвиток та запровадження нових форм навчання, перепідготовки, курсів підвищення кваліфікації персоналу [65, с. 265].

Наявність знань, навичок та вмій не є запорукою від участі персоналу правоохоронних органів або інших осіб у протиправній діяльності. Мінімізація

ризиків небезпечного та шкідливого впливу персоналу органів публічного управління на суспільство виражаються у формі умислу або необережності. Це пов'язано з особливостями усвідомлення кожною конкретною особою позитивних і негативних наслідків своєї діяльності, а також формування у неї нових якостей під впливом інструментів державного управління [153, с. 236].

На сьогодні в Україні бракує методики оцінки рівня інформаційної безпеки. Водночас у багатьох країнах розроблено відповідні індекси (окремі з них мають світове поширення). Вони можуть використовуватись задля оцінювання результативності інформаційної політики України. Зокрема, Індекс свободи преси (вимірюється у балах від 0 до 100). Розраховується шляхом підрахунку кількості зловживань щодо журналістів та показниках, які характеризують інформаційну політику щодо її прозорості, відкритості національного інформаційного середовища, політичного контексту, правової бази, економічного контексту, соціокультурного контексту та безпеки. Іншими показниками можуть бути індекс соціального прогресу, індекс розвитку е-урядування, глобальний індекс інновацій, рейтинг світової цифрової конкурентоспроможності, індекс електронної участі, глобального індексу кібербезпеки [19, с. 60]. Зазначені показники, які розраховуються за апробованими у світовому масштабі методиками можуть бути запроваджені в Україні.

Отже, інструмент державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості становить собою заснований на відповідних методах державного управління та нормативно регламентований засіб прямого або непрямого впливу на об'єкт управління. Зазначені інструменти можна розподілити: за кількістю об'єктів впливу – на індивідуальні (застосовуються до конкретної людини) та групові; за напрямом проходження інформації – прямі (від суб'єктів до об'єктів забезпечення інформаційної безпеки), зворотні, двобічні (включають прямі та зворотні напрями); за суб'єктами впливу – державні (використовуються органами державної влади), муніципальні (застосовуються органами місцевого самоврядування), громадянські

(використовуються інститутами громадянського суспільства), змішані; за похідними для них методами державного управління – адміністративні, правові, політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, мотиваційні, інформаційно-комунікативні, інформаційно-аналітичні, комплексні; за притаманними певним суб'єктам основним формам діяльності (наприклад, прикордонний контроль, охорона державного кордону, митний контроль тощо); за прямим та непрямим впливом на об'єкт управління [153, с. 238].

5.3. Особливості формування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості в Україні

Оскільки забезпечення національної безпеки України потребує зміцнення інформаційної безпеки особистості, то процеси забезпечення інформаційної безпеки особистості мають також бути орієнтовані на виконання зазначених С. Домбровською функцій. Зокрема, світоглядної (формує у громадськості правильні уявлення про шляхи забезпечення національної безпеки); методологічної (спрямована на вироблення у керівників держави та її суспільства наукового підходу до вирішення актуальних завдань забезпечення національної безпеки); концептуально-теоретичної (виконується для генерації необхідних для забезпечення сталого розвитку ідей, поглядів і доктринальних установок); організаторської (передбачає управління наявними силами та засобами, що забезпечують національну безпеку); координаційної (забезпечує об'єднання соціальної, економічної, політичної, військової, інформаційної, комунікаційної та інших сфер діяльності в інтересах підтримки належного рівня національної безпеки); інформаційно-аналітичної (застосовується для оцінки стану забезпечення національної безпеки); прогностичної (дозволяє завчасно виявляти загрози та ризики у сфері забезпечення національної безпеки та прогнозувати можливий розвиток геополітичної обстановки); виховна

(впливає на забезпечення сталого культурного розвитку населення та працівників органів державної влади та місцевого самоврядування) [67, с. 179].

Державна інформаційна політика має комплексний характер, є невід'ємною складовою системи національної безпеки держави. Її здійснення вимагає від органів державної влади, недержавних структур і громадян узгоджених дій на основі єдиних правових норм [45]. Це потребує розроблення Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Серед пріоритетів державних інтересів України в контексті забезпечення інформаційної безпеки С. Домбровською були визначені [64, с. 205]:

- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства;
- захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державного кордону України;
- зміцнення в українському суспільстві політичної і соціальної стабільності;
- забезпечення використання державної української мови в усіх сферах суспільного життя;
- гарантування вільного розвитку національних меншин;
- розвиток духовності та інтелектуального потенціалу українського народу; зміцнення фізичного здоров'я українців; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий та безпековий простір;
- розвиток рівноправних та взаємовигідних відносин з іншими світовими державами; усунення передумов до прояву сепаратизму;
- сприяння перевантаженню механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності;
- зміцнення законності та правопорядку, у тому числі в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- попередження міжетнічних і міжконфесійних конфліктів;
- удосконалення освіти та наукової діяльності в інформаційній сфері;

– посилення протидії спробам маніпулювання суспільною свідомістю, поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Державна інформаційна політика має передбачати розвиток державно-приватного партнерства, як форми співпраці між державою та приватним сектором, широко розглядається як спосіб вирішення зазначеної проблеми [387]. Досвід Європейського Союзу показує високий рівень бажання громадян брати участь у механізмах державно-приватного партнерства [394].

У більшості випадків комп'ютерна безпека не може кваліфікуватися як концепція безпеки (висновок прихильників Копенгагенської школи). Розробка програм з обмеженою кількістю критичних помилок на сьогодні неможлива [390]. Зокрема М. Зіевіес та С. Пентзолд у своєму дослідженні звернули увагу, що спроби запровадження дієвої системи управління інформаційними ресурсами в мережі Інтернет продовжують потерпати від невдач. Спостерігається зворотній процес, наративи чисельних масивів інформації в соціальних мережах починають управляти соціальними процесами [348].

На нашу думку, Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості має передбачати проведення в державі комплексу навчальних, наукових, мотиваційних, інформаційних, ігрових та розважальних заходів для передавання між поколіннями людей знань з питань [152, с. 113]:

- конституціоналізму (особливо з питань розподілу державної влади);
- функціонування механізму стримування та противаги;
- діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- гуманітарного права; правової поведінки;
- невідворотності покарання за скоєні правопорушення;
- історії розвитку української держави; військової історії;
- утворення кордонів; основних правил його перетину та інших, що впливають на підвищення свідомості населення та зміцнюють його історичну пам'ять.

Окремими напрямками зазначеної Концепції мають бути:

- формування у населення навичок перевірки інформації;

- комп'ютерної грамотності;
- культури спілкування;
- критичного мислення;
- пропаганди та мотивації здорового способу життя та харчування;
- запровадження інструментів впливу та оцінювання стану інформаційної безпеки особистості;
- розподіл відповідних повноважень серед органів державної влади та місцевого самоврядування;
- поширення історії розвитку України та утворення її кордонів серед міжнародної спільноти.

Виконання зазначених заходів сприятиме формуванню у громадян України готовності до: протистояння інформаційній агресії, недопущення спроб неконституційної зміни державної влади, виконання завдань під час служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, органах державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення своєї життєдіяльності у кризових ситуаціях. Також зміцнення інформаційної безпеки особистості сприятиме підвищенню якості кадрових та мобілізаційних ресурсів.

Погоджуємося з думкою І. Біляєвої про те, що основні особливості інформаційної політики держави полягають у її спрямуванні на досягнення конкретних цілей і впливу на всі сфери суспільного життя. Вона формується та цілеспрямовано впроваджується державою, слугує гармонізації інтересів людини, громадянина, суспільства та держави [167, с. 117; 18, с. 236].

Інформаційні права визначають межі допустимої поведінки людини або групи осіб в інформаційному просторі. Їх захист передбачає: створення системи норм права; діяльність уповноважених від імені держави суб'єктів; попередження протиправної діяльності; застосування санкцій до правопорушників [167, с. 117; 49, с. 45].

Складність формування державної інформаційної політики зумовлена наявністю джерел загроз інформаційній безпеці. Найбільш суттєвими серед них

є: формування окремими державами сфер впливу; імперські амбіції російської федерації та наявність спільного з нею державного кордону, договірно-правове оформлення якого остаточно не завершено; наявні проблеми щодо забезпечення прав національних меншин; використання агресором міжнародного інформаційного простору для дискредитації України як суверенної держави [167, с. 117; 219, с. 126].

Діяльність органів державної влади щодо забезпечення інформаційної безпеки була розпочата з набуттям Україною незалежності. Так, О. Яременко визначає чотири етапи трансформації інформаційної політики, які відбулися впродовж 1991–2008 років. Вони полягали у подальшому використанні радянських норм права, їх адаптації до нових реалій суспільного життя та реформуванні державних інституцій [167, с. 117; 367, с. 9].

В. Дрешпак використовує інші характерні риси діяльності державних інституцій. На його думку, перший етап (1991–1994) був пов'язаний із необхідністю перехідного періоду. Як наслідок, інформаційну безпеку держави переважно розглядали через призму запровадження свободи слова та забезпечення реалізації прав громадян в інформаційній сфері. На другому етапі (1995–1999) відбувся стрімкий розвиток електронних засобів масового інформування, що призвело до актуалізації небезпек в інформаційному просторі та вдосконалення правового регулювання в інформаційній сфері діяльності [167, с. 117; 72, с. 6].

На третьому етапі (2000–2004 роки) відбулася реорганізація суб'єктів управління та розпочато впровадження технологій електронного урядування. Проведена уніфікація та вдосконалення нормативно-правової бази [167, с. 117].

Четвертий етап (2005–2010 роки) характеризувався визначенням основних напрямів розвитку інформаційного суспільства, ратифікацією міжнародних норм права, формуванням Доктрини інформаційної безпеки [167, с. 117].

На п'ятому етапі (2011–2015) були реформовані державні та комунальні друковані засоби масового інформування, запроваджено технології цифрового

мовлення, що також потребувало вдосконалення нормативно-правової бази [167, с. 118; 71, с. 4].

Також у 2015 році був розроблений проєкт Концепції інформаційної безпеки України, який так і не був запроваджений [167, с. 118; 118].

На думку О. Яковенко, основні недоліки зазначеного проєкту нормативно-правового акту пов'язані з недостатньо досконало визначеними потребами суспільства, цілями діяльності органів державної влади та перспективами. Не були визначені ризики та шляхи їх мінімізації. Так, інформаційна безпека людини неможлива без: забезпечення свободи слова; можливості отримання повної та правдивої інформації; захисту від шкідливої та небезпечної інформації; очищення інформаційного простору від пропаганди вживання алкоголю та тютюну; забезпечення доступу до культурного надбання людства; розвитку здібностей щодо розуміння причин та наслідків суспільно значущих подій у суспільстві [167, с. 118; 365, с. 36].

На шостому етапі (який досі триває) під впливом негативних наслідків російської агресії відбулась активізація громадських організацій та окремих осіб щодо добровільної участі у протидії розповсюдженню країною-агресором небезпечної для суспільства інформації. Крім цього, у 2019 році відбулась реорганізація Міністерства культури України в Міністерство культури, молоді та спорту, яке у 2020 році було реформовано у Міністерство культури та інформаційної політики України. Також з 2022 року набув чинності Закон України «Про основи національного спротиву». Поряд з іншим, він передбачає проведення інформаційних заходів з протидії інформаційним загрозам з боку країни-агресора та військово-патріотичного виховання громадян [273]. Реалізація цього закону сприяє зменшенню ризиків інформаційної вразливості громадян [167, с. 118].

У 2018 році була запроваджена Стратегія інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Вона передбачає проведення інформаційних, просвітницьких, культурних, роз'яснювальних заходів,

дослідження культурної спадщини кримськотатарського та інших народів [167, с. 118]; 279].

Важливість розширення впливу інформаційної політики України за межі контрольованої території держави також наведена у роботі Г. Юксель. Основу такої діяльності складають: інформаційні заходи, діяльність щодо руйнування російських міфів про історичне минуле України, доведення суспільно-корисної інформації, фіксація фактів та документування порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях тощо [167, с. 118; 364, с. 188].

Відповідно до проекту Концепції інформаційної безпеки України задоволення комунікативних потреб громадян досягається державою шляхом формування та регулювання інформаційного середовища в рамках державної інформаційної політики. Вразливими об'єктами, які потребують державного захисту є: людина, громадянин, суспільство, держава [167, с. 118; 118].

На нашу думку, зазначені об'єкти суттєво відрізняються за своїми інтересами, способами та наслідками інформаційного враження. Наприклад, особа прагне усунення обмежень та перешкод у своїй діяльності. Крім цього, у демократичному суспільстві вона є найвищою соціальною цінністю. З іншого боку, необхідність протидії загрозам інформаційної безпеки потребує використання державою обмежених ресурсів, що призводить до необхідності обмеження прав громадян, збільшення заборон та посилення відповідальності за порушення норм права [167, с. 118].

Швидкість поширення інформації в суспільстві може перевищувати можливості держави щодо припинення її розповсюдження та знешкодження. Цілеспрямований розвиток здібностей людини щодо самостійного захисту від деструктивної інформації спрощує вимоги до побудови загальнодержавної системи протидії загрозам інформаційної безпеки [167, с. 118].

На тимчасово окупованих територіях взагалі неможливо силовими діями протидіяти розповсюдженню небезпечної інформації. Саме необхідність підвищення імунітету громадян до шкідливої та небезпечної інформації потребує розроблення Концепції забезпечення інформаційної безпеки

особистості, яка є підґрунтям для реалізації державної інформаційної політики [167, с. 118].

На думку Д. Дубова, органи державної влади та недержавні організації виконують різні функції щодо протидії загрозам інформаційної безпеки. Так, недержавні організації оперативніше реагують на зміни інформаційного середовища, але вони не можуть виконувати правоохоронних функцій. Проблемним питанням залишається надто широке поширення в Україні медіаосвіти та активізація протидії поширенню небезпечної інформації на міжнародній арені [167, с. 118; 74].

Пріоритети державної політики визначаються реальним фінансовим, організаційним, кадровим та іншими видами ресурсного забезпечення. На розвиток інформаційних технологій в Україні, у розрахунку на одного мешканця, щорічно витрачається близько 3 доларів США (у Польщі – 28, США – 250). На сьогодні Україна може залучити не більше 20% необхідних для модернізації інформаційної інфраструктури інвестицій та розвитку мережі «Інтернет» [64, с. 205].

Зважаючи на зазначене, формування інформаційної політики має розглядатися у контексті комплексного використання мотиваційних факторів та залучення можливостей міжнародної допомоги. Також отриманий Україною досвід показує, що недержавні організації за умови організації їхньої діяльності, відповідної мотивації та контролю з боку держави можуть ефективно впливати на формування інформаційного імунітету в суспільстві без дублювання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [167, с. 119].

Суттєвим фактором для формування інформаційної політики будь-якої держави є дотримання балансу інтересів особистості, суспільства і держави [292, с. 61]. На державному рівні боротьба з ворожими інформаційними впливами має будуватися за трьома напрямками [280]:

– перший – блокування доступу ворожих каналів комунікації (цей процес активно ведеться з 2014 року, на сьогодні заблоковано низку російських

інтернет-ресурсів («Яндекс.ру»; «Вконтакте»; «Однокласники»; окремі сайти, що розміщені на російських серверах), закрито телеканали, які існували на російські гроші та працювали в унісон з російською пропагандою);

– другий – створення якісного національного контенту (після заборони російських телеканалів та соціальних мереж, Україна почала підтримувати розвиток проукраїнського й україномовного продукту та вживати заходів з підтримки української музики, кіно, телебачення, книговидання та інших сфер);

– третій – навчання населення самостійно виявляти й боротися з ворожим інформаційним впливом, особливо з тим, який попри вжиті державою заходи проникає крізь перші два фільтри.

Дезінформація має одну або декілька ключових ознак: цілеспрямованість, елемент «неправдивості», імітація, вплив на певну аудиторію, негативні (суспільно небезпечні) наслідки, прив'язка до суспільно важливої інформації. Службою урядових комунікацій Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в інтересах протидії ворожим інформаційним компаніям розроблена система показників: фабрикація (fabrication), ідентичність (identity), риторика (rhetoric), символізм (symbolism), технології (technology). Вона отримала скорочену назву FIRST. Їхній зміст полягає в наступному [280]:

– фабрикація – це визначення вмісту інформації маніпулятивною (використовує підроблений документ, маніпулювання зображенням або навмисним викривленням цитати);

– ідентичність – це приховування або використання оманливого джерела інформації, неправдивих тверджень осіб, використання фальшивого облікового запису в соціальних мережах;

– риторика – це використання певного тону або фальшивих аргументів;

– символізм – це використання даних, проблем, події, вирваних з контексту невідповідних фактів, маніпулювання статистичними даними або історичними фактами для досягнення не пов'язаних з ними комунікаційних цілей;

– технології – це використання певної технології як комунікаційного заходу для введення людини в оману.

Шведське агентство з питань цивільного захисту розробило три способи ідентифікації стратегічних наративів на основі їхнього змісту [280]:

– позитивний – створення цілісної розповіді про конкретну проблему, яка відповідає, доповнює або розширює наявні, усталені стратегічні наративи;

– негативний – запобігання появі протилежного наративу або спростування інформації, а також підрив довіри до інших наративів;

– відволікальний – намагання відволікти увагу людини, групи осіб від реальних фактів, подій та проблем.

Верховною Радою України в липні 2021 року ухвалено закон «Про основи національного спротиву» (вводиться в дію з 1 січня 2022 року). Він передбачає створення відповідних умов для залучення громадян до зазначених дій та вимагає від органів державної влади та місцевого самоврядування проведення заходів з формування у громадян патріотичної свідомості, мотивації до набуття необхідних для захисту держави вмінь [273].

Рух опору є невід’ємною складовою територіальної оборони. До його здійснення залучаються визначені сили та засоби сил безпеки, сил оборони, окремі особи. Він передбачає проведення інформаційних заходів з метою припинення агресії. Також у цьому законі міститься поняття сертифікації інструкторів, яких залучають до підготовки військових частин (підрозділів) територіальної оборони та населення до участі в русі національного спротиву [273].

Разом з тим у Доктрині інформаційної безпеки України [277] та інших нормативно-правових актах остаточно не визначені підстави, повноваження та способи їхньої діяльності.

Серед напрямів державної інформаційної політики Г. Красноступ зазначає такі: створення національних інформаційних систем; організацію охорони та доступу до інформації; правове регулювання; розвиток основ

інформаційної діяльності; оновлення інформаційних ресурсів; розвиток міжнародного співробітництва в інформаційній сфері [167, с. 119; 125].

Варто зауважити, що російська федерація під час гібридної війни проти України використовує військовий, економічний, політичний, ідеологічний та інформаційний компоненти [167, с. 119; 305].

Це впливає на визначення в концепції пріоритетних напрямів діяльності щодо соціально-культурного розвитку людини, який також позитивно впливає на підвищення рівня культури політичного життя у суспільстві [167, с. 119; 167, с. 119].

Інформація від органів державної влади має бути достовірною, але потребують удосконалення процесу забезпечення балансу негативної та позитивної інформації в новинах, тому що висвітлення викритих кримінальних справ не впливає на покращення криміногенної ситуації. Необхідно запровадити інструменти для перевірки суспільно значущої інформації всіма охочими особами. Це є запорукою унеможливлення свідомих маніпуляцій суспільною думкою окремими особами та зміцнення довіри громадян до діяльності державних інституцій [167, с. 119].

У рамках Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості загрози доцільно розглядати як зовнішні фактори, що впливають на сприйняття інформації та породженні на її основі потреби людини. Вони можуть бути чітко визначені органами державної влади [167, с. 119].

Слід враховувати, що на забезпечення інформаційної безпеки впливає стан фінансової грамотності населення. Цей показник може характеризувати потенціал розвитку в державі підприємницької діяльності, здатність людей реалізовувати власні ідеї, формувати суспільні цінності, брати активну участь у суспільному житті, управляти кар'єрою, власним життям та розв'язувати особисті фінансові проблеми. Так, станом на 2021 рік індекс фінансової грамотності населення України складав 12,3 бали (у 2018 році він дорівнював 11,6 балам, максимально можливе значення – 21) [68, с. 7].

Завдяки вжитим державою заходам Україна за цим показником зрівнялася з Хорватією, Болгарією та випередила Італію та Румунію. Цьому сприяли заходи Національного банку України, які спрямовувалися на формування фінансової культури громадян, поширення знань щодо довгострокового фінансового планування, управління боргами, створення умов для фінансової незалежності, залучення інституцій громадянського суспільства.

Кожна людина має унікальні знання, вміння та навички, які пов'язані з рівнем та якістю її освіти, життєвим досвідом, особистими інтересами. На прикладі різниці рівня фінансової грамотності можна показати необхідність розроблення різних заходів залежно від особливостей соціальних груп населення.

Так, індекс фінансової грамотності, зафіксований серед українців віком від 18 до 19 років, складає 10,1 бали; 25–34 роки – 12,7; 30–59 років – 12,6; понад 60 років – 11,6. Крім того, 52% українців не використовують сучасні більш ефективні фінансові інструменти для примноження свого капіталу [68, с. 9].

Це потребує розроблення як мінімум чотирьох різних програм інформаційної підтримки розвитку фінансової грамотності населення. Перша має бути спрямована на розвиток дітей. Друга має створювати необхідні умови для розвитку відповідних здібностей молоді, яка починає самостійне життя. Третя має стосуватися розвитку працездатного населення. Четверта має бути розрахована на тих громадян, які за віком або з інших причин втратили працездатність. Це сприятиме прискоренню бажаних для соціуму темпів розвитку українського населення, що вплине на темпи збільшення його економічної діяльності та добробуту.

Пріоритет держави з питань інформаційної підтримки розвитку фінансової грамотності населення має бути спрямований на дітей та молодь. На кожному етапі розвитку необхідно навчати людину та створювати мотиваційні фактори для спонукання її до переосмислення свого попереднього досвіду, до

самоосвіти, розвитку критичного мислення, висловлювання власної думки, прийняття фінансових рішень, опанування необхідними знаннями в галузі права [68, с. 11].

Існує декілька способів захисту об'єктів від інформаційних загроз. Силовий – полягає у фізичній діяльності правоохоронних органів у разі виявлення ознак протиправної діяльності. Правовий – це нормативна регламентація порядку, правил створення, розповсюдження, використання, зберігання та оброблення інформації; встановлення відповідальності за порушення норм права. Стимулюючий – заохочення діяльності конкретної людини, що позитивно впливає на зміцнення стану інформаційної безпеки держави. Запобіжний – формування в людини імунітету до шкідливої та небезпечної інформації [167, с. 119].

У рамках Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості запобіжний спосіб захисту має бути пріоритетом державної інформаційної політики. Його застосування зменшує критичність для суспільства інформаційних загроз та дозволяє витратити менше ресурсів на виконання силових способів захисту.

На нашу думку, ризик інформаційної безпеки особистості – це реальна (перевірена практикою у процесі протидії відповідним загрозам) та потенційна (уявна, не перевірена практикою) здатність людини здійснювати самостійний захист від шкідливої та небезпечної інформації без втручання органів державного управління.

Його ступінь залежить від соціально-культурного розвитку особистості, який не повністю доступний для визначення. Кожна особа, незалежно від свого громадянства та місця проживання, має свої погляди на процеси міжнародного, національного, регіонального, місцевого та побутового характеру. Унікальність кожної людини зумовлена гендерними, віковими, біологічними, фізичними властивостями, її життєвим досвідом, рівнем соціального та культурного розвитку [167, с. 119].

Залежно від ставлення людини до норм права, праці, здорового способу життя та харчування, у суспільстві збільшується або зменшується кількість правопорушень, нещасних випадків, травматизму та захворювань. Окремі негативні явища є пов'язаними між собою, наприклад розповсюдження та вживання наркотиків [167, с. 119].

Крім цього, будь-яка особистість може створювати небезпеку для оточення та себе особисто (що проявилось в період поширення пандемії COVID-19). Держава має створювати умови для такого культурного розвитку людини, який є критичним для виживання людства, захисту оточення від можливих негативних наслідків своєї власної діяльності.

Не завжди людина здатна розуміти негативні для суспільства та себе наслідки невиконання норм права. Наприклад, в особи, яка за умови відсутності транспортних засобів завжди намагається здійснити перехід дороги на червоне світло світлофора, не закріплюються в підсвідомості моторні навички. У ситуації, коли така людина буде рухатися під впливом емоцій або складних роздумів, вона може не помітити особливості дорожньої ситуації та потрапити в дорожньо-транспортну пригоду. Зазначений приклад також показує обмеженість результативності профілактичних заходів лише з ознайомленням людини з нормами права [167, с. 119].

Поведінка людини зумовлена свідомим або несвідомим прийняттям нею рішення на підставі отриманої органами чуття інформації. Її неможливо достеменно передбачити. Водночас тенденції зміни групових ризиків інформаційної безпеки особистості можуть бути оцінені на підставі результатів статистичних спостережень, інтерв'ювання, опитування громадської думки [167, с. 120].

Під час анонімного опитування людина більше схильна надавати правдиву інформацію. Це дозволяє більш точно ідентифікувати найбільш суттєві та реальні ризики. Зазначені заходи дозволяють визначити пріоритети діяльності суб'єктів державного управління для роботи з групами ризику або

населенням окремої території, регіону, держави та міжнародної спільноти [167, с. 120].

Поряд з розвитком здібностей особистості щодо пошуку, сприйняття, оброблення, накопичення, розповсюдження інформації для забезпечення безпеки свого життя, взаємно корисної діяльності у суспільстві є нагальна необхідність удосконалення знань людини з питань історії держави, загальних основ конституціоналізму, розподілу державної влади, функціонування державного механізму стримування та протипаги, діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та політичних партій, здорового способу життя, основ безпеки життєдіяльності [167, с. 120].

Ще до набуття віку, з якого встановлена адміністративна та кримінальна відповідальність, у неповнолітньої особи мають бути сформовані навички ідентифікації правової та неправомірної поведінки. У прикордонних регіонах особливо потрібне проведення заходів з доведення та роз'яснення населенню законодавства України з питань забезпечення національної безпеки [167, с. 120].

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» визначено, що Революція Гідності та боротьба за свободу створили нову українську ідею – ідею гідності, свободи та майбутнього. Визначальною основою безпеки держави є очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції.

Окремим напрямом підвищення результативності правоохоронної діяльності може бути запровадження в практику криміналістичних досліджень технологій 3D-фотографії. Позитивний ефект за такого підходу досягається за рахунок неможливості підроблення зображення сучасними програмними засобами, оскільки базове зображення містить в собі інформацію про взаємне розміщення предметів у просторі. Крім цього, 3D-фотографія за рахунок відтворення деталей є більш інформативною у порівнянні із звичайною [171, с. 182].

Переваги використання методів візуалізації об'єму показані в додатку Т. Так, на рис. Т.1 наведене звичайне фотографічне зображення автомобіля, який потрапив під ворожий обстріл. На рис. Т.2 Додатку Т представлена фотографія для перегляду в червоно-синіх окулярах. На відміну від звичайної фотографії вона показує напрям розтікання скла внаслідок горіння автомобіля. Стає очевидним, що автомобіль був перевернутий вже після пожежі та зменшення температури скла. Що більше деталей передають фотодокументи, то більш якісно та об'єктивно можуть працювати учасники судового процесу.

Нині за ініціативою населення в Україні активно розвивається музейна справа. На жаль, вона ще не знаходить необхідної матеріальної та моральної підтримки й продиктована бажанням людей знаходити й передавати своїм нащадкам історію розвитку українців. На рис. У.1, додаток У, показаний приклад облаштування експозиції та хід екскурсії в музейній кімнаті Яблуненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Кириківської селищної ради Великописарівського району Сумської області. Через обмеженість державного фінансування існують об'єктивні труднощі для пошуку та придбання музейних експонатів, які в умовах сьогодення існують в обмеженій кількості. Пам'ятки архітектури, природні ландшафти взагалі неможливо перенести до музейних приміщень або зосередити в одному місці для зручності їх використання [165, с. 331].

На нашу думку, зазначену проблему можна також частково вирішити використанням окремих технологій 3D-фотографії. Способи візуалізації об'єму базуються на результатах дослідження Джакомо Делла Порта, який у 1589 році дійшов висновку, що отримані лівим та правим оком зображення комбінуються в єдине ціле свідомістю людини. Перший пристрій для перегляду стереопар був запропонований Еліотом у 1829 році (за 10 років до отримання першого фотографічного зображення).

У кіноіндустрії також використовується динамічний стереоскопічний ефект, який виникає під час руху звичайної відеокамери навколо об'єкта зйомки або об'єкта зйомки навколо відеокамери. Об'ємність зображення

відчувається людиною під час перегляду відзнятого матеріалу на екрані звичайного телевізора або монітора.

Найбільш поширеними для одночасного перегляду 3D-зображень групою людей можна вважати: метод кольорової анагліфії (запроваджений Д'Альмейдом у 1858 році, перегляд матеріалів здійснюється через кольорові окуляри); поляроїдний спосіб (розроблений Андертоном у 1891 році); растрові методи (щілинні або лінзові). Зокрема, Г. Владимирський використав метод кольорової анагліфії у 1963 році для підготовки навчального посібника з геометрії. Підробити стереоскопічний знімок звичайними засобами редагування фотознімків майже неможливо.

На сьогодні існує багато способів виготовлення стереоскопічних зображень: з використанням фотоапаратів з двома об'єктивами, спеціальних приладів для звичайної фототехніки, шляхом зйомки предметів звичайним фотоапаратом з двох різних точок. Відстань між об'єктивами фотоапарата або двома точками зйомки називають базисом. Його величина впливає на глибину простору, що буде сприйматися людиною при перегляді відзнятого матеріалу. Для базису 6,5 см (середня відстань між очами людини) ефективно передається взаємне розташування предметів на відстанях від 3 до 11 м від місця зйомки, для базису 15 см – від 7,5 до 24 м. Тобто залежно від сюжету базис зйомки необхідно пропорційно змінювати. Сучасний розвиток комп'ютерних технологій дозволяє зробити зазначені технології більш масовими та реалізувати їх на новому технологічному рівні [172, с. 25].

Концепція забезпечення інформаційної безпеки також має передбачати корегування діяльності бібліотек, театрів, музеїв, розвитку туризму для соціально-культурного розвитку людини, що підвищує її компетенції щодо самостійного захисту від шкідливої та небезпечної інформації [167, с. 120].

Контроль за реалізацією концепції поряд з передбаченими нормами права вимогами та формами громадського контролю потребує використання рекомендацій стандартів ISO серії 9000 та ISO 26000 з метою забезпечення постійного удосконалення якості діяльності та соціальної відповідальності

органів державної влади, місцевого самоврядування та інших організацій [167, с. 120].

Отже, інформаційна безпека особистості є важливим чинником забезпечення інформаційної безпеки України. Недостатній стан її дослідження зумовлює низку прогалин у нормативно-правовому забезпеченні органів державної влади та місцевого самоврядування.

Оскільки запропоновані підходи передбачають одноразове введення інформації в місці її первинної появи, значно скорочуються обсяги ручних операцій та підвищується достовірність інформації в базі даних. Підвищення якості державних послуг сприяє зміцненню іміджу держави серед громадян, що зменшує ризики від деструктивних інформаційних впливів сепаратистського характеру.

Забезпечення інформаційної безпеки особистості потребує запровадження та регламентації державною скоординованої спільної діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства у співпраці з міжнародною спільнотою. Її кінцевою метою має бути забезпечення сталого соціально-культурного розвитку людини, що характеризується набуттям нею здібностей, які необхідні для здійснення самостійного захисту від шкідливої та небезпечної інформації [167, с. 120].

Зважаючи на відмінності інтересів та складність об'єктів, які потребують захисту від загроз інформаційної безпеки, існує потреба виокремлення напряму діяльності, що пов'язана із забезпеченням інформаційної безпеки особистості. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості має стати основою для подальшого вдосконалення та реалізації інформаційної політики держави [167, с. 120]. Заходи забезпечення інформаційної безпеки особистості мають визначатися на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. На стратегічному рівні мають визначатися перспективи діяльності органів державної влади на довгострокову перспективу.

Це сприятиме підвищенню ефективності функціонування правоохоронних органів, формуванню дієвої системи профілактики протиправної діяльності, поступовому вдосконаленню моніторингу й оцінюванню ефективності практики застосування нормативно-правових актів у сфері забезпечення державної та громадської безпеки [67, с. 177]. Авторський проєкт Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості наведено в додатку Ф.

Висновки до Розділу 5

Базові принципи розробки системи стратегічного планування наведені у Законі України «Про національну безпеку України», який досі залишається недосконалим з точки зору врахування проблем забезпечення інформаційної безпеки держави. Зокрема, Міністерство культури та інформаційної політики в явному вигляді не зазначено у переліку відповідних суб'єктів.

Відповідно до зазначеної норми права загрози національній безпеці, цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів визначаються Стратегією національної безпеки України, яка є основою планування та реалізації державної інформаційної політики. На її основі визначені органи державної влади розробляють систему документів довгострокового стратегічного планування (Національна розвідувальна програма, Стратегія воєнної безпеки, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу, Стратегія кібербезпеки). З метою визначення стану реалізації, уточнення дійсних та визначення нових загроз і ризиків суб'єкти національної безпеки України опрацьовують стратегічний оборонний бюлетень, огляди та звіти.

Доктриною інформаційної безпеки України (указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 замінена Стратегією інформаційної безпеки) було визначено національні інтереси, загрози, напрями, пріоритети та механізми реалізації державної політики в інформаційній сфері. Завдання координації

діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету поклались на Міністерство інформаційної політики України. Разом з тим на момент опрацювання роботи визначений у Законі України «Про національну безпеку України» перелік документів стратегічного планування не передбачав розробку Стратегії інформаційної безпеки, огляд її виконання та відповідні повноваження Міністерства культури та інформаційної політики України. Підґрунтям для опрацювання Стратегії інформаційної безпеки має слугувати Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості та Стратегія національної безпеки України, яка розробляється з урахуванням комплексного огляду сектору безпеки і оборони України, оцінок суб'єктів національної безпеки за напрямками їх компетентності, оцінок незалежних експертів та громадської думки.

Інструментами державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості можуть бути масові комунікації, пропаганда, агітація, реклама. У демократичному суспільстві неможливо застосовувати такий інструмент як цензура (заборонена Конституцією України). В історії людства потреба в цензурі завжди зменшувалася з розвитком загального рівня культури населення та демократії у суспільстві.

Інструмент державного управління забезпеченням інформаційної безпеки особистості являє собою заснований на відповідних методах [153, с. 223] державного управління та нормативно регламентований засіб прямого або непрямого впливу на об'єкт управління. Зазначені інструменти можна розподілити: за кількістю об'єктів впливу (індивідуальні та групові); за напрямом проходження інформації (прямі, зворотні, двобічні); за суб'єктами впливу (державні, муніципальні, громадянські); за методами державного управління (адміністративні, правові, політичні, економічні, соціальні, гуманітарні, мотиваційні, інформаційно-комунікативні, інформаційно-аналітичні, комплексні); за притаманними певним суб'єктам основним формам діяльності (прикордонний контроль, охорона державного кордону, митний

контроль тощо); за прямим та непрямим впливом на об'єкт управління.

Ідеологія містить у собі елементи пропаганди та агітації. Становить собою систему концептуально оформлених поглядів та ідей, які виражають інтереси різноманітних соціальних класів, груп щодо відношення людей до дійсності, влади та один до одного. Слід враховувати, що відповідно до Конституції України жодна ідеологія не може визнаватися обов'язковою. Поєднання пропаганди з агітацією спричиняє загрози розвитку авторитарного режиму. Інструменти дисциплінарної, трудової, адміністративної, кримінальної відповідальності мають виключно індивідуально спрямований характер. Застосування зазначених інструментів залежить від скоєних правопорушень. Окремі інструменти впливу мають симетричну дуальну спрямованість. Крім цього, окремі інструменти відображають специфіку форм здійснення інформаційно-аналітичної та оперативно-службової діяльності правоохоронних органів.

На сучасному етапі розвитку України бракує чітких вимог до рівня освіти та фахової спеціалізації кандидатів, які обираються на найвищі керівні посади держави та в органи місцевого самоврядування. Виокремлення кадрового менеджменту в окрему гілку влади (досвід Тайваню) дозволяє створити рівні конкурентні умови відбору кандидатів для служби в органах державної влади, місцевого самоврядування та забезпечити їх доцільне просування по службі.

Потребують більш широкого використання апробованої суб'єктивно незалежної методики відбору кандидатів для проходження служби на посадах військовослужбовців, яка була розроблена науковцями Харківського національного університету імені В. Каразіна.

Сучасні інструменти, які використовуються в кадровому менеджменті мають створювати умови для розвитку організаційної культури, поєднувати переваги централізації та децентралізації управління, враховувати можливості персоналу одночасно виступати об'єктом і суб'єктом управління, передбачати формування в персоналу особистих формальних та неформальних зобов'язань перед організацією. Найвищий синергетичний ефект від кадрового потенціалу

виникає за умови активної участі окремих працівників у розробленні та ухваленні управлінських рішень, спроможності працівників використовувати розгалужену систему вертикальних, горизонтальних зв'язків в організації та практику делегування повноважень. Система показників результативності діяльності працівника має відповідати особливостям технологічних процесів, у виконанні яких він бере безпосередню участь.

Останнім часом набувають розвитку та популярності у суспільстві розважальні інструменти впливу на свідомість громадян. Під час їх проведення доцільно створювати умови для розвитку у молоді знань, умінь та навичок забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Проблема недосканалості інформаційної безпеки особистості мала вплив на перебіг в Україні пандемії COVID-2019. Відмічаються чотири основні проблеми, що пов'язані: з недостатньою якістю юридичних норм; низькою правосвідомістю громадян та розумінням ними відмінностей між правовою та неправовою поведінкою; недостатньою навченістю осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо ідентифікації в поведінці пересічної особи ознак правопорушення; відсутністю дієвої системи зворотного зв'язку в системі органів державного управління, що впливає на якість забезпечення безумовного виконання об'єктами державного управління встановлених юридичними нормами карантинних обмежень та правил.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною розробка Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості. Вона має передбачати проведення в державі комплексу навчальних, наукових, мотиваційних, інформаційних, ігрових та розважальних заходів для передавання між поколіннями людей знань з питань: конституціоналізму; гуманітарного права; правової поведінки; невідворотності покарання за скоєні правопорушення; історії розвитку української держави; військової історії; утворення кордонів; основних правил його перетину та інших, що впливають на підвищення свідомості населення та зміцнюють його історичну пам'ять.

Окремими напрямками зазначеної концепції мають бути: формування у

населення навичок перевірки інформації; комп'ютерної грамотності; культури спілкування; критичного мислення; пропаганди та мотивації здорового способу життя та харчування; запровадження інструментів впливу та оцінювання стану інформаційної безпеки особистості; розподіл відповідних повноважень серед органів державної влади та місцевого самоврядування; поширення історії розвитку України та утворення її кордонів.

Проведення таких заходів сприятиме формуванню у громадян України готовності до: протистояння інформаційній агресії; недопущення спроб неконституційної зміни державної влади; виконання завдань під час служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, органах державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення своєї життєдіяльності у кризових ситуаціях.

Для протидії російській пропаганді заходи забезпечення інформаційної безпеки особистості мають охоплювати військовий, економічний, політичний, ідеологічний та інформаційний аспекти соціально-культурного розвитку людини. Також пріоритетом держави має бути розвиток фінансової грамотності, особливо дітей та молоді, що в перспективі буде зменшувати загрози від спроб політичних маніпуляцій.

Концепція має враховувати основні способи захисту від інформаційних загроз: силовий (фізичні дії); правовий (нормативна регламентація); стимулюючий (мотивація діяльності); запобіжний (формування імунітету).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми з питань механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки в сучасних умовах ведення проти України гібридних війн.

За результатами дослідження обґрунтовано наступні наукові та прикладні висновки, пропозиції і рекомендації:

1. Результати аналізу наукових джерел з питань функціонування механізмів державного управління дозволяють стверджувати, що в історії людства проблема забезпечення інформаційної безпеки особистості існувала постійно. Вона є однією з основних причин помилкового сприйняття інформації, що впливає на прийняття людиною недоцільних рішень.

Найбільш критично стан інформаційної безпеки впливає на дієвість механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості, політичне життя суспільства та протиборство сторін у гібридних війнах. Упродовж тривалого періоду розвитку людства зазначена проблема залишається недостатньо дослідженою. Не зважаючи на прийняту в Україні наприкінці 2021 року Стратегію інформаційної безпеки, нормативно-правова база з питань діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення інформаційної безпеки залишається недосконалою.

Крім цього, недостатня визначеність проблеми забезпечення функціонування механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості як одного з факторів забезпечення інформаційної та національної безпеки стримує розвиток нормативно-правового регулювання та зменшує результативність протидії поширенню у суспільстві шкідливої та небезпечної інформації від зовнішніх та внутрішніх джерел.

2. В інформаційній сфері вразливими об'єктами, які потребують державного захисту шляхом створення та використання механізмів державного управління є людина, громадянин, суспільство та держава. Вони суттєво

відрізняються за своїми інтересами, способами та наслідками їх інформаційного враження. У демократичному суспільстві людина є найвищою соціальною цінністю. Разом з тим в окремих випадках її діяльність може завдавати шкоду або створювати небезпеку реалізації законних інтересів та прав іншими людьми. Необхідність протидії загрозам інформаційної безпеки потребує цілеспрямованого використання державою обмежених ресурсів, що призводить до необхідності введення заборон та посилення відповідальності за порушення норм права, які знаходять своє відображення в механізмах державного управління інформаційною безпекою особистості.

Необхідність пошуку в механізмах державного управління компромісу між кількістю та якістю ресурсів, які має використовувати держава для забезпечення інформаційної безпеки обумовлює необхідність підвищення імунітету громадян до шкідливої та небезпечної інформації. Вважається за доцільне виокремлення в структурі документів стратегічного планування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості, яка є підґрунтям для розробки Стратегії забезпечення інформаційної безпеки та формування і реалізації державної інформаційної політики. Першочерговим кроком для її розробки має бути опрацювання Концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості, яка має слугувати підґрунтям для удосконалення правового механізму державного управління інформаційною безпекою особистості.

У правових механізмах державного управління держава застосовує чотири способи захисту від інформаційних загроз, а саме: силовий, правовий, стимулюючий та запобіжний. Разом з тим, силовий спосіб не може розглядатися пріоритетом діяльності правоохоронних органів. Пріоритетом державної політики має бути проведення запобіжних (профілактичних) заходів.

3. У роботі вжито заходів щодо удосконалення понятійно-категоріального апарату з питань державного управління забезпеченням інформаційної безпеки, що впливає на підвищення результативності механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості. Так, інформація

у сфері національної безпеки у вузькому смислі – це усвідомлений особистістю результат взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) та суб'єктивних (нематеріальних) реальностей з урахуванням раніше набутих знань.

Інформаційна безпека особистості у сфері національної безпеки – це стан усвідомлення людиною результату взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) та суб'єктивних (нематеріальних) реальностей, що не створює загроз існуванню особистості і сталому розвитку, а також інформаційній безпеці суспільству та міжнародній спільноті.

Загроза інформаційній безпеці особистості – це фактор, який негативно впливає на результати та наслідки діяльності або бездіяльності особи під впливом зовнішньої інформації, особистих потреб, цінностей, знань, переконань людини та стану її фільтру сприйняття реальності. Ризик – фактор, який підвищує ймовірність реалізації загрози, характеризує здатність об'єкта до самозахисту від зовнішньої загрози.

Механізм державного управління інформаційною безпекою особистості – це сукупність взаємодіючих органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, які законними і притаманними їм методами та інструментами здійснюють протидію загрозам і мінімізують ризики небажаного сприйняття людиною інформації, що загрожує конституційному ладу, суверенітету, територіальній цілісності держави, національним цінностям, дотриманню законності та правопорядку.

Інструмент державного управління забезпеченням інформаційною безпекою особистості, який застосовується в механізмах державного управління – це заснований на відповідних методах державного управління та нормативно регламентований засіб прямого або непрямого впливу на об'єкт управління.

4. Основним елементом громадянського суспільства є особистість, яка у процесі еволюції досягла відповідного культурного рівня, що дає їй змогу брати участь в механізмах державного управління шляхом співпраці з органами

державної влади та місцевого самоврядування. Забезпечення інформаційної безпеки особистості сприяє зменшенню небезпечних та шкідливих загроз з боку країни агресора, недобросовісних лідерів політичних партій, корумпованих представників державних органів та місцевого самоврядування, транснаціонального злочинного середовища.

Інформаційна безпека особистості зумовлює ефективність функціонування всіх складників національної безпеки, оскільки людина є основним елементом соціальної системи. Розвиток особистості відбувається завдяки функціонуванню механізмів спадковості (наслідування від попередніх поколінь елементів культури), метаболізму (взаємного обміну та споживання інформації), сприйняття інформації, мотивації діяльності, соціалізації (набуття певного статусу в суспільних відносинах), саморегуляції життєдіяльності. Прискорення культурного рівня особистості потребує комплексного використання механізмів державного управління щодо її мотивації до виконання певних дій.

У механізмах державного управління врахований той факт, що свідомість особистості виступає ідеологічною та моральною основою для усвідомленої діяльності людини. Через особливості сприйняття інформації дві людини бачать різні картини одного об'єкта або явища, що обґрунтовується як різною чутливістю органів чуття людини, так і іншими часовими, просторовими, факторами, відмінностями культурного розвитку. Система поглядів на себе та навколишній світ у людини формується протягом всього життя, це вимагає відповідного перегляду підходів до організації процесів навчання.

З кожним новим кроком задоволення власних потреб відбувається удосконалення світогляду людини, який безпосередньо впливає на зміни унікального у кожної особи фільтру сприйняття інформації та формування майбутніх особистих потреб. Після прийняття рішення щодо задоволення власної потреби людина своїми діями здійснює вплив на зовнішнє середовище, результати якого надходять через інформаційні канали. Процес циклічно повторюється.

5. У механізмах державного управління основні функції інформаційної безпеки особистості у системі національної безпеки полягають у забезпеченні безпечних умов життєдіяльності людини, визначенні загроз безпеки особистості, розвитку безпеки соціальних комунікацій, формуванні світогляду, розвитку знань, умінь і навичок людини з питань прийому, створення, поширення, накопичення, пошуку, оцінювання й обробки інформації (у тому числі з використанням технічних засобів), розвитку форм фіксації інформації та їх творчого поєднання.

Використання механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості впорядковує культурний розвиток особистості, формування правосвідомості (у т.ч. сфері гуманітарного права, відповідного ставлення до людей із певними фізичними обмеженнями), усвідомлення необхідності об'єднання зусиль з іншими членами суспільства в інтересах створення колективної системи забезпечення безпеки життєдіяльності; формування особистих уявлень про якість функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, суб'єктів національної безпеки.

Крім того, під впливом механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості відбувається –

- формування власних вимог особи щодо діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування та суб'єктів національної безпеки;
- відтворення працездатності (впливає на обрання людиною форм і способів відпочинку);
- перетворення ієрархії власних потреб.

6. Перебіг в Україні подій після Революції Гідності показує, що проблема дієвості механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості невід'ємно пов'язана із здатністю держави відстоювати суверенітет та територіальну цілісність.

Набутий Україною досвід показує, що агресор всілякими способами протягом багатьох років намагався знищити елементи національної самобутності українського народу. Поряд з історичною пам'яттю, традиціями

та мовою, вагомий внесок у стабільність держави додають процеси доцільного розподілу гілок державної влади та бездоганного функціонуванням механізму стримування та противаги. Важливо, щоб громадяни України мали чітке уявлення про їх функціонування, тому що це унеможлиблює маніпуляції та інтерпретації перебігу історичних подій, що постійно робить держава-агресор.

Немаловажним фактором залишається стан правопорядку та здатність громадян й органів публічного управління ефективно його підтримувати. Також недооціненим залишається вплив релігії та віри на забезпечення інформаційної безпеки. Потрібно зазначити, що фактор віри в окремих випадках залишається одним з інструментів прийняття рішень людиною в умовах інформаційної невизначеності та відсутності необхідної науково-теоретичної бази. Заснована на вірі релігія ще довго буде залишатися одним з інструментів духовного розвитку особистості. Органи публічної влади мають сприяти взаємно корисній діяльності основних, загально визнаних у світі релігійних конфесій.

7. У структурі механізмів державного управління інформаційною безпекою особистості можна виокремити рівні інформаційної безпеки особистості, які впливають на життєдіяльність людини. Зокрема, природний, що пов'язаний з індивідуальними особливостями сприйняття інформації органами чуття людини та її розумової діяльності. Економіко-професійний, який впливає на забезпечення гідних умов життєдіяльності людини та задоволення власних потреб. Відтворювальний, що забезпечує обрання людиною форм та способів свого відпочинку. Світоглядний, який пов'язаний із правосвідомістю та уявленням особи про зовнішнє щодо неї середовище. Захисний, що обумовлений необхідністю захисту від небажаного витоку наявної у людини інформації та розвитком здібностей до самомотивації і самоконтролю за споживанням та поширенням інформації.

Зворотні зв'язки у соціальній системі, що використовуються в механізмах державного управління призводять до стабілізації, розвитку або руйнування суспільних відносин, забезпечують управлінську діяльність та прийняття

особою рішень на підставі наявної інформації. Вони сприяють накопиченню знань про суб'єкт і об'єкт (об'єкти) управління, формують умови для перетворення елементів системи на об'єкти або суб'єкти управління, забезпечують виконання державними інституціями механізмів, методів і функцій державного управління. З їх використанням активуються процеси реалізації примусу щодо дотримання елементами соціальної системи правової поведінки. Шляхом встановлення зав'язків з громадськістю, органи державної влади та місцевого самоврядування забезпечують підтримання свого позитивного іміджу як суб'єкта управління.

Зворотні зв'язки у соціальній системі можуть бути розподілені на: раціональні, чуттєві, ідеальні, обмежено інтегральні, інтегральні. Раціональні – організовуються з використанням досягнутого рівня наукових знань і досвіду їх практичного використання. Чуттєві – використовуються у взаємних зв'язках об'єкта та суб'єкта управління, відображають емоційну сферу почуття людини. Ідеальні – будуються на безумовному використанні в державному управлінні (в окремих державах) найбільш поширених релігійних канонів. В обмежено інтегральному й інтегральному зворотних зв'язках використовуються декілька або всі із зазначених їх різновидів.

У системі інформаційної безпеки особистості можна виділити наступні чотири рівні, зокрема, такі, що істотно впливають на життєдіяльність людини, пов'язані з розвитком особистості, забезпечують життєдіяльність у суспільстві, викликають синергетичний ефект.

Базовими складовими інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави є механізми державного управління, об'єкти інформаційної безпеки, індикатори стану інформаційної безпеки особистості, соціальні комунікації, інформаційні технології й технічні засоби прийому, передачі, зберігання та оброблення інформації, моделі сприйняття інформації особистістю та реалізації правоохоронних функцій.

8. Модель державного управління інформаційною безпекою особистості має будуватися з урахуванням найбільш значущих зв'язків між суб'єктом

(суб'єктами) управління та об'єктом управління, яким є окрема людина як найвища соціальна цінність у державі та основний елемент соціальної системи. Вона обов'язково має включати канали прямого та зворотного зв'язку між об'єктами та суб'єктами управління. Органи публічного управління впливають на об'єкт управління шляхом застосування методів державного управління та відповідних інструментів впливу. Результати діяльності людини завжди знаходять своє відображення у зовнішньому середовищі. Це дозволяє використовувати результати реакції об'єкта управління для корегування заходів впливу суб'єкту управління.

Крім зовнішніх чинників на людину здійснюють вплив особиста та історична пам'ять. Для забезпечення спадкоємності поколінь держава має забезпечувати належний рівень передачі історичної пам'яті на рівні, що забезпечує необхідний стан національної безпеки. Результативність політики забезпечення інформаційної безпеки особистості має забезпечуватися перевіркою та корегуванням застосованих у попередньому циклі державного управління методів державного управління на підставі виявлення розбіжності між очікуваною реакцією людини та реальністю.

9. На виконання Закону України «Про національну безпеку України» опрацьовуються Стратегія національної безпеки України, національна розвідувальна програма, Стратегії воєнної безпеки, громадської безпеки, цивільного захисту, розвитку оборонно-промислового комплексу, кібербезпеки. З метою визначення стану їх реалізації, уточнення дійсних та визначення нових загроз і ризиків суб'єктами національної безпеки опрацьовуються стратегічний оборонний бюлетень, огляди та звіти. Законом не визначено відповідального суб'єкта, який опрацьовує документи стратегічного планування з питань забезпечення інформаційної безпеки.

Відповідно до Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України) цей орган відповідає за розробку засад державної політики, документів стратегічного планування та координації діяльності органів державної влади з

питань забезпечення інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості. Оцінка реалізації державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки має здійснюватися всіма суб'єктами національної безпеки в рамках наданих їм повноважень. Загальну оцінку має здійснювати уповноважений центральний орган виконавчої влади, яким є Міністерство культури та інформаційної політики України.

Для підвищення достовірності оцінки реалізації державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки мають залучатися незалежні експерти та використовуватися результати незалежного опитування громадської думки. Результати огляду стану забезпечення інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості мають періодично видаватися у вигляді «Білої книги» як це передбачено відповідним законом України для інших стратегій.

10. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості має бути базою для розробки Стратегії інформаційної безпеки України. Вона має декларувати основні засади інформаційної політики держави з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості, що необхідно для планування сталого соціально-культурного розвитку особистості, набуттям нею здібностей, які необхідні для здійснення самостійного захисту від шкідливої та небезпечної інформації.

Виокремлення проблеми забезпечення інформаційної безпеки особистості дозволяє виявляти та досліджувати критичні властивості суспільства, які під впливом ефекту синергії стають непомітними в системі забезпечення інформаційної безпеки держави. Це також дозволяє розробляти та впроваджувати технології інформаційної імунізації членів суспільства, що зменшує їх чутливість до інформаційних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці / за заг. ред.: Ю. Шемчшученка, О. Андрійко. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
2. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2018. 323 с.
3. «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни : аналіт. доп. / за заг. ред. Д. В. Дубова. 2-ге вид. Київ : НІСД, 2017. 52 с.
4. Акуліна О. В. Політична міфологія в інформаційних війнах : монографія. Київ : Бихун В. Ю., 2018. 168 с.
5. Алієв А. М. Механізм державного управління: сутність, структура та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 2(4). С. 4–7.
6. Алкоголізм (Питання патогенезу, клініки та лікувально-профілактичних заходів). Київ : Здоров'я, 1970. 120 с.
7. Амосов Н. Моделювання мислення та психіки. Київ : Наук. думка, 1965. 304 с.
8. Андрейчук В. С. Теоретичні основи прогнозування в системі національної безпеки: класифікація, методи, зв'язок з іншими науками. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. Вип. 2. С. 127–143.
9. Арістова А. В. Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси. Київ : Інтерсервіс, 2017. 182 с.
10. Баганець О. В. Концепція вдосконалення діяльності правоохоронних органів України. Київ : Алерта, 2019. 258 с.
11. Бакай А. Є., Купрієнко Д. А. Розвиток системи медичного забезпечення сил охорони правопорядку України в контексті її європейської та

- євроатлантичної інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 134–141. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.1.134>
12. Барило О. Г. Аналіз визначень поняття «механізми державного управління» та його уточнення для сфери цивільного захисту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 63–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_1_14 (дата звернення: 11.01.2024).
 13. Баришполець О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.
 14. Бгавад-гїтā як вона є. Огляд армій на полі бою Курукшетра. URL: <https://vedabase.io/uk/library/bg/1/> (дата звернення: 12.11.2023).
 15. Безклубенко С. Д. Мистецтво організації громадської думки : монографія. Київ : Вид. центр КНУКІМ, 2016. 398 с.
 16. Бех В. П., Шалімова Є. О. Функціональна модель особистості: пошуки політикокультурних детермінант поведінки : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 255 с.
 17. Бельська Т. В. Державна політика та державне управління в умовах впливу глобального громадянського суспільства : автореф. дис. ... д-ра. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Дніпропетров. регіон. ін-т держ. упр., Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро, 2017. 40 с.
 18. Біляєва І. І. Державна та національна інформаційна політика: теоретико-концептуальний аспект. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 105. С. 236–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_105_64.pdf (дата звернення: 15.01.2024).
 19. Білько С. Інформаційна та економічна безпека: оцінювання рівня та взаємозв'язку. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 1(24). С. 58–77. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1\(24\)-58-77](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1(24)-58-77)
 20. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2016. 142 с.
 21. Богданович В. Ю., Мачинський О. Я. Методологічні засади системних досліджень проблем військової безпеки держави. Київ, 2001. 172 с.

22. Богуш В. М., Куляниця О. Й. Основи інформаційної культури : навч. посіб. Київ : ДУІКТ, 2011. 288 с.
23. Богуш В. М., Юдін О. К. Інформаційна безпека держави. Київ : МК-Прес, 2005. 432 с.
24. Борділовська О. А. Індія і Пакистан: інтелектуальна історія розлучення. Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2018. 340 с.
25. Бортнікова О. Г. Методологічний конструкт дослідження функціонування релігії в соціумі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 4. С. 88–98.
26. Вендік Ю. Чи мають США та союзники право бити по Сирії. *BBC NEWS*. 2018. 14 квіт. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-43768348> (дата звернення: 12.11.2023).
27. Вільчинська І. Ю. Політична мотивація: основні підходи і теорії : монографія. Київ : НАКККІМ, 2010. 336 с.
28. Віра й наука. Вінніпег : The Christian Press, 1962. Число 12 (144). 32 с.
29. Вовканич С. Й. Інформація, інтелект, нація. Львів : Євросвіт, 1999. 416 с.
30. Воєнна політика, безпека та стратегічне планування / М-во оборони України. Київ, 2014. Вид. 1 : ВСТ 01.004.004-2014(01). Інформаційна безпека держави у воєнній сфері. Терміни та визначення. 24 с.
31. Войт С. Н., Холод Б. І., Ткаченко В. А. Концептуальне моделювання процесів самоорганізації та самоврядування : колект. монографія / за ред. В. А. Ткаченка. Дніпро : Моноліт, 2018. 236 с.
32. Вороніна А. В. Менеджмент : навч. посіб. Кам'янське : ДДТУ, 2019. 356 с.
33. Вохмянін В. К., Подопрігора О. І. Харків, 1941-й. Харків : Райдер, 2009. Ч. 2 : Місто у вогні. 148 с.
34. ВСТ 01.004.004 – 2014 (01). Воєнна політика, безпека та стратегічне планування. Інформаційна безпека держави у військовій сфері. Терміни та визначення ; Чинний від 27.02.2014. Київ : НУОУ, 2015. 24 с.

35. Гавриленко О. А., Логвіненко І. А., Новікова Л. В. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навч. посіб. Харків : ХНУ, 2015. 348 с.
36. Гаврильців М. Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 200–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/52>
37. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право : довід. для журналістів. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
38. Голованова Н. В. Питання створення ціннісної моделі інформаційної політики у медіапросторі Україна – ЄС. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України*. 2018. Вип. 2. С. 60–80.
39. Гончарук С. Т., Сопілко Ю. І., Пивовар Ю. І., Вишновецький В. М. Громадянське суспільство: політично-правовий вимір : монографія. Тернопіль : Вектор, 2016. 352 с.
40. Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ланде Д. В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2009. 164 с.
41. Горлинський В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір. Київ : Парапан, 2011. 378 с.
42. Городнов В. П. Методологічні основи розробки моделей оцінки очікуваної ефективності виконання службово-бойових завдань військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2019. № 4(71). С. 5–15. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2019/4/71/196963>
43. Городнов В. П., Литвин М. М., Іщенко Д. В., Кириленко В. А. Теоретичні основи інформаційно-аналітичного забезпечення процесів охорони державного кордону (у контексті завдань національної безпеки України в прикордонній сфері) : монографія. Хмельницький : НАДПСУ, 2009. 472 с.

44. Граматика слов'янська І. Ужевича / уклад.: І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький. Київ : Наук. думка, 1970. 114 с.
45. Григорчук М. П. Теоретико-методологічні засади економіко-математичного моделювання процесів прийняття маркетингових рішень : монографія. Хмельницький : ХмЦНП, 2014. 344 с.
46. Громадське місце: де необхідно носити маску. *Урядовий портал*. 2020. 13 квіт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/gromadske-misce-de-neobhidno-positi-masku> (дата звернення: 28.11.2022).
47. Гумба Н. Правда про людину. Київ : Укр. пріоритет, 2012. 200 с.
48. Демократичні засади державного управління та адміністративне право : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрид. думка, 2010. 496 с.
49. Дем'янчук Ю. В. Концепція захисту прав і свобод людини в умовах інформаційної сфери. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 45–52.
50. Денер Р. Комфортний самообман: Міжнародна спільнота та Чечня. URL: <https://www.hrw.org/legacy/russian/reports/2004/world/chechnya.html> (дата звернення: 12.11.2023).
51. Державне управління у сфері національної безпеки : слов.-довід. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2012. 496 с.
52. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
53. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 430 с.
54. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2023 рік : Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 р. № 980. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2023).

55. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 р. № 980. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF/ed20171018#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
56. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2019 р. № 885. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
57. Деякі питання захисту прав депортованих та внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2022 р. № 740. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2022-%D0%BF#n9> (дата звернення: 15.11. 2023).
58. Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 р. № 376. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2023).
59. Довідник молодому офіцеру на етапі становлення на посаді / ред. колегія: В. В. Карась, В. П. Гресько, Г. О. Шарко, А. С. Король та ін. Хмельницький, 2011. 208 с.
60. Долгіх М. В. Оптимізація інструментів впливу на суспільство та професійні кадри системи охорони здоров'я України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 2. С. 71–74. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.2.11>
61. Должанський А. М., Моськан Н. М., Ломов І. М., Максакова О. С. Системи менеджменту якості. Дніпро : Свідлер А. Л., 2017. 563 с.
62. Домарев В. В. Система ситуаційного управління: теорія, методологія, рекомендації. Київ : Знання України, 2017. 347 с.

63. Домбровська С. М. Механізми забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Державне управління. 2015. Т. 254, вип. 242. С. 28–32.
64. Домбровська С. М. Механізми забезпечення інформаційної безпеки як складової державної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 203–207.
65. Домбровська С. М. Удосконалення механізмів упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці фахівців цивільного захисту. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 263–267.
66. Домбровська С. М., Коленко В. В. Державна політика з забезпечення безпеки інформаційного середовища. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 1. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2021-1-1>
67. Домбровська С. М., Шведун В. О., Рубан А. В. Державне управління національною безпекою: соціально-економічне забезпечення : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2022. 221 с.
68. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Освітня аналітика України*. 2022. Вип. 3. С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2022-3-5-14>
69. Домницька В. К., Жогло В. І., Новіков В. М. Аналіз нормативних документів щодо соціальної відповідальності організації. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2010. № 6. С. 13–17.
70. Дорошук Г. А., Коробчук Д. М. Методи та інструменти управління змінами. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/3. С. 39–42. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.5\(3\).10](https://doi.org/10.37634/efp.2020.5(3).10)
71. Дрешпак В. М. Періоди розвитку державної інформаційної політики України: зміст і хронологічні межі. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1. С. 3–14.

72. Дрешпак В. М. Становлення державної інформаційної політики України: зміст і хронологічні межі основних періодів. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4. С. 3–13.
73. ДСТУ-П ІВА 12:2015 Настанови щодо застосування ISO 9001:2008 у правоохоронних органах (ІВА 12:2015, IDТ). Київ : УкрНДНЦ, 2016. 40 с.
74. Дубов Д. В. Державна інформаційна політика України в умовах гібридного миру та війни. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 86–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2016_3_12.pdf (дата звернення: 15.01.2024).
75. Дяченко С. А. Особливості функціонування механізму державного управління в системі міжбюджетних відносин України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29(68), № 5. С. 82–89.
76. Електронне урядування : підручник / за наук. ред.: Н. В. Грицяк, А. І. Семенченка. Київ : НАДУ, 2016. 128 с.
77. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред.: Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
78. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 2013. Т. 10 : Т–Я. 2013. 770 с.
79. Європейська хартія місцевого самоврядування : ратифіковано Законом від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 12.01.2024).
80. Ємельянов В. М. Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Державне управління: у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 336 с.

81. Житецький Л., Скуріхін В. Адаптивні системи керування з параметричними та непараметричними невизначеностями : монографія. Київ : Наук. думка, 2010. 302 с.
82. Журавльова Ю., Мельник В., Ломачинська І. Концептуальні підходи до державного регулювання освіти як суспільного блага: інституційний аспект. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 1(24). С. 6–22. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1\(24\)-6-22](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1(24)-6-22)
83. Завада О. Г., Цісарж С. В., Сухова К. К. Напрями вдосконалення надання соціальних послуг в територіальних громадах через організаційний механізм державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 114–119. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.23.114>
84. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.10.2023).
85. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. Конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / за ред.: О. В. Захарчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.
86. Загальна теорія держави і права / за ред.: М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
87. Загальна теорія держави і права : підручник / ред. М. В. Цвік. Харків : Право, 2009. 584 с.
88. Заклики до громадянської війни. Криза у Вірменії. *Корреспондент.net*. 2020. 17 листоп. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4296091-zaklyky-do-hromadianskoi-viiny-kryza-u-vmenii> (дата звернення: 21.01.2024).
89. Запотоцька А. Фото Північної Кореї, за які можуть позбавити життя. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/foto-pivnichnoyi-koreyi-za-yaki-mozhut-rozbaviti-novini-v-sviti_n1381165 (дата звернення: 11.12.2024).
90. Західно-Українська Народна Республіка в документах і матеріалах Наукової бібліотеки Львівського університету імені І. Франка : альбом-

- каталог / упоряд.: Ю. Лисий, М. Ільків-Свидницький. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2018. 252 с.
91. Звуки музики. *Київський національний академічний театр оперети*. URL: <http://operetta.com.ua/prem-ycera-myuzykl-zvuki-muziki/> (дата звернення: 12.12.2023).
 92. Зима І. Я. Теоретичні підходи до визначення та формування механізмів державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 15. С. 85–89. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.15.85>
 93. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : Вид. дім «АртЕк», 2018. 446 с.
 94. Інструкції лікарям: що робити при підозрі у пацієнта вірусу 2019-nCoV. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2020. 31 січ. URL: <https://moz.gov.ua/article/formedical-staff/instrukcii-likarjam-scho-robiti-pri-pidozri-upacienta-virusa-2019-ncov> (дата звернення: 12.11.2023).
 95. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави : підручник / Я. М. Жарков, М. Т. Дзюба, І. В. Замаруєва [та ін.]. Київ : Київ. ун-т, 2008. 274 с.
 96. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / за заг. ред. Н. В. Грицяк. Київ : К.І.С., 2015. 320 с.
 97. Інформаційно-психологічне протиборство : підручник. / за ред.: В. Г. Кононовича, В. М. Петрика. Київ : Книжкова палата України, 2019. 392 с.
 98. Історія СРСР : зб. док. і матеріалів (1917–1991) / упоряд. С. Ф. Пивовар. Київ : Академвидав, 2017. 352 с.
 99. Канигін Ю. М. Фізична економія як альтернатива політекономії. Енергія прогресу. Київ : Арій, 2016. 272 с.
 100. Карлаш В. В. Державне регулювання сучасним станом охорони здоров'я України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 161–164. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.1.161>
 101. Катарина Х., Дендін В., Довгий М. Фейки про коронавірус: як відрізнити правду від вигадки. *5 канал. «Час. Підсумки тижня»*. URL:

- <https://www.5.ua/svit/feiky-pro-koronavirus-iak-vidriznyty-pravdu-vidvyhadky-212175.html> (дата звернення: 12.11.2023).
102. Кін М. Релігії світу. Харків : [б. в.], 2005. 240 с.
 103. Кіслов Д. В. Інформаційні війни : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 300 с.
 104. Кнауер Ф. І. Підручник санскритської мови. Граматика, хрестоматія, словник. Лейпциг : Тип. В. Другуліна, 1908. 294 с.
 105. Коваленко Л. П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України : монографія. Харків : Право, 2012. 248 с.
 106. Коваль О. П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2 (39). С. 58–65.
 107. Коврегін В. В. Науково-методичні засади формування та реалізації системи управління економічною безпекою ВНЗ. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2 (13). С. 188–194. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1391/1/28.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
 108. Коди символів ASCII. URL: http://azjio.narod.ru/autoit3_docs/appendix/ascii.htm (дата звернення: 12.11.2023).
 109. Козаков В. М., Рашковська О. В. Аналіз моделей громадянської комунікації в країнах Західної Європи (архетипний підхід). *Публічне урядування*. 2016. № 2. С. 113–123.
 110. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.11.2023).
 111. Конституційні акти України. 1917–1920 : невідомі конституції України. Київ : Філософ. і соц. думка, 1992. 272 с.

112. Конституція Греції: сучасне законодавство, враховуючи поправки парламенту Греції від 27 травня 2008 р. / пер. с греч. К. Гусарова. Харків : Право, 2014. 112 с.
113. Конституція Китаю. Він був розроблений та прийнятий Національною Асамблеєю 25 грудня 1945 року, опублікованому Національним урядом 1 січня 1947 року, набули чинності 25 грудня 1947 року. [Б.м.] : Урядове інформаційне бюро Китайської Республіки, 1998. 6 с.
114. Конституція Німецької Демократичної Республіки : прийнята 06.04.1968 р. на референдумі. [Б.м.], 1969. 64 с.
115. Конституція Пилипа Орлика. Конституція України. Загальна правова довідка людини. Київ : Альфа Реклама, 2019. 146 с.
116. Конституція Республіки Болгарії. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html (дата звернення: 14.12.2023).
117. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.01.2024).
118. Концепція інформаційної безпеки України : проект. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
119. Коран. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. 760 с.
120. Корнієвський О. А. Релігійні організації у системі забезпечення національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 3(26). С. 1–8.
121. Корпань В. Я. Класифікація загроз інформаційній безпеці в комп'ютерних системах при віддаленій обробці даних. *Реєстрація, зберігання та обробка даних*. 2015. Т. 17, № 2. С. 39–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/131565/04-Korpan.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.11.2023).

122. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави : монографія. Дрогобич ; Київ : Коло, 2013. 171 с.
123. Костюк В. Політичні вбивства Кремля. У Києві відбулася конференція «Тероризм у зовнішній та внутрішній політиці Росії». *Радіо Свобода*. 2019. 29 листоп. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30298775.html> (дата звернення: 12.11.2023).
124. Котелевець Д. Науково-концептуальні положення функціонування та розвитку механізму державного регулювання економічних систем. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 1(24). С. 38–46. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1\(24\)-38-46](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-1(24)-38-46)
125. Красноступ Г. Правове забезпечення державної інформаційної політики. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_22116 (дата звернення: 12.11.2023).
126. Кресіна І. О., Кресін О. В. Гетьман Пилип Орлік і його Конституція. Київ : Фотовідеосервіс, 1993. 80 с.
127. Кречетніков А. «Ополченці» та «терористи»: війна слів триває. *BBC News Україна*. 2014. 15 лип. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/07/140714_propaganda_war_zsh (дата звернення: 12.11.2023).
128. Кривий Ріг крізь об'єктив німецького солдата (1941-1944 рр) : фотоальбом / упоряд.: І. А. Рукавіцин, В. В. Стецкевич. Київ : Фенікс, 2019. 200 с.
129. «Крим. Війна: передумови російської агресії». Директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України Володимир Горбулін презентував аналітичні матеріали. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2016. 18 лют. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html> (дата звернення: 15.01.2024).
130. Круглов А., Уманський А. Бабій Яр: жертви, рятівники, кати. Дніпро : Ліра ЛТД, 2019. 280 с.

131. Крук С. Інституційний і правовий механізм державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2018. № 2(19). С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2018-2-70-73>
132. Куйбіда В. Державність, демократія та національна безпека. Київ : САК ЛТД, 2019. 478 с.
133. Кукін І. В. Особливості використання рисунків для отримання інформації про ймовірний вигляд історичних пам'яток. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2021. Вип. 30. С. 420–425.
134. Кукін І. В., Шоміна П. І. Життя і боротьба за свободу цивільного населення в окупованому Харкові. *Травень 1945 року у науковому дискурсі, національній свідомості та історичній пам'яті* : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 29 квіт. 2015 р. Київ, 2015. С. 237–241.
135. Кукін І. В. Протиріччя та недосконалість термінології у публічному управлінні інформаційною безпекою особистості у сфері прикордонної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Т. 32(71), № 3 2021. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/16>
136. Кукін І. В. Релігія та віра як фактори інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31(70), № 5. С. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.5/13>
137. Кукін І. В. Актуальні питання інформаційної безпеки особистості та інформаційної культури у сфері прикордонної безпеки. *Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону* : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 111–113.

138. Кукін І. В. Базові складники інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 169–172. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-30>
139. Кукін І. В. Вплив інформаційної безпеки особистості на розвиток конституціоналізму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31(70), № 4. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.4/19>
140. Кукін І. В. Державне управління інформаційною безпекою особистості : монографія / наук. ред. В. С. Нікіфоренко. Київ : Дакор, 2023. 416 с.
141. Кукін І. В. Джерела дослідження витоків боротьби за незалежність України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р. Київ : НУОУ, 2019. С. 63.
142. Кукін І. В. Джерела дослідження інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.19.17>
143. Кукін І. В. Дослідження актуальних проблем інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2021. Вип. 2. С. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.19>
144. Кукін І. В. Загрози інформаційній безпеці особистості від сучасних технологій обробки інформації у мережі Інтернет. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International scientific and theoretical conference, 12 March 2021. Vilnius : European Scientific Platform, 2021. Vol. 1. P. 66–67.
145. Кукін І. В. Загрози інформаційній безпеці особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. *Публічне*

- управління і адміністрування*. 2022. Вип. 27. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.27.17>
146. Кукін І. В. Загрози національній та прикордонній безпеці від комп'ютерних технологій перекладу текстів. *Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 берез. 2021 р. Запоріжжя : Гельветика, 2021. С. 67–70.
 147. Кукін І. В. Інформаційна безпека особистості у системі національної безпеки держави та її прикордонному секторі. *Effective public and municipal administration: theory, methodology, practice. EU experience* : proceedings of International scientific and practical conference, Venice, November 27–28, 2020. Venice : Baltija Publishing, 2020. P. 78–82. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-005-6-16>
 148. Кукін І. В. Інформаційна культура особистості у системі національної безпеки держави. *Державне управління та державна служба* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 жовт. 2015 р.). Харків : Константа, 2015. С. 87–91.
 149. Кукін І. В. Інформаційна культура як один з елементів системи національної безпеки держави. *Право та державне управління*. 2019. № 2(35), т. 1. С. 225–230. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.34>
 150. Кукін І. В. Історія та теорія розподілу державної влади як фактор забезпечення інформаційного імунітету від поширення ідей «руського миру». *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави* : тези наук.-практ. конф. (Київ, 24 черв. 2021 р.). Київ : ІУДО КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. С. 105–107.
 151. Кукін І. В. Комплексний механізм публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4(27). С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.21>
 152. Кукін І. В. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості як складова заходів щодо зміцнення національної та прикордонної безпеки.

Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 листоп. 2021 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 113–114.

153. Кукін І. В. Методи та інструменти забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2020. Вип. 4. С. 233–240. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.33>
154. Кукін І. В. Новий погляд на причини пияцтва. *Світогляд*. 2016. № 1. С. 54–63.
155. Кукін І. В. Новий погляд на причини пияцтва. Черкаси : ІнтролігаТОР, 2015. 23 с.
156. Кукін І. В. Окремі особливості зворотних зв'язків у діяльності правоохоронних органів. *Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28–29 берез. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 156–157.
157. Кукін І. В. Окремі питання зміцнення інформаційної безпеки особистості у період пандемії Covid-19. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.21>
158. Кукін І. В. Окремі питання зміцнення інформаційної безпеки особистості у період пандемії COVID-19. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.21>
159. Кукін І. В. Окремі підходи щодо автоматизації процесів надання державних правоохоронних послуг. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 12. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-12-21>

160. Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення базових складових інформаційної безпеки особистості. *Пріоритетні шляхи розвитку науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 черв. 2019 р.). Київ : МЦНД, 2019. С. 6–7.
161. Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення рівнів інформаційної безпеки особистості. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2019 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 97–98.
162. Кукін І. В. Окремі підходи щодо протидії кримінальним загрозам у сфері інформаційної безпеки особистості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукр. наук.-практ. конф., 3 берез. 2017 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 267–268.
163. Кукін І. В. Окремі підходи щодо управління державними правоохоронними послугами у системі інтегрованого управління кордонами. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=550> (дата звернення: 25.01.2024).
164. Кукін І. В. Окремі підходи щодо управління інформаційною безпекою осіб у сфері прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VII Всеукр. наук.-практ. конф., 21 листоп. 2014 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. С. 63.
165. Кукін І. В. Окремі способи використання фотомистецтва в музейних експозиціях. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2020. Вип. 29. С. 331–335.
166. Кукін І. В. Основні напрями протидії інформаційним загрозам особистості у період пандемії COVID-19. *Державне управління в Україні*:

- виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 трав. 2020 р. Запоріжжя : Гельветика, 2020. С. 107–112.
167. Кукін І. В. Основні підходи щодо формування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2021. Вип. 4. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.4.18>
168. Кукін І. В. Особливості зворотних зв'язків у системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30(69), № 4. С. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/27>
169. Кукін І. В. Особливості механізму публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки й оборони України* : тези XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 26 листоп. 2020 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. С. 114–115.
170. Кукін І. В. Особливості сприйняття інформації, що впливають на інформаційну безпеку особистості у сфері національної безпеки держави. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3(22). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-254-260>
171. Кукін І. В. Перспективи використання 3D технологій у криміналістичних дослідженнях. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 4. С. 181–187.
172. Кукін І. В. Перспективи використання 3D-фотографії у криміналістичних дослідженнях. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару-навчання, 25–26 лют. 2016 р. Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 25–28.
173. Кукін І. В. Правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* :

- матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 трав. 2019 р. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2019. С. 113–115.
174. Кукін І. В. Про удосконалення організації в Україні руху опору. *Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали I Міжвідом. наук.-практ. конф., 26 листоп. 2021 р. Київ : НУОУ, 2021. С. 67–69.
175. Кукін І. В. Проблема визначення терміну «інформація» у галузі державного управління. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукр. наук.-практ. конф., 15 листоп. 2018 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 111–113.
176. Кукін І. В. Рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30(69), № 5. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.5/15>
177. Кукін І. В. Роль та місце інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Право та державне управління*. 2019. № 3(36), т. 2. С. 154–160. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.23>
178. Кукін І. В. Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки у системі національної безпеки України. *Право та державне управління*. 2019. № 1(34), т. 2. С. 76–81. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/14.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
179. Кукін І. В. Теоретичні підходи до дослідження механізмів та методів публічного управління інформаційною безпекою особистості. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 2(38), vol. 1. Р. 201–205. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.31>
180. Кукін І. В. Функції інформаційної безпеки особистості у суспільстві. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 13. С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-13-23>

181. Купрієнко Д. А., Кукін І. В. Окремі питання категорювання інформаційних загроз у діяльності складових сектору безпеки і оборони України. *Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека* : матеріали XII Всеукр. наук. конф. молодих учених, студентів та курсантів (м. Київ, 9 квіт. 2021 р.). Київ : Нац. акад. СБУ, 2021. Ч. 1. С. 96–99.
182. Ладанюк А. П., Власенко Л. О., Кишенько В. Д. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2020. 352 с.
183. Ландіна А. В. Інформаційна безпека як об'єкт злочину. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 354–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_46 (дата звернення: 15.01.2024).
184. Ливч Д., Шаіпова Ю., Костриба О. Копенгагенські критерії: як визначити наближення України до членства в ЄС. *Реанімаційний Пакет Реформ*. 2023. 31 січ. URL: <https://rpr.org.ua/news/kopenhahenski-kryterii-iakvuznachyty-nablyzhennia-ukrainy-do-chlenstva-v-yes/> (дата звернення: 15.01.2024).
185. Лінькова О. Ю. *Людина та інформація* : монографія. Харків : НТУ ХПІ, 2009. 397 с.
186. Ліпкан В. А. *Національна безпека України* : навч. посіб. Київ : Кондор, 2008. 552 с.
187. Ліпкан В. А. *Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях*. Київ : Текст, 2006. 256 с.
188. Лісовський П. М., Дяченко М. Л. *Проблема духовної безпеки: військово-політичні аспекти*. Київ : Вид. центр НАУ, 2006. 224 с.
189. Лісовський П. М. *Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз)* : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 200 с.
190. Луценко В. В. *Сфера релігії як об'єкт державної політики: специфіка управлінського впливу держави*. *Вісник Національної академії*

державного управління при Президентіві України. Серія: Державне управління. 2017. № 1. С. 97–103.

191. Лучинська О. В. Удосконалення механізмів державно-громадської взаємодії в сфері протидії ВІЛ/СНІДУ. *Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1125> (дата звернення: 15.12.2023).*
192. Людство і віра : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. Г. Щокін. Київ : МАУП, 2002. Т. 1. 576 с.
193. Людство і віра: Всесвітня історія народів і релігій. У 4 т. / авт.-уклад. Г. Щокін. Київ : МАУП, 2005. Т. 2. 640 с.
194. Людство і віра: Всесвітня історія народів і релігій. У 4 т. / авт.-уклад. Г. Щокін. Київ : Персонал, 2008. Т. 3. 576 с.
195. Ляшко В. Онлайн-брифінг щодо заходів із протидії поширенню коронавірусної інфекції від 22.03.2020. *Міністерство охорони здоров'я України. 2020. 22 берез.* URL: <https://moz.gov.ua/videogalereja?page=7#> (дата звернення: 12.11.2020).
196. Макаренко Є. І. Вступ до криміналістики : навч. посіб. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. 212 с.
197. Макгонігал К. Шлях до влади над собою / пер. з англ. І. Павленко. Київ : Наш формат, 2017. 264 с.
198. Максименко С., Андрієнко О. Теорія розуму. Київ : 3 Медіа, 2010. 510 с.
199. Малигін В. Д., Холодова О. Ю., Акімова Л. М. Методологія наукових досліджень : монографія. Рівне : НУВГП, 2016. 247 с.
200. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Київ : Атіка, 2009. 608 с.
201. Малиновський О. Революційне радянське звичаєве право. *Праці Комісії для виучування звичаєвого права України. 1928. Вип. 3. С. 114–212.*
202. Малімон В. І., Дівнич В. М. Співвідношення механізмів державного управління й механізмів державної підтримки. *Право і суспільство. 2015. № 5.2(2). С. 127–133. URL:*

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_5.2%282%29__24 (дата звернення: 12.01.2024).
203. Мальцева О. В., Марінова Г. М. Політологія : навч. посіб. Маріуполь : ПДГУ, 2015. 159 с.
 204. Марухленко О. В. Інвестиційний механізм публічної політики суспільного розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3(22). С. 100–106. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-100-105>
 205. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія / наук. ред. І. Ф. Кононов. Вінниця : Твори, 2018. 230 с.
 206. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю. Державне управління : підручник. Київ : Знання, 2009. 583 с.
 207. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 14.11.2023).
 208. Менеджмент : графічна і таблична візуалізація : навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, І. С. Процик [та ін.]. 5-те вид. Львів : Львів. політехніка, 2018. 208 с.
 209. Мертва вода. Від "соціології" до життємовлення. Громадська безпека концепції. Черкаси : Кітеж, 2015. Ч.1: Історико-філософський нарис. 872 с.
 210. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред.: І. С. Добронравої, О. В. Руденко. Київ : Київ. ун-т, 2018. 607 с.
 211. Механізми реформування і реалізації державної політики протидії злочинності у сфері національної безпеки України : наук. практ. посіб. / за ред. В. П. Горбуліна. Київ : Євроатлантикінформ, 2006. 268 с.
 212. Митрополит Павло. Великий пост. *Лавра. Путь спасения*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jHX55SNjqY4&feature=youtu.be> (дата звернення: 14.12.2023).

213. Мірошниченко Б. Корупція, лобізм та погрози. На чому тримається газова монополія режиму Путіна. *Економічна правда*. 2022. 28 лют. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/02/28/682930/> (дата звернення: 14.12.2023).
214. Молдован В. В., Чулінда Л. І. Правознавство : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 184 с.
215. Морушко О. О., Висоцький А. Л., Зелінський А. Я. Менеджмент і лідерство : навч. посіб. Львів : Тріада плюс, 2018. 187 с.
216. Москаленко Ю. Реформи України на шляху до вступу в ЄС: як багато про це знають українці? *ZN.UA*. 2022. 29 листоп. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/reformi-ukrajini-na-shljakhu-do-vstupu-v-jes-jak-bahato-pro-tse-znajut-ukrajintsi.html> (дата звернення: 01.11.2021).
217. Мосов С. П. Війна чи мир - вибір за людством : монографія. Київ : Румб, 2007. 261 с.
218. Національна безпека України, 1994–1996 рр. : наук. доп. / ред-кол.: О. Ф. Белов (голова) [та ін.]. Київ, 1997. 198 с.
219. Невольніченко А. І., Пампуха І. В., Марченко-Бабіч О. М. Концепція інформаційної боротьби в ідеологічній сфері. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 49. 124–130.
220. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства : монографія. Київ : МП Леся, 2012. 400 с.
221. Нерознак А. Виставка кіноплакату у Довженко-центрі: барвистий вир афіш до чорно-білих фільмів. *LB.ua*. 2020. 10 серп. URL: https://rus.lb.ua/culture/2020/08/10/463531_vistavka_kinoplakatu.html (дата звернення: 15.01.2024).
222. Нижник Н. Р., Мосов С. П. Теоретичні аспекти державного управління : монографія. Чернівці : Технодрук, 2011. 248 с.
223. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред.: В. М. Гейця [та ін.]. Київ : НВЦ НБУВ, 2010. 232 с.

224. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства : *PRO Платформа ефективного регулювання*. 2000. 22 лип. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id149711> (дата звернення: 12.11.2023).
225. Ольшанський О. В. Надання публічних послуг у громаді : стандарти та критерії. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3(50). С. 156–162.
226. Онищук С. В., Петровський П. М. Соціокультурне значення церкви для сучасних демократичних трансформацій в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 1(52). С. 27–33.
227. Ополчення. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ополчення> (дата звернення: 12.11.2023).
228. Орел М. Г. Теоретичні основи державного управління у сфері політичної безпеки : монографія. Київ : Поліграф плюс, 2019. 320 с.
229. Основи менеджменту : підручник / за ред. А. А. Мазаракі. Харків : Фоліо, 2014. 846 с.
230. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави : підручник / за заг. ред. В. М. Телелима. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Київ : Вид-во НУОУ ім. І. Черняхівського, 2015. 620 с.
231. Панасенко Б. А. Війна очима хлопчика. Харків: Мачулін, 2010. 68 с.
232. Панченко О. А., Банчук Н. В. Інформаційна безпека особистості. Київ : КІТ, 2011. 672 с.
233. Панченко О. А. Інформаційна безпека в контексті викликів і загроз національній безпеці. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2(45). С. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.33287/102019>
234. Парсонс Т. Соціальна культура і особистість / пер. з англ.: В. Верлоки, В. Кебуладзе. Київ : Дух і літера, 2011. 338 с.
235. Партико В. В. Образна концепція теорії інформації : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 133 с.
236. Пархоменко В. Д. Людина в умовах інформаційного вибуху : монографія. Київ : УкрНТЕІ, 2019. 140 с.

237. Патеріло І. В. Проблеми сучасного розуміння інструментів діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 12(1). С. 97–100.
238. Перетятко Ю. М. Результати виконання стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2019. № 1(17). С. 74–77. URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/177953> (дата звернення: 15.10.2023).
239. Петрик В. М., Присяжнюк М. М., Мельник Д. С. Забезпечення інформаційної безпеки держави : підручник. Київ : Книжкова палата України, 2015. 672 с.
240. Петрів М. Конституція України 1710 р.: Орлик і Василенко. Київ : Укр. видавнича спілка, 1997. 36 с.
241. Петровський П. М., Новаченко Т. В. Проблема легітимності влади й авторитету керівника. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 10–16.
242. Пилипенко Я. Секретний товарообіг: у кого купує та кому продає зброю росія. *Економічна правда*. 2022. 19 квіт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/19/685966/> (дата звернення: 21.12.2023).
243. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 2. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
244. Поліщук М. М., Кукін І. В. Інформаційно-психологічна складова у системі інтегрованого управління кордонами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 4(69). С. 380–392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_4_40 (дата звернення: 12.01.2024).

245. Помаза-Пономаренко А. Л., Домбровська С. М. Соціальна безпека – оптимальний рівень соціального розвитку макро-, мезо- і мікрорегіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 16. С. 53–57.
246. Поняття методології, її рівні та форми. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-1.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
247. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
248. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей». *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/732648> (дата звернення: 12.11.2023).
249. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. О. К. Вишнякова. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.
250. Правознавство : підручник / за ред.: В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 752 с.
251. Припинення війни в Україні: що може зробити ООН? *Організація Об'єднаних Націй*. URL: <https://news.un.org/ru/focus/ukraine> (дата звернення: 12.11.2023).
252. Природа та населення Слобідської України. Харківська губернія. Репр. вид. Харків : САГА, 2007. 346 с.
253. Приходченко Л. Л. Сутність понять механізмів держави, державного управління та державного регулювання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. Вип. 3(35). С. 269–274.
254. Приходченко Л. Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник*

Національної академії державного управління при Президентіві України.
2009. № 2. С. 105–112.

255. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення завдань та основ підготовки і ведення національного спротиву : Закон України від 27.01.2022 р. № 2024-IX. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2024-20#n27> (дата звернення: 12.11.2023).
256. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n9> (дата звернення: 12.11.2023).
257. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 06.11.2020 р. № 1000-IX. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
258. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
259. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
260. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

261. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21/ed20230310#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
262. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.05.2018 р. № 396. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0671-18> (дата звернення: 12.11.2023).
263. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
264. Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 р. № 942. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
265. Про затвердження Положення про Державну службу статистики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 р. № 481. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-п/print> (дата звернення: 12.11.2023).
266. Про затвердження правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 57. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
267. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

268. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 12.11.2023).
269. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
270. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
271. Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 426. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/426-2002-п/page4/> (дата звернення: 12.11.2023).
272. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
273. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
274. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-ІХ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

275. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
276. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7> (дата звернення: 12.11.2023).
277. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
278. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
279. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим і м. Севастополя : Розпорядження Кабінету міністрів України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
280. Про Центр. *Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*. URL: <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/> (дата звернення: 15.08.2023).
281. Протосавіцька Л. С. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ : Ямчинський О. В., 2019. 360 с.
282. Прохоров Д. А. Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини кримських караїмів: печерне місто Чуфут-Кале в контексті розвитку пам'яткоохоронної справи в Таврійській губернії наприкінці

- XIX – на початку XX ст. *Сіверщина в історії України*, 2011. Вип. 4. С. 19–22.
283. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
284. Публічне управління : термінол. слов. / за заг. ред.: В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
285. Пунда Ю. В., Сальнікова О. Ф., Борохвостов І. В. Нові погляди Сполучених Штатів Америки на забезпечення національної безпеки у війсьній сфері. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. № 3–4. С. 83–91.
286. Рахлін Ф. Д. Повторення пройденого. Спогади. Харків : Права людини, 2015. Ч. 1. 288 с.
287. Реабілітовані історією. (Сумська область). У 3-х кн. Суми : Мрія-1, 2015. Кн. 3. Ч. 1. 496 с.
288. Рекомендації для підтримки здорового способу життя. URL: <http://www.un.org.ua/ua/fructs/> (дата звернення: 01.11.2021).
289. Республіка Молдова. Конституційний суд : Постанова про тлумачення статті 11 конституції №37b/2014. Кишинев, 2017. URL: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_14_37b_2017_rus.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
290. Решетніков Ю. Організаційно-інституційне забезпечення державно-конфесійних відносин: вітчизняний та закордонний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1(20). С. 23–35.
291. Рівень споживання алкоголю в Україні зменшився. *Obozrevatel*. 2012. 19 січ. URL: <https://www.obozrevatel.com/news/39120-riven-spozhivannya-alkogolyu-v-ukraini-zmenshivsya.htm> (дата звернення: 01.11.2021).
292. Роговець В. Інформаційні війни у сучасному світі: причини, механізми, наслідки. *Персонал*. 2000. № 5. С. 56–69.

293. Рожкова Г. Інструменти ЄС у боротьбі з дезінформацією. Частина 2. URL: <https://www.stopfake.org/uk/instrumenty-yes-u-borotbi-z-dezinformatsiyeyu/> (дата звернення: 01.11.2021).
294. Рожкова Г. Як Латвія вирішила законодавчо боротися із пропагандою на телебаченні. *StopFake.org*. 2018. 11 верес. URL: <https://www.stopfake.org/uk/yak-latviya-vyrishyla-zakonodavcho-borotysya-iz-propagandy-na-telebachenni/> (дата звернення: 01.11.2021).
295. Романов І. В., Рижов І. М., Тонконог І. О. Методологія комплексного оцінювання розвитку національних інтересів України в секторі економічної та державної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 3(27). С. 30–48. URL: <https://journals.uran.ua/ispss/article/view/196095> (дата звернення: 01.11.2021).
296. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. Київ : Port-Royal, 1999. 348 с.
297. Савков А. П., Сивак Т. В. Передумови інституціоналізації стратегічних комунікацій у системі публічного управління України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2019. Т. 12, № 2. С. 50–63. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2019/12-5/8> 309
298. Сальнікова О., Сівоха І., Іващенко А. Стратегічні комунікації в сучасних війнах гібридного типу. *Social development and Security*. 2019. Vol. 9, Iss. 5. P. 133–142. DOI: <http://doi.org/10.33445/sds.2019.9.5.9> 301
299. Сальнікова О. Ф., Артамощенко В. С. Теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 67–71. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.12.67> 299
300. Сальнікова О. Ф., Кушнір В. О., Чернобай О. Ю. Розбудова системи стратегічних комунікацій: досвід НАТО. *Інвестиції: практика та досвід*.

2019. № 21. С. 84–89. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.21.84>
300
301. Самбурський К. І. Щоденники. 1918–1928. Гірка українська історія очима псаломщика з Гужівки / упоряд.: В. Моренець, В. Шевченко. Київ : Гнозис, 2015. 1024 с. 302
302. Саттер Д. Століття божевілья. Розпад і падіння Радянського Союзу / пер. Б. Кіпніса. Київ : Дух і літера, 2017. 560 с. 303
303. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: сучасний контекст : монографія. Київ : Юрид. думка, 2018. 212 с. 304
304. Семенченко А. І. Організаційно-правові механізми державного управління розвитком електронного врядування в Україні в контексті інформаційної безпеки та інтеграції в ЄС. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/naui0_2013_3_4 (дата звернення: 20.11.2023). 306
305. Семченко О. В. Інформаційна політика України в умовах нової соціально-політичної реальності. *Сучасне суспільство*. 2015. Вип. 2(2). С. 157–166. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_2\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_2(2)_17) (дата звернення: 25.11.2021).
306. Сирія: хроніка конфлікту. *Організація Об'єднаних Націй*. 2016. 14 берез. URL: <https://news.un.org/ru/audio/2016/03/1032741> (дата звернення: 12.01.2024).
307. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. На заміну ДСТУ ISO 9000:2015 (прийнятого методом підтвердження) ; Чинний від 2016-07-01. Київ : УкрНДЦ, 2016. 45 с.
308. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 543 с.
309. Сім чудес Сумщини : інформ.-бібліогр. путівник / уклад. Л. Д. Клімачова. Суми, 2007. URL: <https://ru.calameo.com/read/001272971e46ed24ec2f3> (дата звернення: 12.01.2024).

310. Сіцинська М. В. Проблеми українського суспільства у сфері цивільно-військових відносин. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 1. С. 82–89.
311. Сіцинська М. В. Сутність та особливості моделі державного управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 17. С. 166–168.
312. Сіцинська М. В. Тоталітарний партійно-політичний контроль над армією та силовими структурами радянської держави. *Економіка та держава*. 2014. № 2. С. 116–118.
313. Сіцинська М. В., Ярмолинська І. В. Проблемні питання у сфері інституційного догляду та виховання дітей в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.16.79>
314. Слюсарчук І. В., Мітенко О. В. Подвійне громадянство: реальні та потенційні загрози національній безпеці. Законодавче регулювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 3(27). С. 70–78. URL: <https://journals.uran.ua/ispss/article/view/196119> (дата звернення: 12.01.2024).
315. Смоленська катастрофа: комісія заявляє, що літак Качинського був знищений вибухівкою. *Укрінформ*. 2021. 24 лют. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3196896-smolenska-katastrofa-komisia-zaavlae-so-litak-kacinskogo-buv-znisenij-vibuhivkou.html> (дата звернення: 12.01.2024).
316. Солонина Є. Міграційна криза і «рука Кремля»: що роблять ЄС і НАТО, та що може зробити Україна? *Радіо Свобода*. 2021. 10 листоп. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mihranty-kryza-bilorus-polsha-rosiya-ukrayina/31555337.html> (дата звернення: 14.12.2023).
317. Сорокін П. О. Соціологія революції. Київ, 1999. 63 с.

318. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства / відп. ред. А. Єрмоленко. Київ : Наук. думка, 2016. 204 с.
319. Соціальна відповідальність : підручник / за наук. ред.: В. М. Тарасевича, О. В. Золотарьової. Дніпро : Економіка, 2019. 203 с.
320. Соціальна інженерія (системний аналіз) : навч. посіб. / за заг. ред.: В. І. Курганевича, В. М. Петрика. Київ, 2019. 200 с.
321. Соціальна психологія бідності : монографія / за ред. В. О. Васютинського. Київ : Міленіум. 2016. 294 с.
322. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах. *Держстат України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/sphd/arh_sphd_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).
323. Спосіб визначення втомленості людини : патент 37774 А : 7G01N33/483 / Ю. Г. Шкорбатов, В. Г. Шахбазов, Т. А. Сутюшев, Н. М. Григор'єва ; Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. № 2000042134 ; заявл. 14.04.2000, опубл. 15.05.2001, Бюл. № 4.
324. Стандарти медичної допомоги «коронавірусна хвороба (COVID-19)» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.03.2020 р. № 722. URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/19713-standarti_med_doromogi_covid_19.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
325. Статуя жерця на ім'я Еснебентер. *Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (м. Київ)*. Інв. 354 АТК.
326. Степанов І. Паризька комуна 1871 року і питання тактики пролетарської революції. Київ : Держсоцвидав України, 1933. 200 с.
327. Степанов В. Ю. Інформаційна безпека як складова державної інформаційної політики. *Державне будівництво*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2016_2_4 (дата звернення: 12.01.2024).
328. Стимулирование потребления фруктов и овощей во всем мире. *Всемирная организация здоровья*. URL: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/fruit/ru/> (дата звернення: 12.01.2024).

329. 100 знаменитих харків'ян / І. Ю. Можейко, К. Е. Кеворкян, В. К. Нестерук [та ін.]. Харків : Фактор, 2004. 174 с.
330. Стрільчик Т. Головний санітарний лікар України: «Маска не рятує, але носити її треба, бо... так треба». *Times.ZT*. URL: <https://times.zt.ua/holovnyj-sanitarnyj-likar-ukrajiny-mask-a-ne-riatuje-ale-nosyty-jiji-treba-bo-tak-treba/> (дата звернення: 12.01.2024).
331. Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Теорія соціальних технологій : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 608 с.
332. Сутюшев Т. А., Шайтанов В. А., Шкорбатов Ю. Г. Результати польових досліджень змін можливостей снайперів в ході проведення снайперської засідки. *Системи озброєння і військова техніка*. 2008. № 4(16). С. 33–35.
333. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.
334. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред.: В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенкова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 368 с.
335. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / за ред.: Г. С. Одінцової, О. Ю. Амосова. Київ : Професіонал, 2008. 285 с.
336. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / за заг. ред.: Г. С. Одінцової, О. Ю. Амосова. Київ : Професіонал, 2008. 285 с.
337. Терешкевич Г. Т. Світоглядно-філософські основи біоетики в контексті реформування системи охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 93–103. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.3.93>
338. Ткаченко В., Войт С., Завгородній К., Холод Б. Вступ до теорії причинності наслідків : концептуально-аналітичний альманах : у 7 т. Дніпро : Монолит, 2019. Т. 7 : Неосферна економіка : принципи, підходи, методологія. 252 с.
339. Ткачук Б. МОЗ: У настоятеля Києво-Печерської лаври коронавірус. *Громадське Телебачення*. 2020. 16 квіт. URL:

- <https://hromadske.ua/posts/moz-u-nastoyatelya-kiyevopecherskoyi-lavri-koronavirus> (дата звернення: 15.08.2023).
340. Український кіноплакат 1920-х років. ВУФКУ. Київ : Нац. центр О. Довженка, 2015. 168 с.
341. Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко [та ін.] ; НАН України. [Нова ред.]. Київ : Наук. думка, 2019. 256 с. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/01/210118223223523-1428.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
342. Українські дипломати віднайшли в Османському архіві оригінальні тексти Брест-Литовського мирного договору (1918) та ратифікаційної грамоти Гетьмана Павла Скоропадського. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/ukrayinski-diplomati-vidnajshli-v-osmanskomu-arhivi-originalni-teksti-brest-litovskogo-mirnogo-dogovoru-1918-ta-ratifikacijnoyi-gramoti-getmana-pavla-skoropadskogo> (дата звернення: 15.08.2023).
343. Уряд затвердив нове положення про військово-патріотичну гру «Джура», що збільшить кількість напрямів роботи з дітьми та можливості для їхньої участі. *Міністерство освіти і науки України*. 2018. 17 жовт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-nove-polozhennya-pro-vijskovo-patriotichnu-gru-dzhura-sho-zbilshit-kilkist-napryamiv-roboti-z-ditmi-ta-mozhливosti-dlya-yihnoyi-uchasti> (дата звернення: 15.08.2023).
344. Усик про коронавірус: «Все дурниці. Ходіть у храм, причащайтесь, сповідайтесь, і все буде добре». *NV*. 2020. 17 берез. URL: <https://nv.ua/ukr/sport/boxing/usik-koronavirus-bokser-zaklikavhoditi-v-hrami-50076164.html> (дата звернення: 15.08.2023).
345. Федоренко А. Є. Проблеми та перспективи нормативно-правового забезпечення розвитку інформаційної сфери в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2019. № 3(19). С. 31–38. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2019-3\(19\)-31-38](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2019-3(19)-31-38)

346. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування*. 2008. Вип. 1. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26465/ofedorchak.pdf> (дата звернення: 15.08.2023).
347. Філіпчук Г. Г. Громадянське суспільство : освіта, етнокультурна, етнополітика. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 488 с.
348. Харченко Л. С., Ліпкан В. А., Логінов О. В. Інформаційна безпека України : глосарій / за заг. ред. Р. А. Калюжного. Київ : Текст, 2004. 136 с.
349. Хмельницький О. О. Інформаційна культура: підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 200 с.
350. Хомяк М. Я. Рівень життя населення України та людська свідомість як основний чинник його підвищення. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 59–60. С. 166–173.
351. Хресний хід з копією Пряжевської ікони звершено в Миропіллі. *Православная жизнь*. URL: <https://pravlife.org/uk/content/hresnyu-hid-z-kopiyeyu-pryazhevskoyi-ikony-zversheno-v-myropilli> (дата звернення: 15.08.2023).
352. Червякова О. В. Перехід до парадигми розвитку механізмів трансформації державного управління в умовах суспільних змін. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 1 (9), ч. 1. С. 140–146.
353. Членство в ЄС: які вимоги до листопада має виконати Україна. *Слово і діло*. 2022. 2 листоп. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/02/infografika/polityka/chlenstvo-yes-yaki-vymohy-lystopada-maye-vykonaty-ukrayina> (дата звернення: 15.08.2023).
354. Чому Європі важко вирішити, як бути з російськими газом та нафтою. *BBS NEWS*. 2022. 5 квіт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60997050> (дата звернення: 15.08.2023).

355. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики : монографія / відп. ред. О. М. Костенко. Одеса : Фенікс, 2017. 362 с.
356. Шаповал В. Сучасний конституціоналізм : монографія. Київ : Салком : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
357. Шаповалов Г. М. Організаційний механізм державного управління міжнародним військовим співробітництвом: Досвід країн-членів НАТО та держав ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 120–123. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.23.120>
358. Шатіло В. А. Теоретичні проблеми конституційного механізму державної влади: співвідношення організаційних структур та функцій (вітчизняний і світовий досвід) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2017. 363 с.
359. Шекспір В. Вибрані твори : у 2 т. Київ : Мистецтво, 1952. Т. 2. 671 с.
360. Шкорбатов Ю. Г. Структурні та електрокінетичні властивості ядер клітин букального епітелію людини у зв'язку з дією фізико-хімічних факторів та зміною функціонального стану організму : автореф. ... дис. ... д-ра біол. наук : спец. 03.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 40 с.
361. Шкорбатов Ю. Г., Кукін І. В., Романчук В. В. Суб'єктивно-незалежний спосіб оцінки фізичної витривалості військовослужбовців. *Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону* : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 309–311.
362. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція. Гаага, 18.10.1907 р. Дата набрання чинності для України від 24.08.1991 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#n2 (дата звернення: 14.03.2023).

363. Щокін Г. В. Соціальна теорія і кадрова політика : монографія. Київ : МАУП, 2000. 576 с.
364. Юксель Г. З. Концепція інформаційної політики України щодо Криму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70), № 3(3). С. 186–193. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-3/29>
365. Яковенко О. О. Концепція інформаційної безпеки України в контексті становлення соціально відповідальної журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. Т. 63. С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2016_63_9 (дата звернення: 15.08.2023).
366. Яковлева А. М., Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Торсінг Плюс, 2008. 672 с.
367. Яременко О. Державне управління інформаційною сферою в Україні: структурно-функціональний аспект. *Правова інформатика*. 2008. № 2(18). С. 9–17. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/08yosfa.pdf> (дата звернення: 14.03.2023).
368. Agreement on Confidence Measures and Development of Contacts between Republic of Moldova and Transdnistria. *Ministry of Foreign Affairs of the Transdnistrian Moldovan Republic*. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/d/42310.pdf> (date of access: 05.12.2023).
369. Agreement on the Principles for a Peaceful Settlement of the Armed Conflict in the Dniester Region of the Republic of Moldova. *Ministry of Foreign Affairs of the Transdnistrian Moldovan Republic*. URL: <https://peacemaker.un.org/moldova-peacefullsettlementdniestr92> (date of access: 05.12.2023).
370. Ananny M. Toward an Ethics of Algorithms: Convening, Observation, Probability, and Timeliness. *Science, Technology, & Human Values*. 2015. Vol. 41, Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243915606523>

371. Aristotle. *Meteorology* / trans. E. W. Webster. URL: <http://classics.mit.edu//Aristotle/meteorology.html> (date of access: 01.07.2023).
372. Bowen P., Hash J., Wilson M. *Information Security Handbook: A Guide for Manager*. Gaithersburg : National Institute of Standards and Technology, 2006. 178 c. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-100.pdf> (date of access: 01.07.2023).
373. Brillaud L., Curic A, Maggiore M., Miñano L., Schmidt N. EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo. *Investigate Europe*. 2022. 17 March. URL: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/> (date of access: 01.07.2023).
374. Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium : Declaration of Principles of Document WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E 12 December 2003. URL: <https://www.itu.int/net/wsis/docs/geneva/official/dop.html> (date of access: 01.07.2023).
375. Castle S. Cold War list is focus of scandal in Finland. *The New York Times*. 2008. February 3. URL: https://www.nytimes.com/2008/01/23/world/europe/23iht-spy.4.9448617.html?_r=1 (date of access: 01.07.2023).
376. Chala N. D., Poplavskaya O. M. Transforming the Relations between State and Society in the Context of the 4th Industrial Revolution: Ukraine's Experience. *Public Policy and Administration*. 2020. Vol 19, №. 1. P. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.19.1.25990>
377. Chubukova O. Yu., Rallie N. V., Zimbalevska Yu. V. Topical conceptions of the development of information society under conditions of NBIC-convergence. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. №. 2(1). P. 43–48. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2\(14\)-43-48](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-43-48)

378. Chulitskaya T., Matonyte I. Social security discourses in a non-democratic state: Belarus between Soviet paternalistic legacies and neo-liberal pressures. *Public Policy and Administration*. 2018. Vol 17, №. 4. P. 539–554. DOI: <https://doi.org/10.13165/VPA-18-17-4-04>
379. Communicated Act 2003 : United Kingdom Law from 17.07.2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/introduction/enacted> (date of access: 01.07.2023).
380. Communication to the Commission. Action plan to improve communicating Europe by the Commission, SEC(2005) 985 final. *Commission of the European Communities*. URL: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/api/files/SEC\(2005\)985_0/de00000000825448?rendition=false](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/api/files/SEC(2005)985_0/de00000000825448?rendition=false) (date of access: 01.07.2023).
381. Constitución Española. Legislación Consolidada, 29.12.1978, referencia: BOE-A-1978-31229. URL: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-31229-consolidado.pdf> (date of access: 01.07.2023).
382. Constitution of the United States of America. URL: https://www.senate.gov/civics/resources/pdf/US_Constitution-Senate_Publication_103-21.pdf (date of access: 01.07.2023).
383. Crude oil – imports. *The World Factbook*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/crude-oil-imports/> (date of access: 01.07.2023).
384. Decision №. 1117. Deployment of an OSCE Special monitoring mission to Ukraine. *Organization for Security and Co-operation in Europe*. 2014. 21 March. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/6/116747.pdf> (date of access: 01.07.2023).
385. Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX). *General Assembly*. 1974. 14 December. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> (date of access: 05.12.2023).
386. Draftresolution / Canada, Unionof Soviet Socialist Republics, United Kingdom of Great Britainand Northern Irelandand United States of America :

- S/RES/678(1990). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/103521?v=pdf> (date of access: 01.07.2023).
387. Dunn-Cavelty M., Suter M. Public–Private Partnerships are no silver bullet: An expanded governance model for Critical Infrastructure Protection. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*. 2009. Vol. 2, Iss. 4. P. 179–187. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijcip.2009.08.006>
388. Google translate. URL: <https://translate.google.com.ua/?hl=ru&tab=wT&sl=en&tl=uk&op=translate> (date of access: 01.07.2023).
389. Gryshchenko I. M. Chubukova O. Y. Informatsiyana kultura yak osnova efektyvnoho upravlinnya talantom. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2017. Vol. 2, №. 4(12). P. 100–105. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-2-4\(12\)-100-105](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2017-2-4(12)-100-105)
390. Hansen L., Nissenbaum H. Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School. *International Studies Quarterly*. 2009. Vol. 53, Iss. 4. P. 1155–1175. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00572.x>
391. Harvey I. Operation Desert Storm & Desert Shield Memorial Site Dedicated. *War History Online*. 2019. 15 March. URL: <https://www.warhistoryonline.com/news/operation-desert-storm.html/> (date of access: 01.07.2023).
392. Implementation of Resolution 1633 (2008) on the consequences of the war between Georgia and Russia : Resolution 1647 (2009). *The Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. URL: <https://pace.coe.int/pdf/b9e58bb1cd56447d172306f29fb53a277eee3f9270cca87f64989417c72132d6/resolution%201647.pdf> (date of access: 05.12.2023).
393. Information security, cybersecurity and privacy protection. Governance of information security (second edition). ISO/IEC 27014:2020/ITU-T X.1054. URL: <https://www.iso27001security.com/html/27014.html> (date of access: 01.07.2023).

394. Irion K. The Governance of Network and Information Security in the European Union: The European Public-Private Partnership for Resilience (EP3R). *The Secure Information Society*. London : Springer, 2013. P. 83–116. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4471-4763-3_4
395. Karnaugh M. The map Method for Synthesis of Combinational Logic Circuits. Computer Science. *Transactions of the American Institute of Electrical Engineers*, 1953. Part I : Communication and Electronics. P. 593–599. DOI: <https://doi.org/10.1109/TCE.1953.6371932>
396. Karvalics L. Z. Information Society - what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Budapest, 2007. 26 p. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Information_Society_-_what_is_it_exactly_The_meani.pdf (date of access: 01.07.2023).
397. Kendall-Taylor A., Frantz E. The Beginning of the End for Putin? Dictatorships Look Stable –Until They Aren't. *Foreign Affairs*. 2022. 2 March. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-03-02/beginning-end-putin?utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20231228 (date of access: 01.07.2023).
398. Koff H. Reconciling Competing Globalizations through Regionalisms? Environmental Security in the Framework of Expanding Security Norms and Narrowing Security Policies. *Globalizations*. 2016. Vol. 13, Iss. 6. P. 664–682. DOI: <https://doi.org/10.1080/14747731.2015.1133044>
399. Kozlova O., Korzh-Usenko L., Kukin I., Bezuhla Z., Kovalska K. Innovative technologies in the management system personnel. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2 (Spec. iss. 31). P. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.33543/120231237243>
400. Kyriy S., Kalienik K., Ananin O., Kukin I., Zrybnieva I., Romanova V. Methodological foundations of strategic personnel management. *Laplace em Revista (International)*. 2021. Vol.7, №. 3A. P. 26–31. URL:

- <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1461/1/1360-Article%20Text-2314-2-10-20210830.pdf> (date of access: 08.01.2024).
401. Laqueur W. Europe: The Specter of Finlandization. Commentary. URL: <https://www.commentary.org/articles/walter-laqueur/europe-the-specter-of-finlandization/> (date of access: 01.07.2023).
402. Martynyshyn Ya., Kukin I., Khlystun O., Zrybnieva I., Pidlisnyi Ye. Analysis of the Features of Corporate Governance by the State: Similarity and Difference of Models. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21, №. 6. P. 29–34, DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.6>
403. Melnyk I. Principles of Formation of Information Policy of Ukraine In the Conditions of Hybrid War. *Krakowskie Studia Małopolskie* Issue. 2020. №. 2(26). P. 136–149. DOI: <https://doi.org/10.15804/ksm20200209>
404. Nikiforenko V., Kuryliuk Y., Kukin I. Geostrategic aspects of global security (Using the example of russian aggression). *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. №. 12, Iss. 2. P. 170–175. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1202/papers/A_nikiforenko.pdf (date of access: 05.12.2023).
405. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM) Daily Report 53/2022 issued on 6 March 2022. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/osce-special-monitoring-mission-ukraine-smm-daily-report-532022-issued-6-march-2022> (date of access: 01.07.2023).
406. Rebryna A., Kukin I., Soltyk O., Tashmatov V., Bilanych H., Kramarenko I. Pedagogical conditions and technology of formation of management competencies of future specialists of the system of higher education institutions. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22, №. 8. P. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.27>
407. Remarks by Commissioner Olivér Várhelyi at the press conference on the revised enlargement methodology. *European Commission*. 2020. 5 February.

URL:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_208

(date of access: 05.12.2023).

408. Resolution 1244 (1999) / adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
409. Resolution 242 (1967) / [adopted by the Security Council at its 1382nd meeting], of 22 November 1967. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/94/PDF/NR024094.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
410. Resolution 465 (1980) of 1 March 1980. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/58/PDF/NR039958.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
411. Resolution 465 (1980) of 1 March 1980. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/399/58/PDF/NR039958.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
412. Resolution 497 (1981) / adopted by the Security Council at its 2319th meeting, on 17 December 1981. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/418/84/PDF/NR041884.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
413. Resolution 497 (1981) / adopted by the Security Council at its 2319th meeting, on 17 December 1981. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/418/84/PDF/NR041884.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
414. Resolution 661 (1990) / adopted by the Security Council at its 2933rd meeting, on 6 August 1990. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/661/90/PDF/NR066190.pdf?OpenElement>

- ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/PDF/NR057511.pdf?OpenElement (date of access: 05.12.2023).
415. Resolution 661 (1990) / adopted by the Security Council at its 2933rd meeting, on 6 August 1990. UN Security Council. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/15/PDF/NR057515.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
416. Resolution 665 (1990) / adopted by the Security Council at its 2938th meeting, on 25 August 1990. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/15/PDF/NR057515.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
417. Resolution 670 (1990) / adopted by the Security Council at its 2943rd meeting, on 25 September 1990. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/20/PDF/NR057520.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
418. Resolution 678 (1990) / adopted by the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/PDF/NR057528.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
419. Resolution 678 (1990) / adopted by the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990. *UN Security Council*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/PDF/NR057528.pdf?OpenElement> (date of access: 05.12.2023).
420. Resolution 743 (1992) / adopted by the Security Council at its 3055th meeting, on 21 February 1992. *UN Security Council*. URL: https://digitallibrary.un.org/record/137965/files/S_RES_743%281992%29-EN.pdf (date of access: 05.12.2023).
421. Resolution 849 (1993) / adopted by the Security Council at its 3252nd meeting, on 9 July 1993. *UN Security Council*. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.3252> (date of access: 05.12.2023).

422. Resolution 849 (1993) / adopted by the Security Council at its 3252nd meeting, on 9 July 1993. *UN Security Council*. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.3252> (date of access: 05.12.2023).
423. Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022. A/RES/ES-11/1. *General Assembly*. 2022. 18 March. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=ru&v=pdf> (date of access: 05.12.2023).
424. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 : 68/262. Territorial integrity of Ukraine. *General Assembly*. URL: https://digitallibrary.un.org/record/767883/files/A_RES_68_262-ES.pdf (date of access: 05.12.2023).
425. Resolution CM/Res (2022)1 on legal and financial consequences of the suspension of the Russian Federation from its rights of representation in the Council of Europe. *Committee of Ministers*. 2022. 2 March. URL: <https://rm.coe.int/2022-cm-resolution-1/1680a5b463> (date of access: 05.12.2023).
426. Rhodes R. A. W. The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*. 1996. Vol. 44, Iss. 4. P. 652–667. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x>
427. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: https://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm (date of access: 05.12.2023).
428. Slayton R. Governing Uncertainty or Uncertain Governance? Information Security and the Challenge of Cutting Ties. *Science, Technology, & Human Values*. 2020. Vol. 46, Iss. 1. P. 81–111. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243919901159>
429. Správa Policajného zboru o dezinformáciách na Slovensku v roku 2021. URL: <https://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie-8&dokument=42&subor=431583> (date of access: 05.12.2023).

430. The Audiovisual Media Services Regulations 2020 (S.I. 2020/1062). *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2020/1062/made> (date of access: 05.12.2023).
431. The beautiful Scenery and Chief Places of Interest Throughout the Crimea. From Paintings by Carlo Bossoli. Київ : Мистецтво, 2004. 76 с.
432. The North Atlantic Treaty. Washington D.C., 1949. 4 April. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en (date of access: 05.12.2023).
433. United Nations Charter (full text). *United Nations*. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (date of access: 05.12.2023).
434. Vienna Convention on the Law of Treaties (1969). United Nations. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (date of access: 05.12.2023).
435. Ziewitz M., Pentzold C. In search of internet governance: Performing order in digitally networked environments. *New Media & Society*. 2013. Vol. 16, Iss. 2. P. 306–322. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444813480118>

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях,

включених до наукометричної бази Web of Science:

1. Martynyshyn Y., Kukin I., Khlystun O., Zrybnieva I., Pidlisnyi Y. Analysis of the features of corporate governance by the state: similarity and difference of models. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21, № 6. P. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.6>
Особистий внесок: визначено особливості формування механізмів корпоративного управління під впливом факторів інформаційної безпеки особистості.
2. Nikiforenko V., Kuryliuk Y., Kukin I. Geostrategic aspects of global security (using the example of Russian aggression). *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2. P. 170–175. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1202/papers/A_nikiforenko.pdf
(date of access: 05.12.2023)
Особистий внесок: проаналізовано вплив інформаційних загроз на розвиток російської агресії та інформаційне ураження представників міжнародної політичної еліти.
3. Kozlova O., Korzh-Usenko L., Kukin I., Bezuhla Z., Kovalska K. Innovative technologies in the management system personnel. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2 (Spec. iss. 31). P. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.33543/120231237243>
Особистий внесок: розкрито найбільш суттєві характеристики персоналу, які впливають на забезпечення інформаційної безпеки особистості.
4. Rebryna A., Kukin I., Solytk O., Tashmatov V., Bilanych H., Kramarenko I. Pedagogical conditions and technology of formation of management

competencies of future specialists of the system of higher education institutions. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22, No. 8. P. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.27>

Особистий внесок: виокремлено вимоги до персоналу, що впливають на зміцнення інформаційної безпеки особистості.

Статті в наукових фахових виданнях України:

5. Кукін І. В. Особливості зворотних зв'язків у системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30(69), № 4. С. 153–157. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/27>
6. Кукін І. В. Рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30(69), № 5. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.5/15>
7. Кукін І. В. Особливості сприйняття інформації, що впливають на інформаційну безпеку особистості у сфері національної безпеки держави. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3(22). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-254-260>
8. Кукін І. В. Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки у системі національної безпеки України. *Право та державне управління*. 2019. № 1(34), т. 2. С. 76–81. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/14.pdf (дата звернення: 10.01.2024)
9. Кукін І. В. Інформаційна культура як один з елементів системи національної безпеки держави. *Право та державне управління*. 2019. № 2(35), т. 1. С. 225–230. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.34>

10. Кукін І. В. Роль та місце інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. *Право та державне управління*. 2019. № 3(36), т. 2. С. 154–160. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.23>
11. Кукін І. В. Базові складники інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 169–172. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-30>
12. Кукін І. В. Окремі підходи щодо автоматизації процесів надання державних правоохоронних послуг. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 12. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-12-21>
13. Кукін І. В. Функції інформаційної безпеки особистості у суспільстві. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 13. С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-13-23>
14. Кукін І. В. Вплив інформаційної безпеки особистості на розвиток конституціоналізму. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31(70), № 4. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.4/19>
15. Кукін І. В. Релігія та віра як фактори інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31(70), № 5. С. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.5/13>
16. Кукін І. В. Окремі питання зміцнення інформаційної безпеки особистості у період пандемії COVID-19. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.21>
17. Кукін І. В. Джерела дослідження інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі.

- Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.19.17>
18. Кукін І. В. Методи та інструменти забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2020. Вип. 4. С. 233–240. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.33>
19. Кукін І. В. Комплексний механізм публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4(27). С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.21>
20. Кукін І. В. Протиріччя та недосконалість термінології у публічному управлінні інформаційною безпекою особистості у сфері прикордонної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32(71), № 3. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/16>
21. Кукін І. В. Дослідження актуальних проблем інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки та її прикордонному секторі. *Право та державне управління*. 2021. Вип. 2. С. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.19>
22. Кукін І. В. Основні підходи щодо формування концепції забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2021. № 4(74). С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2021.4.18>
23. Кукін І. В. Загрози інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 27. С. 85–90. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.27.17>
- Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:*
24. Кукін І. В. Теоретичні підходи до дослідження механізмів та методів публічного управління інформаційною безпекою особистості. *Knowledge,*

Education, Law, Management. 2021. No. 2(38), vol. 1. P. 200–205. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.31>

25. Kyriy S., Kalienik K., Ananin O., Kukin I., Zrybnieva I., Romanova V. Methodological foundations of strategic personnel management. *Laplage et Revista (International)*. 2021. Vol. 7, No. 3A. P. 26–31. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1461/1/1360-Article%20Text-2314-2-10-20210830.pdf> (date of access: 08.01.2024)

Особистий внесок: наведено особливості впливу інформаційної безпеки особистості на процеси кадрового менеджменту.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Поліщук М. М., Кукін І. В. Інформаційно-психологічна складова у системі інтегрованого управління кордонами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 4(69). С. 380–392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2013_4_40 (дата звернення: 12.01.2024).

Особистий внесок: розкрито взаємозв'язок ознак правопорушення та неможливості приховування інформаційних ознак протиправної діяльності.

27. Кукін І. В. Окремі особливості зворотних зв'язків у діяльності правоохоронних органів. *Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28–29 берез. 2014 р.). Дніпропетровськ : Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 156–157.

28. Кукін І. В. Окремі підходи щодо управління інформаційною безпекою осіб у сфері прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VII Всеукр. наук.-практ. конф., 21 листоп. 2014 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. С. 63.

- 29.Кукін І. В. Актуальні питання інформаційної безпеки особистості та інформаційної культури у сфері прикордонної безпеки. *Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону* : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 111–113.
- 30.Кукін І. В. Інформаційна культура особистості у системі національної безпеки держави. *Державне управління та державна служба* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 жовт. 2015 р.). Харків : Константа, 2015. С. 87–91.
- 31.Кукін І. В. Перспективи використання 3D-фотографії у криміналістичних дослідженнях. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару-навчання, 25–26 лют. 2016 р. Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 25–28.
- 32.Кукін І. В. Окремі підходи щодо протидії кримінальним загрозам у сфері інформаційної безпеки особистості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукр. наук.-практ. конф., 3 берез. 2017 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 267–268.
- 33.Кукін І. В. Проблема визначення терміну «інформація» у галузі державного управління. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукр. наук.-практ. конф., 15 листоп. 2018 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 111–113.
- 34.Кукін І. В. Правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки особистості. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 трав. 2019 р. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2019. С. 113–115.
- 35.Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення базових складових інформаційної безпеки особистості. *Пріоритетні шляхи розвитку науки*

- : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 черв. 2019 р.). Київ : МЦНД, 2019. С. 6–7.
36. Кукін І. В. Окремі підходи щодо визначення рівнів інформаційної безпеки особистості. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези Міжнар. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2019 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 97–98.
37. Кукін І. В. Джерела дослідження витоків боротьби за незалежність України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листоп. 2019 р. Київ : НУОУ, 2019. С. 63.
38. Кукін І. В. Основні напрями протидії інформаційним загрозам особистості у період пандемії COVID-19. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 трав. 2020 р. Запоріжжя : Гельветика, 2020. С. 107–112.
39. Кукін І. В. Особливості механізму публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки й оборони України* : тези XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 26 листоп. 2020 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2020. С. 114–115.
40. Кукін І. В. Інформаційна безпека особистості у системі національної безпеки держави та її прикордонному секторі. *Effective public and municipal administration: theory, methodology, practice. EU experience* : proceedings of International scientific and practical conference, Venice, November 27–28, 2020. Venice : Baltija Publishing, 2020. P. 78–82. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-005-6-16>
41. Кукін І. В. Загрози національній та прикордонній безпеці від комп'ютерних технологій перекладу текстів. *Державне і муніципальне*

- управління: теорія, методологія, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 берез. 2021 р. Запоріжжя : Гельветика, 2021. С. 67–70.
42. Кукін І. В. Загрози інформаційній безпеці особистості від сучасних технологій обробки інформації у мережі Інтернет. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International scientific and theoretical conference, 12 March 2021. Vilnius : European Scientific Platform, 2021. Vol. 1. P. 66–67.
43. Купрієнко Д. А., Кукін І. В. Окремі питання категорювання інформаційних загроз у діяльності складових сектору безпеки і оборони України. *Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека* : матеріали XII Всеукр. наук. конф. молодих учених, студентів та курсантів (м. Київ, 9 квіт. 2021 р.). Київ : Нац. акад. СБУ, 2021. Ч. 1. С. 96–99.
- Особистий внесок: врахування впливу інформаційної безпеки особистості на стан національної безпеки.*
44. Кукін І. В. Історія та теорія розподілу державної влади як фактор забезпечення інформаційного імунітету від поширення ідей «руського миру». *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави* : тези наук.-практ. конф. (Київ, 24 черв. 2021 р.). Київ : ІУДО КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. С. 105–107.
45. Кукін І. В. Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості як складова заходів щодо зміцнення національної та прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 листоп. 2021 р. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 113–114.
46. Кукін І. В. Про удосконалення організації в Україні руху опору. *Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали I Міжвідом. наук.-практ. конф., 26 листоп. 2021 р. Київ : НУОУ, 2021. С. 67–69.

Присяга громадян Херсонесу (кінець IV – поч. III ст. до н.е.)

Клянуся Зевсом, Геєю, Геліосом, Дівою, богами й богинями олімпійськими, героями, що володіють містом, територією та укріпленими пунктами херсонесців.

Я буду однодумним щодо порятунку та свободи держави й громадян і не зраджу Херсонесу, Керкінітиди, Прекрасної гавані та інших укріплених пунктів, а також з інших територій, якими херсонесці керують або керували, нічого нікому, ані елліну, ані варварові, але буду оберігати усе це для херсонеського народу.

Я не буду повалювати демократичного ладу і не дозволю цього тому, хто зраджує, та тому, хто повалює, і не приховаю цього, але доведу до відома державних посадових осіб.

Я буду ворогом тому, хто замислює і зраджує чи відриває Херсонес, або Керкінітиду чи Прекрасну гавань, або укріплені пункти і територію херсонесців.

Я буду служити народу та радити йому найкраще й найсправедливіше для держави й громадян.

Я буду охороняти для народу Састер і не буду розголошувати нічого з таємного ні еллінові, ні варварові, що повинно завдати шкоди державі.

Я не буду давати або приймати подарунки на шкоду державі й громадянам.

Я не буду замишляти жодної несправедливої справи проти когось із громадян, що не відпали, і не дозволю цього й не приховаю, але доведу до відома і на суді подам голос за законами.

Я не буду складати змови ані проти херсонеської громади, ані проти кого-небудь із громадян, хто не оголошений ворогом народу.

Якщо я вступив з ким-небудь у змову або пов'язаний будь-якою клятвою, або закляттям, то мені, порушнику цього, і тому, що мені належить, нехай буде краще. Тому, хто буде дотримуватися – протилежне.

Якщо я довідаюся про яку-небудь змову, існуючу або таку, що зароджується, я доведу про це до відома посадових осіб.

Хліб, що завозиться з рівнини, я не буду ані продавати, ані вивозити з рівнини до якогось іншого місця, але тільки до Херсонесу.

Зевс, Гея, Геліос, Діва, божества олімпійські! Пребуваючому у всьому цьому нехай буде благо мені самому і потомству й тому, що мені належить, не перебуваючому ж нехай буде зле й мені самому і потомству й тому, що мені належить, і нехай ні земля, ні море не приносять мені плоду, нехай жінки не вивільняються від вагітності благополучно.

Джерело: Гавриленко О. А., Логвіненко І. А., Новікова Л. В. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум : навч. посіб. Харків : ХНУ, 2015. С. 13.

Копія інструкції прикордонникам**ІНСТРУКЦІЯ****ОБЪЪЗДЧИКАМЪ И СТРАЖНИКАМЪ ПОГРАНИЧНОЙ СТРАЖИ****1. ОБЯЗАННОСТИ.**

Повинуйся Начальникамъ своимъ, как-то: Начальнику Округа, Бригадному и Ротному Командирамъ, Запаснымъ и Отряднымъ Офицерамъ Пограничной Стражи.

Веди себя добропорядочно; будь всегда трезвъ, дѣтеленъ и честень.

Содержи въ порядкѣ аммуницію и оружіе.

Одѣвайся опрятно и по формѣ.

Береги лошадей.

Не требуй ни отъ кого никакихъ подарковъ и поборовъ.

Деньги, или вещи, въ подкупъ данныя, не утаивай, а представь Начальникамъ. Онѣ тебѣ отдадутся.

Не отлучайся съ поста своего, безъ позволенія Начальника.

Дѣлай исправно объѣзды, когда приказано будетъ.

Если увидишь, что тайно (т. е. по недозволенной дорогѣ, мимо Таможни) везутъ, или несутъ товары, или прогоняютъ скотъ за-границу, или оттуда, старайся задержать людей съ оными.

Задержанные товары, или скотъ и людей тотчасъ представь Отрядному Офицеру. Строго запрещается тебѣ отпускать задержанныхъ людей, снимать съ возовъ и утаивать товары и даже развязывать товары.

Если посторонній челоуѣкъ (т. е. не изъ Стражи) задержитъ товары и представить на твой постъ, или въ Таможню, если она ближе, и донеси Отрядному Офицеру.

Лови бѣглыхъ людей и бродягъ.

Если все, что здѣсь сказано, исполнишь съ точностію, получишь награду; а когда не будешь исполнять, подвергнешься строжайшему наказанію.

2. НАГРАДЫ.

За поимку бѣглыхъ получишь по 3 рубля серебромъ за человѣка. За поимку товара, тайно провозимаго, получишь каждый разъ денежную награду, по цѣнѣ товара. Сверхъ того, за 3 правильныя поимки съ провозителями, если цѣна каждой составлять будетъ на каждого поимщика отъ 300 рублей серебромъ и болѣе, зачтется тебѣ (если ты присланъ изъ полка) одинъ годъ службы; если же менѣе 300 рублей, то десять таковыхъ поимокъ зачтутся за одинъ годъ службы.

25 Апрѣля 1826 г.

Джерело: реконструкція за фотокопією експонату музею Східного регіонального управління Державної прикордонної служби України, м. Харків

Фотокопія афіші до радянського пригодницького детективу
«Укразія, або 7+2» (1924 рік)

Рисунок Г.1. Афіша до радянського пригодницького детективу «Укразія, або 7+2», 1924 рік, автор кіноплакату невідомий (Джерело: виставка кіноплакату у Довженко-центрі: барвистий вир афіш до чорно-білих фільмів. URL:https://rus.lb.ua/culture/2020/08/10/463531_vistavka_kinoplakatu.html)

**Пам'ятки культури, які, на думку автора, потребують декомунізації
(станом на 2022 рік)**

Рисунок Д.1. Послання до нащадків, м. Ізюм Харківської області, 1920-ті роки (Джерело: <https://www.shukach.com/ru/node/13932>)

Рисунок Д.2. Пам'ятник Д. І. Ракусі, прикордонне с. Ободи Білопільського району Сумської області (Джерело: фото автора)

Пам'ятки образотворчого мистецтва, які відображають історію розвитку державного управління

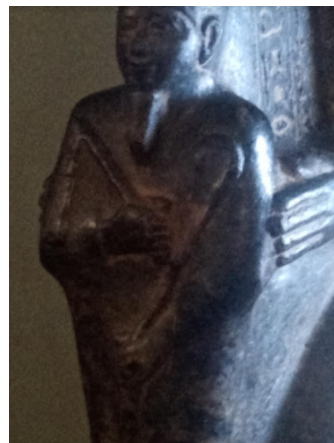

Рисунок Е.1. Статуя жерця на ім'я Еснебентер (Джерело: експонат Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, м. Київ, фото автора)

На думку автора, статуя могла належати жерцю, але скульптор створив візуалізацію теологічної концепції походження держави та влади. Бог Імен, який спустився з неба, представляє підданим фараона (має символи державної влади), ім'я якого не згадується.

Рисунок Е.2. Пам'ятник магдебурзькому праву, м. Київ (Джерело: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/magdeburzke-pravo-na-teritoriyah-livoberezhnoyi-ukrayini-uroki-istoriyi-.html>)

Рисунок Е.3. Пам'ятник радянській конституції, м. Львів, зруйнований у 1940-х роках (Джерело: <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/620>)

СТРАТЕГІЯ

інформаційної безпеки

(Затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>)

Загальні положення

Забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави.

Стратегія інформаційної безпеки (далі – Стратегія) визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних.

Метою Стратегії є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина.

Досягнення мети здійснюватиметься шляхом ужиття заходів щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, у тому числі спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та держави, створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки.

Правовою основою Стратегії є Конституція України, закони України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Питання, пов'язані із кібербезпекою, визначаються Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447.

Реалізація Стратегії розрахована на період до 2025 року.

Терміни, що вживаються у Стратегії, мають таке значення:

– інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом;

– інформаційна загроза – потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні;

– інформаційні заходи оборони держави – сукупність скоординованих дій, які готуються та здійснюються суб'єктами забезпечення національної безпеки і оборони України в мирний час, в особливий період, в умовах воєнного або надзвичайного стану щодо прогнозування та виявлення інформаційних

загроз у воєнній сфері, запобігання, стримування та відсічі збройній агресії проти України, протидії інформаційним загрозам з боку держави-агресора, а також здійснення інших необхідних дій в інформаційному протиборстві;

– антикризові комунікації – комплекс інформаційних заходів, що реалізуються державними органами України з метою запобігання виникненню кризової ситуації і передбачають їх діалог із цільовою аудиторією з питань, що стосуються загрози виникнення кризової ситуації і протидії їй;

– кризові комунікації – комплекс заходів, що реалізуються державними органами України у кризовій ситуації і передбачають їх діалог із цільовою аудиторією з питань, що стосуються кризової ситуації і протидії їй;

– стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави;

– стратегічний наратив – спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію;

– урядові комунікації – комплекс заходів, що передбачають діалог уповноважених представників Кабінету Міністрів України з цільовою аудиторією з метою роз'яснення урядової позиції та/або політики з певних проблемних питань.

Аналіз загроз та викликів інформаційній безпеці

Глобальні виклики та загрози

Збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній

Глобальні дезінформаційні кампанії, що інспіруються авторитарними урядами та активістами радикальних рухів для маніпулювання свідомістю окремих людей та груп населення, стали повсякденною практикою, яка загрожує демократичному розвитку держав та міжнародній стабільності.

Інформаційна політика російської федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав

Спеціальні інформаційні операції російської федерації спрямовуються на ключові демократичні інституції (зокрема, виборчі), а спеціальні служби держави-агресора намагаються посилити внутрішні протиріччя в Україні та інших демократичних державах. Застосовані російською федерацією технології гібридної війни проти України, у тому числі моделі і механізми інформаційного втручання, поширюються на інші держави, швидко адаптуючись до локальних контекстів та регуляторних політик. Обмежувальні заходи (санкції) та ефективний механізм моніторингу і відповідальності за їх порушення є одним із дієвих механізмів відповіді на дезінформаційну активність російської федерації як держави-агресора.

Соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі

Розвиток інформаційного простору в умовах глобалізації та пандемія COVID-19 зумовили посилення ролі соціальних мереж у національному та світовому інформаційному просторі, їх вплив на внутрішню і зовнішню суспільно-політичну ситуацію, стан додержання прав і свобод людини, зокрема, щодо забезпечення принципів рівності прав користувачів соціальних мереж.

Хоча право на приватність (захист конфіденційної інформації про особу, невтручання в особисте життя) є одним з основних прав людини, що закріплено в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних документах, а також конституціях більшості держав світу, цифрові трансформації змінюють і цю сферу. Збільшення кількості соціальних мереж, їх інтегрованість з іншими соціальними сервісами повсякденного користування, а також специфіка організації всесвітньої мережі інтернет ставлять під загрозу гарантії права особи на приватність. Спроби врегулювати цю проблему тривають, формуються нові підходи у забезпеченні балансу права на приватність та інформаційної безпеки держави.

Недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій

Значне розширення джерел доступу до інформації в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та водночас недостатнього рівня медіаграмотності (медіакультури) супроводжується зменшенням критичності сприйняття інформації, створює підґрунтя для можливих маніпуляцій громадською думкою, що сприяє зростанню впливу дезінформації та деструктивної пропаганди, популярності конспірологічних теорій. Некритичне сприйняття інформації створює загрози політичній та економічній стабільності демократичних держав.

Національні виклики та загрози

Інформаційний вплив російської федерації як держави-агресора на населення України

Тривалий час спеціальні служби російської федерації проводять свої спеціальні інформаційні операції, більшість із яких спрямовані на підрив національної безпеки України, її національних інтересів, ліквідацію української державності та знищення української ідентичності, провокування проявів екстремізму, панічних настроїв у суспільстві, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні. російською федерацією використовуються нові активні заходи, у тому числі міжнародного характеру, щодо легітимізації спроби анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, заперечення своєї участі у війні на території Донецької та Луганської областей та посилення адвокаційної кампанії за зняття санкцій, запроваджених у зв'язку з порушенням російською федерацією суверенітету і територіальної цілісності України. Задіяння у цьому процесі російською федерацією всіх її спроможностей (політичних, інформаційних, економічних, розвідувальних та інших) залишається особливо небезпечним викликом для України.

Інформаційне домінування російської федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України

У результаті тимчасової окупації у 2014 році державою-агресором частини території України були захоплені розташовані на цій території об'єкти інформаційної інфраструктури, зокрема, й об'єкти Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення.

Державою-агресором застосовуються методи тотального придушення свободи слова, контролю над редакційною політикою засобів масової інформації та інших інформаційних ресурсів, що функціонують на цих територіях.

На тимчасово окупованих територіях, у районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях розгорнуто безпрецедентну інформаційну кампанію. Використовуючи також регулярне постачання на тимчасово окуповані території потужного передавального обладнання та блокування українських інформаційних ресурсів, російська федерація намагається створити альтернативну викривлену інформаційну реальність, побудовану на наративах держави-агресора.

Придушення будь-яких спроб інакомислення посилюється регулярними репресіями стосовно незалежних журналістів на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також переслідуванням за перегляд українського контенту, що є характерним для тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Інформаційний тиск, що здійснюється державою-агресором, негативно відображається й на дітях, які проживають на тимчасово окупованих територіях, адже через свій вік вони є особливо вразливими для впливу інформаційних кампаній.

Обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії

Деструктивна пропаганда, поширення дезінформації як ззовні, так і всередині України застосовуються державою-агресором з метою підризу стійкості суспільства та інформаційної дестабілізації держави. Водночас ефективна система реагування на такі виклики в Україні досі не створена, не

забезпечено функціонування розвиненої національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливість належним чином протидіяти інформаційній агресії з метою захисту національної безпеки та реалізації національних інтересів України.

Несформованість системи стратегічних комунікацій

В Україні триває процес становлення системи стратегічних комунікацій. Органами державної влади України здійснено низку організаційних та практичних заходів зі зміцнення власної інституційної спроможності у сфері стратегічних комунікацій, однак не створено дієвого механізму координації і взаємодії між усіма органами державної влади, залученими до здійснення заходів із протидії загрозам в інформаційній сфері. Зазначене послаблює можливості до розбудови комплексного стратегічного планування інформаційного потоку, здійснення системної комунікативної діяльності Кабінету Міністрів України, об'єднання всіх ключових суб'єктів у сфері інформаційних відносин, суб'єктів формування і реалізації державної політики щодо ефективного захисту національного інформаційного простору, утвердження позитивного іміджу України, реалізації цілей захисту національної безпеки України в інформаційній сфері.

Недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів

Регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності не відповідає сучасним викликам та загрозам. Це перешкоджає розвитку українського медіаринку, ускладнює ведення бізнесу у цій сфері, зберігає залежність засобів масової інформації від їх власників, не забезпечує додержання професійних стандартів діяльності журналістів.

Актуальною проблемою є непоодинокі випадки втручання в професійну організаційно-творчу діяльність засобів масової інформації та в індивідуальну професійну творчу діяльність журналістів, інші посягання на свободу інформаційної діяльності, зокрема, перешкоджання їх професійній діяльності, погрози, насильство щодо них, посягання на їх життя та власність. Зазначене

позбавляє журналістів можливості належним чином інформувати суспільство про суспільно важливі події та явища.

Спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України

Стратегічний курс України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору закріплено у Конституції України. У Стратегії національної безпеки України європейська та євроатлантична інтеграція визначена одним із пріоритетів національних інтересів і національної безпеки.

Переважна більшість громадян підтримує реалізацію європейського та євроатлантичного курсу України. Водночас здійснюються спроби маніпуляції свідомістю громадян України шляхом поширення міфів та дезінформаційних (деструктивних) стереотипів щодо ЄС і НАТО з метою послаблення консолідації суспільства щодо зовнішньополітичного курсу України, гальмування проведення реформ, що негативно впливає на загальну суспільно-політичну ситуацію в державі.

Доступ до інформації на місцевому рівні

Інформаційні потреби на місцевому рівні належним чином не задовольняються, зокрема, через низьку спроможність забезпечення населення послугами з доступу до інтернету.

Альтернативні джерела споживання інформації місцевого рівня, зокрема, місцеві друковані засоби масової інформації, зазвичай є політично заангажованими від місцевих еліт.

Недостатній рівень інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам

Відсутність належного рівня інформаційної культури та медіаграмотності в суспільстві в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій створює підґрунтя для маніпулювання громадською думкою,

проведення стрімких деструктивних інформаційних операцій, що зумовлює існування потенційних та реальних загроз інформаційній безпеці України.

Стратегічні цілі та напрями реалізації Стратегії

Основними напрямами забезпечення інформаційної безпеки України є стійкість та взаємодія, для досягнення яких необхідним є виконання таких стратегічних цілей та завдань.

Стратегічна ціль 1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- створення системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, зокрема, створення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози;

- ужиття заходів щодо запобігання та протидії поширенню дезінформації та деструктивної пропаганди стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції України;

- розвиток спроможностей складових сил оборони щодо протидії загрозам в інформаційному просторі;

- підготовка та проведення складовими сил оборони інформаційно-психологічних операцій та інших заходів, спрямованих на запобігання, стримування та відсіч збройної агресії російської федерації проти України;

- посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації);

- запровадження дієвих механізмів виявлення, фіксації, обмеження

доступу та/або видалення з українського сегмента мережі інтернет інформації, розміщення якої обмежено або заборонено законом;

- ефективна взаємодія державних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства при формуванні та реалізації державної політики в інформаційній сфері;

- унеможливлення розповсюдження та демонстрації інформаційних та аудіовізуальних продуктів (продукції), проведення гастрольних заходів, що популяризують або пропагують державу-агресора та її органи влади, представників органів влади держави-агресора та їхні дії, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України, містять заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, екстремізму, сепаратизму, комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі і ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права та свободи людини і громадянина тощо;

- протидія інформаційним кампаніям, спрямованим на залучення та/або втягування громадян України, у тому числі дітей, до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань.

Стратегічна ціль 2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності

Культура є ціннісною основою та підґрунтям консолідації українського суспільства, одним із ключових чинників подолання конфлікту цінностей та утвердження української громадянської ідентичності.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

- стимулювання розвитку українського кінематографа, теле- і радіо-продукції, зокрема, у співпраці з європейськими державами, у тому числі створення якісного та сучасного кіно і медіаконтенту для дітей та молоді;

- підтримка вітчизняного книговидання;

- створення умов для зміцнення консолідації українського суспільства;

- сприяння вільному розвитку, використанню і захисту мов національних меншин, корінних народів України та вивченню мов міжнародного спілкування;

- зміцнення інформаційних зв'язків з українською діаспорою, що сприятиме збереженню її етнокультурної ідентичності;

- посилення соціогуманітарної складової внутрішньої політики України, розробка та впровадження цілісної системи соціогуманітарних технологій;

- залучення ветеранів війни, насамперед із числа учасників антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, до участі у заходах, спрямованих на формування у громадян України на основі суспільно-державних цінностей української громадянської ідентичності, підвищення рівня готовності громадян України до виконання обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України;

- підвищення рівня довіри населення до державних інституцій та правоохоронних органів.

Стратегічна ціль 3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства. Українське суспільство повинне бути захищене від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації, а медіасередовище – бути соціально відповідальним і функціонувати стабільно. За таких умов українське суспільство зможе більш ефективно протистояти державі-агресору та залишатися стійким перед широким спектром загроз, зокрема, в інформаційній сфері.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- підготовка та проведення просвітницької кампанії з медіаграмотності, що включатиме такі компоненти, як розвиток критичного мислення, навички перевірки фактів і визначення маніпуляційних технік, ознайомлення з найпоширенішими порушеннями прав людини із застосуванням інтернет-технологій тощо;

- створення сприятливих умов для здійснення діяльності засобів масової інформації;

- створення сприятливих умов для підвищення рівня професійної підготовки медіафахівців;

- удосконалення законодавства у сфері реклами, зокрема, щодо лібералізації норм у цій сфері та посилення відповідальності за трансляцію прихованої реклами;

- стимулювання розвитку соціально відповідального бізнесу серед засобів масової інформації.

Стратегічна ціль 4. Забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов'язків, протидія поширенню незаконного контенту.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- удосконалення законодавства про доступ до публічної інформації, узгодження положень нормативно-правових актів з нормами міжнародних актів, обов'язкових для виконання Україною;

- удосконалення законодавства про захист персональних даних, а також упровадження ефективних механізмів забезпечення його реалізації;

- удосконалення законодавства стосовно правового статусу журналістів, провадження ними своєї професійної діяльності, відповідальності за правопорушення, вчинені проти журналістів, членів їхніх сімей та майна, а також за перешкоджання їх професійній діяльності;

- проведення постійного моніторингу дотримання прав і свобод журналістів, а також інших осіб, які поширюють суспільно важливу інформацію, висвітлюють ситуацію та події на тимчасово окупованих територіях України, а також забезпечення збирання, систематизації, аналізу, оцінювання відповідної інформації з метою фіксації порушень прав осіб на тимчасово окупованих територіях України та оперативного реагування органами державної влади на дії чи бездіяльність держави-агресора;

- удосконалення механізму реалізації зобов'язань України відповідно до Європейської конвенції про транскордонне телебачення;

- захист інформаційного простору України від незаконного контенту;

- забезпечення інформаційної безпеки, захист прав та свобод, зокрема, персональних даних військовослужбовців та представників інших складових сил безпеки та оборони України, ветеранів війни, членів їхніх сімей.

Стратегічна ціль 5. Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, а також відновлення їх права на інформацію, що дає їм змогу підтримувати зв'язок з Україною. Одним з основних напрямів внутрішньополітичної діяльності держави є захист прав, свобод і законних інтересів своїх громадян на тимчасово окупованих територіях, реалізація ініціатив щодо реінтеграції цих територій, а також захист прав і свобод корінних народів України.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- утвердження в українському та міжнародному інформаційному просторі стратегічних наративів щодо безальтернативності відновлення територіальної цілісності України;

– формування розуміння у закордонних аудиторій статусу тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (невизнання спроби анексії російською федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя), а також окремих районів Донецької та Луганської областей (спростування та протидія поширюваному російською федерацією нарративу «громадянської війни»);

– створення умов для задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній та достовірній інформації шляхом забезпечення стабільного функціонування національного телебачення та радіомовлення на тимчасово окупованих територіях, на територіях, які розташовані на лінії зіткнення, а також на територіях, які межують із тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим;

– збільшення частки та якості українського інформаційного продукту та його поширення на тимчасово окуповані території, на території, які розташовані на лінії зіткнення, а також на території, які межують із тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим;

– розширення зони наземного ефірного мовлення українських телерадіокомпаній із територій, прилеглих до тимчасово окупованих територій, а також через супутник та інші канали постачання сигналу;

– інформування громадян України, зокрема, тих, які мешкають на тимчасово окупованих територіях, іноземної аудиторії про ситуацію на тимчасово окупованих територіях та дії України стосовно їх реінтеграції;

– інформування громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них територіях України, про шкоду, завдану злочинними діями російської федерації, її окупаційної адміністрації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також контрольованими нею терористичними організаціями на території Донецької та Луганської областей;

– спростування дезінформації, у тому числі ідеологем радянської та сучасної російської історіографії, щодо минулого і сучасного України та її

територій, що нині є тимчасово окупованими державою-агресором, які поширюються в українських та іноземних засобах масової інформації;

- налагодження зворотного зв'язку з громадянами України, які проживають на тимчасово окупованих територіях;

- зміцнення почуття спільності між громадянами України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, прилеглих до них територіях України, а також громадянами України, які проживають в інших регіонах України;

- формування у громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, розуміння безальтернативності відновлення територіальної цілісності України та розуміння майбутнього цих територій у складі України, відсутності сприйняття процесу відновлення територіальної цілісності як загрози для себе, розуміння політики України на період тимчасової окупації та потреби використання тих можливостей, що надає Україна своїм громадянам, які проживають на тимчасово окупованих територіях;

- забезпечення громадянами України підтримки відновлення територіальної цілісності України, розуміння політики України щодо звільнення тимчасово окупованих територій, необхідності захисту і повноцінної реалізації національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Стратегічна ціль 6. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій. Основною метою створення та розвитку системи стратегічних комунікацій є гарантування ефективної інформаційної взаємодії та діалогу між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань, що стосуються кризових ситуацій, а також утвердження позитивного іміджу України, інформаційне сприяння просуванню інтересів держави у світі. Ефективна побудова своєї міжнародної інформаційної діяльності дасть змогу Україні здійснювати проактивні інформаційні заходи, інформувати світову спільноту про події в Україні та на її тимчасово

окупованих територіях, прогрес у реформах та позитивні внутрішні зміни в державі попри наявну збройну агресію проти України, про ключові рішення органів державної влади щодо стратегічних питань розвитку держави, що сприятиме кращому розумінню міжнародними партнерами внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечить міжнародну підтримку та покращить імідж України як надійного і передбачуваного партнера.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- визначення системи взаємодії з питань реагування на кризову ситуацію, післякризову комунікацію, запобігання настанню кризи шляхом аналізу передумов кризи та криз, що мали місце в минулому;

- налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади вищого рівня, центральними органами виконавчої влади та обласними державними адміністраціями з метою вироблення представниками держави єдиної позиції з питань, що виникають під час кризової ситуації та в післякризовий період;

- налагодження ефективної взаємодії між представниками держави та громадськістю шляхом забезпечення системного діалогу між державними органами та засобами масової інформації, журналістами, представниками нових медіа з питань, що виникають під час кризової ситуації та в післякризовий період;

- забезпечення стабільного функціонування системи іномовлення України шляхом створення та поширення інформаційного продукту каналами супутникового, ефірного наземного аналогового і цифрового мовлення, мовлення в кабельних мережах за межами України, зокрема, англійською, російською та іншими мовами;

- створення в системі іномовлення України та забезпечення функціонування служби державного радіомовлення на зарубіжні країни;

- забезпечення присутності програм вітчизняних телекомпаній у багатоканальних мережах інших держав шляхом сприяння створенню

загальнонаціональними телеканалами супутникових іноземних версій (з урахуванням мови країни розповсюдження) для поширення програм за межами України;

- забезпечення інформування світової спільноти про події в Україні та донесення офіційної позиції України до представників іноземних держав і засобів масової інформації;

- використання знака (бренду) України «Ukraine Now» з метою популяризації та просування інтересів України у світі;

- розробка та поширення позитивних наративів та інформаційних кампаній за кордоном, які сприятимуть підвищенню рівня впізнаваності та кращому розумінню України серед іноземних аудиторій, а також утвердженню іміджу України як демократичної європейської держави, яка рухається до повноправного членства в ЄС та НАТО, є невід’ємною частиною європейського політичного, економічного, культурного, освітнього та інформаційного простору, бере участь у розв’язанні глобальних проблем і ділиться досвідом у сферах, що є актуальними для міжнародної спільноти.

Стратегічна ціль 7. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу.

Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- публічне обговорення актуальних проблем суспільного розвитку;
- розбудова державним оператором національної цифрової мережі телевізійного мовлення, розвиток і модернізація мережі середньохвильового радіомовлення Національної суспільної телерадіокомпанії України;

- забезпечення належного фінансування суспільного мовника;

- забезпечення стабільного функціонування національного телебачення та радіомовлення на території України, насамперед її прикордонних регіонів, і поширення на них українського інформаційного контенту;

- сприяння створенню системи мовлення територіальних громад, що забезпечуватиме розширення комунікативних можливостей та зниження

конфліктності всередині територіальних громад, забезпечення їх інформування;

– стимулювання інновацій та забезпечення всебічного розвитку й захисту національної інформаційної інфраструктури, зокрема, її телекомунікаційної складової, як сукупності різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних (електронних комунікаційних) мереж, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування;

– визначення механізмів регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій, закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних студій та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ та населення; заборони роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого та колективного користування і передавання інформації через комп'ютерні мережі, унеможливлення вільного обігу інформаційної продукції, що містить пропаганду війни, національної і релігійної ворожнечі, формування захищеного суспільства від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації в інформаційному просторі України, а також в умовах запровадження правового режиму воєнного стану;

– підтримка академічних та аналітичних досліджень в інформаційній сфері, зокрема, з вивчення впливу онлайн-контенту нових засобів масової інформації на суспільство.

Механізми реалізації визначеної мети та завдань

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України та у встановленому законом порядку здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в

інформаційній сфері, зокрема, з використанням спроможностей Центру протидії дезінформації.

Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію інформаційної політики держави, забезпечує інформаційний суверенітет, фінансування програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері.

Кабінет Міністрів України розробляє та затверджує план заходів з реалізації Стратегії, на основі якого відповідні органи виконавчої влади реалізують заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Органи державної влади у взаємодії з органами місцевого самоврядування, Центром протидії дезінформації та інститутами громадянського суспільства забезпечують реалізацію Стратегії згідно з планом заходів, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері: здійснює в межах компетенції нормативно-правове регулювання у сфері інформаційної безпеки України; визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сфері інформаційної безпеки України; разом із Міністерством закордонних справ України сприяє популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав з метою захисту її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення національної безпеки і відновлення територіальної цілісності України.

Міністерство оборони України, а також сили оборони в межах компетенції забезпечують: моніторинг інформаційного простору, прогнозування та виявлення інформаційних загроз національній безпеці держави у воєнній сфері; підготовку та проведення інформаційних заходів оборони держави, координацію залучення до них суб'єктів забезпечення національної безпеки держави; розвиток та функціонування системи стратегічних комунікацій сил оборони; здійснення правових, організаційних,

технічних, інформаційних та інших дій щодо забезпечення власної інформаційної безпеки, у тому числі захисту єдиного інформаційного середовища сил оборони, зокрема, в місцях дислокації, розгортання та застосування угруповань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; зв'язки з українськими та іноземними засобами масової інформації щодо висвітлення ситуації у районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях; протидію інформаційним операціям та іншим заходам інформаційного впливу, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; донесення достовірної інформації до військовослужбовців Збройних Сил України, інших складових сил оборони.

Служба безпеки України у межах компетенції здійснює: моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та інтернету з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері; протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації.

Розвідувальні органи України у процесі провадження розвідувальної діяльності мають сприяти реалізації та захисту національних інтересів України в інформаційній сфері за кордоном, здійснювати виявлення та протидію зовнішнім інформаційним загрозам у сфері безпеки та оборони держави.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення відповідно до компетенції бере участь у забезпеченні захисту українського інформаційного простору від пропагандистської аудіовізуальної продукції держави-агресора, сприяє розповсюдженню українського телерадіомовлення на тимчасово окупованих територіях України.

До реалізації Стратегії відповідальними державними органами можуть залучатися наукові та науково-дослідні установи, які забезпечують науково-аналітичне та експертне супроводження процесу формування та реалізації державної інформаційної політики.

Нормативно-правове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься шляхом системного перегляду та внесення змін до відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів в інформаційній сфері.

Очікувані результати

Очікуваними результатами реалізації Стратегії є: захищений інформаційний простір України; ефективне функціонування системи стратегічних комунікацій; здійснення ефективної протидії поширенню незаконного контенту; забезпечення сталого процесу інформаційної реінтеграції громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, та поширення українського телерадіомовлення на територіях України, прилеглих до тимчасово окупованих територій; суттєве підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності населення; дотримання конституційних прав особи на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя; забезпечення захисту прав журналістів; формування української громадянської ідентичності.

Джерело: Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

Пам'ятник мамонтові, раніше відомий як прикордонний знак

Рисунок И.1. Стереопара фотографій пам'ятника мамонтові, до 1918 року був відомий як прикордонний знак (Джерело: фото автора)

Рисунок И.2. Фрагмент пам'ятника мамонтові, на якому слово «росія» написано з маленької літери (Джерело: фото автора)

Чуфут-Кале (Україна, Автономна республіка Крим)

Рисунок К.1. К. Боссолі «Залишки генуезьких укріплень на Чуфут-Кале», середина XIX ст. (Джерело: Боссолі К. Пейзажи и достопримечательности Крыма в рисунках Карло Боссолі. Киев : Мистецтво, 2003. 76 с. URL: https://runivers.ru/docandmat/gallery/Sebastopol/Bossoli_Crimea.djvu)

Рисунок К.2. Єдине місце, що має максимальну схожість з картиною Карло Боссолі (Джерело: фото автора, 2011 рік)

Рисунок К.3. Головний в'їзд до Чуфут-Кале (Джерело: фото автора)

Рисунок К.4. Панорама кріпосного муру Чуфут-Кале (Джерело: фото автора)

Методи та інструменти державного управління, що найбільш суттєво впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості

Таблиця Л.1

Методи та інструменти державного управління, що найбільш суттєво впливають на стан забезпечення інформаційної безпеки особистості

№ з/п	Методи	Інструменти	Можливість впливу на:	
			персонал	решту осіб
1	2	3	4	5
I	Адміністративні			
1	Розпорядчі	Резолюція	висока	
2		Розпорядження	висока	
3		Завдання, вказівка	висока	
4		Вимога	висока	обмежена
5		Засідання, нарада, колегія	висока	
6	Регламентційні	Нормування праці	висока	
7		Професійна кваліфікація	висока	
8		Положення	висока	
9		Розподіл праці	висока	
10		Визначення штатної структури	висока	
11	Нормативні	Стандарт	висока	обмежена
12		Норматив	висока	обмежена
13		Реєстрація	висока	висока
14		Дозвіл	висока	висока
II	Правові			
1	Правове регулювання	Законотворчість	висока	висока
2		Нормотворчість уряду	висока	висока
3		Нормотворчість місцевих органів влади	обмежена	обмежена
4	Переконання і примус	Визначення відповідальності	висока	висока
5		Профілактичні заходи		
6		Служба нарядів	висока	висока
7		Оперативно-розшукова діяльність	висока	висока
8		Демонстративні дії	висока	висока
9	Субординація і координація	Визначення ієрархії органів державного управління	висока	

№ з/п	Методи	Інструменти	Можливість впливу на:	
			персонал	решту осіб
1	2	3	4	5
III	Економічні			
1	Планування розвитку	Індикативного планування	обмежена	
2		Директивного планування	висока	
3	Економічної політики	Операції на відкритому ринку		
4		Ліцензування, квотування		висока
5		Пільгове кредитування	висока	висока
6		Фінансова допомога	висока	висока
7		Економічне стимулювання	висока	висока
8		Економічні санкції	висока	висока
9		Захист конкуренції	висока	висока
10		Ціноутворення	висока	висока
11	Податкової політики	Податки, збори, митні платежі	висока	висока
12	Монетарної політики	Грошова емісія	висока	висока
13		Облікова ставка	висока	висока
IV	Соціально-психологічні			
1	Соціальні	Планування життя, кар'єри	обмежена	обмежена
2		Покращення умов праці	висока	висока
3		Охорона здоров'я	висока	висока
4		Підвищення життєвого рівня	висока	висока
5		Вплив на трудову активність	обмежена	обмежена
6		Вплив на громадську акт.	обмежена	обмежена
7		Соціальне нормування	висока	висока
8		Корпоративна культура	висока	обмежена
9		Формування громадської думки		
10	Морально-етичні	Регламентация поведінки	висока	
11		Складання присяги	висока	
12		Моральне симулювання	висока	висока
13		Бесіда	висока	обмежена
14		Надання публічності	висока	висока
15		Заміна сфери діяльності	висока	обмежена
16		Змагання	обмежена	обмежена
17		Запобігання втручанням в релігійну сферу життя	висока	висока
18	Психологічні	Мотивація діяльності	висока	висока
19		Психологічна сумісність	висока	
20		Гуманізація праці	висока	
21		Відбір кандидатів на посади	висока	обмежена
V	Специфічні			
1	Міжнародної співпраці	Міжнародна технічна допомога		
2		Прикордонно-представницька робота		

№ з/п	Методи	Інструменти	Можливість впливу на:	
			персонал	решту осіб
1	2	3	4	5
3		Обмін інформацією		
4		Міжнародні бази даних (Інтерполу, Європолу)	висока	висока
5		Ратифікація міжнародних норм права	висока	висока
6	Інформаційно-аналітична	Збір статистики		
7		Статистичне спостереження		
8		Соціологічні опитування		
9		Аудит результатів діяльності		
10	Навчально-наукові	Семінар, обмін досвідом, навчання	висока	
11		Тренування	висока	
12		Опрацювання НДР та інших робіт		
13	Суб'єктивно незалежні	Врахування впливу фізіологічних чинників	висока	висока
14		Дистанціювання суб'єкта та об'єкта державного управління	висока	висока
15	Єднання нації	Підтримання історичної пам'яті	висока	висока
16		Підтримання традицій	висока	висока
17		Шанування національних героїв	висока	висока
18		Підтримання національно спрямованого образотворчого мистецтва	висока	висока
19		Національно спрямована гра	висока	висока

Джерело: розроблено автором

**Динаміка змін клітин букального епітелію людини
внаслідок фізичної втоми**

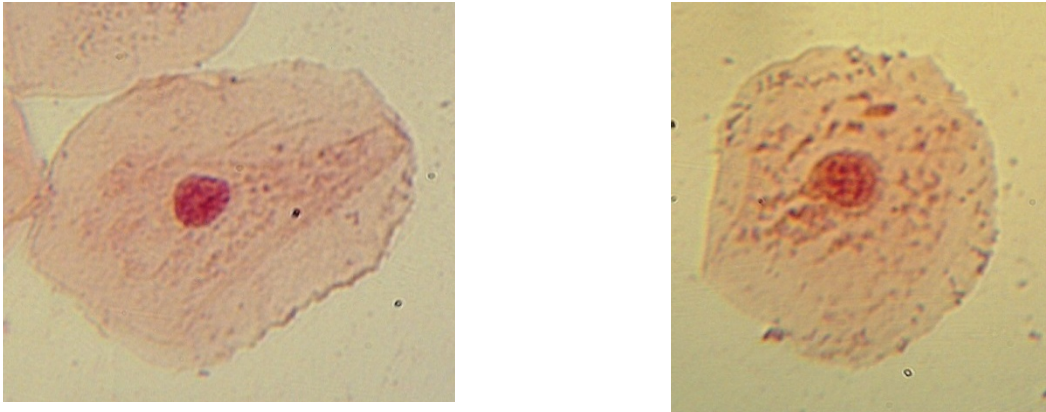

Рисунок М.1. Динаміка змін у клітинах букального епітелію людини до та після фізичного навантаження, що можуть бути використані в суб'єктивно-незалежних методах оцінювання витривалості кандидатів для комплектування вакантних посад у військових підрозділах (Джерело: фото автора)

Джерело методики: Шкорбатов Ю. Г., Шахбазов В. Г., Сутюшев Т. А., Григор'єва Н. М. Спосіб визначення втомленості людини. Патент України № 2000042134 від 15.05.2001

ЕТОС
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
(проект)

Етос – це узагальнені характеристики, що декларують основні цінності та норми поведінки персоналу організації. В Етосі Державної прикордонної служби України враховано досвід та практику прикордонних відомств демократичних держав та норми законодавства України.

МІСІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Захист і охорона державного кордону України, охорона її суверенних прав у її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, забезпечення реалізації громадянами своїх прав щодо здійснення закордонних поїздок.

НАШІ ПРІОРИТЕТИ

Найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. У рамках делегованих народом України повноважень ми єдина команда, яка:

1. Безумовно дотримується норм міжнародного права, Конституції, законів України та вимагає цього від інших осіб.
2. Захищає та охороняє державний кордон України від військових і терористичних загроз, транснаціональної злочинності, спроб незаконної його зміни або перетину, що загрожують національній безпеці, суверенітету України, її сталому демократичному та соціально-економічному розвитку.
3. Забезпечує реалізацію громадянами своїх прав та свобод щодо здійснення закордонних поїздок, розвитку культури та міжнародної торгівлі.
4. Співпрацює з правоохоронними органами України та добросусідських з нею держав.

5. Постійно вдосконалює професійну майстерність та культурний розвиток задля реалізації місії Державної прикордонної служби України.

НАШ ЕТОС

Ми добровільно обрали професію захисника та охоронця державного кордону України.

Ми служимо народу України з пильністю і честю на передовій лінії оборони України.

Ми з повагою та честю ставимося до будь-якої людини, її законних прав і свобод.

Ми захищаємо український народ від тероризму та транснаціональної злочинності.

Ми неухильно дотримуємося норм права та вимагаємо їх дотримання від інших осіб.

Ми з повагою ставимося до культури, традицій українського народу та створених людством матеріальних і духовних цінностей.

Ми постійно вдосконалюємо свої знання, уміння та навички.

Наші основні цінності: честь, чесність, відвага, пильність, патріотизм та професіоналізм.

Патріотизм – це відданість та вірне служіння Українському народові.

Чесність – це дотримання високих моральних принципів, норм міжнародного права та законодавства України.

Пильність – це постійна готовність забезпечувати безпеку українського народу.

Чесність – це моральна якість, яка відображає правдивість, принциповість, вірність законно взятим зобов'язанням, об'єктивність, визнання і дотримання прав інших людей та нульова толерантність до корупції.

Професіоналізм – це здатність застосовувати знання, уміння та навички, виявляти моральні та ділові якості, які необхідні для належного виконання встановлених за посадою обов'язків, прав та завдань.

Відвага – це здатність зустрічати небезпеку із спокоєм, мужністю та хоробрістю.

Нам, патріотам України, випала честь завжди зустрічати ворога першими, що потребує від нас найбільшої пильності, чесності, професіоналізму та відваги.

Джерело: розроблено автором

Результати розгляду справ за статтею 44-3 «порушення правил щодо карантину людей»

Таблиця П.1

Результати розгляду справ за статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» станом на 15.06.2020

№ з/п	Область України	Кількість протоколів			Результат розгляду справ		
		Всього	Повернуто	На розгляді	Розглянуто	Накладено санкцій	Відсоток
1	Вінницька	351	75	110	166	33	20
2	Волинська	671	66	431	174	12	7
3	Дніпропетровська	2306	282	894	1130	103	9
4	Донецька	332	72	66	194	24	12
5	Житомирська	171	31	53	87	7	8
6	Закарпатська	120	42	37	41	16	39
7	Запорізька	593	82	196	315	19	6
8	Ів.-Франківська	360	52	191	117	19	16
9	Київська	256	67	68	121	17	14
10	Кіровоградська	166	42	44	80	8	10
11	Луганська	251	59	112	80	6	8
12	Львівська	830	105	367	358	38	11
13	Миколаївська	93	11	36	46	5	11
14	Одеська	487	53	238	196	34	17
15	Полтавська	487	115	120	252	25	10
16	Рівненська	232	43	86	103	17	17
17	Сумська	512	187	123	202	38	19
18	Тернопільська	151	23	51	77	18	23
19	Харківська	1366	945	312	109	8	7
20	Херсонська	726	159	384	183	19	10
21	Хмельницька	143	33	39	71	10	14
22	Черкаська	321	125	72	124	7	6
23	Чернівецька	255	57	61	137	13	9
24	Чернігівська	205	60	58	87	6	7
25	м. Київ	1450	177	778	495	49	10
26	Україна	12835	2963	4927	4945	551	11

Джерело: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/953773/>

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей»

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону

Верховна Рада України доповнила Кодекс України про адміністративні правопорушення (в КУпАП) статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей», яка передбачає, зокрема, притягнення до відповідальності за порушення правил карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами, що тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї (17 000,00 грн) до двох тисяч (34 000,00 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двох (34 000,00 грн) до десяти тисяч (170 000,00 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до диспозиції частини першої цієї статті органи місцевого самоврядування також можуть приймати рішення з питань боротьби з інфекційними хворобами, порушення яких охоплюється складом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП.

Так, наприклад, рішеннями органів місцевого самоврядування затверджуються особливі порядки проведення профілактичних і протиепідемічних, у тому числі дезінфекційних та інших заходів у конкретних населених пунктах згідно з якими суб'єкти господарювання повинні дотримуватися встановлених вимог, зокрема, таких:

– на вході до закладу (приміщення, території) розмістити інформаційні матеріали щодо профілактики коронавірусної хвороби та повідомлення з

проханням до відвідувачів залишатися вдома при наявності ознак респіраторних захворювань;

– забезпечити постійне інформування відвідувачів закладу (приміщення, території) щодо дотримання протиепідемічного режиму, встановлених обмежень, яких необхідно дотримуватися, з метою профілактики коронавірусної хвороби;

– організувати спеціальні скриньки для кореспонденції, щоб громадяни могли залишити документи, не відвідуючи приміщень фінансової установи та не контактуючи з персоналом;

– максимально скоротити кількість особистих комунікацій з клієнтами, надаючи консультації та приймаючи документи звичайною або електронною поштою чи через інші електронні канали комунікацій, що по своїй суті не може призвести або спричинити настання шкідливих наслідків та не становить суспільну небезпеку для оточення.

Аналіз практики застосування поліцією заходів адміністративного впливу вказує на поширеність випадків притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей» за факт нерозміщення інформаційних матеріалів щодо профілактики коронавірусної хвороби на вході до закладу, або за неінформування відвідувачів закладу щодо дотримання протиепідемічного режиму, або за неорганізацію спеціальних скриньок для кореспонденції тощо, що не становить суспільну небезпеку та не призводить до шкідливих наслідків. Подібний стан справ зумовлений низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, перед усім жорсткими і, в той же час, недосконалими правовими нормами регуляції умов дотримання карантину та недоліками правової конструкції статті 44-3 КУпАП.

Станом на сьогодні складено більше 50,5 тисяч протоколів за порушення правил карантину, суди розглянули більше 18,5 тисяч адміністративних справ за статтею 44-3 КУпАП, з яких лише 1,6 тисяч (або менше 10% від загальної

кількості розглянутих) стали підставою для накладення адміністративного стягнення.

Бланкетний характер статті фактично сприяв порушенням прав громадян, про масштаби яких наочно свідчить судова статистика – розглядаючи «карантинні» протоколи, судді зазвичай ухвалювали рішення на користь «порушників», застосовуючи у вигляді покарання попередження, яке не передбачено санкцією цієї статті.

Подібна практика вибіркового застосування статті 44-3 КУпАП може розглядатися як у позитивному, так і в негативному контексті. Законодавці, запровадивши невиважені правила карантину в поєднанні із суворими санкціями за їх невиконання, поставили поліцейських та суддів перед вибором пріоритетів у головних принципах застосування адміністративного примусу – «справедливість» або «законність».

Тому вважаємо, що з огляду на статистику складення протоколів за порушення правил карантину та фактичного притягнення порушників до відповідальності виникає необхідність внесення змін до існуючої редакції статті 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей», шляхом передбачення пом'якшення санкцій за її порушення, зокрема, можливість застосування адміністративного стягнення у вигляді попередження та суттєве зменшення розмірів як мінімального, так і максимального штрафів.

2. Цілі та завдання законопроекту

Проект закону розроблений з метою гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей.

3. Загальна характеристика і основні положення законопроекту

Проектом закону пропонується внести зміни у статтю 44-3 КУпАП шляхом пом'якшення санкцій за її порушення, зокрема, зменшити суму штрафів та передбачити оголошення попередження.

4. Стан нормативно-правової бази у зазначеній сфері правового регулювання

Регулювання правовідносин у зазначеній сфері здійснюється Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Прийняття проекту закону не потребує додаткового фінансування з державного чи місцевого бюджетів.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття Закону

Прийняття проекту закону дозволить гуманізувати порядок притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей та створить можливість для правильного вибору пріоритетів у головних принципах застосування адміністративного примусу – «справедливість» та «законність».

Джерело: Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо гуманізації відповідальності за порушення правил щодо карантину людей». URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/732648>.

Витяг з Кодексу України про адміністративні правопорушення

1. Станом на 17.03.2020

Стаття 44-3. Порухення правил щодо карантину людей

Порухення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами,

– тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Станом на 06.11.2020

Стаття 44-3. Порухення правил щодо карантину людей

Порухення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами,

– тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема, респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно,

– тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Використання 3D-фотографій у криміналістиці

Рисунок Т.1. Звичайна фотографія, яка не передає особливостей пошкодження скла (Джерело: фото автора, смт Сартана, Донецька обл., 2015 рік)

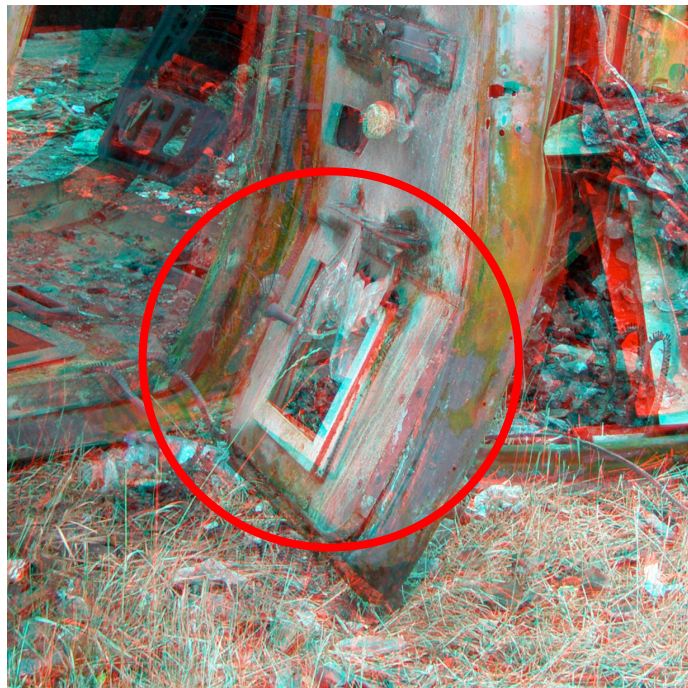

Рисунок Т.2. 3D-фотографія, яка передає напрям температурної деформації скла, що є доказом перевертання автомобіля вже після його загоряння (Джерело: фото автора, метод кольорових анагліфів)

**Музейна кімната в Яблучненській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів
Кириківської селищної ради Великописарівського району Сумської
області**

Рисунок У.1. Музейна кімната в Яблучненській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів Кириківської селищної ради Великописарівського району Сумської області (Джерело: фото автора)

Концепція забезпечення інформаційної безпеки особистості (проект)

Загальні положення

Інформаційна безпека особистості є необхідною базою та складовою державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки як синергетичного явища, зважаючи на те, що людина, її життя, честь і гідність, недоторканність та безпека в Україні визнається найвищою соціальною цінністю.

Основні чинники, що зумовлюють необхідність виокремлення інформаційної безпеки особистості в системі забезпечення інформаційної та національної безпеки України:

– економічні – поширення інформації з метою просування товарів та послуг, захист інформації як предмета інтелектуальної власності, інтенсифікація взаємного обміну інформацією, яка сприяє розвитку економічної активності особистості;

– політичні – поширення інформації про особливості моделей державного будівництва, їхні сильні та слабкі сторони з метою їх конкурентного відбору та впровадження у практику, налагодження діалогу між політичною елітою, інститутами публічної влади, народом як носієм державної влади;

– соціальні – гармонізація взаємних стосунків особистості всередині суспільства, держави та із світовою спільнотою, розвиток та охорона сімейних цінностей, підготовка особистості для життєдіяльності та усвідомленої участі в політичних процесах, побудові інформаційного суспільства та демократичної правової держави, створення умов для всебічного культурного розвитку людини, впровадження сучасних суб'єктивно-незалежних методик для оцінювання особистих якостей людини, її знань, вмінь та навичок, розвиток форм і методів передавання інформації, розвитку та підвищення доступності

образотворчого мистецтва, доступності для людини музейних колекцій та об'єктів історико-культурного надбання українського народу;

– безпекові – захист особистості від інформаційних загроз, мотивація дотримання людиною правової поведінки, профілактика та протидія протиправній діяльності, забезпечення справедливого правосуддя та невідворотності покарання, боротьба з корупцією, створення рівних конкурентних умов на ринку праці, захист державної таємниці, персональних даних, авторських прав, захист від недобросовісної реклами, мінімізація негативного впливу людини на довкілля.

Мета, завдання та принципи реалізації концепції

Метою цієї концепції є створення органами публічного управління необхідних умов для такого культурного розвитку людини, який даватиме їй змогу на достатньому рівні протидіяти небезпечній та шкідливій інформації незалежно від ефективності вжитих органами державної влади заходів забезпечення інформаційної безпеки.

Такої протидії небезпечній та шкідливій інформації можна досягти:

– визначенням головного органу державної виконавчої влади, який формує та реалізує державну політику щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості;

– удосконаленням нормативно-правового визначення прав, обов'язків та юридичної відповідальності органів публічного управління щодо реалізації державної політики з питань забезпечення інформаційної безпека особистості та суб'єктів інформаційних стосунків;

– поширенням та популяризацією знань про засади функціонування держави, необхідність розподілу гілок державної влади, запровадження системи стримування та противаги, про роль органів місцевого самоврядування у демократичному суспільстві, особливості, регламентацію та мотивацію діяльності інститутів громадянського суспільства. Залучення громадян до

активної участі у громадському житті, заходах громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;

- державною підтримкою організацій та окремих громадян, які здійснюють заходи з ліквідації цифрової нерівності в суспільстві, підвищення юридичної грамотності, популяризації історії розвитку та культури українського народу, культурного розвитку людини та її здорового способу життя;

- поширенням у суспільстві знань та отриманням громадянами навичок критичного мислення та запобігання поширенню недостовірної інформації;

- розвитком особистої психологічної та духовної стійкості громадян, їх активної життєвої позиції та усвідомлення власної відповідальності за свою діяльність перед суспільством;

- упровадженням етичних стандартів професійної діяльності (етосів професійної діяльності);

- періодичним моніторингом державними та недержавними інституціями прогресу культурного розвитку українського суспільства, результати якого можуть бути враховані у плануванні, фінансуванні та проведенні конкретних заходів з конкретними категоріями осіб;

- поширенням органами державної влади за межами території України інформації про культурний розвиток українського суспільства, проведенням з іноземними партнерами цілеспрямованих заходів (в Україні та за її межами) з питань популяризації України у світі;

- популяризацією національних цінностей України, історії України, державної мови, культурної спадщини та культурних цінностей українського народу, україномовного культурного продукту та залученням закордонних українців до популяризації українського культурного надбання;

- періодичним моніторингом державними та недержавними інституціями закордонного медіапростору з метою завчасного виявлення небезпечної та шкідливої для України інформації з метою її спростування;

- залученням державою для проведення заходів інститутів громадянського суспільства;
- мотивацією органами публічної влади всебічного культурного розвитку людини з використанням засобів матеріального та нематеріального стимулювання учасників цього процесу;
- заборonoю до завершення процесів демократизації в російській федерації та республіці білорусь виходу на український ринок культурної продукції громадян цих країн (сценаристів, режисерів, акторів, письменників тощо), просуванням таких рекомендацій у політикумі демократичних країн;
- продовженням декомунізації історичних пам'яток та державної підтримки проведення наукових досліджень з питань історії розвитку та культурного надбання українського народу;
- дослідженням практики застосування норм права з метою виявлення прогалин, які не передбачають або недостатньо конкретно визначають юридичну відповідальність осіб за скоєння правопорушень;
- запровадженням системи державних програм інформаційної підтримки розвитку фінансової грамотності населення, що спрямовані на розвиток відповідних здібностей дітей, молоді, працездатного населення та осіб, які за віком або з інших причин втратили працездатність;
- популяризацією та пропагандою здорового способу життя, відповідального ставлення до свого здоров'я та навчанням навичок безпеки життєдіяльності, запобіганням проявам негативної поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму. Пропагандою сімейних цінностей, залученням інституту сім'ї до національно-патріотичного виховання;
- розвитком суб'єктивно незалежних методів оцінювання якостей людини;
- поширенням знань про важливість дбайливого ставлення до довкілля, збереження природи, дбайливого ставлення до тварин;

– підтримкою проведення та популяризацією державою наукових досліджень про людину, причини її інформаційної вразливості, підвищення її інформаційного імунітету до небезпечної та шкідливої інформації.

Принципи забезпечення інформаційної безпеки особистості:

- урахування залежності інформаційної стійкості суспільства від інформаційної стійкості його членів;
- забезпечення органами державної влади довіри населення до своєї діяльності;
- забезпечення плюралізму думок;
- заборона цензури;
- об'єктивність оцінки стану справ та використання різноманітних джерел для її проведення;
- вільний розвиток релігійних конфесій, які не спричиняють загрози інформаційній безпеці особистості;
- спрямування заходів щодо зміцнення інформаційної безпеки особистості на подолання конкретних прогалин в інформаційній стійкості громадян, соціальних групах населення;
- адаптація програм інформаційної підтримки розвитку фінансової та інформаційної грамотності для різновікових груп населення.

Механізми реалізації Концепції

1. Відомчий. Його реалізують органи державної влади із залученням інститутів громадянського суспільства. Він спрямований на підвищення інформаційної стійкості персоналу та осіб, яким відповідним органом державної влади надаються послуги шляхом застосування адміністративних, правових та соціально-психологічних методів державного управління.

2. Національний. Його основу складає ієрархія суб'єктів державного управління, які взаємно підпорядковані та взаємодіють. Механізм спрямований на підвищення інформаційної стійкості громадян в українському суспільстві. Реалізується шляхом застосування адміністративних, економічних, правових та

соціально-психологічних механізмів державного управління, механізмів рівноправного діалогу із суспільством; розвитком національного інструментарію пошуку інформації в мережі інтернет, машинного перекладу з найбільш поширених іноземних мов, навчальних, ігрових та інформаційних платформ з метою створення необхідних умов для самостійного культурного розвитку особистості; популяризацією історичного туризму на території України, популяризацією культурних закладів України та заборонаю доступу на український ринок продукції образотворчого мистецтва країни-агресора; запровадженням суб'єктивно-незалежних методів оцінювання особистості для формування кадрового резерву органів державної влади та місцевого самоврядування.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування, реалізацію та координацію діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості є Міністерство культури та інформаційної політики України. Результати проведеного ним моніторингу результативності державної політики з питань підвищення інформаційної стійкості громадян використовуються для опрацювання пропозицій щодо вдосконалення документів стратегічного планування у сфері забезпечення інформаційної безпеки та координації діяльності органів державної влади.

3. Міжнародний. Реалізується шляхом моніторингу закордонного інформаційного простору, цілеспрямованим опрацюванням інформації для інформування міжнародної спільноти та просування інтересів України в міжнародному інформаційному просторі; поширенням у світі інформації про історію України, традиції українського народу та продукти його образотворчого мистецтва та культурного надбання.

Забезпечення інформаційної безпеки особистості досягається шляхом:

– силового впливу правоохоронних органів для припинення протиправної діяльності у процесі реалізації ними своїх повноважень;

- регламентації правовими нормами порядку та правил створення, розповсюдження, використання, зберігання та оброблення інформації, встановлення відповідальності за порушення норм права;

- мотивації та заохочення діяльності особистості, яка впливає на зміцнення стану інформаційної безпеки держави;

- проведення профілактичних заходів, які спонукають та забезпечують формування в людини імунітету до шкідливої та небезпечної інформації.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування, реалізацію та координацію діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки особистості на міжнародній арені, є Міністерство закордонних справ України. Воно використовує у своїй діяльності матеріали суб'єктів реалізації Стратегії інформаційної безпеки.

Пріоритетними заходами, що мають вживати суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки особистості, є підвищення обізнаності громадян щодо:

- історії розвитку України як незалежної держави та українського народу;

- природних прав людини;

- необхідності розподілу гілок державної влади, їхніх повноважень, запровадження та особливостей функціонування механізму стримувань та противаги;

- основоположних нормативно-правових актів Європейського Союзу, переваг і недоліків, що виникають у разі прийняття України до європейської спільноти;

- ознак протиправної діяльності, правопорушення, основ дисциплінарної, трудової, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності та принципової неможливості приховування об'єктивних ознак правопорушення, які обов'язково виникають у результаті скоєння особою правопорушення;

- норм міжнародного з питань гуманітарного права, законів та звичаїв ведення війни;

- запровадження демократичних процедур відбору суддів Конституційного суду України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України;
 - посилення боротьби з корупцією, результатів розслідувань та покарання винних у корупції осіб органами суду;
 - приведення законодавства про запобігання та боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів до європейських стандартів;
 - реформування правоохоронного сектору держави;
 - роз'яснення вимог антиолігархічного закону, приведення його у відповідність до європейських принципів;
 - стану відповідності та заходів, що вживають стосовно приведення законодавства про засоби масового інформування до вимог Європейського Союзу;
 - розвитку та вдосконалення законодавства України з питань національних меншин;
 - пропаганди здорового способу життя, профілактики пияцтва, наркоманії тощо;
 - поширення обізнаності суспільства щодо суб'єктивно-незалежних способів оцінювання здібностей людини;
 - способів забезпечення незалежного та прозорого відбору та призначення кандидатів на посади в органи державної влади та місцевого самоврядування;
 - форм, способів, необхідності участі громадян у контролі за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;
 - підвищення інформаційної грамотності та опанування способами оцінювання інформації та джерел інформації;
 - необхідного мінімального знання найбільш поширених іноземних мов.
- Державна політика з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості має будуватися таким чином, щоб до початку свого повноліття

особистість добре орієнтувалася в зазначених вище питаннях, могла бути ефективним учасником виборчого процесу та кандидатом для проходження служби на первинних посадах в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Індикатори ефективності реалізації державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості:

- стан організації спільної діяльності органів державної влади з питань забезпечення інформаційної безпеки особистості;

- підвищення рівня знань у суспільстві з питань організації та особливостей діяльності органів державної влади, їхніх завдань, повноважень, відповідальності, розподілу гілок державної влади та функціонування механізму стримування та противаги;

- збільшення кількості громадян України та закордонних українців, які подорожують Україною з пізнавальною метою, беруть участь у творчих конкурсах тощо;

- зменшення рівня цифрової нерівності у суспільстві;

- збільшення активності громадян у здійсненні заходів контролю за діяльністю органів державної влади та управлінні суспільством;

- зміна привабливості України у світі для закордонних подорожей;

- запровадження етосів професійної діяльності та стан дотримання їх персоналом;

- проведення заходів моніторингу стану інформаційної безпеки особистості та об'єктивність визначення результативності вжитих заходів;

- скорочення рівня присутності в суспільному житті культури громадян країни-агресора;

- збільшення кількості громадян України, які беруть участь у голосуванні під час виборів та референдумів, що проводяться відповідно до вимог законодавства України;

– збільшення частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, вважають неприпустимим для себе особисто застосування корупційних практик, зокрема, на побутовому рівні;

– збільшення кількості громадян України, насамперед дітей та молоді, залучених до проєктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, що реалізуються на місцевому, всеукраїнському та міжнародному рівні;

– збільшення кількості громадян, які володіють українською мовою;

– збільшення обсягів україномовного інформаційного та культурного продукту в Україні та світі;

– збільшення відвідуваності закладів, що популяризують культурні надбання українського народу, організують заходи, присвячені боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України;

– збільшення кількості глядачів на переглядах творів кіномистецтва, що розкривають героїчне минуле та сьогодення українського народу, його боротьбу за незалежність і територіальну цілісність України;

– підвищення серед громадян України та закордонних українців рівня знань про видатних особистостей українського державотворення, визначних військових, науковців, діячів культури, спортсменів, підприємців та інших визначних представників українського народу;

– підвищення ступеня активності громадян у системі добровільної професійної військової підготовки;

– збільшення кількості та якості кандидатів, які добровільно беруть участь у конкурсному відборі для проходження військової служби у Збройних Силах України та інших органах та підрозділах сил безпеки та оборони;

– збільшення частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, готові захищати незалежність та територіальну цілісність України зі зброєю в руках;

– зменшення кількості правопорушень, учинених громадянами України;

– зменшення рівня алкоголізму та вживання наркотичних речовин;

– покращення екологічної ситуації в Україні в результаті діяльності держави, територіальних громад, інститутів громадянського суспільства, установ, підприємств, організацій.

Очікувані результати

Очікуваними результатами реалізації Концепції є: зміцнення інформаційної стійкості українського суспільства та зміцнення довіри до нього з боку міжнародної спільноти; формування культурно розвинутого, самобутнього українського суспільства та української громадянської ідентичності; підвищення результативності діяльності органів державної виконавчої влади з питань забезпечення інформаційної безпеки.

Джерело: розроблено автором.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5
Верховна Рада України

*22 грудня 2020 р.
№ 12-252*

ДОВІДКА

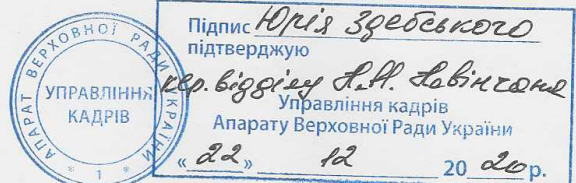
про впровадження результатів наукового дослідження
КУКІНА Ігоря В'ячеславовича

Видана КУКІНУ Ігорю В'ячеславовичу про те, що оприлюднені ним у статті «Окремі питання зміцнення інформаційної безпеки особистості у період пандемії covid-19» (журнал «Публічне управління і адміністрування в Україні» №18, 2020 року, DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.21>) результати наукового дослідження реалізовані у Законі України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 06.11.2020 № 1000-ІХ, у частині, що стосується удосконалення визначення ознак правопорушення, передбаченого статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Внесені до Кодексу України про адміністративні правопорушення зміни набули чинності 21 листопада 2020 року.

Народний депутат України

Юрій ЗДЕБСЬКИЙ
(посв. № 373)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
(з навчальної роботи)
Національної академії
Служби безпеки України
доктор юридичних наук,
старший дослідник

Віталій ГРЕБЕНЮК

« 07 » вересня 2022 року

АКТ**про впровадження результатів дисертаційного дослідження**

КУКІНА Ігоря В'ячеславовича на тему «Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління.

Комісія у складі: голови - завідувача кафедри інформаційної безпеки держави Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України кандидата юридичних наук, доцента Ничитайло І.М., членів комісії – доцента кафедри інформаційної безпеки держави Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України доктора військових наук, професора Шемаєва В.М.; доцента кафедри інформаційної безпеки держави Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України кандидата юридичних наук Черниша Р.Ф.

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кукіна Ігоря В'ячеславовича на тему «Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості» використані співробітниками кафедри інформаційної безпеки держави Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії СБ України при підготовці і викладанні лекцій з навчальної дисципліни «Інформаційна безпека держави», зокрема, у лекції «Поняття і сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особистості» використано здійснений Кукіним І.В. аналіз сучасних проблем та актуальних загроз інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України.

Таким чином, результати дисертаційної роботи Кукіна Ігоря В'ячеславовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного

управління на тему «Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості» впроваджено у навчальний процес Національної академії СБ України.

Голова комісії

Завідувач кафедри інформаційної безпеки держави
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії СБ України
кандидат юридичних наук, доцент

Ірина НИЧИТАЙЛО

«4» вересня 2022 року

Члени комісії

Доцент кафедри інформаційної безпеки держави
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії СБ України
доктор військових наук, професор

Володимир ШЕМАЄВ

«7» вересня 2022 року

Доцент кафедри інформаційної безпеки держави
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій
Національної академії СБ України
кандидат юридичних наук, доцент

Роман ЧЕРНИШ

«9» вересня 2022 року

29/3635/21
16.09.22

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Державної
прикордонної служби України
генерал-майор

Сергій СЕРДЮК

«12» липня 2022 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
полковника Кукіна Ігоря В'ячеславовича за темою: «Механізми державного
управління інформаційною безпекою особистості»

Комісія у складі: Голови комісії – заступника начальника управління – начальника I відділу управління інформаційно-аналітичного забезпечення та кримінального аналізу Департаменту оперативно-розшукової діяльності кандидата наук з державного управління, полковника Юрія КРУТІКА та членів комісії: начальника управління адміністративної юрисдикції Департаменту охорони державного кордону доктора юридичних наук, доцента, полковника Юрія КУРИЛЮКА, начальника II відділу управління організації оперативно-розшукової діяльності Департаменту оперативно-розшукової діяльності доктора юридичних наук, професора, полковника Анатолія ПРИТУЛИ, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кукіна Ігоря, що викладені в його дисертації: «Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості» були впроваджені:

- у нормотворчій діяльності й опрацюванні пропозицій щодо внесення змін та доповнень до законодавчих і нормативно-правових актів з питань охорони державного кордону;
- для ідентифікації і уточнення інформаційних загроз та системи заходів щодо зменшення їх негативного впливу на оперативно-службову діяльність органів та підрозділів охорони державного кордону;
- підвищення безпеки персоналу під час використання ним інформації з мережі Інтернет;
- під час опрацювання науково-дослідних робіт «Система оцінки ефективності оперативно-службової діяльності відділів прикордонної служби Державної прикордонної служби України» (212-0016А «Ефективність») та «Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період після 2015 року» (212-0019 «Концепція»), в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Навчальному центрі підготовки молодших спеціалістів Державної прикордонної служби України імені генерал-майора Ігоря Момота.

Впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження Кукіна Ігоря В'ячеславовича надає змогу підвищити стійкість персоналу Державної прикордонної служби України до інформаційних загроз, удосконалити роботу з місцевим населенням контрольованих прикордонних районів, а також підвищити професійні компетенції персоналу підрозділів охорони державного кордону.

Голова комісії:
кандидат наук з державного управління,
полковник

Юрій КРУТІК

Члени комісії:
доктор юридичних наук, доцент,
полковник

Юрій КУРИЛЮК

доктор юридичних наук, професор,
полковник

Анатолій ПРИТУЛА

**ДЕРЖАВНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНСТВО УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
УПРАВЛІННЯ ТА ВИПРОБУВАНЬ
КОСМІЧНИХ ЗАСОБІВ
(НЦУВКЗ)**

вул. Московська, 8, м. Київ, 01010, тел./факс (044) 253-43-49;
E-mail: ncuvkz@spacecenter.gov.ua; код ЄДРПОУ 24507442

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Національного центру управління
та випробувань космічних засобів,
канд. техн. наук, с. н. с.

Володимир ПРИСЯЖНИЙ

« 15 » _____ 2022 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кукіна Ігоря В'ячеславовича за темою: «Механізми державного управління
інформаційною безпекою особистості»

Комісія Національного центру управління та випробувань космічних засобів у складі: голови комісії - начальника інформаційно-аналітичного центру, канд. техн. наук Янчевського С.Л. членів комісії - начальника відділу науково-дослідної та випробувальної роботи, канд. техн. наук Мамарева В.М., заступника начальника відділу науково-дослідної та випробувальної роботи, канд. техн. наук, с.н.с. Козуба А.М. та начальника відділу технічного захисту інформації центру інформаційних систем та захисту інформації Шпиталія О.О. у період з 11 по 15 липня 2022 року розглянула основні результати дисертаційного дослідження, отримані Кукіним І.В. та відображені автором у публікаціях фахових наукових видань, зокрема:

1. Кукін І. В. Інформаційна культура як один з елементів системи національної безпеки держави. Право та державне управління. 2019. Т 1 (35). № 2. С. 225 - 230. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.34>.

2. Кукін І. В. Базові складники інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки України. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 11. С. 169 - 172. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-30>.

3. Кукін І. В. Рівні інформаційної безпеки особистості в системі національної безпеки держави. Вчені записки Таврійського національного

університету імені В. І. Вернадського. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 85 – 90. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.5/15>.

4. Кукін І. В. Комплексний механізм публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 4 (27). С. 134 – 139. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.21>.

5. Кукін І. В. Методи та інструменти забезпечення інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. Право та державне управління. 2021. Т 1 (35). № 2. С. 223 – 240. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.33>.

6. Кукін І. В. Протиріччя та недосконалість термінології у публічному управлінні інформаційною безпекою особистості у сфері прикордонної безпеки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2021. Том 32 (71) № 3 2021. С. 96 – 101. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/16>.

7. Кукін І. В. Загрози інформаційної безпеки особистості у сфері національної безпеки України та її прикордонному секторі. Публічне управління і адміністрування. 2021. № 27. С. 85 – 90. DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.27.17>.

8. Кукін І. В. Теоретичні підходи до дослідження механізмів та методів публічного управління інформаційною безпекою особистості. KELM. Knowledge, Education, Law, Management. 2021. № 2(38). С. 201 – 205, DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.31>.

На підставі розгляду представлених матеріалів комісія встановила та цим актом засвідчує, що впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження Кукіна І. В. дозволяє підвищити стійкість персоналу державних установ до інформаційних загроз та його компетенції з питань забезпечення особистої інформаційної безпеки.

Результати вищезазначених дисертаційних досліджень, отриманих Кукіним Ігорем В'ячеславовичем, були використані з метою підвищення інформаційної культури персоналу.

Акт складено для представлення в спеціалізовану вчену раду та не є підставою для виплати винагороди за впровадження та інших авторських винагород.

Голова комісії:

С.Л. Янчевський

Члени комісії:

В.М. Мамарєв

А.М. Козуб

О.О. Шпиталь

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

вул. Пирогова, 7-а, м. Київ, 01054, Україна
тел. (044) 234-50-07, факс (044) 234-41-03

**NATIONAL INSTITUTE
FOR STRATEGIC STUDIES**

7 A Pyrohova St., Kyiv 01054, Ukraine -
tel. (044) 234-50-07, fax (044) 234-41-03

22.03.2024 № 293/225

Ігорю КУКІНУ

вул. Шевченка, 46,
м. Хмельницький, 29000

**Щодо впровадження
наукових результатів**

Шановний Ігорю В'ячеславовичу!

Надасмо інформацію щодо впровадження Ваших наукових результатів.

Кукін Ігор В'ячеславович брав участь у науково-дослідній роботі Національного інституту стратегічних досліджень «Протидія підривним впливам в інформаційному просторі України» (реєстр. № 0119U001039, керівник НДР – Д. В. Дубов), яку було виконано у 2019 році.

У науково-дослідній роботі Кукіним І. В. використано результати його дисертаційного дослідження «Механізми державного управління інформаційною безпекою особистості», а саме: обґрунтовано критичну важливість проблеми інформаційної вразливості соціуму та кожного індивіда в умовах розвитку технологій ведення інформаційних війн; визначено компоненти системи базових складових інформаційної безпеки особистості: механізми державного управління (організаційний, правовий, політичний, мотиваційний), об'єкти інформаційної безпеки (особа, соціальні групи, населення держави, міжнародна спільнота, суспільство та їх культура), індикатори стану інформаційної безпеки особистості (мають бути розроблені як для персоналу державних інституцій, так і користувачів державних послуг), соціальні комунікації, інформаційні технології та технічні засоби (мають забезпечувати реалізацію інформаційних потреб населення держави, міжнародної спільноти, органів державної влади та місцевого самоврядування).

Директор

Олександр БОГОМОЛОВ